

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**AMERİKAN SİYASAL PARAMETRELERİNE GÖRE TÜRKİYE'DE SİYASAL
PARTİLERİN SAĞ-SOL EKSENİNDE HİZALANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Oğuzhan MANİOĞLU

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ

MAYIS 2020

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**AMERİKAN SİYASAL PARAMETRELERİNE GÖRE TÜRKİYE'DE SİYASAL
PARTİLERİN SAĞ-SOL EKSENİNDE HİZALANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Oğuzhan MANİOĞLU
(181239009)

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ

MAYIS 2020

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı 181239009 numaralı öğrencisi **Oğuzhan MANİOĞLU** 'nun "Amerikan Siyasal Parametrelerine Göre Türkiye'de Siyasal Partilerin Sağ-Sol Ekseninde Hizalanması" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 07/05/2020 tarih ve 2020 /06 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından *oybirliği* ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak ... *kabul* edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 29/05/2020

- 1) Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ
- 2) Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Deniz TANSİ
- 3) Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZCAN

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “AMERİKAN SİYASAL PARAMETRELERİNE GÖRE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİLERİN SAĞ-SOL EKSENİNDE HİZALANMASI” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (06/05/2020)

Oğuzhan MANİOĞLU

ÖNSÖZ

Öncelikle özgün bir tez çalışması yapabilmem için konu seçiminden planlanmasına, araştırmadan projenin yürütülmesine ve oluşumunun her safhasına ilgi ve desteğini esirgemeyen; bilgi, tecrübe ve deneyimlerinden yararlandığım, en doğru yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller üzerine oturtan Sayın hocam Doç. Dr. Ozan Örmeci'ye teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca ufkumu örnek duruş ve söylemleri ile daima geliştirmeme yardımcı olan Dr. Ahmet Özcan hocama, İstanbul Gedik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden tüm değerli hocalarıma, daha sonrasında sırasıyla; her zaman benim yanımda olan ve benden desteklerini bir an bile esirgemeyen aileme, özellikle de kardeşim Azra Manioğlu'na, benim bugünlere gelmemde özel bir katkısı bulunan değerli hocam Dr. Gökhan Ak'a, beni maddi ve manevi olarak hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve bana bir abi kadar yakın olan Eşref Özbek'e, her daim yanımda varlığını hissettiren kıymetli arkadaşım Mert Tümayman'a ve burada adını sayamadığım hayatımda yer alan tüm sevdiklerime teşekkürü bir borç bilirim...

Mayıs 2020

Oğuzhan MANİOĞLU

İTHAF

Bir mumun kendini bitirirken dibine verdiği aydınlık gibi benim ailem de benim hayatımda dönüm noktalarını ilmik ilmik büyük bir özveriyle işleyerek yolumu aydınlatmış, bugünlere gelmemde büyük emekleri olmuştur. Bu özveriyi gösteren ailemden ebediyete intikal etmiş dedem İbrahim Manioğlu'na ithafen...

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY FORMU.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İTHAF.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Genel Çerçeve.....	1
1.2 Araştırma Konusu.....	5
1.3 Araştırmanın Amaçları.....	5
1.4 Araştırma Soruları.....	6
1.5 Araştırma Hipotezleri.....	7
1.6 Araştırma Yöntemleri.....	9
1.7 Araştırma Kısıtları.....	9
1.8 Araştırma Bölümleri.....	10
2. SİYASAL İDEOLOJİLERİN TARİHÇELERİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ.....	11
2.1 Klasik İdeolojiler.....	11
2.1.1 Muhafazakârlık.....	16
2.1.2 Liberalizm.....	26
2.1.3 Milliyetçilik.....	32
2.1.4 Sosyalizm/Komünizm.....	36
2.1.5 Faşizm/İrkçılık.....	41
2.1.6 Anarşizm.....	44
2.2 Yeni İdeolojiler.....	46
2.2.1 İslâmcılık.....	46
2.2.2 Çevrecilik.....	55

2.2.3 Feminizm.....	57
2.2.4 Yerli hakları akımı.....	59

3. AMERİKAN SİYASAL PARTİLERİ VE TEMEL İDEOLOJİK AYRIŞMA NOKTALARI.....62

3.1 Kısa Amerikan Tarihi.....	62
3.2 Amerikan Siyasi Sistemi.....	68
3.2.1 Genel siyasi yapı.....	68
3.2.2 Anayasa.....	73
3.2.3 Başkan.....	74
3.2.4 Yasama.....	76
3.2.5 Yargı.....	77
3.2.6 Bürokrasi.....	78
3.3 Amerikan Siyasal Parti Sistemi.....	79
3.4 Amerikan Siyasal Partilerinin Tarihçesi.....	80
3.4.1 Cumhuriyetçiler.....	81
3.4.2 Demokratlar.....	88
3.4.3 Diğerleri.....	94
3.5 Amerikan Siyasetindeki Temel İdeolojik Ayrışma Noktaları.....	95
3.5.1 İklim değişikliği.....	95
3.5.2 Göç konusuna ve göçmenlere bakış.....	102
3.5.3 Bireysel silahlanma.....	106
3.5.4 Ölüm cezasına bakış.....	108
3.5.5 Kürtaj.....	109
3.5.6 Militarizm ve savaşlara bakış.....	111
3.5.7 Uluslararası ilişkilerde tek taraflılık ve çok taraflılık.....	116
3.5.8 LGBT hakları.....	120
3.5.9 Marijuana ve diğer keyif verici maddelere bakış.....	123
3.5.10 Kadın hakları.....	127

3.5.11 Azınlık hakları.....	130
3.5.12 Ekonomi politikaları.....	134
3.5.13 Sosyal devlet uygulamaları.....	139
3.5.14 İslâmofobi.....	142
3.5.15 Dinin toplumsal ve siyasal yaşamdaki yeri.....	145

4. AMERİKAN SİYASAL PARAMETRELERİNE GÖRE TÜRKİYE’DEKİ SİYASAL PARTİLERİN HİZALANMASI.....148

4.1 Türk Siyasal Sistemi ve Siyasal Partiler.....	148
4.2 Amerikan Siyasal Parametrelerine Göre Türkiye’deki Siyasal Partiler.....	152
4.2.1 AKP.....	153
4.2.2 CHP.....	166
4.2.3 MHP.....	177
4.2.4 İYİ Parti.....	196
4.2.5 HDP.....	212

5. SONUÇ.....228

KAYNAKLAR.....231

ÖZGEÇMİŞ.....264

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADA	: Americans with Disabilities Act (Engelli Amerikalılar Yasası)
AKP/AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezî İstihbarat Teşkilatı)
DLC	: Democratic Legislative Campaign Committee (Demokratik Yasama Kampanya Komitesi)
EPA	: Environmental Protection Agency (Çevre Koruma Ajansı)
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GOP	: Grand Old Party (Cumhuriyetçi Parti)
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
IPCC	: Intergovernmental Panel On Climate Change (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli)
İŞİD	: Irak Şam İslâm Devleti
JCPOA	: Joint Comprehensive Plan of Action (Ortak Kapsamlı Eylem Planı)
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
LGBT	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NAFTA	: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
NAS	: National Academy Of Sciences (Ulusal Bilimler Akademisi)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OPM	: Personnel Management Office (Personel Yönetim Ofisi)
RSLC	: Republican State Leadership Committee (Cumhuriyetçi Devlet Liderlik Komitesi)
SDI	: Strategic Defense Initiative (Stratejik Savunma Girişimi)
TTIP	: Transatlantic Trade and Investment Partnership (Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı)
TPP	: Trans-Pacific Partnership (Trans-Pasifik Ortaklığı)
YPG	: Halk Koruma Birlikleri
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 4.2.1.1 AKP'nin politik olarak hizalanması.....	165
Tablo 4.2.2.1 CHP'nin politik olarak hizalanması.....	176
Tablo 4.2.3.1 MHP'nin politik olarak hizalanması.....	195
Tablo 4.2.4.1 İYİ Parti'nin politik olarak hizalanması.....	211
Tablo 4.2.5.1 HDP'nin politik olarak hizalanması.....	227

AMERİKAN SİYASAL PARAMETRELERİNE GÖRE TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİLERİN SAĞ-SOL EKSENİNDE HİZALANMASI

ÖZET

Diğer gelişmiş demokrasilerle karşılaştırıldığında, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal sisteminde belirgin farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Öncelikle, başka bazı partiler de siyasal hayatta var olmasına rağmen, Amerikan siyaseti oluşumundan bugüne iki büyük siyasi parti tarafından şekillendirilmektedir: Demokrat Parti (Demokratlar) ve Cumhuriyetçi Parti (Cumhuriyetçiler). Bunun yanı sıra, Amerikan siyasal sistemi, birçok Avrupalı parlamenter demokrasiden farklı olarak, Başkanlık sistemi temelinde kurgulanmıştır. Yine ABD özelinde, siyasal sistemde, üst yasama meclisine (Senato) daha fazla güç verildiği, Anayasa Mahkemesi'nin muadili olan Yüce Mahkeme'nin (*Supreme Court*) daha geniş yetkilere sahip olduğu ve yasama ve yürütme arasında kuvvetler ayrılığının katı bir şekilde sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Diğer gelişmiş demokrasilerin aksine, Amerika Birleşik Devletleri'nde üçüncü partilerin siyasette çok az etkisi vardır; bu durum, tarihi köklere bağlı olan sıkı uygulamaların sonucudur. Bu uygulamalar, eyalet yasaları ve federal yasalar, resmi olmayan medya kısıtlamaları, “kazanan hepsini alır” ilkesiyle yapılan çoğunlukçu sisteme dayalı seçimler, aday olma şartlarından oluşmaktadır.

Bu çalışmadaki ana hedef, Türkiye'den daha farklı bir siyasal geçmişi ve daha farklı toplumsal özellikleri olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasal partilerin ve siyasi hareketlerin temel ideolojik eğilimleri ve onları ayırıştıran tartışma konularının neler olduğu belirlenerek, Amerikan siyasal parametrelerine göre Türkiye'deki siyasal partilerin sağ-sol ekseninde hizalanmasını araştırmaktır. Bu tablo meydana getirilirken, araştırma içerisinde, klasik ve modern siyasal ideolojilerin tarihçeleri ve genel özellikleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi yapısı, siyasal parti sistemi, Amerikan siyasal partilerinin tarihçeleri ve Amerikan siyasetindeki temel ideolojik ayrışma noktaları ele alınarak incelenmiş ve elde edilen bulgular ışığında Türk siyasal sistemindeki partilere bu parametreler uyarlanarak yeni bir ölçeklendirme yapılmıştır.

Araştırma kapsamında; resmi belge incelemesi (Amerikan siyasal partileri ve Türkiye'deki siyasal partilerin tüzükleri, seçim kampanyaları, internet siteleri ve çeşitli broşürleri), Amerika Birleşik Devletleri siyaseti ve siyasal partileri ile Türkiye siyaseti ve siyasal partileri hakkında kaleme alınan rapor, bilimsel kitap, makale, tez, gazete köşe yazıları ve internet raporlarının değerlendirilmesi (ikincil kaynaklara dayalı literatür taraması) ve farklı siyasal liderlerin söylemlerinin istatistiksel analizi (içerik analizi ve söylem analizi) yapılarak, çalışma, birçok farklı yöntemle zenginleştirilmiş ve ortaya özgün ve kapsamlı bir araştırma konmuştur.

Araştırma neticesinde, Amerikan siyasetine yön veren siyasal tartışma konularına göre Türkiye ve ABD siyasetindeki siyasal partiler düzleminde bir siyasal hizalanma gerçekleştirildiğinde, iki ülkenin farklı siyasal geçmiş ve koşullarından kaynaklanan sebeplerle, iki ülkedeki sağ ve sol partilerin her konuda uyuşmadıkları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: *ABD Siyaseti, Cumhuriyetçi Parti, Demokrat Parti, Türkiye Siyaseti, AK Parti, CHP, MHP, İyi Parti, HDP.*

ALIGNMENT OF TURKISH POLITICAL PARTIES IN LEFT-RIGHT AXIS IN TERMS OF AMERICAN POLITICAL PARAMETERS

ABSTRACT

Compared to other developed democracies, U.S. political system has its own peculiarities. First of all, despite the fact that there are some small political parties, American political system has been shaped by two big parties since its foundation; Republicans (GOP) and Democrats. Moreover, U.S. political system, different from European parliamentary regimes, is based on Presidentialism. In addition, in the U.S. political system, the Senate, the upper house, has some extra Powers and privileges, the Supreme Court (American equivalent of Constitutional Court) has a large weight in the system and the separation of powers between executive and legislative is more rigid. Unlike other developed democracies, the third parties have little or no effect over American politics. This situation is caused by strict regulations having historical roots. These regulations can be listed as; state-based and federal laws, non-official media restrictions, SMDP type electoral system based on winner-takes-it-all principles, and candidacy conditions.

This thesis is an attempt to determine the alignment of Turkish political parties in left-right axis in terms of American political parameters by analyzing the debates and cleavages that exist in two big parties in the United States. In doing this, history and basic principles of main political ideologies, U.S. political structure, political party system in the United States, the history of American political parties and main debates and cleavages between two big American political parties will be analyzed and Turkish political parties will be tried to align in terms of American political parameters.

This research will be based on several scientific methods including official document analysis (American and Turkish political parties' regulations, electoral campaigns, websites, and brochures), literature review based on secondary resources and consisting of the scientific reports, academic books, PhD dissertations, scholarly articles, columns and internet articles written on American and Turkish political parties and political systems, and finally, content and discourse analysis of political leaders from both countries. By using all these different methods, the researcher will try to create an original and comprehensive approach to U.S. politics.

As the result of this research, it was found out that, due to historical and sociological differences as well as differences within the political system, left and right wings in the U.S. and Turkey have some differences compared to their equivalent.

Keywords: *US Politics, Republicans, Democrats, Turkish Politics, Justice and Development Party, Republican People's Party, Nationalist Action Party, Good Party, Peoples' Democracy Party.*

1. GİRİŞ

1.1 Genel Çerçeve

Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi tarihinin oluşumunu; (1) Avrupa'dan göçler neticesinde gerçekleşen İngiliz hâkimiyeti dönemi, (2) koloniler dönemi ve (3) devletin oluşumuyla sonuçlanan Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Amerikan demokrasinin yönünü belirleyen Amerikan İç Savaşı olmak üzere üç önemli aşamada değerlendirmek mümkündür. (Atatüre, 2017, ss. 18, 37, 70)

İngiliz kolonilerinin göç hareketi, tarih 1492 yılını gösterdiğinde ünlü kâşif Kristof Kolomb'un kıtayı keşfinden sonra gerçekleşen Portekiz ve İspanyol göçlerinden -yapısı itibariyle- farklılaşmaktaydı. İspanyol ve Portekiz kolonileri keşfedilen yeni kıtanın zenginlikleri sömürmekten öteye gidemezken, ilk dönemlerde altın ve gümüş zenginliğinden ötürü bu kıtaya gelen İngiliz kolonileri, sonraki süreçte Avrupa'daki monarşiler ve din baskısından kaçmak için gelenlerle birlikte farklı bir şekil almıştır. Bu durum, İngiliz kolonilerine İngilizlerin haricinde Avrupa'nın farklı bölgelerinden göçlerin yaşanmasına da sebebiyet vermiştir. Yaşanan bu göç hareketi, yalnızca ekonomik amaçlarla sınırlı kalmamış ve siyasal ve sosyal nedenleri de kapsamıştır. Diğer devletlerin oluşturdukları koloniler ise, İngiliz kolonilerinin nüfusuna ulaşmamıştır. Oluşan bu yapıda, üç ana bölge ve bu bölgelere bağlı olan üretim biçimi toplum yapısının nasıl olacağını belirlemekteydi. Ancak bu üretim şeklinin ilerlemesiyle birlikte, yeni oluşan ABD, önce bağımsızlığı, sonra da iç savaş dinamiklerini bünyesinde barındırmaktaydı. Kıtanın kuzey bölgesindeki koloniler ticaret ve denizcilik ile zenginleşirken, orta ve güney kolonileri ise tarım ile uğraşmaktaydı.

Bu üç bölgenin sosyoekonomik koşulları nedeniyle, bu bölgelerdeki toplumsal sınıfların oluşması da İngiltere ve Kıta Avrupa'sından daha farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu sebepten ötürü, Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasal sistemin ve ona ait kurumların oluşumu ile gelişim süreçleri, sosyolojik yapı farklılığı sebebiyle kendisine özgü bir şekilde meydana gelmiştir. Göze çarpan ilk farklılık, Avrupa'da toprak aristokrasisine bağlı soylu sınıfın Amerika Birleşik Devletleri'nde toprak mülkiyetinin şekli bakımından gelişme gösterememiş ve aristokrasinin destek görememiş olmasıdır. Aristokrasiye dayalı

siyasal ve ekonomik sistemlerde, toprağa sahip olmak önceliklidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise, kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan federal sistem, burjuvanın çıkarlarını ve kapitalist liberal gelişmeyi sınırlama yoluna gidebilecek aristokratik düzeni ve mutlak monarşiyi etkisiz kılmaktaydı. Demokrasinin gelişiminin önünü açmak için, aristokrasinin tamamen ortadan kaldırılması ya da gücünün azaltılması gerekirken, mutlakiyetçi monarşi sorunu İngilizlere karşı yapılan Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775–1783) ile koloniler tarafından çözülmüştür. Bu sayede, Amerikan demokrasisi için erken dönemde olumlu yönde bir adım atılmıştır. ABD özelinde demokrasi yolunda atılan iki önemli adım; mutlakiyetçi monarşi sorununun çözüme kavuşturulması ve liberal gelişmeyi engelleyebilecek aristokratik sınıfın oluşmasına izin verilmemesidir. İşte atılan bu adımlar, Amerika Birleşik Devletleri'ni Avrupa'dan ayırmaktadır.

Bunların yanı sıra, bakir Amerika kıtasının sunmuş olduğu coğrafi ve ekonomik olanaklar da Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nin toplumsal ve ekonomik yapıları arasında bazı farklılıklar oluşmasına sebebiyet vermiştir. ABD'deki toplumsal yapının ise, coğrafi koşulların sunmuş olduğu üretim tarzlarına bağlı olarak üç yönde şekillendiği vurgulanmıştır. Kuzey, Güney ve Batı arasında meydana gelen güç ilişkisi, bugün bile ABD'de mevcut olan toplumsal yapıyı anlamakta yardımcı olacak niteliktedir. Güney bölgesinde tarım işletmelerine dayalı olarak bir tarım toplumu ortaya çıkarken, Kuzeyde endüstriyel kapitalizm ve ona uygun bir sosyoekonomik düzen kurulmaktaydı. Batı bölgesindeki toplumsal yapının temel üretim biçimi ise, aile emeğine dayanan çiftçilik şeklindeydi. Göktürk (2016, s. 251) İlerleyen süreçte, Batı ile Kuzey bölgesinin sahip olduğu değerler, Güney bölgesi ile çatışan bir toplum ve kültür yaratmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin toplumsal yapısının oluşumundaki en temel niteliklerden biri de, Batı bölgesindeki aile işletmeleri sistemidir. Kıtanın batısında yer alan boş ve işlenmemiş arazilerin yerleşim alanlarına dönüşmesiyle birlikte, bu topraklar, ticari tarım yapılan arazi halini almış ve Batı bölgesi, ekonomik gücün en önemli odak noktalarından birisi haline gelmiştir. Göktürk (2016, s. 251) Avrupa kıtasında toprak soyluluğu kavramı ile kısıtlı tarım alanlarının varlığı, artan nüfusu kentlere göç etmeye zorlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise, bu durum, coğrafyanın sunmuş olduğu avantajlar sebebiyle

gerçekleşmemiştir. Bu nedenle, Batıda gelişmekte olan aile çiftlikleri kentlere kitlesel göçü engelleyerek, erken dönemde şehirli yoğun bir işçi sınıfının oluşmasının önüne geçmiş ve bu da, kıta Avrupa'sındaki işçi sınıfı hareketlerine dayalı siyasal ideolojilerin ABD'de zemin bulmasına engel teşkil etmiştir. (Göktürk, 2016, s. 252)

Amerika Birleşik Devletleri'nin toplumsal yapısı, 1861-1865 yıllarında yaşanan savaş sonrasına dek toplumsal sınıflar eliyle şekil almıştır. İç savaş, bir anlamda ülkenin sosyoekonomik temellerinin yükseldiği Kuzey ile Güney arasındaki çelişkinin de bir sonucuydu. Öyle ki, köleliğin yasaklanması nedeniyle oy kayıpları olan Güneydeki 11 eyalet (Henceforth, Virginia, Kuzey ve Güney Karolina, Georgia, Florida, Alabama, Tennessee, Mississippi, Louisiana, Teksas ve Arkansas), 1860 yılında Abraham Lincoln'un Başkan seçilmesi sonucunda bağımsızlıklarını ilan etmek için mücadeleye giriştiler. İç savaş sonrasında ise, toplum, Kuzeyin belirlemiş olduğu endüstriyel üretim ilişkileri temelinde yeni bir hâl almış ve kölelik yasaklanmıştır. Tarım işletmelerinde köleliğin kaldırılması, demokrasinin önündeki başka bir engelin aşılması açısından da önem arz etmekteydi.

ABD'de, farklı toplumsal görüşlere sahip siyasal partilerin fikirsel düzeydeki gelişmesi ve kurumsallaşması da, Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-1783) sonrasında yaşanan Amerikan İç Savaşı (1861-1865) zamanında gerçekleşmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşundan itibaren farklı iktisadi çıkarlara sahip sosyal grupların/sınıfların çatışması sonucunda, temelde iki büyük ve köklü siyasal parti ortaya çıkmıştır. Bu iki partide öne çıkan isimler ise, federalist Alexander Hamilton ve federalizm karşıtı Thomas Jefferson olmuştur. Bu isimlerden Alexander Hamilton sıkı bir birliği ve güçlü merkezi federal hükümeti benimsemekteyken, Thomas Jefferson daha geniş ve serbest bir demokrasi anlayışının temsilcisiydi. Göktürk (2016, s. 252) Halkın sahip olduğu hareket alanını sınırlamak isteyen ve daha sıkı bir birliği savunan parti "Federal Parti" (*Federalist Party*) olurken, kendisini hürriyetin savunucusu olarak niteleyen diğer parti de "Cumhuriyetçi Parti" (*Republican Party* veya *GOP-Grand Old Party*) adıyla siyasal arenada kendisine yer edindi. Alexander Hamilton'ın liderliğini üstlendiği Federalistler, Bağımsızlık Savaşı sonrasında zenginleşen ticaret burjuvazisinin çıkarlarını güçlendirecek siyasal adımlar atarken, Thomas Jefferson'ın liderliğini yaptığı anti-federalistler de

güçlenen kapitalizm ve bankerlere karşı çiftçiye, orta ve alt sınıfı savunan bir siyasi yol haritası izliyordu. (Berkes, 1946, s. 76)

Bu iki siyasi grup/parti, ilk olarak oy hakkının genişletilmesi konusunda ayrıma düşmüşlerdir. Kentli büyük burjuvazi Avrupa'daki yapıya benzer şekilde oy hakkının sınırlı tutulmasını savunurken, işçi sınıfı ve köylü desteğine sahip küçük burjuvazi ise geniş oy hakkının tanınması fikrini savunmuştur. Avrupa'da genel oy hakkını geciktiren burjuvazi, Amerika'da ise bu olanaktan yoksun kalmıştır. Bunun en önemli sebebi ise, burjuvazinin halka karşı kullanabileceği bir aristokrasinin mevcut olmamasından kaynaklanmıştır. İkinci bir sebep de, ABD'de küçük burjuvazinin liberal ruha sahip olmasından ötürü, kentli ticaret burjuvazisine karşı Avrupa'da olduğu gibi bir korku oluşturmaması olmuştur. (Özbudun, 1977, s. 253)

Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu toplumsal yapıdan kaynaklı olarak, oy hakkının genişlemesi, siyasal partilerin diğer Batı devletlerinden önce sahneye çıkmasının yolunu açmıştır. Bu duruma kaynaklık eden temel faktör, 19. yüzyıla gelindiğinde yaşanan toplumsal sınıflar arasındaki mücadelelerdir. Tarihsel olarak, Amerika Birleşik Devleti'nin toplumsal yapısının ve sosyoekonomik koşulların etkileri sonucunda, Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti ekseninde gelişen siyasal partilerin temel yapısı liberal doktrin etrafında şekillenmiştir. İlerleyen süreçlerde ABD'de iki partili ve Başkanlık sistemine dayalı siyasal sistemin kurulması ve kökleşmesi ise, bu ülkede liberal demokrasi modelinin gelişmesinde kritik bir rol oynamıştır.

Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye'nin sahip olduğu siyasal geçmiş ve toplumsal motiflerden çok daha farklı olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasal sistemin ve partilerin birbiri ile görüş ayrılıkları yaşadıkları konuları analiz ederek, bu analiz neticesinde tartışmaya sebep olan bu konuların Türkiye'deki siyasal partilere uyarlanması halinde nasıl bir siyasal tablo ile karşı karşıya kalacağımızın araştırmasını içermektedir. Bu farklılıklar araştırılırken, klasik ve modern siyasal ideolojilerin tarihçeleri ve genel özellikleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi yapısı, siyasal parti sistemi, Amerikan siyasal partilerinin tarihçeleri ve Amerikan siyasetindeki fikir ayrılığı yaşanan noktalar (fay hatları) hakkında bilgiler verilecek ve bunu takriben, bu veriler Türk siyasal sistemindeki partilere uyarlanarak, yeni bir ölçeklendirme yapılacaktır. Elde edilen verilere (1) birincil kaynaklara dayalı resmi belge incelemesi (Amerikan siyasal partileri ve

Türkiye'deki siyasal partilerin tüzükleri, seçim kampanyaları, internet siteleri ve broşürleri), (2) Amerika Birleşik Devletleri siyaseti ve siyasal partileri ile Türkiye siyaseti ve siyasal partileri hakkına kaleme alınan rapor, bilimsel kitap, makale, tez, gazete köşe yazıları ve internet raporlarının incelenmesi (ikincil kaynaklara dayalı literatür taraması) ve (3) farklı siyasal liderlerin söylemlerinin istatistikî analizi (içerik analizi ve söylem analizi) sonrasında ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda ise, Türkiye'de sağ görüşüne sahip siyasal partilerin ABD siyasetindeki bazı konularda sol eğilimli bir tutum aldığı, aynı şekilde Türkiye'de sol görüşüne sahip bazı partilerin de ABD siyasal partileriyle kıyaslandığında bazı tartışmalarda sağ eğilime daha uygun bir tutum sergilediği ortaya çıkmıştır.

1.2 Araştırma Konusu

Bu çalışmada, Türkiye'den daha farklı bir siyasal geçmişi ve toplumsal (sosyolojik) özellikleri olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasal partilerin ve siyasi hareketlerin temel ideolojik eğilimleri ve anlaşmazlık yaşadıkları konular, onları ayırıştıran siyasal tartışma konularının Türkiye'deki siyasal partilere uyarlanması durumunda nasıl bir tablo ortaya çıkacağı ve bu doğrultuda, Türkiye'deki siyasal partilerin Amerikan kriterlerine göre nasıl hizalanacağı araştırılacaktır. Bu bağlamda, tez, hem ABD siyaseti, hem de Türkiye siyaseti hakkında kapsamlı araştırma içeren ciddi bir araştırma olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır.

Tez kapsamında, ABD'deki iki büyük siyasi partinin (Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti) ve Türkiye'deki beş büyük siyasi partinin (Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, İYİ Parti ve Halkların Demokratik Partisi) siyasal program, tüzük, siyasal söylem (Parti Genel Başkanları ve Başkan/Başkan adaylarının demeçleri) ve siyasi gündemlerinin incelenmesi planlanmaktadır.

1.3 Araştırmanın Amaçları

Bu araştırmanın temel amacı, dünyanın en önemli demokrasilerinden biri ve uluslararası siyasette bir süpergüç olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasal yapı ve bu yapıda yer alan siyasal partilerin fikir ayrılığı yaşadığı temel tartışma konuları irdelenerek, ortaya çıkan siyasal parametrelere

göre Türkiye'deki siyasal partilerin sağ-sol ekseninde hizalanması durumunda karşımıza çıkan tablonun ne şekilde olacağı ve ABD ile Türkiye siyasetinde meydana gelen siyasal hizalanma farklılıklarının nedenlerinin belirlenmesidir. Bu bağlamda, çalışma, hem ABD, hem de Türkiye siyasetinde yer alan temel aktörler olan siyasal partilerin konumlarını karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde, iki ülkenin siyasal tarih, sosyolojik yapı ve siyasal kültür farklılıklarının da açığa çıkarılması istenmektedir. Dolayısıyla, araştırmanın temel amacı, ABD'deki sağ ve sol olarak tasnif edilen siyasal partilerle Türkiye'de sağ ve sol olarak tasnif edilen siyasal partiler arasında bazı farklılıklar olduğunu ortaya koymak ve bu şekilde iki ülkedeki farklılıkları anlayarak, bu konuda ortak bir anlayış geliştirilmesine katkıda bulunmaktır.

1.4 Araştırma Soruları

Bu çalışmada şu temel araştırma sorularına yanıt verilmeye çalışılacaktır:

- Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iki büyük siyasi partiyi (Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti) birbirlerinden ayıran temel tartışma konuları nelerdir?
- Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal parametrelerine göre Türkiye'deki siyasal partiler sağ-sol ekseninde hizalansa, karşımıza nasıl bir tablo çıkar?
- ABD siyasal parametrelerine göre Türkiye'deki siyasal partiler incelendiğinde, sağ-sol eksen uyumlu mudur?
- ABD ve Türkiye siyasetinde ortaya çıkan siyasal hizalanma farklılıklarının nedenleri ne olabilir?
- ABD ile Türkiye arasındaki siyasi tarihe dayalı, sosyolojik ve siyasal kültürel farklılıklar olarak neler belirtilebilir?
- ABD ile Türkiye'deki siyasal partilerin farklılıklarında rol oynayan temel faktörler nelerdir?
- Cumhuriyetçi Parti adına ABD Başkanı seçilen Donald Trump'ın (2017-) siyasal ideolojisine Türkiye'deki en yakın siyasi parti hangisidir?
- Demokratlar adına iki dönem ABD Başkanı seçilen Barack Hussein Obama'nın (2009-2017) siyasal ideolojisine Türkiye'deki en yakın siyasi parti hangisidir?

1.5 Araştırma Hipotezleri

Bu araştırmada şu hipotezlerin doğruluğu test edilerek ispatlanmaya çalışılacaktır.

- ✓ Amerikan siyasal sistemi ile Türk siyasal sistemindeki farklılıklar ve iki ülkenin değişik siyasal gelenek ve kültürlerinin sonucu olarak, iki ülkedeki sağ-sol ekseninde siyasal partilerin hizalanması birbirinden bazı açılardan daha farklıdır.
- ✓ ABD’de sağ olarak görülen Cumhuriyetçi Parti’nin genel siyasal çizgisi Türkiye’deki sağ partilere daha yakın olmakla birlikte, bazı konularda (Göç Konusu ve Göçmenlere Bakış, Marijuana ve Keyif Verici Maddelere Bakış, Dinin Toplumsal ve Siyasal Yaşamdaki Yeri) Türkiye’deki sol partilerle uyumlu olduğu görülmektedir.
- ✓ ABD’de sol parti olarak görülen Demokrat Parti’nin genel siyasal çizgisi Türkiye’deki sol partilere daha yakın olmakla birlikte, bazı konularda (İklim Değişikliği, Göç Konusu ve Göçmenlere Bakış, Ölüm Cezası, Uluslararası İlişkilerde Tek Taraflılık ve Çok Taraflılık, Kadın Hakları, Azınlık Hakları, Ekonomi Politikaları, Sosyal Devlet Uygulamaları, İslâmofobi, Bireysel Silahlanma) Türkiye’deki sağ partilerle uyumlu olduğu görülmektedir.
- ✓ Türk siyasal sistemindeki sağ eğilimli partilerin (AKP, MHP, İYİ Parti) ABD’deki sağ eğilimli parti (Cumhuriyetçi Parti) ile benzer noktaları olsa da, bu partilerin bazı politikalarında ABD’deki sol partiye (Demokrat Parti) daha yakın olduğu; aynı şekilde Türk siyasal sistemindeki sol eğilimli (CHP, HDP) partilerin de, genel olarak ABD’deki sol eğilimli olan Demokrat Parti ile aynı hizalanma gösterse de, bazı konularda sağ eğilimli partiye (Cumhuriyetçi Parti) daha yakın olduğu gözlemlenmiştir.
- ✓ Türkiye’de sağ siyasetin temsilcilerinden AK Parti, genel olarak ABD’deki Cumhuriyetçi Parti ile aynı siyasi çizgiye sahip gözükse de, “İklim Değişikliği, Göç Konusuna ve Göçmenlere Bakış, Ölüm Cezasına Bakış, Uluslararası İlişkilerde Tek Taraflılık ve Çok Taraflılık, Kadın Hakları, Azınlık Hakları, Sosyal Devlet

Uygulamaları ve İslâmofobi” konularında ABD’deki sol eğilimli olan Demokrat Parti ile siyasi fikir benzeşmeleri göstermektedir.

- ✓ Türkiye’deki sol eğilimi temsil eden partilerden CHP, ABD’deki sol eğilimli Demokrat Parti ile siyasi açıdan benzeşmesine rağmen, “Göç Konusuna ve Göçmenlere Bakış, Marijuana ve Diğer Keyif Verici Maddelere Bakış, Dinin Toplumsal ve Siyasal Yaşamdaki Yeri” konu başlıklarında ABD’deki sağ eğilimli Cumhuriyetçi Parti ile siyasi fikri benzeşme göstermektedir.
- ✓ Türkiye’de sağ eğilimli Milliyetçi ve Muhafazakâr siyasi eğilimi temsil eden MHP, ABD’deki sağ eğilimli Cumhuriyetçi Parti ile her ne kadar siyasi fikriyatta benzeşme gösterse de, “İklim Değişikliği, Göç Konusuna ve Göçmenlere Bakış, Ölüm Cezasına Bakış, Uluslararası İlişkilerde Tek Taraflılık ve Çok Taraflılık, Kadın Hakları, Sosyal Devlet Uygulamaları, İslâmofobi” konularında ABD’deki sol eğilimli olan Demokrat Parti ile siyasi fikri benzeşmeler göstermektedir.
- ✓ Türkiye’deki sağ siyasi eğilime sahip İYİ Parti, ABD’deki yine sağ eğilimli Cumhuriyetçi Parti ile fikri anlamda uygunluk gösterse de, “İklim Değişikliği, Bireysel Silahlanma, Ölüm Cezasına Bakış, Militarizm ve Savaşlara Bakış, Uluslararası İlişkilerde Tek Taraflılık ve Çok Taraflılık, Kadın Hakları, Azınlık Hakları, Sosyal Devlet Uygulamaları ve İslâmofobi” konu başlıklarında ABD’de sol siyasi eğilime sahip olan Demokrat Parti ile benzeşmeler göstermektedir.
- ✓ Türk siyasal hayatında sol eğilime sahip HDP, ABD’de sol eğilimli Demokrat Parti ile paralel görüşlere sahip olmasına rağmen, “Militarizm ve Savaşlara Bakış” açısından ABD’deki sağ eğilimli Cumhuriyetçi Parti ile siyasi fikri açıdan benzeşme göstermekte, yine aynı şekilde “Marijuana ve Diğer Keyif Verici Maddelere Bakış, Dinin Toplumsal ve Siyasal Yaşamdaki Yeri” konu başlıklarında da ABD’deki hem Cumhuriyetçi Parti, hem de Demokrat Parti ile siyasi fikri açıdan benzeşme göstermektedir.
- ✓ ABD’de sağ eğilimli Cumhuriyetçi Parti’nin siyasal çizgisine en yakın siyasi parti MHP’dir.

- ✓ ABD’de sol eğilimli Demokrat Parti’nin siyasal çizgisine en yakın siyasi parti HDP’dir.

1.6 Araştırma Yöntemleri

Bu çalışma için literatür taraması yapılırken, Amerikan siyasal partileri ve Türkiye’deki siyasi partilerin programları, tüzükleri, seçim kampanya broşürleri ve internet siteleri gibi resmi belgelerden, ABD siyaseti ve siyasal partileri ile Türkiye siyaseti ve siyasal partileri hakkında kaleme alınmış bilimsel kitap, makale, tez, gazete köşe yazıları ve internet raporlarından ve her iki ülkedeki farklı siyasal liderlerin söylemlerinin istatistiki ve içerik analizlerinden elde edilen bilgiler ışığında hareket edilmiştir.

Bu çalışmada kullanılacak olan bilimsel yöntemler şöyle kategorize edilebilir:

- ❖ Resmi belge incelemesi (Amerikan siyasal partileri ve Türkiye’deki siyasal partilerin programları, tüzükleri, seçim kampanya broşürleri, internet siteleri vs.).
- ❖ Literatür taraması (ABD siyaseti ve siyasal partileri ve Türkiye siyaseti ve siyasal partileri hakkında yazılmış bilimsel kitap, makale, tez, gazete köşe yazıları ve internet raporları).
- ❖ İçerik analizi ve söylem analizi (Her iki ülkedeki farklı siyasal liderlerin söylemlerinin istatistiki analizi).

1.7 Araştırma Kısıtları

Bu çalışma, Amerikan siyasal partilerinin anlaşmazlığa düştükleri konuların ana çerçeveyi oluşturduğu tabloda yer alan parametrelere göre Türk siyasal hayatında yer alan siyasal partilerin hizalanması halinde nasıl bir sonucun elde edileceğine dair incelemeyi içermekte olduğundan, karşılaştırmalı ve oldukça kapsamlı bir konuyu ele almaktadır. Daha önce pek işlenmemiş olan bu konunun temel zorluğu, farklı siyasal tavırları sayısal anlamda ifade ve kategorize etmenin güç olmasıdır. Bir diğer temel sorun, siyasal liderler ve partileri arasında yaşanan farklılıklardır. Ayrıca, daha çok Türkçe kaynaklara dayalı olarak bir çalışma yapılması bir diğer temel eksiklik olurken, zaman sınırlaması ve sosyal bilimlerin genelinde var olan teorileştirme zorluğu da diğer kısıtlar olarak belirtilebilir.

1.8 Araştırma Bölümleri

“Giriş” bölümünün ardından, “Siyasal İdeolojilerin Tarihçeleri ve Genel Özellikleri” başlıklı ikinci bölümde, klasik ideolojiler ve yeni ideolojilerin tarihsel çıkış noktaları, temel ilkeleri ve önemli düşünürleri açıklanacaktır. “Amerikan Siyasal Partileri ve Temel İdeolojik Ayrışma Noktaları” başlıklı üçüncü bölümde, ilk olarak kısa ABD tarihine, daha sonra Amerikan siyasi sisteminin temel aktörleri ve görevlerine, akabinde Amerikan siyasi parti sistemine, daha sonra Amerikan siyasi partilerinin tarihçelerine ve son olarak da Amerikan siyasetindeki temel ideolojik ayrışma konularına değinilecektir. “Amerikan Siyasal Parametrelerine Göre Türkiye’deki Siyasal Partilerin Hizalanması” başlıklı dördüncü bölümde ise, ilk olarak Türk siyasi sistemi ve ülkedeki önemli siyasi partiler anlatılacak, daha sonra Amerikan siyasi parametrelerine dayalı yeni bir ölçeklendirme yapılacaktır ve son olarak Amerikan siyasi parametreleri ölçeklendirmesi temelinde Türkiye’de etkili olan beş büyük siyasi parti siyasi skalada hizalanmaya çalışılacaktır. Araştırma, bulguların özetleneceği “Sonuç” bölümüyle tamamlanacaktır.

2. SİYASAL İDEOLOJİLERİN TARİHÇELERİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1 Klasik İdeolojiler

“İdeoloji” terimine dair Sosyal Bilimler açısından en yaygın kabul gören tanımlardan birisini Amerikalı Siyaset Bilimci Andrew Heywood yapmıştır. Bu tanıma göre; “ideoloji, mevcut iktidar sistemini muhafazaya, biraz değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelmiş örgütlü siyasal eylem için zemin oluşturan, az çok tutarlı fikir kümeleridir”. Heywood (2003, s. 12) Bu sınırlar içerisinde, Heywood, tüm ideolojilerin mevcut siyasal düzene yönelik kendilerine özel bir okuma şeklinin, olması gereken düzene dair ideal bir anlayışının ve var olan düzenden olması gereken ideal düzene nasıl geçileceğine dair bir yol haritasının olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bütün ideolojiler, sahip oldukları ideal düzen düşüncesi üzerinden hâlihazırda var olan iktidarın yapısına dair değerlendirme yapmaktadır. Mevcut düzen, bu ideolojilere göre meşru, kısmen meşru ya da gayrimeşru olabilmektedir.

İdeolojiye dair bir diğer önemli tanımı ise Marksizm’in kurucusu olan ünlü Alman Sosyolog Karl Marks (Karl Marx) yapmıştır. İdeolojinin bir siyasi terim olarak kullanımı, Marks’ın kaleme almış olduğu yazılarında kendisini göstermiştir. Karl Marks’ın bu terimi kullanmasıyla beraber, sonraki dönemlerde Marksist görüşe sahip düşünürlerin de bu terime olan ilgisi, ideolojinin modern toplumsal ve siyasal fikir yapısında sahip olduğu öncelikli konumu açıklayıcı niteliktedir. Karl Marks, terimi, birlikte çalışmış olduğu Friedrich Engels ile beraber yazmış oldukları *Die Deutsche Ideologie (Alman İdeolojisi)* eserinde (hatta başlığında) kullanmıştır. Bu kullanım, aynı zamanda Karl Marks’ın ideoloji hususundaki düşüncesini de şeffaf şekilde anlatmıştır. Marks’ın kullanmış olduğu ideoloji kavramının birkaç özelliği bulunmakta olup, bunlardan ilki, ideolojinin bir yanılsama ve mistifikasyon ile ilgili olduğudur. Heywood (2003, s. 26) Friedrich Engels’in daha sonraki süreçte “yanlış bilinç” olarak isimlendirmiş olduğu ideoloji, dünya hakkında yanlış ya da yanılgılarla dolu bir görüşü ifade eder niteliktedir. Karl Marks, ideolojiyi kavramını kullanırken, sistematik mistifikasyon sürecinin maskesini düşürmek amacıyla bu sözcüğü eleştirel bir yapıda kullanmış ve kendi görüşlerini bilimsel olarak nitelendirmiştir.

İkinci olarak, Marks, ideolojiyi sınıfsal sistem ile ilişkilendirilmiştir. Marks, ideolojinin içermekte olduğu çarpıtmanın, topluma hâkim olan sınıfın çıkarlarını ve bakış açısını yansıtmakta olduğu gerçeğinden kaynaklandığına inanmıştır. Bu noktada, toplumdaki hâkim sınıf kendisini baskıcı olarak görmek istememekle beraber, baskı altındakileri kendi baskıcılığı ile uzlaştırma çabası içerisine girmektedir. Böylece, sınıfsal sistem, Karl Marks'ın "*camera obscura*" (karanlık oda) imgesiyle; yani bir kamera merceğinin ya da insan gözünün ürettiği ters görüntü vasıtasıyla anlatmaya uğraştığı şekilde tersyüz edilmiş olarak sunulmuş olmaktadır.

Üçüncü olarak ise, ideoloji, Karl Marks'a göre bir iktidar tezahürüdür. Sınıf yapısının varlık gösterdiği toplumlarla beraber kapitalizmin de üzerine kurulu olduğu çelişkilerin üstünü örtmesiyle, ideoloji, sömürülmekte olan proletaryadan kendi sömürülme gerçeğini gizlemeye; böylelikle de eşitsiz bir sınıf iktidarı sistemini ayakta tutmaya hizmet etmektedir.

Dördüncü ve son olarak da, Marks, ideolojiyi geçici bir fenomen olarak ele almıştır. İdeoloji, onu yaratan sınıf sistemi varlığını sürdürebildiği sürece devam edecek olup, proletarya yeni bir sınıflı toplum kurmaya değil, zenginliğin kolektif mülkiyetini mümkün kılmak suretiyle sınıf eşitsizliğini tümüyle yok etme amacındadır.

İdeoloji tanımlarına dair üçüncü önemli örnek İtalyan Marksist düşünür Antonio Gramsci'den gelmiştir. Antonio Gramsci, "hegemonya" kavramını ortaya atarak, analizlerinde bu kavramı işlemiş, geliştirmiş ve derinleştirmiştir. Gramsci, Klasik Marksizm'in -Batı'da hâkim olan- burjuva devletinin emekçileri baskı altında tuttuğu görüşüne karşılık olarak, "güç" ve "rıza" kavramlarını bu bağlamda birlikte kullanarak, özgün bir yaklaşım oluşturmuştur. Antonio Gramsci'ye göre, burjuva devletinin güç kullanarak sağlanan baskıcı yönünden başka, bir de "ikna edici" yönü bulunmaktadır. Dağtaş (1999) Gramsci'ye göre, toplumu denetim altında tutmak için devlet "güç" ve "rıza" olmak üzere iki araç kullanabilir. Egemen sınıfın güç ve açık baskı kullanmadan "kabul" ve "rıza" elde etmesine yarayan araç, Antonio Gramsci'nin hegemonya dediği ideolojidir. Oskay (1980) Hegemonya düzeninin, devlet ile birlikte, toplum içerisinde örgütlü olan okullar, ordu, basın, aile, dini kurumlar vb. bütün aracı kurumları kapsadığı ifade

edilmektedir. Eagleton (1996, s. 164) İdeolojinin temellerini maddi gerçeklerde bulan Antonio Gramsci, kavramın epistemolojik (bilgi-bilimsel) bir tanımına ise girişmemiştir. (Hall, Lumley & McLennan 1985) İlerleyen yıllarda, Fransız düşünür Louis Althusser, Gramsci'nin bu yaklaşımını daha da derinleştirerek, “devletin ideolojik aygıtları” (*les appareils idéologiques d'état*) olgusunu gündeme getirmiştir.

Tarihsel olarak Fransız Devrimi'nden (1789) sonra tedavüle giren ideoloji kavramı, eski rejimin (*ancien régime*) dinsel referansları yerine devrimin ideallerini yaymaya çalışan aydınlar tarafından geliştirilmiştir. Devrimin ideallerin topluma yayma görevini, “İdeologlar” (*Société des idéologues*) adı verilen bir grup üstlenmiştir. Devrim sonrası ortaya çıkan bu grubun öncülük etmesiyle birlikte, 1795 yılında Ulusal Enstitü kurulmuş ve bu Enstitü, akıl üzerinden yeni bir ahlak sistemi geliştirmek için çalışmalar yapmıştır. Cassels (1996, s. 1) Enstitü tarafından 1796 yılında düzenlenen “Yeni Ahlakın Temelleri” isimli yarışma, ideoloji kavramının ortaya çıkmasında kritik öneme sahiptir. (Çaha & Şahin 2013) Enstitü'ye bağlı olan ideologlardan Destutt de Tracy, *İdeolojinin Unsurları* (*Éléments d'idéologie*) isimli eseriyle girdiği bu yarışta, yeni bir ahlak anlayışı, yeni bir dünya görüşü ve bir bakıma yeni bir din önermiştir. Oskay (1980) Destutt de Tracy, temel itibarıyla, akıllı esas alan değerler üzerinden toplumun baştan aşağıya dizayn edilmesi gerektiğini söylemiştir. Destutt de Tracy, ayrıca, aklın ürünü olan değerlerin aynı zamanda bilimsel bir karakteri de olduğunu düşünmüş ve ideolojiyi “fikir bilimi” olarak tanımlamıştır. Oskay (1980) Ona göre, ancak bu şekilde Kilise'nin Fransız toplumuna dayatmış olduğu dogmaların yerini akla dayalı bilimsel değerler alacaktır. Destutt de Tracy'e göre, akıl -bilim yardımıyla- dogmalardan arındırıldığında, doğru düşüncelere ulaşmak mümkündür ve ideoloji bilimsel ve doğru düşüncedir.

Fransız Devrimi, Aydınlanma Düşüncesi'nin geliştirmiş olduğu Akılcılık (Rasyonalizm)¹ çizgisinde gelişerek, Kilise'nin yerine devleti, inancın yerine de

¹ Rasyonalizm (Akılcılık), “Bilginin kaynağı nedir” akıllı cevabını veren akımdır. Bilgi mümkündür. Bunun imkânı akıldır. Çünkü aklı kullanan insan doğru bilgiye ulaşabilir. Rasyonalizm'e (Akılcılık) göre, bilgi akıldan doğar. Akıl, doğuştan bilgi edinme yetisi ile donatılmıştır. Bunun için duyum ve algılar bize zorunlu, kesin, genel geçer bilgileri veremezler. Bu nitelikteki bilgiyi bize aklımız ve düşüncemiz sağlayabilir. Deneyden gelmeyen, deney öncesi olan bu bilgiye felsefe alanında *a priori* (deney öncesi) bilgi denir. Rasyonalizmin önemli temsilcilerinden birisi de “Düşünüyorum, o halde varım” sözüyle Fransız filozof René Descartes'dır.

aklı koymak için uğraş göstermiştir. Fransız devrimci Jacques-René Hébert'in yolundan giden Hébertistlerin etkisiyle, 1793'e gelindiğinde, "Akıl Dini" (*la culte de la raison*) anlayışı topluma yayılmış ve bu doğrultuda "*Fête de la Raison*" ile dinin yerini artık aklın aldığı Fransız Cumhuriyetçileri tarafından tüm ulusa ve dünyaya duyurulmuştur. (Çaha & Şahin 2013) Akabinde, bu kutlama Notre Dame Katedrali'ne, yani Fransız Katoliklerinin en önemli mabedinin önüne götürülerek, Katoliklere önemli bir siyasi mesaj da verilmiştir. Fransız Cumhuriyetçilere göre; Devrim sonrasında din yerini ideolojiye, Kilise devlete, papaz ideoloğa ve inanç da akılcı düşünceye bırakacaktır.

Fransız Cumhuriyetçi aydınlar, yeni din olarak ideolojiyi bir medeniyet tasavvuru haline getirmiş ve bunu da diğer uluslara ihraç ederek onların kurtuluşlarını sağlamayı amaçlamışlardır. Devrimden sonra gelişmiş olan "Fransa medeniyet, medeniyet Fransa demektir" düşüncesi, bu bağlamda bir çıkış noktası olmuş ve aydınlara bu hususta özel bir sorumluluk verilmiştir. Bu sorumluluk, medeniyetin aydınlar aracılığıyla Fransız toplumuna ve diğer uluslara taşınmasıydı. Napolyon Bonapart da, iktidara geldiğinde, onunla hareket eden aydınlara bu sorumluluğu verecek ve yapmış olduğu savaşları ve mücadeleleri "medeniyet yayma çabası" olarak nitelendirecektir. Oskay (1980) Ancak Napolyon Bonapart'ın Kilise'nin elinden alınan eğitim hakkını Kilise'ye iade etmesi, İdeologlar tarafından tepki görmesine ve akabinde onlarla olan birliğin bozulmasına sebep olmuştur. Bozulan birlik sonrası, Napolyon Bonapart, İdeologları metafizikle uğraşmakla suçlamış, ancak siyasal destekten yoksun kalan İdeologlar da çalışmalarından geri adım atmamışlardır. Devrim, ilerleyen süreçte İdeologların geliştirmiş olduğu düşünce sistemi üzerinde ilerlemiş ve Fransız yöneticiler devrim ideolojisi temelinde yeni bir vatandaş tipi yaratmak için uğraş vermişlerdir. Bu vatandaş tipi uyarınca, Fransız kasaba ve köylülerini "yurttaş" kalıbı içerisinde medeni bir varlığa dönüştürme yolunda eğitim ise en önemli araç olmuştur. Zaten bu sebeptendir ki, Katolikler ve Cumhuriyetçiler eğitim alanında uzun süre savaş vermişlerdir. Ancak Üçüncü Cumhuriyet (1870-1940) ile birlikte Cumhuriyetçiler bu alanda üstünlük kurmuş ve Fransız yurttaş yaratma faaliyetleri için yoğun çalışmalar yapılmıştır. (Çaha & Şahin 2013) Bu açıdan bakıldığında, Fransa'da eğitim ideolojiktir ve ideolojinin kendisi olarak da nitelendirilmektedir. Günümüzde de eğitim kurumları, aynı bilinçle, "düşünce

bilimi” olarak ifade edilen ideolojinin yaygınlaşma ve yaşam alanı olarak varlığını devam ettirmektedir.

İdeoloji kavramını ilk olarak kullanan Destutt de Tracy'den günümüze, Karl Marks'tan Antonio Gramsci'ye ve Louis Althusser'e dek bu kavram farklı anlamları bünyesinde barındırmıştır. Farklı anlamları içeren bu kavramın genel olarak kabul gören iki tipi mevcuttur. Bunlardan ilki, ideolojiye eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşırken, ikincisi ise olumlu ve betimleyici şekilde yaklaşmaktadır.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marks, Friedrich Engels, George Lukács ve bazı geç dönem Marksist düşünürler birinci grupta yer almış ve ideolojiyi “yanlış bilinç” veya “çarpıtma” olarak değerlendirmeye tabi tutmuşlardır. Bu yaklaşıma göre, ideoloji, egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda diğer sınıflara empoze edilen ve onların doğru sınıfsal bilince ulaşmalarını engelleyen aldatmacadan ibarettir. Örneğin, Karl Marks, bu konuyu açıklarken “*camera obscura*” (karanlık oda) ifadesini kullanır.

İkinci gruptaki Antonio Gramsci ve Vladimir Ilyiç Lenin gibi bazı önemli düşünürler ise, ideoloji kavramını sosyolojik temelde ele alarak, düşüncelerin gerçekliği ya da gerçek dışılıklarından ziyade, toplumsal yaşamdaki işlevlerini değerlendirmeye almışlardır. Örneğin, Vladimir Ilyiç Lenin'e göre, ideoloji “kitleleri harekete geçiren bir dünya görüşü” şeklindedir. (Çaha & Şahin 2013)

Günümüzde benimsediğimiz ideoloji tanımı ise, daha çok ikinci tipe yakındır. Bu anlamda, ideoloji, genel olarak hâlihazırda mevcut olan çeşitli dünya görüşlerine yönelik bir değerlendirme sunmasının yanı sıra, siyasi değişimlerin nasıl olabileceği ve nasıl olması gerektiği hususlarında bir yol haritası çizmektedir. Ancak çizilen bu haritanın kesin ve net olduğunu söylemek zordur; çünkü düşünce sistemleri birçok noktada birbirleriyle çakışabilmekte ve bunun akabinde yeni yollar üretilebilmektedirler.

2.1.1 Muhafazakârlık

Muhafazakâr düşüncenin neden kitleler açısından tüm dünyada bu kadar cazip geldiğini sorusuna yanıtı, en önemli İngiliz Muhafazakâr düşünürlerden kabul edilen Michael Oakeshott vermektedir: “Tadına varacak şeyler çok olduğu ve bu, tadına vardığınız şeylerin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu hissiyle birleştiği zaman. İşte bu, tatların ve Muhafazakârlığı harekete geçiren korkunun bileşkesidir.” Owen (2004, s. 98) Muhafazakârlığın; (1) din temelli, (2) ahlak temelli ve (3) siyasal değişime direnme temelli farklı bileşenleri olduğu için, bu ideolojinin tanımının yapılması güç bir iştir. Ancak Muhafazakârlığın tarihsel süreçte bir ideoloji olarak doğmasına sebep olan üç farklı tarihsel gelişme olduğundan söz edilebilir. Bu gelişmeler; Aydınlanma Düşüncesi, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi şeklinde sıralanabilir.

Aydınlanma Düşüncesi'nin 18. yüzyılda doğurmuş olduğu sonuçlarının Amerika ve Avrupa coğrafyasının tamamında etkili olmasıyla birlikte, İngiliz Devrimi ile başlayan ve Fransız Devrimi ile biten bir felsefi hareket olarak, Aydınlanma, tarihte önemli bir aşamada yerini almıştır. Aydınlanma'yı, temelde, “insan aklının ve zihninin gücüne, bunların insanoğlunu iyiliğe götüreceğine ve bilim ve teknikle sınırsız başarılar elde edebileceğine dair duyulan büyük güven ve bu temelde alınan bir siyasal tavır” olarak tanımlayabiliriz. Bunun akabinde gelişen Aydınlanma Düşüncesi ise, din ve gelenek gibi olguların insanların özgürlükleri önünde engel olarak durduğunu ve bu engellerin ancak aklın egemen olduğu bir düzenin kurulmasıyla aşılabileceğini savunmaktadır. Alman Aydınlanması'nda büyük öneme sahip bir düşünür olan Immanuel Kant'a göre, Aydınlanma, “insanın kendi suçu ile içine düştüğü ergin olmama durumundan kurtarılmasıdır”. Burada “ergin olmama” sözü, bir başka aklın rehberliğinde hareket edilmesini kastetmektedir. Bu akla Kilise'yi örnek vermek yerinde olacaktır. İnsanların gerçekten özgür olacağı bir düzenin kurulması için, tüm bu hurafe ve mitlerden (efsanelerden) arındırılması gerekmektedir. Bu temelde, Muhafazakârlık düşüncesi, her türlü görecelik teorisine karşı özcülük çizgisinden sapmamalıdır. (Duran, 2004, s. 122)

İşte bu noktada, Tanrı ve Kilise otoritesinin yerini “aklın otoritesi” alır. Aydınlanma düşüncesi ile birlikte, küresel çapta dünyayı değiştirmek ve

dönüştürmek için referans alınacak tek nokta “insan aklı” olarak görülmüştür. Bu düşüncenin hâkim olduğu çağ “Akıl Çağı” olarak isimlendirilmiş ve kurulan tüm örgütlenmelerin akılcı temeller üzerine inşa edilmesi için çaba sarf edilmiştir. Dolayısıyla, insan aklı nasıl ki evrene dair şifreleri çözerek daha iyi bir dünya düzeninin geliştirilmesi için mücadele edebiliyorsa, aynı mücadeleyi içerisinde yaşamakta olduğu toplumsal düzeni de yine kendi aklıyla daha iyiye götürebilir fikri benimsenmiştir. Aklın ön planda tutulduğu bu çağda Aydınlanma’nın diğer bir hedefi de, ilerleme düşüncesinin yayılmasını sağlamaktır. Bu ilerleme sayesinde, insan, geleneklerinin kölesi olmaktan kurtulacak ve kendi kaderini kendisi tayin ederek, özgürlüğünün ve mutluluğunun devamlı olarak pozitif yönde artmasını sağlayacak ve toplumu, devleti ve dini aklın ilkelerine göre yeniden düzenleyerek, aklın ışığında entelektüel kültür temelini atacaktır. Muhafazakârlık fikri, Aydınlanma’ya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan bir siyasal ideolojidir. Muhafazakârlık, Rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci dönüşüm proje(cil)lerinden korumayı amaçlayan yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirdiği bir siyasi felsefe, düşünce geleneği ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasî ideolojiyi ifade etmektedir.

Fransız İhtilali’nden sonra, Avrupa toplumlarında bireysel düşünce sistemi genel anlamda kabul görmüştür. Aydınlanma ile başlayan bu düşünce sistemine göre, birey, başta akli olmak üzere kendi kendine yeterli bir varlıktır. Şeyhanlıoğlu (2011, s. 96) Hristiyan teolojisinin insan doğasını açıklayan savlarını ve dinsel cezalandırma fikrini reddeden Aydınlanma Düşüncesi, insanların özgür ifade haklarının olduğunu dile getirmiştir. Temelde Muhafazakâr düşüncenin doğuşunda Aydınlanma Düşüncesi ile Fransız Devrimi’nin etkileşimi önem arz etmekle birlikte, bu düşüncenin gelişimi, Aydınlanma’nın sahip olduğu ilkelerin güç kazanması ve toplumda tepki yaratmasının da bir nevi sonucu olarak gerçekleşmiştir.

İrlandalı-İngiliz siyaset adamı Edmund Burke, Fransız Devrimi’ni kaçınılmazlık yahut zorunluluk kavramı ile açıklamamıştır. Bunun sebebi, Tanrı’nın hikmetine, takdirine veya lütfuna olan inancından ötürüdür. Edmund Burke’e göre, tarihin yasaları olmamakla birlikte, eğer böyle bir şey varsa da,

bunların “Tanrı’nın Yasaları” olarak hayat buldukları düşüncesi yerinde olacaktır. Burke’e göre, Fransız Devrimi bir mecburiyet değildi ve eğer insanlar isteseydi bunu engelleyebilirlerdi; ancak gerçekleşmesi, neticede Tanrı’ya bağlı bir konuydu. İnanç fikrini benimseyen Edmund Burke’ün devrim hususunda sahip olduğu düşünce yapısına Rus düşünür Nicolay Berdyaev de katılmaktadır. Devrimlerin ekonomik ve politik nedenleri çıkış noktası olarak devrimcilerin faaliyetleri ile gerçekleştiğine inanılsa dahi, ona göre devrimler yaratıcı aktivite imkânsızlaştığı için gerçekleşirdi. Nicolay Berdyaev, devrimi bir tür “hastalık”, “rasyonalist delilik” veya “rasyonelleşmiş irrasyonelite” olarak görmektedir. Rasyonelleşmiş irrasyonelite ise bir fanatizm formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her devrimin bir fanatiklik boyutu içermesi gibi, Edmund Burke de Fransız Devrimi’ni felsefi fanatiklerin liderliğinde gerçekleştiğini ifade etmiştir. Çünkü ona göre, bu fanatikler 17. ve 18. yüzyılın “akıl”a vurgusundan, “doğa durumu” ile “toplum sözleşmesi” gibi doktrinlerinden ve soyut özgürlük, eşitlik ve insan hakları kavramlarından ilham alarak yola koyulmuşlardır. (Berdayev, 2012, ss. 258-261) (Şenses 2018) (Burke, 2016, s. 186)

Edmund Burke’ün devrimi ifade ettiği görüşleri sistematik bir devrim teorisi biçimiyle varlık göstermemekle beraber, devlet merkezli yapısal, nüfus, ırk ya da kültüre endekli bir teori olarak da değerlendirilememektedir. Aynı zamanda, Burke, Fransız Devrimi’nde burjuvazinin etkisini görse dahi, devrimi bu noktaya indirgememiştir. Burke, bu hususu kapsamlı bir bakış açısıyla ele alarak, yapısal dönüşüme, çatışmaya, ekonomik büyümenin etkisine, değerlerin ve inançların çöküşüne, zayıflayan yönetici tabakaya ve elitlere, egemen tabakanın kendi içerisindeki çatışmaya, burjuvazinin ve karşı elitlerin rolüne ve entelektüellerin yıkıcı boyutlarına odaklanmaktadır. Bu bağlamda üzerinde en çok durulması gereken husus, Fransız Devrimi’nin akıl, teorik dogma, doktrin, ideokrasi, Jakobenizm ve radikalizm sebebiyle güçlü bir eleştirisini yapmakla beraber, Edmund Burke, aynı zamanda Devrim’in felsefi ve ideolojik boyutunun ekonomik, dini ve politik boyutuyla bağlantısını da kurar. (Şenses 2018) (Freeman 1978)

Edmund Burke’e göre, Devrim’i hazırlayan diğer faktörler şunlardır: Monarşi-soyluluk ile ruhban-yargıçlar dengesinin bozulması ve Kraliyet’in otoritesini kaybetmesi. Şenses (2018) Freeman (1978) Fakat Burke’ün Devrim

eleştirisinde her şeyden fazla odaklandığı ya da vurguladığı nokta, dinin, geleneğin, önyargıların ve otoritenin reddidir. Fransız Devrimi, “önyargısız akıl yürütme” ile toplumun bünyesinde “taş taş üstünde bırakmayan” ve “otoriteyi tahrip ettikleri kadar dayandıkları bütün otoriteyi de yıkan” Burke (1791) felsefi fanatiklerin bir tür “doktrin imparatorluğu” kurma heveslerinin ürünüdür. Şenses (2018) Edmund Burke’ün en önemli eleştirisi bu bağlamda ortaya çıkar; devrimin radikal ve Jakoben (dikte eden) yapısı... Burke, doktrinlere ve felsefi spekülasyonlara dayanan, geleneğe, otoriteye, dine ve önyargılara savaş açan felsefi fanatiklere acımasızca saldırır; çünkü onların amacı dini ve Kilise’yi ortadan kaldırmak ve Jakoben bir tutumla yeni yurttaşlar ve yeni bir toplum yaratmaktır. Burke (1986, s. 256) Burke, Jakobenizm’i tüm iktidarı ve otoriteyi insanların zihinlerini aydınlatma kapasitesine nadiren sahip kişilerin eline vermek amacıyla, zihinlerdeki önyargının kökünü kurutma girişimi olarak nitelendirmektedir.

Jakobenler ise, bu amaç dâhilinde dünyanın kadim toplumlarının yapılarını ve dokusunu imha etmeye ve kendi elleriyle şekillendirmek için engelleri aşmaya çalışmışlardır. Onlar, bu amaca ulaşmada gerekli orduyu oluşturabilmek için zenginlerden elde ettikleri ganimetten yoksullara sağlayacakları gelirler (rüşvet) argümanını kullanmışlardır. Burke (1999, s. 356) Genel anlamıyla, Jakobenizm, halka yol göstermeyi ve halkı aydınlatmayı amaç edinmiş ve bu yolda devlet terörünü meşrulaştırmış bir Aydınlanma ideolojisidir. Yani Jakobenizm, bir tür “aydın despotizmi”dir. (Ağaoğulları, Ergün & Zabcı 2005) Jakobenleri daha iyi anlamak için şu ifadeler yapılmaktadır: “Fransa’daki tüm kurumlar, halkın mutsuzluğunu taçlandırıyor; halkı mutlu etmek için halkı yenilemek lazım; fikirlerini değiştirmek lazım; kanunlarını değiştirmek lazım; alışkanlıklarını değiştirmek lazım; insanları değiştirmek lazım; nesnelere değiştirmek lazım; kelimeleri değiştirmek lazım, her şeyi yıkmak; evet her şeyi yıkmak lazım, madem ki her şey yeniden yaratılacak...” (Burke, 2016, s. 232)

Devrimci Jakobenler açısından bu sıfır noktalarından hareketle birey ve toplum hayatı şekillendirilebilmekte olup, bu noktalardan en önemlisi akıldır ve bu akıl, geleneklerden, değerlerden ve toplumdaki bağımsızdır. Ancak Burke’e göre, akıl, daima ahlaki imgelemeler içerisinde işleyen, geleneklere ve deneyimlere bağlı yahut bağımlı sosyal ve politik akıl şeklinde olup, Jakobenlerin

tasvir ettiği gibi sıfır noktalarından hareket ederek toplumun inşası imkânsız olup bu uğraşlar felaket ile sonuçlanabilmektedir. Edmund Burke'ün önceden haber vermiş olduğu bu Jakoben projeleri, gerçekten de Louis de Saint-Just, Maximilien Robespierre ve Jean-Jacques Rousseau gibi Jakobenlerden ilham alan Vladimir Lenin, Josef Stalin ve Mao Zedong gibi liderlerin faaliyetleri ve Nazizm ve Faşizm denemeleri sonucunda kan, gözyaşı ve zulüm ile neticelenmiştir. Bu nedenle, Muhafazakârlara göre, Fransız Devrimi ile onun yok edici ideolojisi olan Jakobenizm, Stalinizm'in, Milliyetçiliğin, Nasyonal Sosyalizm'in ve Faşizm'in de kurucusudur. Burke (2016, ss. 142-145) Aslında Jakobenizm'in iç mantığında bir tür tarihsicilik de yer almaktadır. Burke (2016, ss. 147-148) Çünkü Jakobenler, tarihi, ütopyalarının gerçekleştiği anda, yani şimdiki zamanda durdurmak isterler. Tarihsel değişmenin mantığını ütopya belirler ve ütopya, tarihsel değişmenin mantığının da ta kendisidir. (Burke, 2016, s. 148)

Edmund Burke ise, Jakoben ilerleme anlayışına, Jakobenlerin bu dünyada kurmak istediği Yeryüzü Krallığı'na değil, inayete inanır. Burke (2016, s. 148) Burke'e göre, Yeryüzü Krallığı'nı kurmak isteyen Jakobenler, dini dogmatizmi reddederken, seküler dogmatiklere dönüşmüşlerdir. Onlar, Aydınlanma projesi ile yeni bir din, yani bir tür "sivil din" yaratmışlardır. Burke (2016, ss. 159-209) Şenses (2018) Bu yeni dinin kutsalları ise; özgürlük, eşitlik, demokrasi, insan hakları vb. değerlerdir. Devrimcilerin özgürlük uğruna kan dökerken özgürlükten anladıkları şey, soyut özgürlük anlayışdır. Hâlbuki Edmund Burke'e göre, özgürlük soyut değil, geleneklere, sorumluluklara, mülkiyete ve anayasaya bağlı bir özgürlüktür. Şenses (2018) Bir başka deyişle, sosyal özgürlüktür. Edmund Burke'e göre, disiplin, askeri itaat, kamu gücü, din ve mülkiyet teminat altına alınmaksızın hedeflenen özgürlük, toplumu doğrudan özgürlüğün despotizmine götürecektir. Kuşkusuz özgürlüğün despotizmi özgürlük değildir; özgürlüğün despotizmi demokrasi de değildir, özgürlüğün despotizminin demokrasiyle ve insan haklarıyla da uzaktan yakından ilgisi yoktur. (Şenses 2018)

Fransız Devrimi ile oluşan demokrasi talebini, Edmund Burke, "kusursuz bir demokrasi dünyadaki en utanmaz, aynı zamanda en korkusuz şeydir" Burke (1986, s. 190) şeklinde yorumlamıştır. Çünkü mutlak demokrasi, mutlak despotizm veya tiranlık doğurabilmektedir. Cumhuriyet düşüncesi ise, demokrasi anlamını vermemekle beraber, demokrasinin teminatı da olmamaktadır. Edmund

Burke'e göre de, Cumhuriyet, demokrasi ile özdeşleştirilememektedir. Zaten Fransa'da devrimciler Kral'ın 1793 yılındaki infazı esnasında bile "Yaşasın Cumhuriyet!" şeklinde haykırmışlardır. Edmund Burke'e göre, yaşamını sürdürdüğü dönemde ortaya çıkan temsili demokrasi hususunda, temsilde liyakat ve mülk sahipliği önemli olmakla birlikte, liyakate dayalı temsil sistemi ülkenin yönetiminde maksimum faydaya ulaşılabilmesi için önemlidir. Bu açıdan bakıldığında, Burke, Fransa'daki temsil sistemini sorumluluk ve hesap verebilirlik açısından sorunlu bulmuştur. Burke (2016, ss. 257-259) Fransız Devrimi'nin gerçekleştiği süreçte, Jakobenler, bu simgesel konumu eline geçirmek için çeşitli yöntemlere başvurmuş ve temsil kabiliyetinin kendilerinde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Edmund Burke, temsil sistemini hedef alarak, Cumhuriyet'in demokrasinin olmazsa olmazı olarak görülemeyeceğini ve monarşinin de demokrasi için uygun olabileceğini ileri sürmüştür. Ancak monarşiyi destekleyici nitelikteki bu ifade onu despotizmi savunan biri olarak göstermez; çünkü Edmund Burke'ün despotizm eleştirisi, siyasal parti sistemine yönelik olduğu kadar, ona eş derecede ara kurumların yıkılmasına da yöneliktir. Ona göre, Kilise, cemaatler, yerel örgütlenmeler vb. ara kurumlar ve otoriteler önemlidir; çünkü bunlar siyasi iktidarı sınırlandırır ve despotizmi engeller. Parlamentoların bağımsız yargılama hakkını elinden alan, mahkemeleri lağveden, soyluluğu ortadan kaldıran devrimciler, bu nedenle aslında despotizmi hafifleten bütün engelleri dolaylı olarak yıkmışlardır. Şenses (2018) Edmund Burke, devrimcilerin hâlihazırdaki düzeni yıkarak ara kurumları ortadan kaldırmalarını ve mülkiyete müdahale edilmesini de düşünerek, bunun yeryüzünde şimdiye dek eş-benzeri görülmemiş en keyfi iktidar olacağı tahmininde bulunmuştur. (Burke, 1986, s. 301)

Edmund Burke'ün Fransız Devrimi'nde insan hakları talebiyle ilgili olan eleştirisinde ise, ona göre, devrimcilerin bahsetmiş olduğu "soyut haklar" diye bir durum mevcut değildir ve insan hakları daima siyasi ve sosyal haklar, sorumluluklar ve sınırlamalar ile anlamlıyken, devrimciler inanılan bu hakları önceki sistemden daha acımasız biçimde çığnemiştir. Bu noktada, Burke, insan hakları konusu devrimcilerin elinde bulunduğu sürece hiçbir hükümetin güvenlik veya adil ve şefkatli bir idare peşinde yol alamayacağını belirtmiştir. Devlet, varlığını devletten bağımsız sürdürebilen ve net bir biçimde soyut bir mükemmellikte var olan fiiliyatta kusurları olabilen doğal haklar çerçevesinde

yaratılmamış olup, pratik kusurlar hususunda insanoğluna ve özgürlüklerine getirilen kısıtlamalar da hesap dâhilinde olmalıdır. Bu kısıtlamalar, zamana ve duruma göre değişken olmakla birlikte, bunlar soyut bir kurala bağlanamamaktadır. Demokrasi ve özgürlük sebep gösterilerek yayımlanan Fransız İnsan Hakları Bildirgesi, siyasal iktidarın kaynağını oluşturmak ve siyasi topluluğun kontrolünü sağlamak amacıyla değil, onun temelini atmak anlamındaydı. Yeni siyasi topluluğun, insanın sahip olduğu doğal hakları yani yaşamsal ihtiyaçları edinme haklarına dayandığı varsayılmakta olup, bu haklar yönetim ya da iktidarın özü ve nihai amacı şeklindeydi. Bu noktada insan hakları temelli tartışma hümanizm ile birlikte değerlendirilebilir. Çünkü insan doğasına, aklın sınırsızlığına ve akıldan yola çıkılarak, eşitliğe, özgürlüğe, kardeşliğe dayalı mükemmel bir toplum yaratılabileceğine inanç devrimcilerin en önemli motivasyonu olmuştur. Şenses (2018) Modern devrim anlayışın tarihin yönünü insan belirleyebilmekte olsa dahi, bu süreçlerde oluşturulan ütopyalar terörizm ve despot rejimlerle neticelenebilmektedir. Dolayısıyla, Fransız Devrimi'ndeki Jakoben terörünü "talihsiz bir sapma" olarak nitelendirmek, devrimin doğasında olan şiddetin görmezden gelinmesine sebebiyet verir. Burke, devrimlerin doğasındaki bu unsuru Fransız Devrimi sonrasında lanetleyen ilk düşünür olmakla birlikte, Jakobenezm'i hedef alarak, aslında 20. yüzyılda toplumların başına bela olacak Totalitarizm'in de habercisi olmuştur.

Düşüncenin doğuşunda doğrudan etkili olan son faktör ise Sanayi Devrimi'dir. 1760 yılında başlayan Sanayi Devrimi sonrasında yeni sosyolojik yapının oluşması, Muhafazakâr kesimin önem vermiş olduğu cemaat ve akrabalık gibi ilişkilere büyük çapta zarar vermiştir. Alman sosyolog Ferdinand Tönnies'in vurguladığı "*gemeinschaft*"ın "*gesellschaft*"a, yani cemaatin cemiyete evrilmesiyle birlikte, yabancılaşma ve çözülmeyi tanımlayan bir sosyolojik yapı oluşmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte, gelişen sanayi toplumu, şehir birimlerini oluşturarak, merkezi cemaat yapılarının kontrol ettiği köy yapısını yavaş yavaş ortadan kaldırmaktaydı. Muhafazakârların savunmuş oldukları ana organ niteliğindeki kurumların çözülmesi ise, bazı geleneksel değerlerin de zarara uğramasına sebebiyet vermiştir.

Muhafazakârlığın bir ideoloji olarak ele alınıp alınamayacağı hususunda ortaya konan düşüncelerden, bir ideoloji olarak değerlendirilemeyeceği fikri en

yüksek sesle Muhafazakâr bir düşünür olan Michael Oakeshott tarafından dile getirilmiştir. Michael Oakeshott şöyle yazmıştır: “Benim mevzum bir itikat veya bir doktrin değil, bir mizaçtır. Muhafazakâr olmak belli biçimlerde düşünme ve davranma eğiliminde olmaktır; belli tür davranışları ve beşeri durumların şartlarını diğerlerine tercih etmektir; belli tür seçimleri yapmaya eğilim göstermektir...” Oakeshott (2004, s. 55) Andrew Vincent ise, Muhafazakârlığın bir ideoloji olarak ele alınmamasının, Muhafazakârlığın pragmatik, durumsal ve mizaç olarak ele alınmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Vincent (1994, s. 208) Aslına bakacak olursak, bir ideoloji çalışması olan bu düşünceler, fikir bütününden ziyade kişisel psikolojik yapıya dayanmaktadır. Bir başka pencereden görülmektedir ki, pragmatik olarak dile getirilen yaklaşım, Muhafazakâr düşüncenin Muhafazakâr partiler tarafından farklı dönemlerde farklı siyasal hareketleri sebebiyle ortaya çıkan bir durumdur. Örneğin, Muhafazakârların bir dönem refah devleti politikalarının ekonomik krizlere çözüm olmadığı görüldükten sonra serbest piyasa ekonomisi politikalarına olur vermeleri, onların ilkedan kopuk şekilde hareket ettikleri söylemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Durumsal yaklaşım ise, Muhafazakârlığın bu husustaki faaliyeti pragmatik düşünce çerçevesinde şekillenmektedir. Muhafazakârlığın bir ideoloji olarak kabul görülmediği bir diğer yaklaşım ise, onun belli inanç ve doktrin olmaktan çok, mizaç ve düşünce üslubudur; belli seçimleri yapmaya, belli davranışları seçmeye eğilim göstermesidir. Oakeshott (2004, s. 55) Örnek vermek gerekirse, Lord Hugh Cecil, Muhafazakârlığı “insan aklının bir eğilimi” olarak tanımlarken, Michael Oakeshott ise Muhafazakârlığı “bir tür mizaç ve eğilim” olarak tanımlamaktadır. (Vincent, 1994, s. 211)

Muhafazakârlık için genel bir tanım yapacak olursak; Bekir Berat Özipek’in ifadesiyle, “1789 Fransız Devrimi’nin ardında yatan Aydınlanma’ya, onun akıl ile tüm dünyayı anlayıp yine akıl yoluyla tüm dünyayı değiştirmeyi ilke edinmiş akıl anlayışına ve bu akıl anlayışından türemiş siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci ve tepeden inme dönüşümlerden korumayı amaçlayan bir siyasi felsefeyi bir düşünce geleneğini ve zaman içinde oluşan bir siyasal ideolojiyi” Özipek (2004, s. 155) tanımlamaktadır. Bu kavramın felsefi olarak varlığı ilk kez Edmund Burke’ün

Fransız Devrimi üzerine yazdığı *Reflection on the Revolution in France* isimli çalışmasında yer almıştır ve temelleri 1790 yılına kadar uzanmaktadır. Burke'ün eserinin Muhafazakârlık kavramının temelini oluşturduğu kabul edilmekte olup, eserde gelenek, mevcut kurumların önemi ve dönüşümü savunularak, soyut düşünceler, bireycilik ve yapay şekilde düzenlenen siyasal sistemlerin karşısında yer alınmıştır. Edmund Burke, Siyaset Bilimi literatürüne kazandırmış olduğu bu eserle birlikte, Muhafazakârlığın gerçek atası olarak anılmaya başlanmıştır.

Muhafazakâr düşüncenin ilk dönemlerinde Fransa'da Joseph de Maistre, Louis de Bonald, Huges Felicite de Lamennais ve F. R. Chateaubriand; Almanya'da Justus Möser, Adam Müller ve F. Carl von Savigny ön plana çıkan isimler olmuştur. Edmund Burke ve diğer Muhafazakâr düşünürler, yapmış oldukları çalışmalarında, ilerlemeci düşünce ile tamamen zıt görüşleri ileri sürmelerinin yanı sıra, bu eserlerinde tek bir Muhafazakârlık anlayışından da bahsetmemişlerdir. Aydınlanma ve 18. yüzyılın sonlarından itibaren gelen devrimci ve tepeden inmece şekilde gelişen siyasi değişimlere tepki olarak yükselen Muhafazakârlığın, Batı felsefesi içerisinde iki ana geleneğe bağlılığından söz edebiliriz. Amerikalı siyasi düşünür Peter Viereck, bu geleneklerden yola çıkarak, birbirine karşı olan iki farklı Muhafazakârlık türünü ele almaktadır. Bunlardan ilki, Edmund Burke'ün kurmuş olduğu "ılımlı Muhafazakârlık", diğeri ise Joseph de Maistre'nin kurmuş olduğu "Muhafazakârlığın aşırı kanadı" şeklindedir. Peter Viereck'in yorumuna göre, Edmund Burke'ün kurmuş olduğu Muhafazakârlık türü evrimci bir görüşü benimserken, Joseph de Maistre'in kurmuş olduğu Muhafazakârlık türü ise değişim karşıtıdır. Viereck (1956, s. 11) Her iki geleneğe bağlı olarak gelişen Muhafazakârlık kavramı da 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi'ne tepki olarak doğmuş olsa da, Edmund Burke Muhafazakârlığı, 1789 Fransız Devrimi öncesinde var olan geleneksel özgürlükleri çıkış noktası olarak devrime karşı durmuşken, Joseph de Maistre'in çıkış noktası devrim öncesindeki geleneksel otorite şeklindedir. Joseph de Maistre'in geliştirmiş olduğu bu Muhafazakârlık türü, devrim öncesi monarşik ve teokratik düzenden taraf olmuş; yani bir anlamda devrimden sonra kurumların oturtulması hususunda tepkisel bir tavır sergilemiştir.

Muhafazakârlığın gelişiminde yapılan genel ayırımın yanı sıra, bu kavramı farklı şekilde sınıflandıranlar da olmuştur. 17. yüzyılda İngiltere'de

Cumhuriyetçiler ve Kraliyet yanlıları arasında gerçekleşen politik görüş ayrılıkları ve fiziksel çatışmalar neticesinde gerçekleşen İngiliz Devrimi ile beraber, mutlak monarşi sökülüp atılmış ve gerçekleşen köklü değişimler 19. yüzyılda İngiliz Muhafazakârları tarafından savunulmuştur. Bu gelişmeler, *Commonwealth* (İngiliz Uluslar Topluluğu) mensubu olan diğer devletler bünyesinde kurulan Muhafazakâr partileri de etkilemiştir. Örneğin, Kanada Muhafazakâr Partisi, gerici fikirler ile arasına duvar örmek için “İlerici Muhafazakâr” ismini almıştır. Heywood (2011, s. 92) 1800’lü yıllarda siyasi yetkilerin tamamını eline geçiren hükümdarların devrinin devam etmesiyle beraber, Kıta Avrupası’nda, gelişmekte olan reformist hareketlere karşı monarşi ve katı otokratik yönetimi savunan otoriter bir Muhafazakârlık biçimi de gelişme göstermiştir. (Heywood, 2011, s. 92)

İkinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle Muhafazakârlar -Almanya ve İtalya başta olmak üzere- siyasi demokrasi ve reformu tamamen benimserken, ABD’de bulunan politikacılar bu dönemde Muhafazakârlık ideolojisi ile mesafeli bir konumda yer almışlardır. Muhafazakâr siyasi ideolojinin Fransız Devrimi ve Batı’daki modernleşmeye tepki niteliğinde ortaya çıkması sebebiyle, küresel çapta siyasi Muhafazakârlığı bu coğrafyalar haricinde teşhis etmek kolay değildir. Nitekim Afrika, Asya ve Latin Amerika’da değişime karşı direnme ve geleneksel hayatın savunulması şeklindeki siyasal hareketler, Muhafazakâr ilke ve değerlerden nadiren faydalanmışlardır. Bu durumun tek istisnası ise, 15 Kasım 1955 yılında kurulan ve yaklaşık 65 yıldır iktidarda olan Japon Liberal Demokratik Partisi’dir. Kısaca LDP, verimli bir özel sektörün tesisini teşvik ederken, aynı anda geleneksel Japon gelenek ve göreneklerini korumaya özen göstermesi partinin Muhafazakâr nitelikteki ilkeleri desteklediğini göstermiştir. Diğer ülkelerden örnek vermek gerekirse; Arjantin’de Juan Peron ve İran’da Ayetullah Ruhullah Humeyni gibi figürlerin güçlü merkezi otorite kurmakla birlikte, milliyetçilik, ekonomik ilerleme ve geleneksel değerleri koruma yolunda göstermiş oldukları gayretler, Muhafazakârlığın bu ülkelerde otoriter bir nitelik kazandığını göstermektedir. Muhafazakârlık, yapısı ve benimsediği ilkeler itibariyle önemli bir siyasi ideoloji olarak literatürde yerini almıştır.

2.1.2 Liberalizm

Latince’de “*liber*” ifadesi, “özgür” anlamına gelmektedir. Bu söz, özgürlüğün yanı sıra, açık fikirliliği ve cömertliği anlatmak için de kullanılmıştır. Liberalizm akımı ise, ilk olarak İngiltere’de Kraliyet’in yetkilerini aynen korumasını savunan Muhafazakâr “*Tory*”ler ile Parlamento’nun yetkilerini genişletmesini savunan “*Whig*”ler arasındaki mücadeleden kaynaklanmıştır. “*Whig*”ler, bu bağlamda 17. yüzyıldan itibaren liberallerin atası olmuşlardır. Ancak bu dönemde Liberalizm henüz kapsamlı bir siyasal akım değildir. Buna rağmen, Thomas Hobbes’un “*Leviathan*” devletine karşı çıkan John Locke ve özgürlük savunusu yapan John Stuart Mill gibi liberaller, 17. ve 18. yüzyıllarda özellikle felsefi anlamda etkili olmuşlardır.

1750-1850 yılları arasında gelişen Sanayi Devrimi, Liberalizm’in oluşup yerleşmesini sağlayacak yapısal ve düşünsel değişimlerin temelleri üzerinde ve doğrultusunda gelişmiştir. Çetin (2002) Bu döneme kadar, Liberalizm felsefesi hakkında çeşitli fikirler yer alsa dahi, liberal düşünce yapısının köşe taşları konusunda genel bir uzlaşmaya varılmıştır. Bu dönemdeki genel kanıya göre, liberaller, merkeze bireyi alır ve bireylerin şahsi çıkarlarının gerçekleştirilebileceği bir ortamın oluşması için çaba gösterirler. Hayek (2009) İnsanlar kendilerini gerçekleştirirken, liberal öğretinin dayanak noktası insanların öncelikli olarak akıl ile donatılmış olduklarını kabul eder. Bunun yanı sıra, insanların sahip oldukları eşit hukuki ve siyasi hakların beraberinde, onların kendi sahip oldukları yeteneklerine göre ödüllendirilmeleri gerektiğine de vurgu yapmaktadırlar. Yine liberaller, bireyin özgürlüğünün garantörü olarak özel mülkiyeti dayanak gösteren serbest piyasa ekonomisini benimsemiş ve farklı dini inanışlara ve yaşam biçimlerine hoşgörü prensibini yerleştirerek, devlet işleri ile dini inanışların çatışma yaşamasını engellemeye çalışmışlardır. (Raico 2011)

Liberalizm’in bir siyasi teori olarak ortaya çıkmasındaki en büyük etkiye sahip olan durum, 17. yüzyıl sonlarında eserler vermiş olan John Locke’a aittir. John Locke’un teorisinde, hem doğal haklar doktrininin, hem de bunun temelinde bulunan öz sahiplik fikrinin, hoşgörü ve rızaya dayalı yönetim anlayışının çıkış noktasını oluşturduğu görülmektedir. John Locke’un bu ideolojide sahip olduğu yerin önemi, toplumsal ve siyasi varlığın ilk zamanlarda doğa halinde yaşamakta

olan ve doğal haklara sahip olan bireylerin kendi aralarında uzlaşmaya vararak devleti kurdukları tahmini ile temellendirmesinden kaynaklanmaktadır. John Locke'a göre, bireyler, bu uygarlaşma süreci içerisinde siyasi topluma geçerken doğal haklarını korumuş ve devlete de bu hakları koruma sorumluluğu yükleyerek yetkilendirmişlerdir. John Locke, öz sahiplik düşüncesinden üretilmiş olan bu hakları, hayat, hürriyet ve mülkiyet olarak özetlemiş ve bir tür toplumsal sözleşme ile kurulan siyasi yönetimin bu hakları ihlal etmesi durumunda bireylere o yönetime karşı direnme hakkı vermiştir. Hoşgörü konusunda ise John Locke'un bu husustaki yaklaşımı Stephen Macedo'nun anlatımından faydalanılarak şu şekilde ifade edilebilir: Din ve mezhep farklılıklarının ve özellikle bu farklılıkların siyasi iktidarın kudret eliyle giderilmeye çalışılmasının toplumsal barışı ve özgürlüğü tehdit ettiğini gören John Locke, bu probleme cevap ararken böylelikle Liberalizm'n temellerinden birini de atmış oluyordu. Bu bağlamda, *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*'un (*A Letter Concerning Toleration*) amacı, insanların ruhu ile toplumun gözetilmesi arasındaki ihtilafı çözmektir. Locke'a göre, vicdani bir mesele olan dini inançları cebir yolu ile bastırmaya imkân olmadığından, yanlış inanca sahip olanlara zulmetmek aslında irrasyoneldir. Bu sebepten ötürü, hukukun görevi dini inançlar alanında hakikatin ne olduğunu söylemek değil, toplumun ve bireylerin güvenliğini sağlamaktır. Neticede, toplumda din birliği barışın bir ön şartı değildir; barış, farklılıklara hoşgörü göstermek demektir.

John Locke'un fikirleri liberal entelektüel-siyasi geleneği büyük ölçüde yönlendirmiş olup, günümüzde liberal düşünürler birçok güncel sorunu halen John Locke'un düşünceleri ışığında tartışmaktadırlar. John Locke'un sahip olduğu fikirlerden neredeyse bütün liberaller etkilenmiş olmakla beraber, günümüze yakın tarihlerdeki en önemli temsilcisi Amerikalı siyaset felsefecisi Robert Nozick'tir. Özgürlük, bireycilik, hoşgörü, özerklik, çoğulculuk ve tarafsızlık, öz sahiplik ilkelerine sahip Liberalizm ideolojisinin tarihsel gelişimi sürecinde, Rönesans Hareketi, Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi gibi önemli tarihi olaylar yaşanmıştır.

Rönesans Hareketi'ndeki temel vurgu özgürlük kavramıyla beraber oluşan bireycilik düşüncesinin gelişimine uygun zemini hazırlayan yeni bir felsefenin doğmasıdır. Bu felsefe, Liberalizm'in en önemli ilkeleri olan bireycilik ve özgürlük anlayışının gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Rönesans'ın insan

anlayışının en önemli noktası; insanın kendi faaliyetleri ile kendini gerçekleştiren ve kendi tarihini kendi elleriyle şekillendirdiğini söyleyen bir varlık olduğu anlayışıdır. Rönesans Hareketi ile beraber, insan, birey olarak toplumdaki ayrı bir varlık olarak idrak edilmeye başlanmış olup; insanın cemaat, aile veya toplumsal tabakaların dışında özgür bir şekilde anlaşılmasının temelini kurmuştur. Bu hususta, insan aklının tek yol gösterici olduğu ve sürekli bir şekilde ileriye doğru geliştiği belirtilerek, akıl dışı engellerin kaldırılıp rasyonel bir düzenin kurulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu nedenle, Leonardo da Vinci'nin "La Jakonde" (Mona Lisa) tablosunda bir kadını resmetmesiyle sembolleşen insan odaklı veya insan merkezli (Antroposantrizm) düşünce, Rönesans'la birlikte Liberalizm'in de çıkış noktası olmuştur.

16. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'nın diğer uluslarının göçmenleri ve İngilizler Amerika'da ilk sürekli yerleşim yerlerini kurdular. Bu sırada da Mayflower gemisi ile İngiliz Püritenleri Plymouth Rock'a geldiler. Aynı yıl içerisinde, Püritenler², çoğunluk ve eşitlik esasına dayanan bir yönetim sistemini kurmakla birlikte Püritenler, görev dağılımı ve temsilde eşitlik, insan özgürlüğünün sınırlanmaması gerektiği düşüncelerini bu bölgeye yaymıştır. Güngör (2005) Göçler devam ederken, Avrupa ve İngiltere'den baskıcı rejimlerden kaçan ve özgürlük düşünceleri ile Amerika kıyılarına çıkanlar sonraki süreçlerde koloniler oluşturmaya başladı ve bu koloniler arasında artan göçlerden kaynaklı olarak bir milliyetçilik düşüncesi gelişmeye başladı. İngilizler toplamda 13 koloniye sahipti ve her bir koloninin başında bir Vali bulunuyordu. Yedi Yıl Savaşları'nda ekonominin zarar görmesi ve ağır vergiler, kolonilerin harekete geçmesini tetikledi. İngiltere'ye karşı eylemlerin ilki 1765'te Pul Kanunu Kongresi oldu. 1774 Yılında Pensilvanya'nın Philadelphia kentinde toplanan ilk parlamento tarafından ilk kıta kongresi gerçekleştirildi. Kongre'de, "Sömürge fermanına uygun hareket etmeyen Vali iktidarını kaybeder. Hükümsüz koloni kendi kaderini tayin eder. Koloni halkı, ayrı, özgür ve bağımsızdır." kararı alındı. Ardından baş gösteren çatışmalarla, Amerikan kolonileri, İngiltere'ye karşı bağımsızlık için savaşa başladı. Bu savaş, siyasi Liberalizm'in ilk ve en önemli

² **Püritenlik:** İngiltere' de Kraliçe I. Elizabeth döneminde (1558-1603), dini anlayış ve uygulama bakımından aşırı katılığı temsil eden gruplar için kullanılan deyim. Püriten kök itibariyle; "saflık, temizlik, masumluk ve nezaket" anlamlarına gelir ve İngilizce "*purity*" kelimesinden gelmektedir. Ancak kelimenin sıfat olarak anlamı "ahlak ve din konusunda çok sofu kimse" olarak verilmektedir.

siyasi belgesi olarak tarihte yerini alacak olan bir beyanname ile sona ermiştir. Bu beyanname, Thomas Jefferson, John Adams, Benjamin Franklin, Robert R. Livingston ve Roger Sherman tarafından düzenlenen 4 Temmuz 1776 Bağımsızlık Bildirgesi'dir (*Declaration of Independence*). Avrupa'yı da etkilemiş olan bu bildirge, halkın özgürlük ve eşitlik taleplerini arttırmıştır.

Amerikan Devrimi Avrupa'yı etkileyerek İngiltere'ye ve Fransa'ya yol göstermiş olup, 1789 yılında Fransa'da da bir devrim gerçekleşmiştir. Fransız Devrimi ile beraber feodal düzenden kaynaklanan sosyal hukuki ayrıcalıklar ve angarya kaldırılmış ve toprak mülkiyeti sınırlandırılarak bütün insanlar yasalar önünde eşit kabul edildi. Fransız Devrimi ile, ayrıca, İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi Ulusal Meclis tarafından kabul edildi. Bildirinin giriş kısmında insan haklarının evrenselliğinden bahsedilmekle birlikte, insan haklarının doğal haklar olduğu ifade ediliyordu. Doğal haklar, insanın yalnızca insan olmasından ötürü sahip olduğu haklar olup, insan dışında hiçbir güçten kaynaklanmamaktadır. İnsan hakları devredilemez, kendi istekleri ile dahi bu haklardan vazgeçilemez, bu haklar zaman aşımına uğramaz ve ihlal edilmezlerdir. Devlet ise, bu hakları korumakla yükümlüdür. Yasa önünde eşit sayılan her yurttaşın sahip olduğu yetenekler dâhilinde çeşitli mevkilere eşit olarak kabul edilebileceğinden bahseden bildiri, keyfi tutuklamaları ve cezaları yasaklamakla birlikte, yazma ve yayın özgürlüğü önündeki sansürcü sistemi de yıkıyordu. Vergi konusundaki düzenlemeleri ulusun veya ulusun temsilcilerinin iradesine bağlayarak, eski düzenin keyfiliğini sonlandırıyor, vergide adalet ve eşitlik ilkesini getiriyordu. Bunların yanında, kimsenin inançları yüzünden rahatsız edilemeyeceğini belirterek, Katolik Kilisesi örgütünün baskıları yıkılıyordu. Liberalizm'in temel ilkelerini bu şekilde dile getiren bildiri, devletin, siyasi toplumun ve iktidarın varlık sebebini insanların sahip olduğu hakların ve özgürlüklerin korunması şeklinde ifade etmiştir.

Liberalizm ideolojisi Avrupa coğrafyasında feodalizmin çökmesiyle birlikte onun yerini alan kapitalist piyasa toplumunun bir çıktısıdır. Liberalizm, yapısı itibariyle yükselen orta sınıfın elde etmek istediği hedeflerinin bir simgesiydi. Liberal düşüncenin radikal bir yapıda olması, köklü reformist hareketleri ve bazı hallerde devrimci değişim hareketlerinin gerçekleştirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Liberal düşünce yapısı, Kralların tepeden inmece kutsal denilen

haklarına ve monarşi iktidarına karşı çıkararak bir nevi mutlakiyetçiliği reddediyordu. Bunun yerine, anayasal düzeni ve sonrasında temsili yönetimi savunmaktaydılar. Feodal yapının doğurmuş olduğu toprak aristokrasisinin siyasal ve ekonomik ayrıcalıkları vermiş olduğu kişiler ile toplumdaki bireyler arasında oluşan adaletsizliğin karşısında duran liberaller, vicdan özgürlüğünü savunarak, Kilise'nin otoritesini kesin ve koşulsuz şekilde kabul etmek yerine sorgulayıcı bir tutum benimsemişlerdir. Liberalizm, bu tür adaletsizliklere karşı bir nevi karşı durmak amacındaydı. Önemli bir sorun teşkil eden ekonomik faaliyetler üzerindeki kısıtlamalar ise, Kilise ve hükümetlerin koymuş olduğu sınırlamalar sebebiyle oluşuyordu. Bu sınırlamalar gösteriyordu ki, Kilise yalnızca manevi hayatı değil, ekonomik hayatı da yönlendirmek istiyordu. (Schumaker, Kiel & Heilke 1996) Getirilen sınırlamalar arasında reklamın ve mum ışığında çalışmanın yasaklanması ve çirak sayısının sınırlanması gibi kısıtlamalar mevcuttu. İktisat literatürüne “Merkantilizm” olarak geçen bu anlayış, liberal filozoflar tarafından eserlere yansıtılmıştır.

İkinci sorun alanı, merkezi devletin elinde bulundurduğu gücün şiddetiyle alakalıdır. Araştırma kapsamında ele alınan çağlarda, iktidarın sahip olduğu güç, Kral ve feodal beyler arasında bölüştürülerek sınırlandırılmaktaydı. Ancak zamanla yeni buluşların ortaya çıkması, merkantilist ekonomi ile elde edilen altın ve gümüş miktarındaki artış merkezi yönetimin elini güçlendirdi. Merkezi devletin güçlenmesi ile birlikte feodal beylerinin gücünün kırıldığı süreç en belirgin şekilde Fransa'da gözlemlenmiştir. 1461-1483 yılları arasında Fransa'da tahtta bulunan XI. Louis, feodal beylerin temsil edildiği parlamentoyu tanımayarak ve kendisine bağlı kişilerden oluşan bürokrasi kesimi ile yönetimini sürdürerek, mutlakiyetçi bir monarşi şeklinde yönetimi elinde bulundurmuştur. Bu yönetim tarzı, XIV. Louis döneminde en ileri noktaya ulaşırsa dahi, beraberinde keyfiliğe de yol açmıştır. Roskin (2012, ss. 106-109) Merkezi yönetime karşı feodal beylerin güçlü olduğu süreç ise İngiltere'de yaşanmıştır. 1200'lü yıllarda Kral John, 1215 tarihli Magna Carta adlı sözleşme ile feodal beyler ve Kilise üyelerinin orta çağlardan taşıdıkları ayrıcalıkları tanımıştır.

Son bir sorun alanı olarak değerlendirilebilecek olan dini tutuculuk bağlamında ise, Orta Çağ süresince Katolik Kilisesi Avrupa coğrafyasında siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda da hegemonik bir güç haline gelmişti. Bireylerin

içerisinde buldukları yaşamı anlamlandırmaları, toplumdaki yerlerini idrak etmelerinin referansı Kilise aktörlerinin dünyaya bakış açısına bağlı olarak şekilleniyordu. İnanışlarına göre, insanlar aklını temel alarak çevresini anlamlandırmaya, iyi bir hayat kurarak mutlu olmak için değil, cezalandırılmak için bu dünyaya gönderilmişlerdi. Kilise, insanların tek ihtiyacının tanrının iyiliğini kazanmak olduğunu ve bunun da iman ile gerçekleşeceğini söylüyordu. Ancak zamanla Martin Luther'in öncüsü olduğu Reform hareketi ve Protestanlık mezhebi, Tanrı'nın sözünü anlamak için bir aracıya ihtiyaç olmadığını belirterek, bu görüşü bertaraf etmiş ve Roma Katolik Kilisesi'nin tekeline kırmıştır.

Sonuç olarak, saymış olduğumuz bu dört sorun alanına cevap niteliğinde geliştirmiş olduğu fikirler, tüm bireylerin eşit haklarla donatılmış olduğunu savunan “Doğal Haklar Doktrini”, ekonomik özgürlüğün sağlanması ve sınırlamanın ortadan kaldırılmasını öngören rekabetçi serbest piyasa ekonomisi, keyfi yönetimlerin sınırlandırıldığı anayasal yönetim felsefesi ve din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını sağlayarak hoşgörü anlayışı ve sekülerizm (laiklik) şeklinde yer almıştır. Bu fikirler ise, daha çok “Klasik Liberalizm” olarak isimlendirilmiştir. Klasik liberallerin görüşlerinin yanı sıra, özgürlükten ne anlaşılması gerektiğinin ve bu bağlamda devletin ekonomideki rolünün ne olmasına dair yeni fikirler, ilerleyen yıllarda “Modern Liberalizm” anlayışını doğurmuştur. Modern Liberalizm, bireyin özgür olarak nitelendirilmesi için yalnızca dış müdahaleden uzak olunmasını yeterli görmeyip, bireyin kendi özel alanında nasıl bir yaşam sürdüğünün de özgürlük kavramıyla ilişkili olduğunu söylemektedir. Modern Liberalizm'e göre, özgür hayat, rasyonel tercihlerin yapıldığı ve bireyin kendisini sürekli geliştirdiği bir yaşam formudur. Ancak bu özerk alan içerisinde bireye hareket serbestisi sağlayacak maddi imkânların da varlığı mevcut olmalıdır. Bu görüşe göre, eğer birey bu maddi kaynağı piyasadan elde edemiyorsa, devlet tarafından ekonomiye müdahalede bulunulmalıdır. Hatta devletin ekonomiye müdahalesine 1930'lardaki ekonomik kriz nedeniyle ve John Maynard Keynes'in fikirlerinden esinlenerek daha büyük önem atfeden liberaller, “Sosyal Liberalizm” adlı yeni bir akımın oluşumuna da sebebiyet vermişler ve Sosyal Demokrasi noktasında sol görüşten gelen düşünürlerle ortak bir çizgide buluşabilmişlerdir. Son olarak, “Neo-Klasik Liberalizm” de, Klasik Liberalizm'in tezlerinin güncel koşullara göre yeniden uyarlanmasını öngören bir akım olarak

Liberalizm'in önemli bir altkümesidir. Liberalizm'in bunlar dışında da birçok önemli varyantı bulunmaktadır.

Sonuç olarak, tarihsel olarak en eski ve önemli akımlardan biri olan Liberalizm'i savunan liberaller, özgürlük, hoşgörü ve yetkileri sınırlandırılmış yönetim gibi ilkeleri savunsalar bile, bu ilkelerin tanımlarını ve pratikteki işlevlerini farklı olarak yorumladıkları için, kendi içlerinde farklı kollara ayrılmışlardır. Bu sorgulama neticesinde, farklı türde Liberalizm anlayışları doğmuştur. Bu anlayışları; Klasik Liberalizm, Modern Liberalizm, Sosyal Liberalizm ve Neo-Klasik Liberalizm başlıkları altında kategorize edebiliriz. Gümümüzde de bu akımlar geçerliliklerini korumaktadırlar. Ancak tüm akımlar, genelde Liberalizm ideolojisi altında ve aynı çizgide değerlendirilmektedir.

2.1.3 Milliyetçilik

“*Nationality*” sözcüğünden türeyen Milliyetçilik kavramında “*Nation*” sözcüğünün orijinal kullanımında nitelenen bir insan soyu veya ırkıdır. Bu kullanımdan da görüleceği gibi, Milliyetçilik, kendini çağlara, siyasal rejimlere, ekonomik ve toplumsal yapılara uyarlayabilen ve bu nedenle de yer ve zamana göre farklılaşabilen oldukça dayanıklı bir ideolojidir. Turan (2011) Milliyetçilik kavramının yazılı metinlerdeki ilk kullanımının, Jakoben karşıtı Fransız papaz Augustin Barruel tarafından ele alındığı görülmektedir. 1789 yılında ilk kez basılı bir metinde geçen Milliyetçilik kavramı, 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, gerçekleştirilen devrimlerin başlıca girdilerinden bir tanesiydi.

Milliyetçilik, milli hisse dayalı duygu, davranış tarzı ve tutumlar anlamında oldukça eskilere götürülebilse de, bir ideoloji veya siyasi hareket olarak modern dönemlere ait bir olgudur. Şahin (2007) Bu bakış açısı, beraberinde insan türünün doğal olarak ayrı milletlerden oluştuğu ve siyasi yönetimin tek meşru sayılabilecek biriminin millet olduğu düşüncelerini getirmiştir. Devletin sınırları ile milletin sınırlarını denkleştirme uğraşısı içinde olan Klasik Milliyetçilik anlayışının amacı, ulus-devlet içerisindeki milliyet ve yurttaşlık kavramlarının birbirleri ile örtüşmesini sağlamaktır. Milliyetçilik, temelde bütün milletlerin eşit olduğunu genel kabul olarak benimsemiş olsa dahi, bu kavram yaşanan devrimleri ve savaşları tetikleyebilecek bir olgu olmuştur.

Millet ve Milliyetçilik kavramlarının tarihsel gelişimi ise üç döneme ayrılabilir. Bunlardan ilki, kavramların sistemli bir şekilde incelenmeye başlandığı 1918-1945 yılları arasındaki dönemdir. İkincisi, millet ve Milliyetçilik tartışmalarının gelişme ve olgunlaşma gösterdiği 1945-1990 yılları arasındaki dönemdir. Üçüncüsü ise, 1990 ve günümüze kadar olan süreyi kapsayan süreçtir. Ancak bu üç dönemin yanında Milliyetçilik düşüncesinin temelini oluşturması sebebiyle 18. ve 19. yüzyıllardaki daha çok düşünsel anlamda incelenen dönem de dördüncü dönemi oluşturabilir. Bu dönemin düşünürleri arasında Immanuel Kant, Johann Fichte, Gottfried Herder, Jean-Jacques Rousseau ve John Stuart Mill gibi düşünürler yer almaktadır. Hans Kohn'un Milliyetçilik ideolojisinin kökenlerini Alman Romantik akımına dayandırması ve Alman Milliyetçilik düşüncesinin gelişimine katkısının olduğunu ifadesinden hareketle Romantik akımın oluşumunda önemli katkılara sahip olan Immanuel Kant ve Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürlerin de Milliyetçilik fikrine katkıları dikkate değerdir. Özellikle Immanuel Kant'ın geliştirdiği ahlaki ve epistemolojik ikilik kavramının siyasi yansımalarının ve Jean-Jacques Rousseau'nun "genel irade"ye teslim olmak fikirlerinin Milliyetçilik ideolojisine bir katkısı olduğu söylenebilir. Kedourie (1961, ss. 20-32) Bernard (1984) Bir başka yaklaşımla, Johann Fichte'nin bütünlükle özdeşleşme, yani bireyin özgür olabilmesinin ancak bütünlükle özdeşleşmesi ile mümkün kılınabileceğini savunan fikirlerinin de Milliyetçilik fikrinin doğuşunda katkısı olduğu söylenebilir.

1800'lü yılların başlarında Napolyon Bonapart'ın Prusya'ya karşı savaşı, Johann Fichte'nin düşüncelerinde vatanseverlik kavramının ön planda olmasına sebep oldu. Akabinde, Johann Fichte, birleştirici bir millet yapısı üzerinde durarak, Alman milliyetçiliğini savunmaya başladı ve dile önem vermeden insanların özgürlüğüne inananların gerçek bir millet olduğunu ileri sürdü. Bu düşüncenin aksine, Alman düşünür Gottfried Herder dile önem vermiş ve ona göre bir milleti oluşturmanın temel yapı taşı dil olmuştur. Gottfried Herder'e göre, aile, milletin küçük bir parçası ve dilin paylaşıldığı en ufak gruptur ve milleti oluşturanlar kendi devletini de kurabilmelidir.

Milliyetçiliğin sistemi bir şekilde incelenmeye başlandığı 1918-1945 yılları arasındaki dönemde Louis Synder, Carleton Hayes, Alfred Cobban ve Hans Kohn gibi isimler ön plandadır. Bu dönemde Milliyetçilik ideolojisi üzerine yapılan

çalışmalar genel olarak iki türe ayrılmıştır. İlk olarak, Milliyetçilik ideolojisinin tarihsel gelişimini anlatan çalışmalar ve ikinci türde ise millet tipolojilerinin belirlenmesi için çaba gösterilen çalışmalar yer almaktadır. Örneğin, millet tipolojilerini belirlemeye çalışan Louis Snyder, milliyetçiliği kronolojik olarak dört döneme ayırır. Bunlar: 1815-1871 dönemindeki “Kaynaştırıcı Milliyetçilik”, 1871-1900 dönemindeki “Dağıtıcı Milliyetçilik”, 1900-1945 dönemindeki “Saldırgan Milliyetçilik” ve 1945 ve sonrası dönem “Çağdaş Milliyetçilik”tir. Hans Kohn ise, Milliyetçilik düşüncesini; “Batı isteğine bağlı Milliyetçilik” ve “Doğulu-Organik Milliyetçilik” şeklinde iki tipoloji üzerinden incelemiştir.

Milliyetçilik çalışmaları 1945-1990 yılları arasında olgunluk evresine ulaşmış ve bu dönemde Daniel Lerner, Ernest Gellner, Elie Kedourie, Anthony Smith, Eric Hobsbawm, Benedict Anderson ve Karl W. Deutsch gibi düşünürler ön planda yer almıştır. Bu dönemdeki çalışmalar millet kavramını açıklamak ve millet kurma ve gelişim evrelerini belirlemek üzerine şekillenmiştir. Örneğin, Ernest Gellner bu süreçte eğitim ve sanayileşmeyi işaret ederken, Elie Kedourie düşünce akımlarını, Benedict Anderson millet tasavvurlarını, Eric Hobsbawm kültürü, Anthony D. Smith ise toprak ile bütünleşme ve vatan fikrini ön plana çıkarmıştır. Bu dönemde Milliyetçilik olgusunun kökenleri de sorgulanmıştır.

Son olarak, 1990 ve günümüze kadar olan dönemde Milliyetçilik olgusu yeni bir ivme kazanmış olup, Klasik Milliyetçilik düşüncesi haricinde aşırı sağ kavramı etrafında, göç, azınlıklar, kadınlar ve vatandaşlık gibi konular ön plana çıkmış; Feminizm ve üçüncü dünya ülkeleri ile ilgili konular da Milliyetçilik ideolojisi konusundaki çalışmalara uygulanmaya çalışılmıştır. Bu akım, 1980’lerden itibaren Batı ülkelerinde etkili olan “Yeni Sağ” (*New Right*) akımının da bir varyantı olarak değerlendirilebilmektedir.

Modern çağın yaratmış olduğu en güçlü ideolojilerden birisi de Milliyetçilik’tir. Geçmiş yüzyıllarda bir ülke üzerinde yaşayanların siyasi kimlikleri, bir milli kimliğe sahip olmalarından ziyade hükümdara ya da egemen otoriteye olan bağlılığa göre şekillenirdi. Milliyetçilik fikri ise, daha çok Fransız Devrimi döneminde literatüre girmiştir. Dönemin Fransa hükümdarı olan XVI. Louis’e karşı gerçekleştirilen isyan, halk adına yapılmış ve halk da “Fransız milleti” veya “Fransız ulusu” olarak anlaşılmıştır. Bu dönemde Jean-Jacques

Rousseau'nun fikirlerinden (örneğin genel irade/*volonté générale*) esinlenilmiş ve milletin kendi kendisinin efendisi olması gerektiği inancıyla hareket edilmiştir. Tabii bu fikirler yalnızca Fransızlara ait olmamış; zamanla Kıta Avrupa'sının pek çok bölgesini işgal etmiş olan Fransa'ya karşı diğer milletler tarafından da bağımsızlık mücadelesinin fitilini ateşlemiştir. Dolayısıyla, Milliyetçilik sadece bir fikir olarak kalmamış, bir siyasi pratik olarak da çeşitli biçimlerde sahneye çıkmıştır. Bu pratik, zaman içinde ulus-devlet düzeninin savunusu haline gelmiştir. (Watson 1970)

Küresel çapta bağımsızlık hareketlerinin çıkış noktasında yer alan Milliyetçilik olgusunun siyasi akımlar arasında dikkat çekici hale gelmesiyle, devletler ve milletler, kendi tarihlerini yeniden şekillendirmeye başlamışlardır. Bunun akabinde, çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Rusya gibi İmparatorluklar, Milliyetçi baskıların şiddetlenmesiyle beraber parçalanınca, Avrupa haritası yeniden çizilmiştir. Milliyetçilik olgusu çerçevesinde, 1800'lü yılları "millet inşa etme süreci" olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. Bu yüzyılın sonuna doğru yaklaşıldığında, Milliyetçilik, bayrakların ve milli marşların belirlenmesi ve kamusal törenler ve milli tatillerin yaygın hale gelmesiyle birlikte tam anlamıyla bir halk hareketi şeklini almıştır. Ertan & Örs (2017) Ancak zamanla, Milliyetçilik, daha önceki süreçlerde benimsemiş olduğu liberal ve ilerici ilkelerden saparak, Muhafazakâr ve gerici politikacılar tarafından benimsenen bir olgu haline bürünmüştür. Milliyetçilik, toplumda mevcut olan düzen ve istikrarı korumayı kendisine hedef olarak belirlemiş ve yurtseverlik heyecanının kaynağı artık özgürlük fikri değil, geçmişteki zaferlerin kutsanması olmuştur. Bu düşüncelerin ileri seviyelere taşınmasıyla ise zenofobik (yabancı düşmanı) bir yapı oluşmaya başlamıştır. Zenofobik yapı ile birlikte, her millet kendisini eşsiz ve üstün olarak görmekte, diğer milletleri ise yabancı ve hatta düşman olarak nitelendirmekteydi. Hatta bu yapı, 1914 yılına gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı'na sebebiyet verecektir. Zamanla bu düşünceler Faşizm ve Nazizm gibi aşırı akımların da dayanak noktası olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlanmasıyla ABD Başkanı Woodrow Wilson savaşı sona erdirecek olan antlaşmaların hazırlandığı 18 Ocak 1919 tarihli Paris Barış Konferansı'nda milletlerin kendi kaderlerini tayin etme ilkesini yani "self-

determinasyon” hakkını savunmuştur. Koçak (2018) Bu süreçte, Alman, Rus, Avusturya-Macaristan İmparatorlukları yıkılmış ve yeni devletler ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik olgusu, Asya ve Avrupa halklarının sömürge yönetimlerine karşı durarak ayaklanmaların yaşanmasıyla birlikte küresel çapta yaygınlık kazanmıştır. Örnek verecek olursak; 1919 yılında Mısır’da yönetimde bulunmuş devlet adamlarından olan S’ad Zağlul’un oluşturduğu *Vaft* adındaki kurul, İngiltere’nin Mısır Yüksek Temsilcisi olan Reginald Wingate’e müracaat ederek ülkedeki manda yönetiminin sonlandırılmasını ve Londra’da bağımsızlık görüşmelerinin başlatılması talebinde bulundu. Bu talep reddedilerek, S’ad Zağlul ve diğer kurul üyeleri olan Muhammed Mahmud ile Hamid Basil Paşa tutuklanarak sürgüne gönderildi. İşte bu hareketlerden sonra fitili ateşlenen Milliyetçilik duygusu ile bir ayaklanma baş göstererek, hızla Ortadoğu bölgesini etkisi altına aldı. Bunu farklı coğrafyalarda farklı ülkelere karşı verilen milli kurtuluş savaşları izlemiştir.

Günümüzde ise, Milliyetçilik yaftası, vatan savunması ve birliğine dayalı pozitif algılanan yapısının yanında, yayılmacı, yabancı ve göçmen düşmanı, şiddet eğilimli, güce ulaşmak için her yolu mubah olarak gören Makyavelist tarzı barındıran aşırı sağ akımlar için de kullanılmaktadır. Türkiye’de milliyetçiliğin pozitif örneği Kemalizm olarak adlandırılabilirken, bunun aşırı boyutunu da Türkçü-Turancı fikirler oluşturmaktadır. ABD’de de, dünya hâkimiyeti ve beyaz üstünlüğünü savunan aşırı bazı gruplar olduğu gibi, Amerikan devleti ve toplumuna sevgi, saygı ve bağlılık temelinde şekillenen ilerici bir milliyetçilik (yurtseverlik) akımı da mevcuttur.

2.1.4 Sosyalizm/Komünizm

Modern bir siyasal ideoloji olarak Sosyalizm’in tarih sahnesine çıkışı 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyıl boyunca gerçekleşen toplumsal ve siyasal çalkantılarla bağlantılıdır. Ancak geniş anlamda özel mülkiyet eleştirisine dayanan, ortak mülkiyet temelinde örgütlenmiş eşitlikçi bir toplumsal düzen savunusunu kısmen de olsa daha önceki dönemlerde de bulmak mümkündür. (Çaha & Şahin 2013)

Kapitalist bakış açısına muhalif olan sosyalist ideolojinin temelinde, insanların ortak nitelikleri olan insanlık tarafından birleştirilmiş oldukları görüşü yer alır. Bu görüş, beraberinde bireysel kimliğin toplumsal etkileşim ve toplumsal

gruplara aidiyet bakımından nasıl şekillendirildiğine vurgu yapmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere, sosyalist bakış açısına sahip olan bireyler, rekabetçi bir yapıdan ziyade işbirliğinin mevcut olduğu yapıyı tercih ederler. Sosyalizm ideolojisinin dile getirmiş olduğu toplumsal eşitliğin varlığı, yaşanan toplumdaki istikrarı ve birliği koruyacak, bireyin maddi ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak ve kişinin kendisini geliştirmesi için uygun koşulların oluşmasını olanaklı kılacaktır.

Özel mülkiyet anlayışını eleştiren ve eşit bir toplumun inşasını öngören Sosyalizm, insanlık tarihi açısından bir sınıf mücadelesi olarak eski bir tartışmanın ifade edilmiş şeklidir. Sosyalist ideolojiye sahip bireylerce bu ideolojinin kökenlerinin Platon'un (Eflatun) koruyucular sınıfı için ortak mülkiyete dayanan kolektivist bir yaşamı savunduğu ve özel mülkiyetin yol açtığı rekabet ve çatışmanın yaratacağı tehlikeleri anlattığı *Devlet* adlı eserine ya da Thomas More'un İngiltere'deki sorunların temelinde özel mülkiyet sisteminin yattığını ileri sürdüğü *Ütopya*'sına kadar uzandığı söylene dahi, kökler Liberalizm ve Muhafazakârlık akımlarında olduğu gibi 1800'lü yıllara dayanmaktadır. Avrupa coğrafyasında yaşanan sanayi alanındaki gelişmelerinin doğurduğu kapitalist hareketlerin neticesi olan toplumsal ve ekonomik koşullardaki değişime tepki halinde ortaya çıkan Sosyalizm; Liberalizm'in Aydınlanma sürecinde sahip olduğu akıl ve ilerleme gibi ilkeleri kapsamış olmasına rağmen, piyasa ekonomisini eleştirerek, sını kapitalizme karşı alternatif oluşturma çabası içerisindeydi.

Sosyalist ideolojinin etkilendiği ilk alanlar sanayi işçilerinin oluşturmuş olduğu sınıfın gayri insani çalışma koşullarıydı. Bu koşullara ek olarak, emeklerinin karşılığını alamayan işçiler ile kadın ve çocuk işçilerin yaygın olması, bugün çalışmakta olduğunuz işin yarın işsiz kalmayacağınızın garantisi olmaması gibi durumların yarattığı dezavantajlar da ideolojiyi etkilemiştir. Sanayilerde çalışan insanları yönlendirmede eksik kalan yetersiz devlet kurumları sebebiyle, işçi sınıfı, çalışma ve özel hayatlarında kendilerine bir yol haritası çizmekten yoksun bırakılıyordu. Bunun üzerine, Robert Owen, İngiltere'de paylaşma ve işbirliği temelli deneysel nitelikte bir topluluk kurmuş ve ütopyacılık akımından faydalanmıştı. Karl Marks ile Friedrich Engels de "tarihin yasaları"nı ortaya çıkarmak isteğiyle sosyal teoriler geliştirmiş ve kapitalizmin devrimle birlikte

yıkılmasının kaçınılmaz olduğunu söylemişlerdir. Marks ve Engels'in en ünlü eserleri ise Komünist Manifesto (*Manifesto of the Communist Party*) ve Kapital'dir (*Das Capital*).

1800'lerin sonuna gelindiğinde, işçi sınıfının yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve siyasi demokrasinin gelişmesiyle birlikte Sosyalizm'in karakterinde değişimler meydana gelmiştir. İlk başlarda sanayi toplumuna yabancı olan işçi sınıfı, ilerleyen süreçte sendikaların, işçi sınıfı siyasi partilerinin, spor ve sosyal kulüplerin gelişmesiyle birlikte iki toplumun birbiriyle bütünleşmesi sağlanmıştır. Sosyalist siyasi partiler işçi sınıfının oy kullanma hakkının kademeli olarak geliştirilmesi yolunda çaba göstermişler ve İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde sosyalist dünya reform vaadi veren sosyalist partiler ile devrim ihtiyacının devam ettiğini ileri sürenler olarak ikiye ayrılmıştır. Çarlık otokrasisinin yıkılıp yerine Sovyetler Birliği'nin kurulduğu 1917 Rus Devrimi ile kesinlik kazanan bu ayrımda, Vladimir İlyiç Lenin ve Bolşeviklerin izinden gidenler genellikle Komünizm kavramını benimserken, reformcu görüşe sahip sosyalistler ise sahip oldukları fikirleri Sosyalizm olarak isimlendirmişlerdir. (Yayla 2017)

20. yüzyıla gelindiğinde ise, sosyalist fikirler konusunda yok denecek kadar az bir tecrübeye sahip olan ya da hiç tecrübesi olmayan Afrika, Asya ve Latin Amerika gibi gelişmekte olan ülkelerde Sosyalizm yayılmış; ancak bu yayılma sınıf mücadelesinden ziyade sömürgecilğe karşı bir hareket olarak (anti-empyalizm) nitelendirilmiştir. Bu noktada, sınıf mücadelesinin yerini sömürgecilik karşıtı hareket almış ve bu hareket de Milliyetçilik akımı ile bir birliktelik içerisine girmiştir. Sosyalizm'in daha ılımlı türleri, gelişmekte olan ülkelerde de kendisine yer edinmekteydi. Örnek vermek gerekirse, Hindistan'daki Kongre Partisi, Afrika Sosyalizmi ve Arap Sosyalizmi gibi akımlar, sırasıyla Hindu geleneği, Afrika coğrafyasının kapalı toplum hayatı ve İslâmiyet'in çeşitli ilkelerinden etkilenmiştir.

En temel manasıyla komünist gelenek, özel mülkiyeti reddederek kolektif bir sahiplenmeyi desteklemektedir. Komünizm, Latince kökenli *communis* yani "evrensel" anlamına gelmekle beraber, ortak üretim araçlarının ortak mülkiyeti üzerine kurulu sınıfsız, parasız ve devletsiz bir toplumsal düzen ve bu düzenin kurulmasını amaçlayan toplumsal, siyasi ve ekonomik bir ideoloji ve

harekettir. Marksistler için Komünizm bir teorik ideal olarak kabul görmüştür. Komünist ideolojinin temelleri, genellikle Karl Marks ve Friedrich Engels'in kaleme aldığı *Komünist Manifesto* ile ilişkilendirilmektedir. Özel mülkiyetin ortadan kalkması, sınıflı toplum yapısını ortadan kaldıracak ve nihayetinde sınıfsız bir toplumsal yapı olarak Komünizm ortaya çıkacaktır. Bu ideoloji, toprak, doğal kaynaklar ve fabrikalar gibi üretim araçlarının özel kişilere değil, kolektif bir bütüne ait olduğunu (uygulamada devlete) ve bu üretim araçları ve insan emeği kullanılarak elde edilen zenginliğin ise insanların ihtiyaçlarına göre paylaşıldığı bir toplumsal düzen isteğine verilen isimdir. Buna göre, üretim araçlarının kamunun yani toplumun elinde bulunması, insanların ücret karşılığında kendi işlerinde çalıştırılmalarını temin ederek onların sömürülmesini engelleyecektir. Ancak bu noktada Komünizm'in özel mülkiyete tamamıyla karşı olduğu düşünülmemelidir; komünist sistemin karşı olduğu üretim araçlarının mülkiyetidir. Bunun sebebi, üretim araçlarına sahip olanların diğer insanların emeklerini satın almak ve onlara hak ettiklerinden daha azını vererek onları sömürdükleri düşünülmektedir. Bu çerçevede, Komünizm, mal ve hizmetlerin kâr amacı gözetilen özel kişilerce üretildiği ve idare edildiği kapitalist sisteme bir tepki olarak doğmuş ve temeline eşitlikçi bir toplumsal düzen kurma isteğini yerleştirmiştir.

Komünist düşünce yapısının modern bir siyasal ideoloji olarak kurulması Alman Filozof Karl Marks ve Friedrich Engels'in eserlerine dayanmaktadır. 1848 yılında yayımlanan *Komünist Manifesto* isimli eserlerinde, Karl Marks ve Friedrich Engels, toplumdaki birçok problemin zenginliğin adaletsiz dağıtımından kaynaklandığını savunmaktadır. Onlara göre, toplumdaki herkese zenginlik ve refah getirebilmenin yolu, toplumdaki zengin ve fakir arasındaki ayrımın yok edilmesidir. Ancak zenginler, varlıklarını ve toplumdaki konumlarını gönüllü olarak bırakmayacağından, işçi sınıfının bir devrim gerçekleştirilmesi zorunludur. Bu düşünceler kısmen de olsa ilk olarak 1917 yılında Sovyetler Birliği'nde uygulama alanı bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Çin, Doğu Almanya, Küba ve Kuzey Kore gibi ülkelere yayılmış; hatta dünyanın büyük bir bölümü sosyalist ve kapitalist ülkelerden oluşan iki karşıt kampa bölünmüştür. Tüm bu gelişmelere rağmen, Komünizm, teoride beklenen sonuçları pratik

düzeyde gerçekleştirmemiş; akabinde birçok komünist ülke sefalet ve yoksullukla anılmıştır.

Komünist ideolojinin yükselişi bir süre devam etse de, özellikle 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve 1991'den itibaren Sovyetler Birliği'nin dağılması ile düşüşe geçmiştir. Bunun temel sebebi ise, komünist ideolojinin kendisinden teorik olarak beklenen sonuçları doğurmamasıydı. Komünist ideolojinin felsefesine baktığımızda; bu akımın büyük ölçüde Karl Marks ile özdeşleştiği söylenebilir. Diyalektik Materyalizm adı verilen bir tarih felsefesiyle yola çıkan Karl Marks, tarihsel ve sosyal gelişmenin temelinde maddi koşulların olduğunu, bu koşulların üretilme biçiminin hayatın tüm diğer yönlerini siyaset, din, kültür vb. belirlediğini iddia etmiştir. Yani Marks'a göre, bir ülkede hakim olan siyaset, din ya da kültür anlayışı, o ülkedeki ekonomik bir yapının sonucudur. Marks'a göre, özel mülkiyete dayalı her üretim biçimi ve bu üretim biçiminden kaynaklı her toplumsal yapı yok olmaya mahkûmdur. Çünkü özel mülkiyet, insanlar arasında eşitsizlik yaratarak onların çeşitli sınıflara ayrışmasına neden olmuş ve bu sınıflar arasında çıkan çatışmalarda tarihsel değişimi yaratmıştır.

Karl Marks, kapitalizmin biri burjuvazi, diğeri de proleterya olmak üzere iki büyük sınıftan oluştuğunu ve bu iki sınıf arasındaki çatışmanın kapitalizmin sonunu getireceğini belirtmiştir. Kapitalizmi ticaret kapitalizmi ve tekeller kapitalizmi olarak iki döneme ayırmış ve kapitalizmde toplumsal zenginliğin giderek küçük bir azınlığın elinde toplanacağını ve buna paralel olarak da toplumun geniş kesimlerinin giderek proleterleşeceğini öngörmüştür. Karl Marks'ın deyimiyle "Kapitalizm kendi mezar kazıcısı olan işçi sınıfını da beraberinde yaratmıştır." Bir devrimle iktidara el koyacak ve kendi diktatörlüğünü kuracak olan işçi sınıfı, sosyalist aşama olarak adlandırılan bu toplumsal düzeni, özel mülkiyet ile devletin tamamen kaldırıldığı ve yeni bir kolektif üretim biçiminin tesis edildiği komünist toplumsal yapıya geçiş için kullanacaktır.

Karl Marks sonrasında, özellikle 20. yüzyılda, Batılı gelişmiş toplumlarda Sosyalizm/Komünizm ideolojisi, yerini Sosyal Demokrasi çizgisine bırakmıştır. Sosyal demokrasi, serbest piyasa ekonomisi anlayışının reddedilmeden sistem içerisinde eşitsizliklerle mücadele edilmesi ve çalışan kesimin zorluklarının "fırsat

eşitliği” mantığıyla azaltılmasını öngören yaklaşımıyla, bir anlamda Sosyalizm/Komünizm ile Liberalizm ideolojilerinin sentezi olarak doğmuştur. Sosyal Demokrasi, bu yönüyle tarihi bir uzlaşma mantığı güder ve Soğuk Savaş’ın ardından yaşanan gelişmeler de bu akımı güçlendirir. Dolayısıyla, günümüzdeki eski tip Sosyalizm/Komünizm çizgisi pek az ülkede görülebilmekte ve daha çok Sosyal Demokrasi olarak bilinen akımlar toplumlarca kabul görmektedir.

2.1.5 Faşizm/Irkçılık

İtalyanca Faşizm kavramının etimolojik kökleri, Roma İmparatorluğu’nda kullanılan “*fasces*” sözcüğüne uzanır. “*Fasces*”, Roma döneminde devletin yöneticisi olan Konsüllerin otoritelerini göstermek üzere kullanılan bir araya getirilmiş çubuklardan oluşan bir balta figürü ile birlik ve beraberliğin gücü üreteceğinin bunun da Konsül tarafından kullanılacağını sembolize etmeye çalışmaktadır. Mardin (2004, ss. 25-28) Bu anlayışın oluşturmaya çalıştığı yeni insan modelinde, birey; ödev, şeref ve kendini feda etme güdüsüyle hareket eden, ömrünü milletin muhteşemliğine adanmış ve lidere sorgusuz şekilde itaat edendir. İtalyan Faşistleri, “1789 ölüdür” diyerek, devrim sonrası egemen olan fikir ve değerlere karşı gelmiştir. Bu başkaldırı neticesinde akılcılık, ilerleme, özgürlük ve eşitlik gibi değerler Faşist ideolojinin sahip olduğu liderlik, iktidar ve savaş ilkeleri için hiçe sayılmıştır. Heywood (2019, s. 233) Akılcılık (Rasyonalizm) karşıtı, Liberalizm karşıtı, Muhafazakârlık karşıtı, Sosyalizm karşıtı vb. karşıtlıklar veya “anti”likler, Faşizm’in bir “karşı olma” akımı olarak nitelendirilmesine sebebiyet vermiştir. Faşizm, İtalyan Faşizmi ve Alman Faşizmi ya da Nazizm (Nasyonal Sosyalizm) olarak iki farklı ve büyük geleneğinin yanında Japonya’daki Faşist hareketi de kapsamaktadır.

Alman Nasyonal Sosyalizmi’nin en fazla öne çıkan özelliği, abartılı ve aleni bir Irkçılık yaklaşımına sahip oluşudur. Bunun yanında, İtalyan Faşizmi de kışkırtıcı bir Milliyetçi söylemi benimsemiştir. İtalya’da yabancı düşmanlığı ile sınırlı kalmış olan Irkçılık, Alman Faşizmi olan Nasyonal Sosyalizm veya Nazizm’de çok daha belirgin şekilde kendisinden söz ettirmekteydi. Bu noktada, Irkçılığın farklı şekillerde benimsenmesinin sebeplerinden birisi de, devletlerin dini inançlara yaklaşım şekillerinden kaynaklanmaktaydı. Faşistler, doğrudan doğruya dine karşı bir tavır almamış ve Vatikan’ın desteğini almanın önem arz

ettiğini söylemişlerdir. Ancak Naziler, dinle oldukça mesafeli bir tavır içerisine girmiştir. (Heywood, 2019, s. 233)

Birey düşüncesinin tamamıyla reddedilmesine dayanan Nasyonal Sosyalizm (Nazi) anlayışında, bireyler bir ulusun ya da ırkın parçası olarak ve ancak ırki manada bir anlam taşımaktaydılar. Bu noktada, biyolojik ve kalıtsal özelliklere şiddetle vurgu yapılmaktaydı. Almanya özelinde, devlet, ırkın varlığını devam ettirebilmesi için kullanılmakta olan bir araç olarak görülmüştür. İtalyan Faşizmi'nde ise, devletin kendisi bir değer olarak görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, İtalyan Faşizmi için devlet; Nasyonal Sosyalizm için ise ırk değerlidir. Nazi diktatörü Adolf Hitler'in ırk korunması amacıyla yapılacak evliliklerde devlet onayı şartını getirmesi ve tüm Almanların aynı devlet çatısı altında yaşamasının gerekliliğini dile getirmesi, ırka vermiş olduğu önemin ne denli fazla olduğunu gözler önüne sermiştir. Yahudilerin kapalı bir toplum olmalarına rağmen dünyanın birçok coğrafyasına yayılmış olmaları ile birlikte ekonomik açıdan güce sahip oldukları söylemleri, Adolf Hitler'i Yahudi düşmanlığına iten Nasyonal Sosyalist Irkçılığın anti-Semitizm bağlamında belirgin bir şekilde ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden birisidir. Adolf Hitler döneminde, Yahudilerin devlet memurluklarından çıkarılmasından sonra avukatlık, bankacılık ve eğitim gibi meslek gruplarından da çıkarılması süreci yaşanmıştır. İlerleyen tarihlerde ise, Yahudilere servetlerinin büyük bir kısmını Almanya'da bırakmaları şartıyla göç etme hakkı tanınsa da, kalmayı tercih edenler de olmuştur. Kalmayı tercih edenlere yönelik olarak, Hitler, öncelikle Yahudileri gettolarda yaşamaya zorlamış, sonra ise onları Madagaskar'a sürmeyi düşünerek (Madagaskar Planı), Yahudileri toplumdan tamamen soyutlama yoluna gitmiştir. Bu durum, Nazizm'in ilerleyen aşamalarında Yahudilerin toptan yok edilmesi (Holokost) noktasına ulaşacaktır.

Faşizm'in Japonya ayağı ise, Japon tarihinde en uzun süre tahtta kalan Shōwa Tennō dönemiyle beraber başlamış ve bu süreçte aşırı Milliyetçi ve militarist bir politika izlenmiştir. Japonya'nın Kore'yi ve Çin'in başkentini işgalinden sonra, bu dönemde, esir düşenler üzerinde tıbbi deneyler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, halktan devlete kutsal bir bağlılık duyması istenmiş ve Japonlar "tanrısal ırk" olarak görülmüştür. Faşist Japonya, İkinci Dünya Savaşı'nda ABD başta olmak üzere Müttefik Devletlere karşı Pasifik Cephesi'nde savaşı ve savaş sırasında

Pasifik Okyanusu'ndaki tüm adaları işgal etmiştir. Sınırlarını Avustralya'ya kadar tüm Pasifik'in kontrol altına alınmasıyla genişleten Japonya'nın amacı, devasa bir İmparatorluğun inşa edilmesiydi. Ama Japonya, Çin'in başkentini işgalinden kısa bir süre sonra üst üste yenilgiler alarak işgal ettikleri adaları kaybetmeye başlamış ve en sonunda günümüzdeki halini almıştır. Ölümüne savaşın Japon askerlerin direnişi devam etse de, ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombalı saldırıları neticesinde, Japonya'nın Müttefik Devletlere teslim olduğu açıklanmıştır. Bu dönemden sonra, Japonya'da aşırı Milliyetçi ve Militarist yönetim sonlanmış ve ABD denetiminde Muhafazakâr ve Liberal yeni bir yönetim inşa edilmeye başlanmıştır.

Faşizm'in doğuşunun ana sebeplerini; Avrupa'nın birçok ülkesinde demokratik yönetimin yeni kurulması sebebiyle demokratik değerlerin eskiye ait aristokratik değerler bütünü yerini alamayışı, demokratik yönetimlerin birçok kez ekonomik ve siyasi krizler karşısındaki süreç yönetimi ve sorunu çözme yeteneklerinin yetersiz kalması şeklinde sınıflandırabiliriz. Tüm bunların neticesinde, birey hâkimiyetinin ortaya koymuş olduğu kült liderlik beklentisi de güçlü bir çekim noktası idi. Yükselen büyük iş çevrelerinin ardında kalan esnaf ve küçük işletmecilerden, köylülere ve zanaatkârlardan oluşan aşağı orta sınıf sanayileşme ile birlikte dağılmıştı. Faşist ideoloji ise, desteğini bu tür alt orta almakta olup bir nevi alt orta sınıfın isyanı şeklindeydi ve merkezin aşırılığını tanımlayan bu olgu aynı zamanda hem kapitalizme, hem de Komünizm'e olan husumeti açıklıyordu. Üst sınıflar da, işçi sınıfı aktivizmi ve Komünizm/Sosyalizm gibi aşırı akımlara mani olabilmek maksadıyla, Hitler ve Mussolini gibi liderlere kolaylıkla destek verebiliyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve ilerleyen dönemlerde Rus Devrimi'nin etkisiyle de Komünizm'in yayılması gözlemlenmiştir. Bu dönemde, Faşist gruplar iş çevrelerinin çıkarlarından parasal ve siyasi destek sağlamışken, mülk sahipleri ise toplumsal bir devrim yaşanmasından endişe duyuyorlardı. 1930 yılına gelindiğinde ise, önceki yıl baş gösteren Büyük Buhran (1929), temeli zayıf olan demokrasilere vurulan son darbe niteliğindediydi. Artan işsizlik, ekonomik başarısızlık ve siyasetin aşırı uçları kara bulutların Avrupa coğrafyasında gezmesi için uygun zemini hazırlamıştı. Bu nedenle, 1930'lar ve 1940'ların başı, Faşizm'in altın yıllarıydı. Faşist rejimlerin yıkılış süreçleri ise, ayaklanma ya da

protestolardan ziyade İkinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğramalarıyla gerçekleşmiştir.

Günümüzde ise, Faşizm, Batılı demokrasilerinin özgürlük fırsatlarını sinsice kullanarak, aşırı sağ/milliyetçi akımlar içerisinde filizlenmeye devam etmektedir. Bu da, gelecek adına olumsuz bir sinyaldir.

2.1.6 Anarşizm

Yunanca yönetim yokluğu anlamına gelen “*anarkos*” sözcüğünden gelen Anarşizm terimi, ilk kullanımlarında bir düzenin yıkılışını anlatmak için eleştirel anlamda kullanılmıştır. Kuralsızlık ve kargaşa gibi olumsuz anlamlara sahip olan antik anarşist düşüncenin dönemin egemen köleci toplum yapısına tehdit içeren niteliği karşısında doğan bir tepki olarak Antik Grek uygarlığına kadar kökenleri ulaşmaktadır. Gönül (2008, s. 9) ABD Başkanlarından Franklin D. Roosevelt'in “Anarşizm, insan türüne karşı işlenmiş bir suçtur ve bütün insanlık anarşistlere karşı birleşmelidir” Marshall (2003, ss. 13-14) sözü, Anarşizm'in düzen karşıtı saldırı olarak nitelendirilmesine iyi bir örnektir. Bu alan, baskıya dayandığı ve özgürlüğü kısıtlaması nedeniyle siyasal yönetim biçimleri ve devletin mevcudiyetine karşı çıkmıştır. Sıkı ve baskıcı yönetimden ziyade bireysel özyönetime dayanan düzeni savunmaktadırlar. Anarşist düşüncenin liberal ve sosyalist siyasi akımların varlığı bu ideolojinin iki türe ayrılmasına sebep olsa da, temelde yine otorite ve iktidarın olmadığı bir düzenin yaratılması hedefi mevcuttur. Çıkış noktası bu özellikler olan anarşist ideolojinin fikir yanı güçlü olmasına karşın, eylemsel yönü oldukça zayıf kalmıştır.

Anarşist düşünce yapısı klasik bir şekilde ifadesi, William Godwin'in *Enquiry Concerning Political Justice* adlı eserinde yapılmıştır. 1800'lü yıllar boyunca, anarşist ideoloji, sosyalist hareketin önemli bileşenlerinden biri olmuştur. 1864 yılına gelindiğinde, Pierre-Joseph Proudhon'un izleyicileri, Uluslararası İşçiler Birliği'nin ya da Birinci Enternasyonel'in kurulmasında Karl Marks'ın izleyicilerine katılmışlardı. Enternasyonel, Marksistler ile Mihail Bakunin'in önderlik ettiği anarşistler arasındaki husumet sebebiyle çökmüştür. Fransa, İtalya ve İspanya'da popüler olan sendikalizm ilke ve değerleri, Anarşizm'in 1900'lerin başında bir kitle hareketine evrilmesinde önemli bir role sahiptir. Anarko-sendikalist faaliyetler, 1900'lerin sonunda Latin Amerika

coğrafyasında özellikle de Arjantin ve Uruguay'da kendisini gösterdi. Bu sendikalist fikirler, önderliğini Emiliano Zapata'nın yapmış olduğu Meksika Devrimi'ni de etkilemiştir. Avrupa'da otoriteriyenizm ve siyasi baskının etki alanının genişlemesiyle beraber anarşist ideoloji zayıflamaya başladı. 1936 yılında başlayan İspanya İç Savaşı'nda General Francisco Franco'nun elde ettiği zaferle birlikte, Anarşizm bir kitle hareketi olarak sona ermiştir. Bu iç savaşın yanı sıra, Anarşizm'in etkisi Vladimir Lenin ve Bolşeviklerin 1917 yılındaki başarılarıyla birlikte Sosyalizm ve Komünizm'in artan saygınlığı sebebiyle de zayıflamaktaydı.

Anarşizm'in izlerine ilk kez antik Çin uygarlığında rastlanmaktadır. "*Taoizm*" adı verilen mistik düşünce geleneğinde, anarşist düşünceye benzer şekilde otorite karşısı bir özün var olduğu sayılmaktadır. Taoizm, yerleşim yerlerinin giderek merkezi bir hal almasıyla beraber kendi aralarında hiyerarşik bir yapılanmaların üretildiği süreci kapsamaktadır. Bu düşünce de, tıpkı anarşist akımda olduğu gibi, insanın doğadaki gibi bir dayatma olmaksızın kendiliğinden oluşan kaynağı yaşam düzeninden gelen ilkeler dâhilinde yaşamını sürdürmesi gerekliliğini savunmaktadır.

Anarşist ideolojinin antik kaynaklarından bir diğeri de Budizm olarak isimlendirilen Hint mistisizminde ve onun kolu olan Zen öğretisinde aranmıştır. (Çaha & Şahin 2013) Sınıfsal geçişin olmadığı katı yapıya sahip Hint toplumunda Buddhacılığın "ruhsal eşitlik" anlayışıyla insanın doğasında eşitliğin var olduğunu ve bu eşitliğin bozulmasının kötülük anlamına geldiği inanç sistemini temel olarak belirlemiş ve "nirvanaya ulaşma" gibi Aydınlanma öğretisinin bireyin kendisine bırakılması, anarşist ideolojinin birey kişiliğine verdiği öneme benzetilmiştir.

Anarşist ideolojinin antik kaynaklarından en önemlisi ise Grek-Ege uygarlığından gelen felsefi düşünce tarzıdır. Sokrates, Atina şehir-devletinin Tanrularına inanmamasının yanında gençlerin de ahlakını bozduğu gerekçesiyle suçlanması sonucunda ölüm cezası almıştır. Ancak yapmış olduğu otorite karşısı savunma, anarşist ideolojiye kaynaklık eder niteliktedir. İnsanın özgürlüğünü yine doğa uyumlu yaşamın ilkelerini temel alan düşünce yapısına sahip Sokrates'in öğrencilerinin kurucusu olduğu Stoa okulları da anarşist ideolojinin antik kökenleri arasında sayılmaktadır.

Hristiyanlığın ortaya çıkış anı ve yayılışıyla birlikte özellikle de bu süreçte Roma İmparatorluğu'nda Justianus tarafından resmi dinin ilan edilmesine dek cemaat içi dayanışma odaklı sivil toplum şeklinde sürdürülen yaşam, siyasi literatürde Antik kaynaklardan biri olarak geçmiştir. İlerleyen süreçte ciddi bir baskı mekanizması olan Kilise'nin emir ve buyruklarını yerine getiren hanedanları reddedenler otorite karşısı olan Hristiyan geleneğini devam ettirmişlerdir. (Marshall, 2003, ss. 140-141)

Bir siyasal ideoloji olarak Anarşizm, iktidarı elde etme başarısını hiçbir zaman gösterememesi hususunda eşsizdir. Bu terimin sahip olduğu ilkelere göre, şekillenen bir toplum veya millet hiçbir dönem var olmamıştır. Hareketin amaçları ve araçları sebebiyle sınırlı kalmakla beraber, birçok insan devletsiz toplum fikrini ütopyik görmüştür. Siyasal parti kurmak ve seçimlere katılmak gibi siyaseti etkilemenin araçlarını ise yozlaştırıcı olduğunu söyleyerek reddetmişlerdir.

2.2 YENİ İDEOLOJİLER

2.2.1 İslâmcılık

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslâm dünyasında ortaya çıkan İslâmcılık, İslâm'ı; inanç, düşünce, ahlak, siyaset, yönetim ve hukuk bakımından hâkim kılmak, Müslümanlar arasında birlik ve dayanışma tesis ederek İslâm ülkelerini Batı karşısında geri kalmışlıktan kurtarmak amacına yönelik bir çözüm arayışı olarak gelişmiştir. Türköne (1991) Osmanlı'da ilk defa Genç Osmanlılar arasında gündeme gelen İslâmcılık düşüncesi, Sultan II. Abdülhamid döneminde faydacı bir politika unsuru olarak değerlendirilmiştir. İslâmcılık, İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren ihya ve ıslah çizgisinde bir İslâm düşüncesi şeklinde takdim edilmesinin yanında, alternatif bir toplum ve yönetim projesi olarak Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar varlığını sürdürmüştür. İslâmcılık düşüncesi içerisinde gidilen yol ve izlenilen yöntem olarak isimlendirilen mezhep kavramının kollarından biri olan Sünnilik, Hazreti Peygamber'in (Hz. Muhammed) yapmış olduğu davranışları takip eden ve bu davranışları kendi hayat akışı içerisinde uygulayan anlamına gelen "Ehl-i Sünnet" kelimesinden gelmektedir. Sünni kelimesi, aynı zamanda gelenek insanı anlamını taşımakta olup, buradaki gelenek kelimesi Peygamber'in günlük yaşamda yapmış olduğu davranış ve hareketleri temsil etmektedir. İslâmcılık düşüncesindeki bir diğer

mezhep ise Şii’liktir. Şia veya Şii terimi, takipçiler veya izdeşler anlamına gelmektedir. Tarihsel akıştaki kullanımını ise, Şia-ı Ali, yani Hz. Ali’nin takipçileri anlamına gelmektedir.

İslâmcılık hareketinin gelişiminde 1920’li yıllara bakıldığında; Mısır doğumlu ve genç yaşta dini konular ile yoğun şekilde ilgilenen Mısırlı siyasi ve dini lider Hasan el-Benna, Süveyş Kanalı yakınlarındaki İsmailiye’de bir okula atanmasından kısa bir süre sonra, İngilizlerin ülkedeki ekonomik ve askeri varlığının Müslüman halka verdiği negatif etkilere şahit olmuş, yine o dönemlerde İsmailiye’deki Mısır halkının büyük bir çoğunluğunun bir İngiliz şirketinde çalıştığını fark etmiş ve bu durumun İngilizlerin Mısırlı Müslümanları köleleştirdiği düşüncesinden hareket ederek, onların yapmış olduğu hiçbir politikayı kabul etmemiştir. Hasan el-Benna, ilerleyen yıllarda İslâm’ın ilkelerine geri dönüşü amaçlayan Müslüman Kardeşler (İhvan) hareketinin de kurucusu olmuştur. Bu cemiyet, Arap dünyasının en eski, etkili ve İslâmi hareketi olmakla beraber, birçok Arap ülkesinde siyasi açıdan muhalif bir örgüt konumunda olmuştur. Cemiyete ilk davetler İsmailiye bölgesinden yapılmış olmakla beraber, İhvan, zamanını boşa geçiren insanları toplayarak donanımlı birer Müslüman’a dönüştürmüştür. Hasan el-Benna, İsmailiye’deki çalışmalarının ardından topluluğun büyümesi amacıyla başkent Kahire’ye yerleşmiş ve burada Müslüman Kardeşler’in ilk büyük merkezini açmıştır.

1950’li yıllara geldiğimizde; bu dönemde kapitalizme ve sömürü düzenine karşı Sosyalizm’in yükselişe geçtiği süreçte idam edilen en önemli İslâmcı düşünür olan Seyyid Kutub karşımıza çıkmaktadır. Hayatını İslâm adına yaşama gayesi içerisinde geçiren Seyyid Kutub, 1950’li yıllara gelirken “Konum Dersleri” adlı makalesini yayımlamış ve bu makale, aynı zamanda kendisinin İslâmi düşünceye girişi olarak düşünülmüştür. Toplumun ıslahı üzerine bir çalışma yapmanın her Müslüman’ın görevi olduğunu belirten Kutub, aynı dönem içerisinde Mısır’daki toplumun nasıl dejenere olduğundan da bahsetmiştir. Kutub’un İslâmiyet adına yoğun çalışmalar yapmış olduğu dönem içerisinde, Mısır, Sovyetler Birliği kaynaklı Komünizm tehlikesi altındadır. Bu tehlikeye karşın Seyyid Kutub *İslâm’da Sosyal Adalet, İslâm-Kapitalizm Çatışması ve Dünya Barışı ve İslâm* isimli eseriyle Komünizm’e ihtiyaç olmadığını ve eşitlik ve adalet ilkelerinin İslâm’da en güzel haliyle var olduğunu anlatmaya

çabalamıştır. İsrail'in kuruluş sürecinde Batı'ya karşı eleştirilerini sert bir üslupla ile kaleme alan Seyyid Kutub, o dönemde Müslüman Kardeşler'in manevi lideri haline gelmiştir. Kutub'un İngilizce'ye *Milestones* olarak çevrilen eseri *Ma'alim fi al-Tariq* da, düşüncelerinin anlaşılması açısından son derece önemlidir.

İlerleyen yıllarda, 1970'lerde, Marksist düşünceden alıntılar yaparak ve türetmeler ile beraber bunları kendi zamanındaki İran'a ve çevresine adapte edişyle birlikte Marksizm kritiği, çağdaş İslâm düşüncesi ve devrimcilik açısından ortaya koyduğu sonuçlar ile yaratmış olduğu ilgi neticesinde, Ali Şeriatî de, Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub'dan sonra en önemli çağdaş İslâm düşünürleri arasında yerini yer almıştır. Şeriatî'nin düşünceleri, genellikle İslâm'a dönüş, yani öze dönüş başlığı altında toplanabilmektedir. Şeriatî, bu süreçte Batı metodolojisini farklı açılardan eleştirmesiyle beraber, bunları yapıcı bir şekilde de kullanarak, ortaya çıkan sentez fikirlerle bazı Marksist fikir ve uygulamaların İslâm'ın özünde ortaya konduğunu savunmuştur. Ali Şeriatî, İran'daki devrimci Şii İslâm'ın babası ve İran İslâm Devrimi'nin baş düşünürü olarak da anılmıştır.

İlerleyen dönemlerde, İran'da ve birçok Müslüman toplumda, İslâmcı hareketin giderek entelektüel bir ilgi alanı haline geldiği, fakat 1960'lardan itibaren de adlandırma aynı kalsa bile mahiyet değişimine uğrayarak yeni bir nitelik ve popüler bir siyasi kimlik kazandığı görülür. İslâmcılık, Türkiye'de bu popüleriteyi kullanarak kültürel faaliyetlerin yanı sıra, 1969'dan itibaren bir siyasi partiye dönüşme iradesini de sergilemiştir. Bu partileşme, Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın kurduğu Milli Nizam Partisi (MNP) ile 1960'ların sonunda başlamış, 1970'lerde Milli Selamet Partisi (MSP) ve 1980'lerde ve 1990'larda Refah Partisi (RP) ile devam etmiştir. 1990'lardan sonra ise, açığa çıkan farklı toplumsal ve küresel değişimlerle birlikte siyaset yapmanın zorunlu kıldığı uzlaşmalar çerçevesinde, Türkiye ve dünyadaki İslâmcı hareketler ve düşünceler, kendilerini yeniden kurgulayarak post-İslâmcılık olarak adlandıran yeni bir sürece girmişlerdir. İslâmcılığın Türkiye'de takip ettiği süreç, diğer İslâm ülkelerinde de farklı olmamıştır. Arap toplumlarında ise, İslâmcılık, 2010 yılında sokaklarda yankılanan Arap Baharı ile birlikte demokrasiye doğru evrilen çehresini göstermeye başlamıştır. Ancak bu trend, Tunus dışında kayda değer bir başarı perspektifi oluşturamamıştır.

Siyasi düşünce tarihinde İslâmcılığın sınırlarını net bir biçimde çizmek zordur. İslâmcılık, farklı bölgelerde ve zamanlarda farklı söylem ve içeriklerle kendisini göstermiştir. İslâmcılık kavramı Türkçe literatürde ilk kez “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı makalesinde milliyetçi yazar Yusuf Akçura tarafından kullanılmıştır. Fakat Yusuf Akçura’nın bu kavrama verdiği anlam, daha çok İslâm Birliği (İslâm ülkelerinin birliği) vurgusu taşımaktadır. Yusuf Akçura’dan farklı olarak, Ziya Gökalp, 1913 yılında *Türk Yurdu* dergisinde “Üç Cereyan” başlığıyla yazmış olduğu makalelerde, ilk defa ideolojik içerikle şekillendirilmiş İslâmlaşmak ve İslâmlık kavramlarını kullanmıştır. Kara (1997, ss. 31-33) Sonraki zamanlarda ise, İslâmcılık kavramı, neredeyse “irtica” kavramıyla eşanlamlı olarak değerlendirildiği için, birçok yazar söz konusu kavramı kullanmaktan çekinmiştir. Benzer nedenlerden dolayı, İngilizce’de de *Islamism* sözcüğü, önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Fransızca’dan geçen bu sözcük, ilk başlarda İslâm dinini ifade etmek üzere ünlü düşünür Voltaire tarafından kullanılmıştır. Daha sonra ise, bu kullanım terk edilerek, *Islam* sözcüğü tercih edilmiştir. 1970’lerin sonundan itibaren söz konusu sözcük terk edilmiş; Hristiyanlık tarihi içinde görülen köktenci hareketleri adlandırmak üzere kullanılan bazı kavramların İslâm coğrafyasında gelişen, siyasal/sosyal yapıyı değiştirmeyi ve yeniden canlandırmayı amaçlayan siyasi oluşumları nitelendirmekte yetersiz kaldığı düşüncesinden hareketle, yeniden *Islamism* kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Kramer (2003, ss. 65-77) 11 Eylül’den (9/11) sonra yerli ve yabancı basında İslâmcılık kelimesinin, terör örgütü olan ve aslında İslâmcı düşünce yelpazesi içinde marjinal bir yere sahip olan El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri için kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, bu tanımlar üzerinde yapılan tartışmalar giderek artmıştır.

Modern Siyasal İslâm ideolojisine kaynaklık eden İslâmcılık hareketinin tarihsel kökenlerine bakıldığında; 1798-1801 döneminde Fransız İmparatoru Napolyon Bonapart’ın Hindistan yarımadasına (şimdiki Hindistan, Pakistan ve Bangladeş) hâkim olmaya başlayan İngilizlerin ticari yollarını kesmek amacıyla düzenlediği Mısır Seferi’nin önemli etkileri vardır. Napolyon’un Ordusu, 20 Temmuz’da, Piramitler Savaşı’nda, disiplinsiz ve hazırlıksız olan Memluk Ordusu’nu mağlup etmiştir. Napolyon Bonapart’ın gerçekleştirdiği ve üç sene boyunca süren bu sefer, İslâm dünyasında büyük dönüşümlerin yaşanmasına

vesile olan önemli etkiler yaratmıştır. Bonapart'ın söz konusu seferiyle birlikte, Batı'nın İslâm dünyası karşısında daha önce görülmemiş ölçüde gerçekleşen üstünlüğünün tescil edilmesi, Avrupa ile İslâm dünyası arasında başlayacak yeni bir dönemin simgesiydi. Bu yeni dönemi belirleyen, İslâm dünyası bakımından aşağılayıcı bir mahiyet arz eden koşullara ilk tepki, Müslüman düşünürler cephesinden geldi. Söz konusu tepkiler bağlamında İslâm dünyasının içinde bulunduğu olumsuz durumu, sosyal ve siyasi reformlar çerçevesinde aşmaya çalışan en önemli ve dikkate değer düşünsel hareket İslâmcılıktı.

Napolyon Bonapart'ın Mısır Seferi, farklı alanlarda Batı'nın Müslümanlara karşı üstünlüğünü gösterdi. Birinci olarak, Napolyon'un seferi, bir Batı devletinin Müslümanlara karşı ilk galibiyeti olmamakla birlikte, Batı'nın Müslüman toplumlar üzerindeki çok yönlü üstünlüğünün bir göstergesini oluşturdu. Müslümanlar, birkaç yüzyıl önce Batılı güçler tarafından İber yarımadasından silinip atılmışlardı. Sanayileşme ile birlikte Batı giderek İslâm dünyasına karşı üstün bir konuma gelmiş, bu üstünlüğünü askeri gücüne de yansıtmişti. Bunun sonucunda, Osmanlılar, 18. ve 19. yüzyıllarda özellikle Balkanlar'da bazı toprak kayıplarına neden olan askeri yenilgilerle tanışmışlardı. Bu bakımdan, 18. yüzyılın sonuna geldiğimizde, Müslüman hükümdarlar Avrupa'nın artan askeri gücünün farkına varmış ve buna karşı önlemler almaya başlamışlardı. Bunun tipik örneği olarak, Osmanlı Sultanı III. Selim, Rusya, Fransa ve Avusturya'nın sahip olduğu askeri üstünlükten kaynaklanan tehlikenin farkında olarak Yeniçeri Ordusu'nda reform yapmak üzere Nizam-i Cedid adıyla bilinen modern bir ordu kurmaya çalışmıştı. Bu zaviyeden bakıldığında, Napolyon Bonapart'ın Mısır Seferi'nin öneminin, Batı'nın yalnızca askeri değil, aynı zamanda bilimsel, teknolojik, siyasi ve kültürel alanlarda İslâm dünyası karşısında belirgin ölçülerde gerçekleşen üstünlüğünün bir simgesi olmasında yattığı söylenebilir.

Antoine-Jean Gros imzalı *Bataille des Pyramides*

Antoine-Jean Gros'un "Piramitler Savaşı" (*Bataille des Pyramides*) isimli tablosu (Bataille des Pyramides 1798) da bu durumu yansıtan önemli bir örnektir. Tabloda beyaz bir atın üzerinde ordusuna komuta eden Napolyon Bonapart ve askerleri karşısında Müslüman halk çıplak, sefil, çaresiz ve aynı zamanda medeni Fransız Ordusu'ndan af, merhamet ve hatta yardım dileyen, muhtaç bir şekilde resmedilmiştir. Ayrıca Napolyon Bonapart, askerlerini cesaretlendirmek amacıyla kadim Mısır medeniyetinin bir simgesi olan Piramitleri fethedilmeye değer bir hedef olarak göstermiş olmakla, İslâm medeniyetini yok sayarak aşağılayan politik bir gösteride bulunmuştur. O zamana dek Müslüman toplumlar Fransa, İngiltere ve Hollanda'nın siyasi, teknolojik, ekonomik ve askeri gücüne karşı dayanabilmişken, sonraki yıllarda Fransa, Cezayir'i 1830 yılında işgal etmiştir. İngiltere ise 1805'ten sonra Hindistan yarımadası üzerinde Babür hâkimiyetini sona erdirmiştir.

İkinci olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı dünyasının söz konusu bu siyasi, teknolojik, ekonomik ve askeri üstünlüğü emperyalizme dönüşmüştür. Batı dünyasının 15 ve 18. yüzyıl arasında gerçekleştirdiği sömürgeci yayılcılık dönemiyle birlikte, anavatanlar ile sömürgeler arasında farklı eylem imkânlarını sağlamasına vesile olan yeni ilişki biçimleri açığa çıkmıştır. Sömürgeci yayılcılığın ilk dönemleri eski tipte sömürgeleştirme

hareketlerine daha yakındır; başka bir deyişle sömürgeci ile sömürülen arasındaki ekonomik, askeri ve teknolojik farklılıklar büyüktür ve aralarındaki karşılıklı ticaret küçük ölçeklidir. Sürekli büyüyen bu fark, sömürgeleştirmenin gerekli kıldığı yapısal değişikliklerden ve güç ilişkilerinin değişmesinden kaynaklanmıştır.

Bu durumun önemli bir sonucu, sömürgeleştirme hareketinin derin yapısal dönüşümlere yol açmasıdır. Bunlardan iki tanesi özellikle önemlidir: geleneksel sanayinin çökmesi ve tarımda gıdaya dayalı olmayan uzmanlaşma. Örneğin, 18. yüzyılda Hindistan'ın hafif pamuklu dokuma ürünleri, toplam ihracatının büyük bir bölümünü oluşturmaktaydı. Sanayileşme ile birlikte İngiltere'de Hintli bir işçinin yüzlerce katı kadar üretim yapabilen makineler ortaya çıktı. Egemen konumu nedeniyle, İngiltere, kendi pamuklu dokuma ürünlerini serbestçe Hindistan'a sokabildi. Sonuçta, yüzyıldan daha kısa bir sürede Hindistan'da dokumacılık neredeyse tamamen yok oldu. Sömürgecilik sürecinde Hindistan'ın yaşadığı geleneksel üretimdeki gerileme deneyimine pek çok sömürge ve yarı sömürge ülkede de rastlanmıştır. Sömürgecilikle birlikte bu iki süreç, eski-yeni tüm sömürgelere emperyalist güçler tarafından dayatılmıştır. Sömürülen ülkeler bakımından söz konusu bu süreç boyunca, Batı'dan alınan teknikler bir yandan ilerlemeye ayak uydurmayı getirirken, diğer yandan geleneklerin direnişini getirmiştir. (Ferro, 2002, ss. 45-48)

Sömürgecilik, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sona ermeye başlamış, nitekim Hindistan 1947'de ve Cezayir de 1962'de bağımsızlığına kavuşmakla birlikte eski metropol ile sömürgesi arasında siyasi ve ekonomik bağımlılık uzun süre devam etmiştir. Bununla birlikte, yeni küresel dünya düzeninde ülkeler arasında eşit ve adil olmayan siyasi ve ekonomik dengelerin de olduğu gözlemlenmektedir. 1948'de kurulan İsrail Devleti de, Soğuk Savaş'ın yarattığı gerileme, yeni sömürgecilik politikaları ve İslâm arasında sömürgeciliğin aslında sürekli farklı şekillerde devam ettiği inancını pekiştirmiş ve farklı şartlarda tepki gösterme ihtiyacını canlı tutmuştur.

Üçüncü olarak, sömürgecilik yalnızca toprak konusunda bir mülkiyet iddiası gibi belirmediği halde, aslında bununla yetinmemekte, sömürgeleştirmeye çalıştığı ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarında köklü dönüşümler yaratmaya

çalışmaktaydı. Pozitivist ve materyalist dünya görüşünü besleyen değerlerin temsilcisi konumundaki Batı edebiyatı, sömürgeleştirilmeye çalışılan toplumların söz konusu dönüşümlere karşı gerçekleşen bütün direniş biçimlerini, dinden kaynaklanan bir medeniyetin kusurlarına ve ayrıca fizyolojik yetersizliklerine dayandırmaktaydı. Sonuçta, emperyalist politikalar, münzevi ve herkesi kapsayan insan rasyonalizminin yönettiği uysal bir dünya düzenini kurmaktan uzak olan sömürgecilerin, kendi dominant etnisitesini ve kültürünü empoze etmiştir. Söz konusu bu etnik üstünlük iddiası, ünlü İngiliz yazarı Rudyard Kipling'in "Beyaz Adamın Yüğü" (*The White Man's Burden*) şiirinde bariz biçimde ifade edilir. Moallem (2003, s. 200) Kipling, söz konusu şiirinde, Avrupa'nın medeni değerlerine erişmeleri karşılığında, Avrupa dışı toplumları sömürme hakkının Avrupalılar tarafından elde edilmiş olduğunu belirtir.

Dördüncü olarak, Avrupa etkisiyle 19. yüzyılda İslâm dünyasında hâkim olmaya başlayan modern yönetim teknikleri Müslüman aydınları (Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa'nın da içerisinde bulunduğu) devlet ve toplum ilişkilerini yeniden düzenlemeye mecbur bırakmıştır. Osmanlı Devleti ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan sonraki Mısır'da 19. yüzyılda din ve yerel güçlerin otonomisini keskin biçimde küçülterek gerçekleştiren reformlarla merkezîyetçi bir yönetim kurulmuş; vatandaşın tüm yaşam alanlarına hükmedebilen modern bir bürokrasi oluşturulmuştur. Yeni devlet düzeniyle birlikte, devlet tarafından kontrol ağlarıyla şekillendirilmiş yaygın bir eğitim sistemi de oluşturulmuştur. Bu eğitim sistemi, okur-yazarlık seviyesini yükseltmekle birlikte, din algısında önemli değişimlere yol açmıştır. Geleneksel İslâm anlayışı inanç ve ibadetler yalnızca Allah'ın emirleri olduğu için değerli olduğu halde; yeni eğitim sisteminin ve yaygınlaşmış bulunan iletişim araçlarının etkisiyle inanılan değerlerin, aynı zamanda bilimsel metotla açıklanması, doğrulanması, velhasıl savunulması zorunlu bir ihtiyaç olarak kabul edilir olmuştur.

Bu eğitim anlayışı öylesine yaygınlık kazandı ki, İslâmcı akımlar da kendilerini bundan kurtaramadılar. Yeni eğitim anlayışının etkisi altında İslâmcı akımlar, İslâmiyet'in dünyanın gereklerine uygunluğunu ve meşruluğunu, bütünüyle akla hitap eden çağın paradigmalarna uygun tezlerle savunmak durumunda kaldılar. Meşruluk, aşkın bir güce dayanarak değil, bilimselliğe ve çağın gereklerine uygunluk temalarıyla temellendirilmeye çalışıldı. Bunun

sonucunda, geleneksel İslâm anlayışındaki öbür dünya hayatına yönelik motivasyon bütünüyle arka plana düşmüş; din bu dünyaya yönelik bir inanç kaynağı haline gelmiş, öbür dünya inancı ideolojik İslâm içindeki önemini kaybetmiş, İslâm belirgin biçimde dünyevileşmiştir. Türköne (2001, ss. 30-31) Öte yandan, Müslüman toplumlarda İslâm'ın, kamusal, kurumsal ve kültürel hayattaki üstünlüğünü kaybetmesiyle birlikte geleneksel değerler ile yeni kamusal alan arasında bir yabancılaşma oluşmaya başladı. Bunun sonucunda, İslâmcı düşünürler, kendi kabuklarına çekilerek içlerine kapanmış ve daha katı bir din anlayışını savunur hale gelmişlerdir. (Al-Azm 2011)

Son olarak, sömürgeci ülkeler Müslüman toplumların içerisinde medenileşme vazifesini üstlenen Batılılaşmış elitlerin oluşmasını teşvik etmişlerdir. Türkiye'de olduğu gibi, bütün diğer Orta Doğu ülkelerinde de halk arasında bir nevi yabancı olarak algılanan Batılılaşmış veya Frenkleşmiş elitler yönetime geçmiştir. Ancak bunlar yönetime geçtikten sonra Batılılaşmaya karşı çıkan hareketleri engellemek üzere otoriter araçları acımasızca kullanmış ve geleneksel Muhafazakâr kesimleri sistemin dışına itmişlerdir. Batıcı elit, Mısırlı Muhammed Abduh'un vurguladığı gibi, "yaşama biçimini Batılaştırmakla yetinmeyerek, aynı zamanda giyim, gıda, mobilya vb. aletleri Batı'dan ithal ederek yerli ekonomiye de büyük darbe indirmiştir." (Abduh & Haddad 2005) Tüm bunlar, doğal olarak İslâmcı kesimler arasında zamanla bir kin ve nefret duygusuna yol açmıştır.

Kısaca yukarıda sayılan hususlar dikkate alındığında, İslâmcılığın Batılı ülkelerin emperyalist emellerinin yanı sıra, değişen dünya şartlarına ve onun getirdiği toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimlere karşı değişik toplumlarda Müslüman aydınların sergilediği bir tepki ve geliştirdiği bir alternatif olarak ortaya çıktığını söylenebilir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, İslâmcılığın sadece emperyalist politikalara ve saldırılara karşı verilmiş bir cevap olmadığı, aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda ortaya çıkan değişim ve dönüşüme gösterilen bir tepki ve alternatif arayışı olduğu görülür. Zira emperyalizme karşı verilmiş değişik tepki biçimleri de söz konusudur. Örnek olarak 19. yüzyılda ortaya çıkan Arap milliyetçiliği ve Japonya'da benzer tarihlerde ortaya çıkan tepkisel hareketler ve tutumlar da emperyalizmin dayattığı şartlara karşı bir reaksiyonu dile getirmiştir. İslâmcılık, bu tür tepkileri andıran bir hareket tarzı

olmakla birlikte, kendi programı ve projeleri olan çok daha geniş kapsamlı bir oluşum olarak gelişmiştir.

İslâmcılık, günümüzde de Müslüman toplumlarda son derece etkili olan bir akımdır. Ekonomik ve siyasal sorunlara laik otoriter yönetimlerin çözüm bulamaması nedeniyle güçlenen İslâmcılık, Tunus ve Türkiye'deki gibi daha demokratik ve ılımlı çizgide tezahür edebildiği gibi, El Kaide ve IŞİD gibi örgütlerin kullandığı bir şiddet ve nefret ideolojisi haline de gelebilmektedir.

2.2.2 Çevrecilik

19. yüzyılın ortalarına Alman zoolog Ernst Haeckel tarafından bulunan ekoloji terimi, Yunan diline hane ya da yaşama ortamı anlamına gelen “*oikos*”tan türetilmiştir. Erns Haeckel ise, bu kelimeyle, hayvanın hem kendi organik ve hem de organik olmayan çevresi ile olan ilişkilerinin bütününe ilişki araştırmaları nitelemiştir. Bu terim, 1970’li yıllardan sonra birçok dünya ülkesinin katıldığı çevre konferanslarının yapılmasından sonra kabul edilmeye başlandı. Çevreci düşüncenin siyasal alanda kendine yer bulması ise, 1980’li yıllardan sonra gerçekleşti. (Bozkır 2018)

Çevrecilik, barış, kadın ve yerel özerklik gibi yeni toplumsal hareketler ve bu toplumların yapısal değişimleriyle temellendirilerek siyasal gündeme taşınmıştır. (Kılıç & Tok 2013) Ayrıca Çevreciliğin diğer ideolojilerden ayrılan üç noktası mevcuttur. Bunlardan ilki, Çevreciliğin diğer ideolojilerden farklı olarak 20. yüzyılda ortaya çıkması, yani çok yeni bir ideoloji olmasıdır. İkinci olarak, bu ideoloji, insan hayatının temelini teşkil eden olumlu öğelerin bir araya gelmesiyle oluşan bir bütünü teşkil etmektedir. Son olarak ise, Çevrecilik, yalnızca insanı ve toplumu referans olarak almamakta, aynı zamanda insan dışındaki doğal dünyadaki normlara ve ilkelere de dayanmaktadır. Bazı ekolojistler, bu siyasi akımdan alınan derslerin insanın amaçlarına ve ihtiyaçlarına hizmet için kullanmaya çalışırken, bazıları da insan türünün diğer türlere göre bir açıdan daha üstün ve önemli olduğu düşüncesini tamamıyla reddetmiştir. Çeşitli siyasal ideolojilerden faydalanan Çevrecilik, insan ile doğa arasındaki ilişkinin önemli bir boyutunu temsil ettiğini göstermektedir.

Çevrecilik ideolojisinin kökenlerinin eski çağlara kadar uzandığı, Pagan dinlerine ve Hinduizm, Budizm ve Taoizm gibi Doğu dinlerinden fazlaca yararlandığı söylene dahi, bu ideoloji büyük ölçüde sanayileşme sürecine bir tepki olarak doğmuştur. Bu tepkinin en güçlü şekilde vücut bulduğu ülkeler ise, sanayileşme sürecini çarpıcı şekilde yaşayanlardır. Örnek verecek olursak; Almanya'nın 19. yüzyıldaki sanayileşme süreci köylü hayatına dair güçlü mitler oluşturarak Alman gençliği arasında “doğaya dönüş” hareketinin doğmasına yol açmış ve bu hareket ile birlikte Alman siyasal kültürü temelinden darbe almıştır.

Sanayi Devrimi, ekolojik denge üzerinde büyük bir tahribata yol açmakla birlikte, bu hususta doğaya ilişkin bilincin gelişmesinde de önemli bir rol üstlenmiştir. Sanayi Devrimi'nin olgunlaştığı dönemlere denk gelen doğayı koruma amacındaki hareketler dernek ve kulüp şeklinde yapılanarak bu amaçta faaliyet göstermeye başlamıştır. Russel J. Dalton, çevresel hareketlerin kökenlerini 1800'lere kadar geri götürülebileceğini söylemiştir. Avrupa ve Kuzey Amerika'da çevresel hareketler kendisini ilki 1880-1910 döneminde “doğa korumacılık” olarak adlandırdığı ulusal önemi olan doğal bölgelerin ve yaban hayatının korunmasını amaçlayan gönüllü gruplar şeklinde gösterirken; ikinci olarak 1970'lerde başlayan ekolojik yönelim adını alan bir harekettir. Eski koruma hareketleri ise Russel J. Dalton tarafından kuşların korunması, doğal ve tarihi alanların korunması ve yaban hayatını korumayı hedefleyen hareketler olarak üçe ayrılmıştır. (Dalton, 1994, s. 26)

Sanayi Devrimi'nin başlangıç tarihi olan 1760 yılından 1945 sonrası döneme gelindiğinde, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber korumacı çevreci hareketler için zor bir dönem içerisine girilmiştir. Savaşın beraberinde getirdiği yıkım, ilginin kentlere yönelmesine ve yeniden inşa sürecine girilmesine sebep olmuştur. Bu dönemler, Çevrecilik siyasi ideolojisinin yükselişe geçtiği zamanlardır.

Savaşın bitmesiyle beraber 1900'lerin ikinci yarısına dek çevreye karşı duyulan ilgiyi diri tutan oluşumlardan birisi “organik çiftlik” hareketiydi. Lady Eve Balfour ve Haughley tarafından ilk kez İngiltere'de kurulmuş ve zamanlar *Soil Association* hareketini oluşturmuştur. Bu hareket, korumacı tarzdan ekolojist tarza geçişin bir adımını oluşturmuştur ve çeşitli ülkelerde şubeleri kurulmuştur.

Birçok araştırmacı, 1962 yılında yayınlanan Rachael Carson'ın *Silent Spring* isimli eserini ekoloji çağının ve Çevrecilik ideolojisinin modern anlamda başlangıcı olarak kabul etmektedir. Sembolik bir değeri olan bu eserden sonra, 1970'li yıllarda ekolojik bilinç kitlesel bir harekete dönüşmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası tekrardan inşa sürecine girilmesiyle birlikte sanayi üretiminde ciddi bir ivme artışı yaşanmıştır. Aynı yıllarda yaygınlaşmakta olan silahsızlanma ve savaş karşıtı hareketler ile birlikte yükselişte olan kadın hareketlerinin gündeminde ekolojik sorunların da yer bulmaya başlamasıyla birlikte, ekoloji hareketinin gelişimi için uygun toplumsal zemin hazırlanmıştır. Bu süreç içerisinde ekoloji hareketi korumacı grupların elit hareketi olmaktan çıkarılmış ve toplumsal bir hareket haline gelmiştir.

1975-1985 dönemi ise, ekolojik faaliyetlerin en yüksek düzeyde yürütüldüğü seneleri kapsamaktadır. Buradaki faaliyetler, siyasal güce dönüşme şeklinde değil, siyasal gündemi belirleyici yer yer de zorlayan bir hareket şeklindedir. Bu dönemde ekolojik hareketin en üst düzeye ulaşmasının sebebi dönemin sancılı sürecinden kaynaklıdır. Klasik siyasal partilerden uzaklaşan çevreci hareketlerin renginin yeşil olduğunu ve bu tarz partilere “Yeşiller” adı verildiği görülmektedir. Şimşek (1993, s. 18) Günümüzde, Çevrecilik akımı bazı ülkelerde ayrı bir siyasi parti ile bile temsil edilebilmektedir. Almanya’da Yeşiller Partisi (*Bündnis 90/Die Grünen*) bu konuda öncü durumdayken, Avrupa’da ve Batı ülkelerinde de birçok benzer parti kurulmuş ve siyaset sahnesinde önemli aşama kaydetmişlerdir.

2.2.3 Feminizm

Siyasi bir terim olan Feminizm, literatüre 20. yüzyılda girmiştir. Feminist ideoloji, temelde kadının dezavantajlı olduğu toplumsal yapıyı değiştirme hedefini gözetirken, bu konudaki özgürlükçü potansiyele de dikkat çekmektedir. Bu ideolojide, kadın, günümüzde kurtarılması gereken bir kurban olarak değil, toplumda köklü değişimler gerçekleştirmek için harekete geçen özne konumundadır. Gisela Notz’a göre, Feminizm, kadınların hayatlarında düzelme olması için politik ve pratik önlemler organize eden, kampanyalar ve eylemler düzenleyen, ayrımcılık ve dezavantajlı koşulların ortadan kalkması için çalışan bir toplumsal harekettir. (Notz, 2012, ss. 9-10)

Günümüze yakın tarihlere ait olduğu bilinse dahi, feminist ideolojinin izleri eski Yunan (antik Yunan) ve Çin medeniyetlerinde bile görülebilmektedir. 19. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, kadın hareketi bir çıkış noktasına sahip olmuştur: kadınlara seçme hakkı verilmesi için kampanya yürütülmesi konusunda harekete geçilmiş, başka bir deyişle kadınlarla erkekler arasındaki yasal eşitsizliği kaldırarak eşitlikçi temele kavuşmaya çalışılmıştır. Çaha (2010, s. 56) Bu dönem, “Birinci Dalga Feminizmi” olarak isimlendirilmekle birlikte, kadınların erkeklerle eşit hukuki ve siyasi haklara sahip olmaları gerektiği düşüncesi ile faaliyetler düzenlenmiştir.

Kadın hareketinin en güçlü olduğu coğrafya, genellikle güçlü bir demokrasi kültürüne sahip olan ülkelerdi. Bu ülkelerde, kadınlar, kocaları ve çocuklarının yararlanmakta oldukları hakları talep etmekteydi. İşte ilk dalga feminizmini oluşturan bu ögeler, 1893 yılında Yeni Zelanda’da uygulamaya konulan kadınlara seçme hakkının verilmesiyle birlikte sona ermiştir. Elde edilen seçme hakkı ile beraber kadın hareketlerinin zayıfladığı gözlemlenmiştir. Çünkü bu hareketi diri tutan şey uğruna çaba gösterilen bir haktı. (Heywood, 2019, ss. 262-263)

1963’te yayınlanan Betty Friedan’ın *The Feminine Mystique* adlı eseri, feminist düşünceyi yeniden gündeme oturtma konusunda önem arz eden bir noktadadır. Betty Friedan’ın adı konmamış sorun olarak adlandırdığı konu, çoğu kadının ev hanımı olması ve annelik rolleriyle sınırlandırılması sonucu yaşanan engellenmişlik ve mutsuzluk tecrübesini inceleme altına almıştır. “İkinci dalga feminizm”, siyasi olarak nitelendirilen baskıların sınırlarını, kadınların üzerindeki baskının kişisel, psikolojik ve cinsel boyutları üzerinde durarak adeta ikinci plana atmıştır. İkinci dalga feministler, kadınları bir bütün olarak görmüş ve farklılıkları söz konusu etmemiştir. Bu hareketin amacı kadının kurtuluşu idi.

“Üçüncü dalga feminizm”de ise, burada ikinci dalganın doğurduğu kız kardeşlik ruhunun kadınları homojen bir yapıda görerek onları farklılıklarını ve farklı ezilme noktalarını göz ardı etmiştir. Bu tartışmalar sonucunda ise, farklılıklar gündeme taşınmıştır. (Heywood, 2019, s. 263)

Radikal feminist ideolojinin 1950’li yılların ikinci yarısında filizlenmesinden bu zamana dek sahip olduğu fikirler ve değerler, geleneksel

siyasi düşüncenin temel saydığı kabullere meydan okur nitelikteydi. Feminist düşünce, toplumsal cinsiyet konusunu akademik disiplinde önemli bir tema haline getirmesiyle birlikte, bu olgu kamu hayatında da toplumsal cinsiyet sorunlarıyla ilgili bilinç yükselmeye başladı. Bunun devamında, radikallikten arınma sürecine girilmiş ve burada uzlaşmaz bazı değerlerden geri adımlar atılmıştır. Ayrıca feminizm çeşitlenerek parçalanma sürecine girmiştir.

Günümüzde de, Feminizm anlamında üç temel ve farklı akımdan söz edilmektedir. Bunlar; Liberal Feminizm (Batı toplumlarında yaygın olan), Sosyalist Feminizm ve Radikal Feminizm olarak sıralanabilir. Liberal Feminizm kadınların özel alanları ile sınırlı kalması değil, birey olarak kendilerini geliştirmeleri görüşünü destekleyerek kadınların bu potansiyele sahip olması gerektiğine inanır ve hukuki eşitsizliklerle mücadele temelinde bir yöntem benimserken, Sosyalist Feminizm ataerki sistemi cinsel politikanın adı olarak tanımlayan feminizm koludur ve Sosyalist hareketin bir varyantı olarak kendisine sınıfsal eşitsizlikler temelinde bir üslup benimsemektedir. Üçüncü ve son olarak, Radikal Feminizm ise, kadınların sömürü ve baskı altına alınmasının asıl sebebinin kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıklar olduğu görüşündedir ve bu anlamda biyolojik temelde kadın üstünlüğünü işleyen radikal bir akımdır.

2.2.4 Yerli haklar akımı (*Indigenous Rights*)

Yerli haklar akımı, yerel halkların kendi yaşantılarına ait durumların tanınmasında sahip oldukları hakların bütününden oluşmaktadır. Bu haklar, insanların sahip olduğu fiziksel olarak hayatta kalma gibi genel bir hak niteliğinde olmasının yanı sıra, o bireylerin dillerinin, dini inanışlarının, topraklarının ve kültürlerinin korunmasını da kapsama alanında bulundurmaktadır. Bu haklar, buldukları ülkenin ulusal yasanın bir parçası haline gelebilir ve bu sayede hükümet ve özel çıkar gruplarının eylemlerine karşılık kendilerini savunabilme imkânı oluşmaktadır.

Yerel halkların kendilerini dış dünya ve içerisinde buldukları siyasal sisteme karşı savunmaları için sömürülen ülkelerde bulunan yerli halklar bu haklara sahip olmakla birlikte, bir insanın yerli halkın üyesi olup olmadığı tartışılrsa dahi, sömürülen bölgedeki insanlar olarak tanımlanabilmektedir. Yerli

halkların Avrupa'nın sömürgeci devletleri tarafından tanınması Rönesans dönemlerine kadar uzamaktadır. Bu dönemlerde yerli halkların sesinin duyurulabilmesi ve sömürgeci devletlerin kötü muamelelerinden korunabilmeleri için bu olayları kapsayan davalar için çeşitli birimler kurulmuş ve yerli halkların bu mahkemelere erişimleri hususunda yasal yardım alabilmeleri cüzi miktarda bir vergi ödemesi yapmaları şartına bağlandı. Yerli haklar konusu insanların yaşamlarını sürdürebilmesi açısından verdikleri diğer mücadeleler ile aynı düzeyde önemlidir. Çünkü yerli halkların ekonomik durumları, çevresel değerleri ile aralarındaki yakın ilişki sebebiyle bu konuda yaşanacak bir sorun diğer alanları da etkileyebilecek niteliktedir.

Ayrıca bu hususta en önemli noktada Birleşmiş Milletler'in Yerli Halkların Hakları Bildirgesi yer almaktadır. Mızrak (2018) Uzun yıllar boyunca dünyada yerli halklar için olası riskler ele alınarak onlara karşı insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak ve bu hususta yerli topluluklarla çalışarak konuları saptamak için bir çerçeve oluşturuldu. Bu çerçeve içerisinde, yerli halkların diğer halklar ile eşit olduklarını belirtirken, öte yandan halkların haklarının değişiklik gösterebileceğini ve halkların kendilerini farklı sayabileceğini bu sebepten de onlara özellikleriyle saygı gösterileceğini söylemektedir. İnsanlığın ortak mirası olarak kabul edilen medeniyet ve kültür zenginliklerine tüm halkların katkı yaptığını belirtirken; ulusal, ırksal, dini, etnik ve kültürel farklılıklar temel alınarak bazı hakların ya da bireylerin geri kalanlarından üstün olduğu temeline dayalı ya da böyle bir iddiada bulunan doktrin, politika ve uygulamaların ırkçı, bilimsel olarak yanlış, yasal olarak geçersiz, ahlaki olarak kınanacak ve toplumsal yönden de haksız olduğunu beyan etmektedir. Yerli halkların kendilerine ait olan haklarını kullanırken ayrımcılığın her türünden uzak olmaları gerektiğini vurgularken, bu halkların tarih boyunca haksızlığa uğraması ve sömürgeleştirilmeleriyle toprak ile kaynaklarına sahip çıkamamaları neticesinde özellikle kalkınma haklarını kendi ihtiyaç ve çıkarlarına uygun şekilde kullanamamalarının yaratmış olduğu endişeden ötürü başta toprakları ve kaynakları olmak üzere siyasi, ekonomik, sosyal yapılardan ve kültürlerinden gelen doğuştan sahip oldukları haklarına saygı gösterilmesine ve bu hakların korunmasına acilen ihtiyaç duyulduğunu kabul etmektedir. Bunun yanında, yerli halkların devletler ile yapmış oldukları anlaşma, akit ve diğer yapıcı

düzenlemelerden kaynaklanan haklarına da saygı gösterilmesiyle beraber korunması gerektiğini kabul eder. Bu halkların ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan cazibe merkezi olmak ve nerede olursa olsun her türlü ayrımcı ve baskıcı davranışı sona erdirmek için örgütlendiklerini görmekten memnuniyet duyar. Topraklarını, ülkelerini ve kaynaklarını etkileyen gelişmelerin kendi kontrollerinde olmasının, yerel halkların kendi kurum, kültür ve geleneklerini muhafaza etmelerini ve güçlendirmeleriyle kalkınmalarını kendi gaye ve ihtiyaçları doğrultusunda teşvik etmelerini sağladığını düşünerek bu halkların bilgi, kültür ve geleneksel uygulamalarına saygı gösterilmesinin sürdürülebilir ve eşitlikçi bir kalkınmaya ve çevrenin doğru yollardan korunmasına katkı sağladığını kabul etmektedir.

Yerli halkların ülkelerinin ve topraklarının askerlerden arındırılmasının barışa, ekonomik ve sosyal ilerlemeyle beraber kalkınmaya dünya milletleri ve halkları arasında karşılıklı anlayış ve dostane ilişkilere yapacağı katkıları dikkat çekici niteliktedir. Yerli ailelerin ve toplulukların, çocuk haklarına aykırı düşmemek şartıyla kendi çocuklarını yetiştirme, eğitme, öğretme ve refahlarını sağlama hakkına sahip olduğunu kabul etmekle beraber bu halkların devletlerle olan ilişkilerinde bazı durumlarda uluslararası düzeyde endişe yaratabildiğini değerlendirmektedir. Bu nokta, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'yle Viyana Bildirisi ve Eylem Programı tüm halklara, kendi siyasi statüsünü belirlemekte ve ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmalarını sağlamakta özgür oldukları anlamına gelen kendi geleceklerini kendileri belirleme hakkını verdiğini kabul etmektedir.

3. AMERİKAN SİYASAL PARTİLERİ VE TEMEL İDEOLOJİK AYRIŞMA NOKTALARI

3.1 Kısa Amerikan Tarihi

Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihinde, bu kıtanın 1492 yılında Cenovalı kâşif Kristof Kolomb'un (Christopher Columbus 2019) keşfinden önce uzun seneler boyunca yalnızca Kızılderililere ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Bu toprakların keşfiyle beraber, birçok devlet, bu geniş coğrafya üzerinde koloni kurmuştur. Bunlar arasında en meşhuru olan 13 Koloni Britanya'ya ait idi. (The 13 Colonies 2020) Günümüzde var olan Amerika Birleşik Devletleri, zamanında Britanya İmparatorluğu'na bağlı olan bu sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmesi sonucunda kurulmuştur. Sanayileşme sürecini doğal kaynaklarının zenginliği ve sahip olduğu insan gücü ile beraber hızlı bir şekilde tamamlayan ABD, 1861-1865 yıllarına gelindiğinde, tam 4 sene boyunca meydana gelen Amerikan İç Savaşı sebebiyle dağılma tehdidiyle karşılaştı. (American Civil War 2020)

İlerleyen yıllarda, 28 Temmuz 1914'te patlak veren I. Dünya Savaşı'nda İngiltere, Rusya, Fransa ve savaşın başlamasından sonra bu cepheye dahil olan İtalya'nın oluşturduğu İtilaf Devletleri'nin savaşı kazanmasında kritik role sahip olan ABD (World War I 2009); II. Dünya Savaşı'nda Almanya, İtalya ve Japonya karşısında gösterdiği büyük başarı ile de bir süpergüç haline geldi. (Mizokami 2017) İki Dünya Savaşı sonrası yaşanan Soğuk Savaş döneminde ise, ABD Batı Bloku, Sovyetler Birliği ise Doğu Bloku liderliğini üstlenmişti. (The Cold War Erupts) Bu yıllarda, ABD, Kore Savaşı (The Cold War Erupts) ve Vietnam Savaşı (Spector 2020) başta olmak üzere birçok savaşta yer aldı. 1989 Yılında ise Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Soğuk Savaş dönemi sonlandı. (Fürstenau 2019) Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bir sene sonra takvim yaprakları 1990 yılını gösterdiğinde, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan I. Körfez Savaşı'nda Irak Ordusu'nu yenilgiye uğratan ABD (Persian Gulf War 2020), 1995 ve 1999 yıllarında NATO ülkelerinden aldığı destekle Bosna Savaşı (Reimann 2017) ve Kosova Savaşı'na (Bandow 1999) müdahalelerde bulundu. 2001 Yılında ise, New York ve Washington D.C. gibi büyük ABD kentlerinin El Kaide adlı radikal terör örgütünün düzenlediği 11 Eylül saldırılarına sahne olmasıyla beraber, bunlara

yanıt olarak, ABD, aynı yıl içerisinde terörle mücadele adı altında Afganistan Savaşı'nı (The U.S. War in Afghanistan) ve 2003 yılında Irak Savaşı'nı (Iraq War 2019) başlatmış ve her iki savaş da ABD lehine sonuçlanmıştır. Bu savaşların birincisinde tüm dünyanın ve BM Güvenlik Konseyi'nin desteğini alan ABD, ikincisinde ise kendi kurduğu koalisyonla mücadele vermiştir.

ABD topraklarına ayak basan ilk Batılı kişinin Cenovalı kâşif Kristof Kolomb olduğu düşünülmektedir. (Britt 2013) Kıtanın keşfinden sonra birçok Avrupalı devlet burada koloni kurmuştur. Örneğin, İspanyol kâşif Juan Ponce de Leôn, 1513 yılında ABD'nin güneydoğusunda yer alan kıyı kesimine Florida ismini vermiştir. (Juan Ponce de Leôn 2019) Bunun yanında, Fransız kâşif Jacques Cartier'in adlandırdığı Kanada'ya ek olarak Louisiana'yı da içerisinde alan bölgede bir Fransız kolonisi kurulmuştur. (Eccles 2020) İspanya ve Fransa ile karşılaştığında İngiltere'nin bu kıtadaki varlığının daha geç tarihlerde olduğu belirtile de, İngilizlerin 14 Mayıs 1607'de Virginia'da kurmuş olduğu koloni Amerika'daki en eski koloni olarak kabul edilmiştir. (Jamestown Was Established) 1620 Yılında Mayflower isimli gemi ile ABD'ye doğru yola çıkan İngilizler, kıtada yeni koloniler kurmuş ve 1733'te bu koloniler 13 Koloni adıyla Britanya İmparatorluğu'na bağlı bir sömürge şeklini almıştır. (The Mayflower)

1775-1783 Bağımsızlık Savaşı'nda Büyük Britanya ve Fransa arasında gerçekleşen sömürge yarışı, Avusturya ve Prusya için Orta Avrupa hegemonyası olma mücadelesi 1756-1763 yıllarında patlak veren küresel çapta gerçekleşen ilk savaş olan Yedi Yıl Savaşı'nın (*Seven Years' War*) başlamasına sebep oldu. (Revolutionary War) Avrupa'nın büyük güçlerinin de yer aldığı savaşın galibi Birleşik Krallık oldu; ama savaşın beraberinde getirdiği borçların olumsuz etkisi Birleşik Krallık'ın Kuzey Amerika'daki kolonilerine ağır vergi yüklemeleriyle kendisini gösterdi. Koloniler, bu konuda seslerini yükselterek, çaya yüklenen vergiler karşısında isyan ettiler. Boston halkı, 1773'te Boston Çay Partisi (*Boston Tea Party*) adı verilen olayda İngiliz gemilerindeki çay balyalarını denize attı ve bu eylemler kısa süre zarfında bağımsızlık isteği yönünde evrildi. (Boston Tea Party) Kenti bir yıl süreyle kuşatan Amerikalılar 4 Temmuz 1776'da bağımsızlıklarını ilan etmişler, 3 Eylül 1783'te imzalanan Paris Barış Antlaşması (Paris Peace Treaty 1783) ile Büyük Britanya Krallığı ile 13 Koloni arasındaki

savaş sona ermiş ve kurulan devlete Amerika Birleşik Devletleri adı verilmiştir. (Congress renames the nation “United States of America” 2019)

1789-1849 Dönemlerinde Batı’ya doğru genişlemek isteyen Amerika Birleşik Devletleri’nin batısında yer alan toprakların Fransa’ya ait olması nedeniyle, ABD’nin üçüncü Başkanı olan Thomas Jefferson, bu bölgenin önem arz ettiği düşüncesiyle hareket ederek, Fransa’nın yönetiminde bulunan Napolyon Bonapart’a bu toprakları para karşılığında ABD’ye satması teklifini iletmiştir. Bu teklife sıcak bakan Fransa, toprakları ABD’ye satmıştır. (The Louisiana Purchase) Bundan 11 yıl sonra dönemin ABD Başkanı James Monroe, Amerika Birleşik Devletleri Kongresi’nde bir konuşma yaparak, Avrupa ülkelerinden Amerika’ya yönelik müdahale girişimlerini yasaklayan Monroe Doktrini’ni açıklamıştır. (Monroe Doctrine) 1830 Yılına gelindiğinde ise, Başkan Andrew Jackson, Mississippi Nehri’nin doğusunda bulunan yerli halkı batıdaki yerli topraklarına göç ettirmeyi amaç edinen Yerli İskân Yasası’nı (*Indian Removal Act*) imzalamıştır. (Indian Removal Act 2019) 1845 Senesinde o güne dek bağımsız bir ülke sıfatına sahip olan Teksas Cumhuriyeti, Başkan John Tyler vasıtasıyla ABD topraklarına katılmıştır. Bu durumu reddeden Meksika’nın Teksas’a müdahalesiyle Meksika-Amerika Savaşı başlamış, Meksiko’nun 14 Eylül 1847’de düşmesiyle beraber savaşın askeri safhası sona ermiştir. 2 Şubat 1848 Tarihinde ise Guadalupe Hidalgo Antlaşması (*Treaty of Guadalupe Hidalgo*) ile bazı eyaletleri oluşturan toprak parçaları 15 milyon Amerikan doları karşılığında ABD’ye bırakılmıştır. (The Annexation of Texas, the Mexican-American War, and the Treaty of Guadalupe-Hidalgo, 1845-1848) Bundan 19 sene sonra, Alaska, Rus İmparatorluğu’ndan satın alınmış (Alaska Purchase, 2019), 1898’de de Hawaii işgal edilerek ABD topraklarına katılmıştır. (Annexation of Hawaii, 1898) İşte çeşitli yolların kullanıldığı görülen Batı’ya doğru genişleme hareketi neticesinde, ABD, yaklaşık olarak günümüzdeki sınırlarına ulaşmıştır.

Amerikan İç Savaşı döneminde tarımsal üretim ile beraber çiftliklerdeki işgücü eksikliği Afrika’dan getirilen köleler ile giderilmekteydi. Köleliği kaldırma sözü ile seçime giren Başkan Adayı Abraham Lincoln’ün seçimi kazanmasıyla beraber 7 eyalet (Güney Carolina, Mississippi, Florida, Alabama, Teksas, Georgia ve Louisiana) ABD’den bağımsızlıklarını ilan ederek Jefferson Davis’in (Jefferson Davis elected Confederate president 2019) Başkanlık görevini üstlendiği Amerika

Konfedere Devletleri'ni (*Confederate States of America*) kurdular. (Election of 1860 2019) Çok geçmeden bu devletlere Virginia, Arkansas, Kuzey Carolina ve Tennessee de eklendi. 1861 Yılına gelindiğinde Amerikan İç Savaşı patlak verdi ve Amerika Konfedere Devletleri'ne ait güneyli 11 eyalet ülkenin diğer kısmında kalan Kuzeyli eyaletlere saldırdı. Amerikan İç Savaşı'nın ilk dönemlerinde herhangi bir tarafın üstünlüğünden söz edilemezdi. 1-3 Temmuz 1863'te yaşanan Gettysburg Savaşı ise önemli bir dönüm noktası olmuştur. (Battle of Gettysburg 2019) Bu savaşta her iki taraf da askeri varlıklarından belirli bir bölümünü kaybetseler dahi, neticede Kuzeyliler üstünlük sağlamıştır. Bu savaştan iki yıl sonra, 1865'te, Kuzey orduları Güneyli komutan Robert Edward Lee'nin ordularına saldırarak onları teslim olmaya mecbur bıraktılar ve aynı yıl içerisinde geri kalan tüm Güneyli askerler silahlarını bırakarak teslim oldular. Savaşın Kuzeyliler lehine sonlanmasıyla beraber Güneydeki tüm kölelere özgürlük hakkı tanındı ve savaş sonrası Güney ekonomik olarak yıkıma uğradı.

1914-1945 Yılları arasında I. Dünya Savaşı başladığında, Amerika Birleşik Devletleri sanayileşme konusunda ciddi bir yol kat etmiş ve ekonomik olarak yüksek bir refah seviyesindeydi. (The Development of Industrial United States) 1898 Yılına kadar Avrupa'nın işlerine karışmamayı tercih eden Amerika, bu tarihte Porto Riko, Guam ve Filipinler'i İspanya'nın elinden almıştır. (The World of 1898: The Spanish-American War) Başkan Woodrow Wilson, Amerika Birleşik Devletleri'ni I. Dünya Savaşı'na sokarak, savaşın sonucunu İtilaf Devletleri lehine değiştirmiştir. Bu süreç içerisinde ABD'de 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'na girilse bile, Başkan Franklin Delano Roosevelt, mali ve sosyal sigorta sistemlerinde gerçekleştirdiği yeniliklerle ekonomiyi tekrar güçlendirmeyi başarmıştır. (Hardman 1999) 1939 Yılında küresel çatışmalardan bir diğeri olan II. Dünya Savaşı patlak vermişti ve ABD bu savaşa katılmamayı tercih etmekteydi. Fakat 7 Aralık 1941 tarihinde Japonya'nın ABD'nin Oahu adasında yer alan Pasifik Filosu ve Pearl Harbor askeri üslerine karşı düzenlediği sürpriz saldırı neticesinde, ABD de savaşa girmiştir. (Pearl Harbor bombed 2019) Takvimler 10 Aralık 1941'i gösterdiğinde, sürpriz saldırıdan yalnızca üç gün sonra Nazi Almanyası'nın ABD'ye savaş ilan etmesiyle Amerika Birleşik Devletleri kendisini biri Pasifik Okyanusu'nda, diğeri Avrupa'da olmak üzere iki cepheli bir savaşta bulmuştur. (Germany declares war on the United States 2019)

ABD Ordusu 6 Haziran 1944'te Fransa sahillerine Almanya'ya karşı yapmış olduğu Normandiya Çıkarması ile büyük bir taarruzu başlatmış, Sovyet ve ABD orduları arasında kalan Almanya, bu taarruza bir seneden kısa bir süre dayanabilse de, neticede teslim olmaya mecbur bırakılmıştır. (Keegan 2020) Savaşın Japonya kanadında ise savaş devam etmekte olup, Başkanlık görevinde bulunan Harry Truman'ın onayı ile 6 Ağustos 1945 yılında Hiroşima ve bundan üç gün sonra Nagazaki'ye atom bombası atılması sonucu Japonya teslim olmuş ve II. Dünya Savaşı sonlanmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın bitimini izleyen 1945-1990 yılları arasında, ABD ve Sovyetler Birliği, küresel çapta iki büyük süpergüç halini almıştır. Neredeyse tüm diğer devletler ise, bu iki süpergüç etrafında kamplaşmaya başlamışlardır. Türkiye'nin ABD tarafında yer almış olduğu bu savaşta, Sovyetler Birliği ve Çin Komünist Kuzey Kore'yi desteklemiş ve ABD'nin kontrolü altında olan Güney Kore'ye saldırmıştır. Uzun süren bu savaş sonucunda iki taraf da birbiri üzerinde üstünlük sağlayamamıştır. Ayrıca bu savaş sonrasında ABD yanında bulunan devletler NATO örgütü altında bir askeri birlik oluşturarak Batı Bloku adını alırken, Sovyetler Birliği safında olan devletler de Varşova Paktı'nı kurarak Doğu Bloku adını almışlardır. (Eastern & Western Bloc (OECD & COMECON)) Soğuk Savaş'ın simgesi ise 1961 yılında Almanya'nın başkenti Berlin'de inşa edilmiş olan Berlin Duvarı olmuştur. (Brager 2016) Bu dönemde Amerika'da Komünizm korkusunun artışı sebebiyle birçok sanatçı ve aydın kendilerini McCharthycilik (*McCarthyism*)³ ismi verilmiş olan baskı ortamında bulmuştur. Tarih 1960'lı yılları gösterdiğinde ise, Başkan John Fitzgerald Kennedy'nin ilk yıllarında, ABD'nin Türkiye'ye ve İtalya'ya, SSCB'nin de Küba'ya nükleer başlıklı füze yerleştirmesiyle beraber Küba Füze Krizi yaşanmıştır. (Cuban Missile Crisis) 1963 Yılında John Fitzgerald Kennedy'nin suikasta uğraması (Assasination of John F. Kennedy 2019) ve hayatını kaybetmesi sonrasında ise yeni bir kriz sürecine girilmiştir. Aynı yıllarda Kore gibi ikiye ayrılmış Vietnam'ın kuzey ve güney bölgeleri arasında çıkan Vietnam Savaşı şiddetlenmiş olup, Sovyetler Birliği'nin burada başarı elde etmesi halinde dünya üzerinde söz sahibi olan tek devlet olması korkusu ile ABD, Vietnam'a asker göndermiştir. Bu savaş,

³ **McCharthycilik (*McCarthyism*):** 1940'lı yılların sonunda başlayıp 1950'li yılların sonuna değin ABD'de sürmüş anti-Komünist kuşkuculuğunu belirtmektedir. Terim adını, ABD senatörü Joseph McCarthy'den almaktadır.

ABD'nin 1975 yılında Ho Chi Minh (Saygon) kentini boşaltması ile sona ermiş ve Vietnam, Komünizm yanlısı olan Kuzey Vietnamlıların hâkimiyetine geçmiştir. Ronald Reagan'ın 1980 senesinde ABD'ye Başkan seçilmesiyle beraber askeri harcamalar artmış ve Stratejik Savunma Girişimi (Strategic Defense Initiative (SDI) 2018) adı altında Sovyetler Birliği ile bir silahlanma yarışına girilmiştir. Aynı esnada Sovyetler Birliği'ne lider seçilen Mihail Gorbaçov, 1987 senesinde ABD ile Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması (*Intermediate Range Nuclear Forces Treaty*) imzalamıştır. (Gorbachev calls for nuclear weapons treaty 2019) Gorbaçov, ekonomik sorunlara son vermek adına uygulanan tüm politikalara verilen genel isim olan Glasnost (Glasnost 2019) ve ekonomik ve siyasi sistemi yeniden yapılandırmak için Perestroyka (Perestroika 2019) reform programlarını başlatmıştır. Bu süreç, SSCB ile diğer blok devletlerinde bireysel özgürlükleri arttırmış olsa da, blok içi çatırdamalar da meydana getirmiştir. İlk olarak Polonya'da kendisini gösteren 1989 Devrimleri, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Bulgaristan şeklinde devam etmiştir. Romanya dışında Doğu Bloku ülkelerindeki devrimler kansasız olarak gerçekleşmiş ve Doğu Avrupa'daki Komünist rejimler sonlanmıştır. (1989: The year of revolutions – a look back 20 years on 2009) 1991 yılında dağılan Sovyetler Birliği ile beraber Soğuk Savaş dönemi noktalanmıştır. (Collapse of the Soviet Union 2019)

ABD, 2001 yılında yaşanan 11 Eylül terör saldırısıyla (September 11 Attacks 2019) (9/11) yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni dönemde radikal İslâmi hareketler ve terör odakları ve onlara destek olan rejimlerle mücadele ön plana çıkarken, ABD'nin askeri açıdan küresel hakimiyetini göstermek için giriştiği askeri müdahalelerden beklenen sonuçlar tam anlamıyla elde edilememiştir. Kimilerine göre, 2020 yılından itibaren koronavirüsü süreciyle tüm dünyada yeni bir döneme daha girilmiştir. Ancak bu konuda yorum yapmak için henüz erkendir.

3.2 Amerikan Siyasi Yapısı

3.2.1 Genel siyasi yapı

Modern demokrasi olgusunun ortaya çıktığı ilk ülke olarak bilinen Amerika Birleşik Devletleri, en eski anayasaya sahip olmasının yanı sıra, dünyanın zengin ülkeleri arasında da ilk sırada gelmektedir. (Desjardins 2019) Başkanlık Sistemi'nin de anavatanı konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri'nde, demokrasi seküler nitelikte olsa da, zaman zaman din ve dinsel etkiler de siyaset arenasında kendisine yer bulmaktadır. Örneğin, siyasi bir teamül haline gelen ABD Başkanlarının İncil'e el basarak Başkanlık yemini etmeleri, katı laik devletlerin uygulamalarından farklı ve dikkat çekici bir unsurdur.

Kuzey Amerika kıtasında Kanada ve Meksika arasında bir konuma sahip olan ABD, geniş topraklarda yer almasının avantajı olarak iklim ve coğrafya çeşitliliğine sahiptir. Zengin topraklarda yetişen sayısız ürün, geniş alana yayılan zengin yeraltı kaynakları, nüfusun büyüklüğü ABD'yi ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel açıdan her an gelişmek için gerekli tüm niteliklere sahip bir ülke haline getirmektedir. ABD'nin coğrafi olarak dünyanın geri kalanından uzakta ve güvende olması da dikkat çekici bir durumdur. Fakat bu durum, uzaklık anlamında ABD'ye zorluklar da yaşatabilmektedir.

ABD kurulmadan önce bu bölgede yaşayan ve herhangi bir siyasal sisteme ve otoriteye sahip olmayan yerli halkların bu kıtadaki varlığı da unutulmamalıdır. Yerli halklar göz önünde bulundurulmadığında, Kuzey Amerika'nın siyasi tarihi, Avrupalıların bu bölgeye göç etmesiyle başlar. Bu durumda, ABD'nin siyasi kökleri ancak 17. yüzyıla kadar geriye gitmektedir. (U.S. Immigration Timeline 2019) Şüphesiz ki, Avrupa'dan yaşanan göçle birlikte bu topraklara gelen insanlar, Avrupa'nın sahip olduğu dini, kültürel ve siyasi değerlere mensup, ama aynı zamanda Avrupalı devletlerin yönetim şekillerinden rahatsız olmaları neticesinde yeni başlangıçlar için ABD'ye geliyorlardı. Göçmenler arasında kâşifler, dini baskıdan kaçanlar ve fakirlikten kaçanlar gibi çeşitlilikler mevcuttu. Yaşamış oldukları bu kötü tecrübelerden arınarak yeni bir düzen kurmak isteyen göçmenlerin geçmişlerinden kurtulmak istediklerini, yeni topraklarında şehir isimlerinin başına "New" (Yeni) sıfatını eklemeleri de ispatlıyordu. Örneğin, İngiltere'nin York'unun ABD'de New York (eski adıyla New Amsterdam) olması

gibi. Kuzey Amerika'nın doğu sahillerine kurulan ve koloni adını alan topluluklar, sürekli olarak artmaya devam etti. (Kelly 2019) Burada kurulan koloniler, Londra'dan atanan bir Vali ile Büyük Britanya İmparatorluğu'na bağlı olarak yönetilmekteydi. (Wallace 2020)

16. yüzyıldan itibaren Avrupa kıtasından Kuzey Amerika'ya gelen insanların oluşturdukları koloniler, beraberlerinde siyasal kültür ve tecrübeyi de taşıdılar. “Yeni Dünya” (*New World*) olarak isimlendirilen Amerika Birleşik Devletleri, yorgun Avrupa kıtasının tüm siyasi fikirlerine de topraklarını açmıştı. Örneğin, ABD, İngiliz filozof John Locke'un liberal fikirlerinin ilk uygulama alanı durumundaydı. Kralların ilahî (teokratik/geleneksel) yönetime hakkını reddeden ve yönetme hakkının halka dayandığını savunan John Locke, düşüncelerinde Cumhuriyet yönetim tarzının değerlerini barındırıyordu. (John Locke: *Political Philosophy*) Bahsetmiş olduğu bu haklar, Tanrı tarafından verilen doğal haklardı. Bunlar; yaşam hakkı, her türlü hürriyet (özgürlük) ve mülkiyet hakkı şeklindeydi. Mülkiyet hakkı insanların nesnelere üzerinde sahip olduğu hakları, yaşam hakkı insanların yaşam özgürlüklerini, her türlü hürriyet de insanların özgürce ve kendi istedikleri şekilde yaşama serbestilerini ifade ediyordu.

17. Yüzyılın sonralarına doğru koloniler üzerindeki İngiliz kontrolü daha da artmıştı ve 1651 yılında Seyir Yasaları (*The Navigation Acts*) ile birlikte ticaretin yalnızca İngiliz gemileriyle yapılması koşulu getirilmişti. (Navigation Acts 2015)

18. Yüzyıla girilirken ise, kolonilere verilen seçilmiş yasama organı kurma izni ile birlikte kıta demokrasisinin oluşumunda ilk adım atılmıştı. Bu gidişat, 1765-1783 yılları arasında Amerikan Devrimi'nin gerçekleşmesiyle neticelendi. İngiliz Kralı'nın ve parlamentosunun egemenliği ile kolonilerin yasama organlarının egemenliği kıtayı devrime iten temel sebepleri oluşturuyordu. Her iki taraf da koloni halkına vergi salma yetkisinin kendi bünyesinde olduğunu söylüyordu. İngiliz Parlamentosu tek taraflı olarak koloni halkları üzerine vergiler bindirince, halk, bu durumdan rahatsızlık duydu. Kendilerinden çok uzakta olan bir Kral'ın ve parlamentonun kendilerinin fikrini almadan ve rızalarını almadan vergi koyması kabul edilemez şeklinde görülüyordu. Bu nedenle, bu dönemin ünlü sloganı “Temsil olmadan vergilendirme yok” (*No taxation without representation*) (On this day: “No taxation without representation!” 2019) şeklindeydi. Bu süreçte kolonideki insanlar, dilekçe, protesto, boykot gibi yollarla mevcut duruma karşı

çıktılar. İngiltere de buna misilleme olarak koloni parlamentolarını kapatmak ve isyanları askeri güç kullanarak bastırmakla tehdit etti ve akabinde İngiliz ordusunun Boston'da kolonicilere ateş açması sonucu hayatını kaybedenler oldu. Karşılık olarak kolonideki silahlı kişiler de İngiliz ordusuna saldırdılar. 1774 Yılında koloniler Philadelphia'da bir Kıta Kongresi (Continental Congress 2020) düzenledi. Düzenlenen Kongre'de 13 Koloniden de delegeler yer alıyordu. Bu kongrede, kolonilerin vergi koyması ve toplaması hakkı onaylandı. İkinci Kıta Kongresi (The Second Continental Congress) ile birlikte 1775 yılında ordu oluşturuldu ve 1776'da bir Anayasa Komisyonu kurularak Bağımsızlık Beyannamesi (Declaration of Independence 2019) kabul edildi. İngiltere'nin kolonilere saldırmasıyla beraber Amerikan Devrimi'nde az sayıdaki koloni savaşçıları sayısal dezavantajını arazinin iyi bilinmesiyle avantaja çevirmişti. Fransa'nın kolonileri desteklemesiyle birlikte 1783 yılında Yorktown Savaşı'nda (Battle of Yorktown) İngiliz ordusu yenilgiye uğratıldı. Böylelikle, Amerikan Bağımsızlık Savaşı (*American Revolutionary War*) başarıya ulaştı ve ABD bağımsız bir devlet oldu.

Konfederasyon Anayasası, bu 13 koloni arasında pek de kuvvetli bir bağ olmasa da ittifak yaratmıştı. Ancak Büyük Britanya'dan kopan ve bağımsızlığını kazanan kolonilerin akıbeti bundan sonra ne olacaktı? Artık olması gereken yeni siyasi bir var oluşun yaşanmasıydı. Tabii ki yönetim şeklinin Krallık şeklinde olması beklenemezdi. Çünkü bağımsızlık savaşı bir krala karşı verilmişti ve de yeni kralın eski hataları tekrar etmeyeceğinin bir garantisi yoktu. Bu noktada, Amerikalı siyasi önderlere Cumhuriyet rejimi kurma düşüncesi daha mantıklı gelmekteydi. Ancak bu durumda da düşünülmesi gereken konu şu idi: kendi işlerini kendileri yürütmek isteyen koloniler, güçlü bir merkezi yönetim karşısında nasıl hareket edeceklerdi? Bu noktada “Kurucu Babalar” (*Founding Fathers*) (Ellis 2019) devlet yaratılmasının bir canavar yaratmak olduğunu düşünmekteydi. Çünkü şartlar ne olursa olsun, her durumda bireyler devlet karşısında aciz kalacaktı. Devlet otoritesinin sınırlanması isteği, “kontrol ve denge” (*check and balance*) sistemini (Checks and Balances 2019) doğurdu. 1787 Yılında da, dünyanın en eski ve dayanıklı anayasası olarak kabul edilen ABD Anayasası hazırlandı. (Constitution 2020) Hazırlanan bu anayasa koloniler tarafından da onaylanınca, ABD siyasi sisteminin özü tesis edilmiş oldu.

Amerika Birleşik Devletleri, federal bir yönetim sisteminin hüküm sürdüğü bir yapıdadır. Bir federal devlet ve 50 federe devletten (eyalet veya İngilizce “state”) oluşmaktadır. ABD’de devlet dendiği zaman akla ilk olarak federe devletler (eyaletler) gelmekte olup, ülke ve millet kavramları bütünü daha fazla ifade etmektedir. Egemenliğin paylaşımı, federal devlet ile federe devletler arasındadır. Federe devletler sahip oldukları hakları sıkı sıkıya korumakta ve federal devlete kaptırmamaya çalışmaktadır. Federe devletlerin seçimle gelen bir başkanı, kendi yasama organı, yargı sistemi ve polisi vardır. Anayasada ise, federal devletin yetkileri ayrıntılarıyla sayılmış geri kalan yetkiler ise federe devlete ait denmiştir. (Longley 2019)

Keskin bir kuvvetler ayrılığına sahip olan ABD siyasal sisteminde yürütme gücünü Başkan kullanmaktadır. Başkan, 4 yılda bir, bir Başkan Yardımcısı ile beraber seçmenler tarafından seçilmektedir. Seçim aşaması doğrudan değil, genel seçimde Başkanı seçecek bir delegeler (temsilciler) heyetinin seçilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bu sisteme “*Electoral College*” (Seçiciler Kurulu) adı verilmektedir. Bu seçim türünde, en fazla delegeyi kazanan aday Başkanlığı da kazanır. Başkanlığı seçen delege sayıları ise Temsilciler Meclisi üye sayısı (435 kişi) ve Senato üye sayısı (100) ilaveten District of Columbia için de 3 üyelik şeklindedir. Toplamda 538 delege sayısına ulaşmakta olup, bazı zamanlarda bir Başkan genel toplamda oyların daha azını alsa dahi, delege çoğunluğunu elde ederek seçimi kazanabilmektedir. (Presidential Election Process) Örneğin, 2016 yılında yapılan Başkanlık seçiminde, Demokrat aday Hillary Clinton, toplamda daha çok oy almasına karşın Cumhuriyetçi Donald Trump’a seçimi kaybetmiştir.

Seçilen Başkan, hem devletin, hem de hükümetin Başkanı olarak görev almakta ve en fazla iki defa ve 8 yıl süreyle seçilebilmektedir.⁴ Tüm vatandaşların ve devletin temsili görevi üstlenen Başkan, ABD dış politikasına öncülük eder, ABD ordusunun Başkomutanı olarak görev yapar, önemli mevkilere kendisinin uygun gördüğü kişileri atar, kanunları veto edebilir ve kendi kabinesini oluşturur. Bakanlar ise, Başkan’ın Sekreteri konumundadır. Başkan’ın yapmış olduğu kabine atamalarında onanma ihtiyacı duyulmaz. Başkan, Bakan atamasını Kongre üyeleri arasından veya dışarıdan yapabilmektedir. Yani Başkan, tüm yetkiye sahip

⁴ Ancak İkinci Dünya Savaşı döneminde Başkan olan Franklin Delano Roosevelt (FDR), olağanüstü koşullar nedeniyle 1933-1945 döneminde 4 dönem Başkanlık yapmıştır.

kişi konumundadır. Fakat yürütmeye geniş yetkileri olan Başkan, kuvvetler ayrılığı ilkesi uyarınca, yasamada daha etkisizdir ve Kongre'yi kontrol edememektedir. Başkan'ın kanun çıkarttırmak için partilerle müzakere içerisinde bulunması zorunludur. Başkan'ın üst düzey hakimler, diplomatlar vs. gibi atamalarda da Senato onayına ihtiyaç duyduğu belirtilmelidir.

Bu yapı içerisinde yasama organına Kongre (ABD Kongresi-*U.S. Congress*) adı verilmiştir. Temsilciler Meclisi (*House of Representatives*) ve Senato (*Senate*) olmak üzere iki kamaradan oluşan (bu yönüyle ABD iki kamaralı-*bicameral* bir yasama meclisine sahiptir) ve bütçede değişiklik yapma yetkisine sahip olan Kongre güçlü bir yapıdadır. Temsilciler Meclisi halkı temsil ederken, Senato da federe devletleri temsil etmektedir. Temsilciler Meclisi üyeleri Türkiye'deki milletvekillerine benzer niteliktedir. 435 Üye tek adaylı bölgelerden basit çoğunluk yoluyla seçilmektedir. Üyelikler nüfusa göre dağıtılır. Temsilciler 2 yıllığına seçilirler. Senato ise 100 üyeden oluşmaktadır. Senato'da her federe devletin iki üyesi bulunmakta olup, Senato'nun her üyesi 6 yıl görev yapmaktadır. Üyelerin üçte biri iki yılda bir yeniden seçilmekte olup, 1913 yılından beri Senatörler tek üyeli seçim bölgelerinden seçilmektedir. Bunun öncesinde eyalet yasama meclisleri tarafından dolaylı olarak seçilmekteydi. (The Legislative Branch) Nüfusunun büyüklüğü fark etmeksizin, federe devletler Senato'ya iki Senatör gönderir. Bunun sebebi, federe devletler arasında eşitliğin sağlanmasının istenmesidir. Senato, üst düzey atamaları ve uluslararası anlaşmaları onama ya da onamama yetkisini bünyesinde barındırır. Senato ve Temsilciler Meclisi Başkan'ın çıkartmak istediği kanunu reddedebilmekte olup, Temsilciler Meclisi Başkanı veya bir federal yargıcı görevden geri çağırabilmekte ve Senato da cezalandırabilmektedir. Başkan, kanunları veto edebilir ve yargıçları atayabilir. Kongre Başkan'ın veto ettiği bir kanunu üçte iki çoğunlukla çıkarabilir ve anayasayı değiştirerek, *Supreme Court*'un (ABD Anayasa Mahkemesi'ne Yüce Mahkeme denilmektedir) kararlarını geri çevirme yetkisine sahiptir. Ayrıca Senato'nun Başkan'ı azil etme (*impeachment*) yetkisi de mevcuttur. (Senate) Bu hak bugüne kadar hiç kullanılmasa da, ABD Başkanı Richard Nixon, azledilmemek için istifa etmek zorunda kalmıştır. Şimdiki Başkanı Donald Trump, eski Başkanlardan Bill Clinton ve Andrew Johnson ise azil sürecinde aklanmışlardır.

ABD siyasi sisteminin bir hediyesi olan Anayasa Mahkemesi (*Supreme Court*) yargıçları, ömürlük çalışmak üzere bir sefer seçilmekte olup, bu mahkeme kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisini kendi içerisinde barındırmaktadır. Federe devletlerin de Anayasa Mahkemesi olmasına karşın önemli davalar nihayetinde Federal Anayasa Mahkemesi'ne gelmektedir. (Supremecourt)

3.2.2 Anayasa

Anayasalar devletlerin yapısını ve kuruluş ilkelerini hukuki çerçevede belirlemektedir. Hazırlanan anayasalar üzerinde yapılabilecek değişiklikler ancak anayasanın özüne ve devletin kuruluş ilkelerine dokunmaz ise anayasada gelişmeden bahsedilebilir. Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, yalın, anlaşılabilir, kısa ve tarih boyunca çok az değişikliğe uğraması açısından diğer anayasalar ile farklılık göstermektedir. ABD Anayasası 1787 yılında yazılmış, 1788'de onaylanmış ve 1789'dan beri faaliyettedir. (Constitution of the United States) ABD Anayasası'nın ilk üç kelimesi *We The People* olarak yazılmıştır ve giriş metni şöyledir:

Biz insanlar; "Daha mükemmel bir Birlik yaratmak, adaleti sağlamak, ülke içinde huzuru güvence altına almak, ortak savunmayı gerçekleştirmek, genel refahı arttırmak ve özgürlüğün nimetlerini kendimize ve gelecek kuşaklara sağlamak için bu Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nı takdir ve tesis ediyoruz." (Constitution of the United States).

Burada, ABD hükümetinin varlık sebebinin vatandaşlarına hizmet olduğu vurgulanmıştır. Halkın seçtiği temsilciler ile oluşturulan Senato (*Senate*) ve Temsilciler Meclisi (*House of Representatives*) iki yasama organını meydana getirmektedir. Bu yasama organları ABD Kongresi'ni (*Congress*) oluşturmaktadır. ABD Anayasası'nın ilk maddesi bu noktada verilen tüm yasama yetkilerinin Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan ABD Kongresi'ne verildiğini belirtmektedir. (Legislative Branch) Kongre, federal hükümetin İlk Şubesi olarak da (*First Branch*) nitelendirilmektedir. Anayasa, yürütme ve yargı organlarının örgütlenmesi, gelir elde edilmesi, savaş ilan edilmesi ve bu yetkilerin uygulanması için ihtiyaç duyulan tüm yasaları yapmakla ilgili, Kongre'ye sorumluluk vermiştir. Kongre'nin Başkan'ın belirli yasama eylemlerini veto

etmesine izin verilirken, aynı zamanda Başkanlık vetolarını da her iki organın üçte ikilik çoğunluğu sağlaması şartıyla geçersiz kılma yetkisi vardır. Ayrıca Anayasa Senato'nun önemli yürütme ve adli atamalar ile antlaşmaların onaylanması için onay vermesini, tavsiye ve rıza göstermesini de sağlamaktadır.

Anayasanın uzun yıllardır yürürlükte kalması oluşturulan anayasal çerçeveleri, çoğunluk yönetimi ve azınlık hakları, özgürlük ve eşitlik ile federal ve eyalet hükümetlerinin çıkarlarını korumak için hükümet güçlerini başarılı bir şekilde ayırarak dengelemesinden kaynaklanmaktadır. Bu anayasa, modern bir toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilmiş ve bugüne dek en son 1992 yılına kadar 27 defa değiştirilmiştir. Bu noktadaki ilk 10 değişiklik ise Haklar Bildirgesi'ni (*Bill of Rights*) oluşturmuştur. (Bill of Rights of the United States of America (1791))

3.2.3 Başkan

Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan devlet başkanı, hükümet başkanı ve silahlı kuvvetlerin başkomutanı olarak görev yapmaktadır. (Executive Branch) Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nda yer alan seçim esaslarına göre seçilen Başkan; "*Birleşik Devletler Başkanlığı görevini sadakatle yerine getireceğime ve Birleşik Devlet Anayasasını elimden geldiğince gözeticeğime, koruyacağıma ve savunacağıma şerefim üzerine and içerim*" şeklindeki andı yaparak görevine başlamaktadır.⁵ Anayasada yer alan ikinci maddeye göre, Başkan, Kongre tarafından oluşturulan yasaların uygulanması ve yürütülmesinden sorumludur. Başkanlık Divanı'nın atanmış bir üyesi tarafından yönetilmekte olan 15 yürütme dairesi aracılığı ile federal hükümetin günlük işleri yürütülmektedir. Bu gruba, Başkanları Bakanlar Kurulu'nun bir parçası olmasa da Başkan'ın tam yetkisi altında olan Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA) (*Central Intelligence Agency*) ve Çevre Koruma Ajansı (EPA) (*Environmental Protection Agency*) gibi diğer yürütme ajansları da dahil edilmektedir. Başkan, ayrıca Federal Rezerv Kurulu, (Board of Governors of the Federal Reserve System) Menkul Kıymetler ve Borsa

⁵ Anayasa yeni seçilmiş Başkan'a kimin and içeceğini belirtmiyor. Başkan George Washington'a o tarihte New York'ta bir eyalet görevlisi olan Robert Livingstone and içirmiştir. Ondan sonra bu görevi Yüksek Mahkeme Başkanı'nın üstlenmesi gelenek oldu. Calvin Coolidge'e bir sulh mahkemesi başkanı olan babası Vermont'daki evinde and içirdi. Coolidge, District of Columbia Yüksek Mahkeme Yargıcı Adolph A Hoehling önünde bir kez daha and içti. Birleşik Devletler Tanıtma Ofisi 1987).

Komisyonu (SEC) (*Securities and Exchange Comission*) gibi bağımsız federal komisyonlarının yanında, federal hakimler, büyükelçiler ve diğer federal ofislerin atamasını da yapar. Başkan'ın Yürütme Ofisi (*The Executive Office of the President of the United States-EOP*), Yönetim ve Bütçe Ofisi (*Office of Management and Budget*) ve ABD Ticaret Temsilciliği Ofisi (*Office of the United States Trade Representative*) gibi kuruluşlar Başkan'ın acil personellerinden oluşur.

Başkan, yasaları ya da Kongre tarafından çıkarılan tasarıları veto hakkına sahiptir. Ama Başkan bu kararları veto etse dahi, Kongre, Senato (*Senate*) ve Temsilciler Meclisi'nin (*House of Representatives*) üçte iki çoğunluğunu elde ederek bu vetoyu geçersiz kılabilir. Yürütme organı olan Başkan, diğer ülkeler ile diplomatik ilişkiler yürütür ve Senato'nun üçte ikisi tarafından onaylanması gereken anlaşmalar konusunda müzakere etme ve imzalama yetkisine sahiptir. Başkan, yürütme görevlilerini yönlendiren veya mevcut yasaları netleştiren ve ilerleten yürütme kararları verebilmekte olup, bununla beraber suçlama davaları haricinde, federal suçlar için af (*pardon*) (Pardon Information and Instructions) ve merhametleri uzatma yetkisine de sahiptir.

Bu yetkileri ile birlikte, zaman zaman birlik devletlerine Kongre kararlarıyla ilgili bilgi vermek için toplantılar düzenlenmekte, gerekli ve uygun yargıda bulunulması hususunda tavsiyeler vererek bu önlemlerin dikkate alınması gerekliliğini belirtmektedir. Genellikle Başkanlar bu sorumluluğu her yıl ocak ayında bir Kongre oturumu ile gelecek yıl için gündemlerini ana hatlarıyla açıklayarak yerine getirmektedir.

ABD Başkanlık şartları ise şöyledir; Başkan, en az 35 yaşında olmalı, ABD vatandaşı olarak doğmuş olmalı ve ABD'de en az 14 yıl yaşamış olmalıdır. (How to Become President of the USA) Her dört yılda bir Başkanlık seçimi olmakla birlikte, Başkan, halk tarafından doğrudan seçilmemektedir. Bunun yerine, her dört yılın kasım ayının ilk salı gününde, her federe devletin kendi seçmenleri tarafından Seçiciler Kurulu üyeleri seçilmekte ve bu ikinci seçmenlerin oyu ile de Başkan seçilmektedir. Bu kurul ise 538 üyeden meydana gelmektedir. Seçilen Başkan dört yıllık süre ile en fazla iki dönem görev yapabilmektedir. 2016 Yılında yapılan seçimi kazanan Cumhuriyetçi Donald Trump, ABD'nin 45. Başkanı

olmuştur. 2020 yılı sonunda ABD’de yeni bir Başkanlık seçimi yapılacaktır. Koronavirüs salgını nedeniyle seçim ertelenmezse, bu seçimde, Cumhuriyetçiler adına yine Donald Trump, Demokratlar (Demokrat Parti) adına da Joe Biden Başkan olmak için yarışacaklardır.

3.2.4 Yasama

Anayasanın birinci maddesi ile kurulmuş olan yasama organı (*Legislative Branch*), ABD Kongresi’ni oluşturan Temsilciler Meclisi ve Senato’dan oluşmaktadır. Anayasa, Kongre’ye; yasaları yürürlüğe koyma ve savaş ilan etme, birçok Başkanlık atamasını onaylama veya reddetme hakkıyla birlikte önemli soruşturma yetkileri de vermiştir.

Temsilciler Meclisi, ABD’nin toplam nüfusuna oranla 50 eyalet arasında bölünmüş 435 seçilmiş üyeden oluşmakta olup, Columbia Bölgesi, Porto Riko Topluluğu ve ABD’nin diğer dört bölgesini temsil eden 6 oy kullanmayan üye yer almaktadır. Beyaz Saray’ın Başkan Yardımcısı Temsilciler tarafından seçilen Meclis Başkanı’dır. Meclis üyeleri iki yılda bir seçilmekte ve en az 25 yaşında olmakla birlikte en az 7 senedir ABD vatandaşı olmalı ve ikametleri aday oldukları eyalette olmalıdır. (United States House of Representatives) Meclis’in kendi insiyatifine verilen gelir faturaları başlatma, federal yetkililer hakkında itiraz ve hiçbir adayın seçim oylarının çoğunu alamaması durumunda, seçim, Seçiciler Kurulu (What is the Electoral College?) sürecini terk eder ve Kongre’ye geçer. Bununla beraber, Meclis, en fazla oyu alan üç aday arasından Başkanı seçmek gibi birçok yetkiyle donatılmıştır. Temsilciler Meclisi Başkanı daima Meclis’te en yüksek temsile sahip siyasi partiden kendileri içerisinde seçilerek aynı zamanda Meclis Sözcüsü olarak görev yaparken; Senato Başkanı iktidar partisinden olmakta ve Başkan Yardımcısı olmadığı takdirde ancak kendi içlerinde bir seçimle Başkan belirleyebilmektedir.

Senato her eyaletten iki tane olmak üzere toplam 100 Senatörden oluşmaktadır. 1913 Yılında 17. Değişikliğin (Landmark Legislation: The Seventeenth Amendment to the Constitution) onaylanmasına dek, Senatörler, halk oylarıyla değil, eyalet yasama organları tarafından seçilmiştir. O süreçten beri her eyaletten insanlar 6 yıllığına seçilmektedir. Senatörler, Anayasanın üçüncü maddesi gereğince üç sınıfa ayrılmakta; Senato’nun yaklaşık üçte biri her iki yılda bir

yeniden seçilmektedir. Senatör seçilme yaş şartı 30 olmakla birlikte, en az 9 yıl ABD vatandaşı olması ve ikametlerinin aday oldukları eyalette olması da gerekmektedir. (Senate)

ABD Başkan Yardımcısı, Senato Başkanı olarak görev yapmakta ve Senato'da eşitlik olması durumunda belirleyici oy kullanmaktadır. (President of the Senate: Vice President of the United States) Senato, Başkan'ın rızasını gerektiren atamalarını teyit etme ve antlaşmaları onaylama yetkisine sahiptir. Meclis de, Başkan Yardımcılığı'na atamaları ve dış ticareti içeren herhangi bir anlaşmayı onaylamalıdır. Senato, Meclis tarafından atıfta bulunulan federal yetkililer için dava açma faaliyetlerini de denemektedir. Mevzuatın geçmesi ve imzalanması için Başkan'a gönderilebilmesi yolunda hem Meclis, hem de Senato çoğunluk oylamasıyla aynı tasarıyı kabul etmek zorundadır. Başkan bir tasarıyı veto ederse, her meclisten en az üçte ikisinin lehte oyu ile tasarıya yapılan vetoyu geçersiz kılabilir.

3.2.5 Yargı

Yürütme ve yasama organları halk tarafından seçilirken, ABD'de yargı organı üyeleri Başkan tarafından atanmakta ve Senato tarafından da onaylanmaktadır. (FAQs: Federal Judges) Yargı organını kuran Anayasanın üçüncü maddesi, federal yargının şekli ve yapısının belirlenmesi konusunda Kongre'ye yetki vermiştir. (Judicial Branch) Kongre, ABD'nin en üst düzey temyiz mahkemesi ve kararları ile ABD Anayasası'nı yorumlayan organ olan, açılan davalar çerçevesinde devletin ulusa, eyaletin eyalete ve hükümetin yurttaş karşı yetkilerinin sınırlarını belirleyen Yüksek Mahkeme'den daha düşük mahkemeleri kurma yetkisi ile bölge mahkemeleri ve temyiz bölge mahkemesi davalarını inceleyen temyiz mahkemelerini kurmuştur.

Federal Yargıçlar ancak Temsilciler Meclisi'nin suçlaması ya da Senato'da mahkûmiyet yolu ile görevden uzaklaştırılabilmektedir. (About Federal Judges) Yargıçlar ve Yüce Mahkeme (*Supreme Court*) üyeleri belirli bir sürede görevde kalmamakta, emekliliğe veya hayatlarının sonuna dek bu görevi sürdürebilmektedir; ancak mahkûmiyet durumunda bu görev sonlandırılabilir. (The Judicial Branch) Bu durum da onların siyasi

kaygılardan öte, gerçekleştirdikleri uygulamalarda yalnızca adaleti göz önünde bulundurmalarına yardımcı olmaktadır.

Genel olarak, Kongre, federal mahkemelerin yargı yetkisini belirlerken, bazı durumlarda örneğin iki veya daha fazla eyalet arasındaki yaşanan bir anlaşmazlık durumunda, Anayasa, Yüksek Mahkeme'ye yetkiyi, Kongre tarafından çıkarılamayacak bir şekilde vermektedir. Mahkemeler yalnızca fiili davalara ve tartışmalara bakmaktadır. Açılan davalar genellikle bölge mahkemesinden temyiz mahkemesine çıkar ve Yargıtay'da her yıl az sayıda dava yer alsa da bazen davalar Yargıtay'da bitebilir. Federal mahkemeler kanun yorumlama, yasaların Anayasa'ya uygunluğunun belirlenmesi ve münferit davalara uygulama yetkisine sahiptir. Alt mahkemeler Yüksek Mahkeme'nin kararları ile sınırlandırmıştır ve Yüksek Mahkeme bir yasayı yorumladığında, alt mahkemeler bu yorumu belirli davalara uygulamalıdır.

3.2.6 Bürokrasi

Amerika Birleşik Devletleri kamu yönetimi örgütlenmesi geniş bir alanda varlık göstermektedir. 1850'lerden itibaren liyakat sistemi ABD'de uygulanmış olsa da, çalışma alanlarında sürekli görevli değişikliklerinin yaşanmasından ötürü kimse tek bir görevin sahibi olarak nitelendirilememektedir. Bu da, Başkanlık seçimlerinde yarışı kazanan Başkan ile beraber görev kademelerinde yer alan bireylerin de değişebilme ihtimalini ifade etmektedir. Her ne kadar bireylerin tek bir görevle özdeşleştirilmesi mümkün görülüyor olsa da, ABD'de devlet memurları üzerinde katı bir denetim mekanizması mevcut olup, memurların görevlerini yürütürken hesap verilebilir şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu noktada mal beyanı yapılması gibi durumlar önemlidir. Soğuk Savaş döneminde Senatör Joseph McCarthy'nin sert uygulamaları (Cold War-McCarthyism) ile birçok memur işlerinden atılmıştır. Ancak memurlar sendika kurma ve sendika üyesi olma hakkına sahipken, grev hakkı yaygın değildir. Bunun sebebi, siyasal arenadaki yaşanan çekişmelere devlet memurlarının doğrudan katılımı hoş karşılanmamaktadır. Özerk güçlü Bağımsız Düzenleyici Kurumlar (Independent Regulatory Agencies) ismi verilen kuruluşların olması ile beraber; FBI ve CIA gibi özerk kuruluşlardan da bahsetmek mümkündür. Bu kuruluşların başına atamaları Başkan yapmakta ve Senato onayı gerekmektedir.

Bunlara ek olarak, yürütme tarafından kurulan ve esas sorumlulukları belli çıkar grupları ile düzenli ilişkiler kurmak olan birçok komisyon vardır. Bunlara genellikle Danışma Komiteleri (*Advisory Committees*) ismi verilmektedir.

3.3 Amerikan Siyasal Parti Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasal arenada birçok partinin yer almasına karşın, Başkanlık yarışı, sisteme hâkim olan iki partinin arasında geçmektedir. (Presidential Elections, 1789-2016) Bu durumun varlığı Amerikalılar için karakteristik özelliklerini taşıyan iki parti programından birisini kararsızlığa düşmeden tercih etme şansı tanımaktadır. Mevcut sistemde iktidarın iki parti arasında sürekli olarak el değiştirme özelliğini yansıtmaktadır. Amerika İç Savaşı sonrasında Başkanlık ve Kongre seçim sürecinde iki parti arasındaki rekabet öne çıkmasına rağmen, bazı federe devletlerde iktidar devamlı olarak Demokratların ya da Cumhuriyetçilerin elindedir. (Historical Presidential Elections)

Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu siyasi sistemin nitelikleri 1787 yılından günümüze gelene dek değişiklikler geçirse de, ana ilkeler korunmuştur. Yürütme ve yasama arasındaki ikili ilişkilerde parti bağının önemsiz olmasıyla beraber, Başkan, muhalefet partilerine üye kişileri de kendi kabinesine Bakan olarak atayabilmektedir. Bu tür tercih şanslarının olması iki parti arasındaki uyum hususunda tabandan tabana zıtlık yaratılmasını engellemektedir. Yürütmüş olduğu faaliyetlerinde etkin olması ve dengeli olması tartışmaya kapalı olan yürütme organı ise sistem içerisinde büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde siyasal başarının temeli sağlam bir şekilde atılmış bir parti örgütlenmesi ile birlikte geldiğini ifade etmek mümkündür. Ancak konu Amerika olduğunda, iktidarı sırayla paylaşan bu iki partinin merkezi örgütlenme adı verilebilecek yapıya sahip olmadığı bilinmektedir. Bu noktada, Başkan seçimlerinden kaynaklı olarak rekabet süreci içerisinde seçim programlarının oluşturulması, propagandaların gerçekleştirilmesi gibi kulvarlarda ulusal bir parti niteliğine bürünen bu iki parti, seçim sürecinin sonlanmasıyla beraber yerel örgütlenme görüntüsüne geri dönmektedir. Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti'nin sahip olduğu örgütsel yapılarını, kentler, bölgeler, federe devlet seviyesinde ulusal bir şekle sahip olarak oluşturmuş yerel düzeyde ise daha küçük yapılara indirgeyerek oluşturmuşlardır. Her bir federe devletin parti örgütlerini

kurmak konusundaki sahip olduğu hareket serbestisinden ötürü, bu örgütlenme yapıları değişiklikler göstermektedir. Ancak parti örgütleri ne kadar çeşitli olursa olsun, tek amaçları, girmiş oldukları seçimlerde galibiyet elde edilmesidir. İdeolojik olarak farklı temellere sahip olan bu partiler de, iktidara geldiklerinde, aynı olaylar karşısında çoğu zaman farklı adımlar atmaktadırlar. Örnek olarak, Demokrat Parti'nin iktidar gücünü elinde bulundurduğu süreçte işçi-işveren ilişkilerinin düzenlenmesi ve bu hususta direkt olarak karışmaktan ziyade izolasyonist bir yaklaşımın izlenmesinin gerekliliği konusu geniş bir gündeme sahip olurken; Cumhuriyetçi Parti ise iktisadi yaşama karışmayı ve bu hususta büyük işçi kuruluşlarına destek olmayı öngörmektedir. Siyasal rekabet içerisinde yer alan partilerin genellikle herhangi bir zümreye veya topluluğa bağımlı olması beklenmez. Ancak seçmenlerin sosyo-ekonomik durumu ile eğitim dereceleri partiler arasında bir ilişki kurulmasına imkân vermektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde partilerin faaliyet şemasında ise bu noktada partilerin rekabette yer alacak adaylarını belirlemesi, hazırlanan parti programına uygun olarak propagandaların yapılması ve iktidarın ele geçirilmesi amacıyla hareket ettiklerini aşikârdır. Ancak iktidar gücünün ele geçirilmesiyle birlikte bu süreç noktalanmamakta, hatta daha büyük sorumluluklar iktidar partisinin omuzlarına yüklenmektedir. Burada iyi bir parti programının ve sonrasında parti adaylarının seçilmesi kritik öneme sahiptir. Seçim sürecinde kararsız seçmenlere yönelik hazırlanacak ikna edici bir içerikle beraber, vaatler ve yapılacak işler parti programında yer alacaktır. Hazırlanan parti programlarından sonra kamu hizmetlerini yürütecek adayların seçilmesi süreci başlar.

3.4 Amerikan Siyasal Partilerinin Tarihçesi

Amerikan siyasi parti sisteminde, birçok parti Başkanlık yarışında olsa dahi, temelde iki büyük parti olan Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti kıyasıya rekabet içerisindeyler. Yarış içerisindeki bu iki partinin kuruluş aşamaları, Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal birliğinin sağlanmasına dayanmaktadır. Birliğin sağlanması sürecinde günümüzdeki adı Cumhuriyetçi Parti olan siyasi oluşum, Federalistler ismiyle federal bir otoritenin varlığını savunmuştur. Dönemin Federalist Parti Başkanı John Adams ile Ulusal Cumhuriyetçiler (National Republican Party 2013), 1828 Başkanlık Seçimi'ni Demokrat Andrew Jackson'a karşı kaybetmişlerdir. (United States Presidential Election Results

2017) Bir diğ er kanat olan Demokrat Parti ise, Federalistlerin karş ısında yer alarak siyasi sahnede boy göstermiş ve 1828 seç imlerinde dönemin Demokrat Parti lideri Andrew Jackson'un Başkanlık seç imlerinden galibiyetle çık masından sonra Demokrat Parti güçlü bir örgüt oluş umu sürecine girmiştir. (Creating the United States)

3.4.1 Cumhuriyetç iler

Cumhuriyetç i Parti, aynı zamanda “*Grand Old Party*” olarak da isimlendirilmektedir. GOP, 1854 yılında köleliğin ABD’de potansiyel olarak genişlemesine yeş il ış ık yakan Kansas Nebraska Yasası’na muhalif olanlar tarafından kurulmuştur. Parti, kuruluş döneminde ideolojik olarak Klasik Liberalizm’in destekç isi olmuş, ekonomik reformu desteklemiş Belz (2008, s. 19) ve aynı zamanda köleliğin devamına ve geliş mesine karşı çıkmıştır. Abraham Lincoln ilk Cumhuriyetç i Başkan olmuş ve bir Cumhuriyet Kongresi’nin önderliğinde 1865 yılında ABD’de kölelik yasaklanmıştır. Cumhuriyetç i Parti, Amerikan milliyetç iligi, modernizasyonu ve ırkı konularında geliş melerin yaş andığı süreçte ve Demokratların 8 yıl boyunca Beyaz Saray’ı tutmuş olduğu “1912 Bölünmesi” (The Ol’ Switcheroo Theodore Roosevelt, 1912) haricinde ABD siyasetinde daima baskın bir parti olmuştur. 1912 Yılından itibaren sağ bir ideolojik değı şimin geçirilmesi ve Sivil Haklar Hareketi’nin getirdiğı başarıların ardından, parti, siyasi tabanını Güney eyaletlerine taş ımış ve siyahi vatandaşlara karşı ırkç ı faaliyetler izlemiştir. Zingher (2018) Günümüzde, kırsal alanlarda yaş ayayan Amerikalılar, üniversite mezunu olmayanlar, yaş lılar ve beyaz Amerikalılar genellikle GOP’u desteklemektedir. (Trends in party affiliation among demographic groups 2018)

21. Yüzyılda Cumhuriyetç i Parti’nin ideolojisi ise, ekonomik politikaları ile toplumsal değ erleri bir potada birleştiren Amerikan Muhafazakârlığı şeklindedir. GOP, düşük vergileri, serbest piyasa kapitalizmini, göç kısıtlamalarını, artan askeri harcamaları, silah haklarını, kürtaj kısıtlamalarını, bireysel özgürlükleri ve iş ç i sendikalarını kısıtlamayı desteklemektedir. Örnek olarak, Yüksek Mahkeme’nin 1973 yılında Roe v. Wade kararında, Cumhuriyetç i Parti, kürtaja karşı çıkmış ve Evanjelistler arasındaki desteğ ini arttırmıştır. Layman (2001, ss. 115-120) GOP, kuruluşundan itibaren korumacılık ve ekonomide tarifelere güçlü şekilde bağ lı olmuş olsa da, 20. yüzyılda serbest ticareti daha fazla desteklemeye

başlamıştır. Cumhuriyetçi Parti, Donald Trump'ın da dâhil olduğu toplamda 20 Başkan ile en çok Başkan çıkararak parti olmuştur. Cumhuriyetçi Parti, günümüzde, ABD'de Başkanlığı, Senato ve eyalet valiliklerinde ve eyalet meclislerinde çoğunluğu elinde bulundurmaktadır. Partinin 19. yüzyıldan 21. yüzyıla dek gelişimi ise şu şekilde olmuştur.

19. Yüzyıl ortalarında kurulan yeni bir parti olan Cumhuriyetçi Parti, kölelik, eski *Whigler*⁶ ve eski *Free Soilers*'in⁷ genişlemesine karşı çıkan güçler tarafından 1854 yılında Kuzey eyaletlerinde kuruldu. Cumhuriyetçi Parti, baskın Demokrat Parti, Kızılderili ve Amerikan Partisi olarak bilinen *Know Nothing* partisine ana muhalefet oldu. Parti, Missouri Uzlaşması'nı ortadan kaldıran ve Kansas Bölgesi ile Nebraska Bölgesi'ni köle devletleri olarak kölelik ve gelecekteki kabul için açan Kansas-Nebraska Yasası'na karşı çıktı. (The Kansas-Nebraska Act) Cumhuriyetçiler, ekonomik ve sosyal modernleşme çağrısında bulundular ve köleliğin genişlemesini büyük bir kötülük olarak kınadılar. Ancak Güney eyaletlerinde köleliğin sona erdirilmesi çağrısında bulunmadılar. Cumhuriyetçi adının önerildiği genel Nebraska karşıtı hareketin halka açık ilk toplantısı Wisconsin Ripon'da yapıldı. İsim, Thomas Jefferson'un Cumhuriyetçi Parti'sine saygı göstermek için seçildi. 1856 Cumhuriyet Ulusal Konvansiyonu'nda, parti, köleliğin ABD topraklarına genişlemesine karşı olduğunu vurgulayan ulusal bir platform kabul etti. Cumhuriyetçi aday John C. Frémon, James Buchanan'a 1856 ABD Başkanlık Seçimi'ni kaybederken, 16 Kuzey eyaletinden 11'ini kazandı. (First Republican national convention ends 2019)

Cumhuriyetçi Parti, ilk olarak 1860 seçimlerinde iktidara geldi; hem Kongre evlerinin kontrolünü kazandı, hem de adayı eski Kongre üyesi Abraham Lincoln Başkan seçildi. 1864 Seçimlerinde, Amerikan İç Savaşı'nın ortasında görevdeki Ulusal Sendika Partisi Başkanı Abraham Lincoln Demokratların Başkan Adayı eski General George B. McClellan'ı yenilgiye uğratarak yeniden ABD Başkanı seçilmiştir. (Abraham Lincoln reelected 2019) Cumhuriyetçi Kongre liderliğinde, ABD Anayasası'nda 1865'te köleliği yasaklayan 13. değişiklik (*amendment*) geçerken, 1865'te de bunlar onaylandı. (Congress Passes 13th Amendment, 150 Years Ago 2018) Pendleton Kamu Hizmeti Reformu Yasası 1883'te kabul edildi;

⁶ Whigs siyasi bir fraksiyon ve ardından İngiltere, İskoçya, Büyük Britanya, İrlanda ve İngiltere parlamentolarında bir siyasi partiydi.

⁷ Özgür Toprak Partisi, 1848-1854 yılları arasında ABD'de birleştiğinde aktif olan kısa ömürlü bir koalisyon siyasi partisiydi.

(Glass 2018) tasarı Cumhuriyet Başkanı Chester A. Arthur tarafından imzalandı. Cumhuriyetçi Parti, ekonomik büyümeyi teşvik etmek için yüksek tarifeleri, yüksek ücretleri ve yüksek kârları, Birlik Gazileri için cömert emekli maaşlarını ve 1893 yılından sonra Hawaii'nin ilhakını destekledi. Cumhuriyetçiler, aşırı dindar pietistik Protestanlardan da güçlü destek aldılar. Kuzey, savaş sonrası ekonomisi ağır ve hafif sanayi, demiryolları, madenler, hızla büyüyen şehirler ve zengin tarımla patlarken; Cumhuriyetçiler kredi aldı ve hızlı büyümeyi sürdürmek için politikalar teşvik ettiler. GOP, genellikle Amerikan milliyetçiliği, modernizasyonu ve ırkı konularında derin gelişmelerin yaşandığı süreçte Demokratlar üzerinde baskındı. Ancak Cumhuriyetçiler, küçük işletme sahiplerinin ve çiftçilerin şikâyetlerine yanıt olarak Sherman Anti-Trost Yasası (*Sherman Antitrust Act*) ve Eyaletler Arası Ticaret Komisyonu'nu kabul ettiler. Yüksek McKinley Tarifesi partiye zarar verdi ve Demokratlar 1890 yılında yapılan seçimlerde William McKinley'i mağlup ettiler. Demokratlar, 1884 ve 1892'de Grover Cleveland'ı seçtiler. William McKinley'in 1896'da seçilmesi, 1932'ye kadar süren Cumhuriyetçi egemenliğin yeniden canlanmasıyla belirlendi. William McKinley, yüksek tarifelerin sonlandırılacağını, çeşitli sıkıntıların sebebiyet verdiği 1893'teki paniğin biteceğini ve tüm grupların faydalanacağı bir çeşit çoğulculuğu garanti edeceğini söyledi. Cumhuriyetçilerin İç Savaş dönemi programı; ücretsiz toprak parçaları, federal olarak sübvansedilen kıtalararası bir demiryolu, ulusal bir bankacılık sistemi, yükseköğrenim için arazi hibeleri, yeni bir ulusal bankacılık sistemi, bir savaş gelir vergisi ve sanayiye teşvik etmek için kalıcı yüksek tarifeler içeriyordu. 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise, altın standardına dayalı bir para sistemi benimsenmişti. Gould (2007, ss. 271-308) Cumhuriyetçiler, Birlik Gazileri için kapsamlı bir emeklilik programı aracılığıyla modern refah devletinin temellerini oluşturdular. Skocpol (1993) Dış politika sorunları nadiren partizan uyuşmazlığı meselesiydi. GOP, 1893-1904 döneminde Hawaii, Filipinler ve Panama Kanalı ile ilgili emperyalist genişlemeyi de destekledi. (Bailey 1937)

20. yüzyılda ABD'nin 1896 yeniden yapılanma sürecine (kamu sektöründe) girmesi, Cumhuriyetçilerin konumunu büyük işlerin partisi olarak sağlamlaştırırken, Theodore Roosevelt güven baskınlığıyla daha küçük işletme desteğini ekledi. Halefi olarak William Howard Taft'ı 1908'de seçti, ancak parti ortadan bölündüğünde düşman oldular. William Howard Taft, 1912 yılı adaylığı

için Theodore Roosevelt'i mağlup etti ve Theodore Roosevelt yeni İlerici Parti'nin (*Progressive Party*) biletini aldı. Birçoğu 1930'larda New Deal Koalisyonu (*New Deal Democrats*) tarafından savunulan sosyal reformlar çağrısında bulundu. Cumhuriyetçiler, 1920'lerde Beyaz Saray'a döndüler ve normallik, iş odaklı verimlilik ve yüksek tarifeler üzerinde çalıştılar. Ulusal Parti Platformu, yasa ve düzene kesin bir bağlılık vermek yerine yasaklardan kaçındı. Kycig (2000, ss. 63-65) Warren G. Harding, Calvin Coolidge ve Herbert Hoover sırasıyla 1920, 1924 ve 1928'de seçildiler. Çaydanlık Kubbesi Skandalı⁸ (*Teapot Dome Scandal*) partiye zarar verdi; ancak Warren G. Harding öldü ve muhalefet 1924'te parçalandı. On yılın iş yanlısı politikaları, 1929 Wall Street İflası⁹, (*1929 Wall Street Crash*) Büyük Buhran'ı getirene kadar benzeri görülmemiş bir refah üretiyor gibi görünüyordu. (Ciment, 2015, s. 446)

Demokrat Franklin Delano Roosevelt'in "New Deal" koalisyonu, Cumhuriyetçi Dwight D. Eisenhower'in iki dönem Başkanlığı hariç, takip eden 30 yılın büyük kısmında Amerikan siyasetini domine etmiştir. New Deal döneminde, Afrikalı Amerikalılar da Demokrat Parti'ye geçtiler. Franklin D. Roosevelt'in 1933'te göreve başlamasından sonra, New Deal Yasası Kongre'den geçti ve ekonomi 1933'ün başında, nadiren keskin bir şekilde yukarı doğru hareket etti. Ancak uzun vadeli işsizlik 1940'a kadar sürdü. 1934 Ara seçimlerinde Cumhuriyetçiler bir önceki seçimlere göre 10 Senatörlük sandalyesini kaybederek 25 Senatöre düşmüş, buna karşılık Demokratlar ise 9 Senatörlük sandalye kazanarak toplamda 69 Senatör sandalyesine ulaşmıştır. Temsilciler Meclisi de aynı şekilde ezici Demokratik çoğunluğa sahipti. Gould (2007, ss. 271-308) Cumhuriyetçi Parti çoğunluğu eski sağ ve Kuzeydoğu'da bulunan New Deal programının büyük bir kısmını destekleyen liberal bir kanat haline geldi. Eski Sağ keskin bir şekilde İkinci New Deal'e saldırdı ve bunun sınıf savaşı ve sosyalizmi temsil ettiğini söyledi. Franklin D. Roosevelt 1936'da yeniden seçildi; ancak ikinci dönemi başladığında ekonomi geriledi, grevler arttı, Yargıtay'ın kontrolünü ele geçiremedi ve Güney Muhafazakârlarını Demokrat Parti'den temizleyemedi. Cumhuriyetçiler, 1938 seçimlerinde büyük bir geri dönüş yaptılar; sağda Ohio'dan Robert A. Taft ve solda New York'tan Thomas E. Dewey gibi yeni

⁸ Çaydanlık Kubbesi skandalı, 1921'den 1923'e kadar ABD Başkanı Warren G. Harding'in yönetimini içeren bir rüşvet skandalıydı.

⁹ ABD'nin en yıkıcı borsa çöküşüdür.

yükselen yıldızları mevcuttu. Güney Muhafazakârları, 1964'e kadar Kongre'de iç meselelere hâkim olan Muhafazakâr koalisyonu oluşturmak için çoğu Cumhuriyetçi ile bir araya geldi. Her iki taraf da dış politika meselelerinde ayrıldı; Cumhuriyetçi Parti'de hâkim olan savaş karşıtı tecritçiler ve Adolf Hitler'in baskınlığını durdurmak isteyen müdahaleciler Demokrat Parti'de yer almaktaydı. Franklin D. Roosevelt sırasıyla 1940 ve 1944'te üçüncü ve dördüncü dönemde de kazandı. Muhafazakârlar, savaş sırasında New Deal'in büyük bir kısmını kaldırdılar; ancak sosyal güvenliği veya işi düzenleyen kurumları tersine çevirmeye çalışmadılar. (Gould, 2007, ss. 271-308)

1945 Yılından sonra GOP'ın enternasyonalist kanadı Harry S. Truman'ın Soğuk Savaş dış politikası ile işbirliği yaptı, Eski Sağ'ın devam eden izolasyonuna rağmen Marshall Planı'nı finanse etti ve NATO'yu destekledi. Rothbard (2007, s. 85) 20. Yüzyılın ikinci yarısındaki Cumhuriyetçi Başkanlar Dwight D. Eisenhower, Richard Nixon, Gerald Ford, Ronald Reagan ve George H.W. Bush'tur. Dwight D. Eisenhower, 1952 yılı adaylığı için Muhafazakâr lider Senatör Robert A. Taft'ı yendi; ancak Muhafazakârlar Dwight D. Eisenhower yönetiminin iç politikalarına rağmen egemen güç oldu. Seçmenler, Dwight D. Eisenhower'ı GOP'u sevdiklerinden çok daha fazla sevdiler ve partiyi daha ılımlı bir konuma getiremediğini kanıtlamış oldular. Eisenhower, Başkanlığa veda etmeden önce ABD'deki askeri sınai kompleksin (*military industrial complex*) Amerikan demokrasisine karşı oluşturduğu riskleri belirten tarihi bir konuşma da yapmıştır.¹⁰ 1976'dan bu yana ise, Liberalizm, birkaç Kuzeydoğu mekânı haricinde Cumhuriyetçi Parti'den neredeyse kayboldu. Rae (1989, s. 273) 1989 yılında görevinden ayrıldığından beri, Ronald Reagan ikonik bir Muhafazakâr Cumhuriyetçi ve Cumhuriyetçi Başkandır. Onun döneminden itibaren, siyasal anlamda Liberalizm yaklaşımı giderek etkisini kaybederken, GOP, artan ölçüde Muhafazakârlık ve Milliyetçilik (Amerikan milliyetçiliği) yörüngesine girmiştir. Donald Trump döneminden itibaren ise, Amerikan milliyetçiliğinin yanı sıra beyaz Amerikalı milliyetçiliğinin de parti destekçileri arasında yayılmaya başlaması dikkat çekici bir gelişmedir.

1994 Cumhuriyet Devrimi'nde "Amerika ile Sözleşme" (*Contract with America*) kampanyası yürüten Newt Gingrich liderliğindeki parti, her iki Kongre

¹⁰ Bu konuşma buradan izlenebilir; <https://www.youtube.com/watch?v=Gg-jvHynP9Y>.

meclisinde de çoğunluğu kazanmıştır. Ancak Meclis Başkanı olarak, Newt Gingrich, Kongre üyeleri için dengeli bir bütçe değişikliği ve vade sınırları da dâhil olmak üzere birçok vaatini yerine getiremedi. Başkan Bill Clinton'un azil sürecine konu olması ve burada beraat etmesi sırasında da, Cumhuriyetçiler, 1998 ara seçimlerinde sürpriz kayıplar verdi. II. Dünya Savaşı sonrası dönemin büyük çoğunluğunda Cumhuriyetçilerin yasama düzeyinde küçük bir varlığı mevcuttu. Bu eğilim, 1990'ların sonlarında tersine dönmeye başladı, Cumhuriyetçiler, eyaletteki yasal mevcudiyetlerini arttırdı ve Güney'deki eyalet yasama organlarının kontrolünü ele geçirdiler. 2004-2014 Yılları arasında, Cumhuriyetçi Devlet Liderlik Komitesi (RSLC) eyalet yasama yarışlarını hedef alan 140 milyon doların üzerine para toplarken, Demokratik Yasama Kampanya Komitesi (DLC) bu süre zarfında yarından daha az bir zam aldı.

Babası da bir dönem Başkanlık yapan Cumhuriyetçi George W. Bush, 2000 ve 2004 ABD Başkanlık seçimlerini kazandı. Judis (2004) Bush'un Başkan olarak göreve başlamasıyla beraber, Cumhuriyetçi Parti, 2000'li yılların büyük bir bölümünde şişirilmiş, laik ve liberal hükümetin partisi olarak gördükleri Demokratlara karşı çıktılar. (Micklethwait & Wooldridge 2005) Pew Araştırma Merkezi gibi araştırma grupları, bu dönemde Sosyal Muhafazakârların ve serbest piyasa savunucularının partinin destek koalisyonu içindeki iki temel grup olarak kaldığını belirtmiştir. Bununla birlikte, özgürlükçüler ve özgürlükçü eğilimli Muhafazakârlar, Cumhuriyetçilerin hayati sivil özgürlükleri kısıtlarken gördükleri şeylerde giderek artan bir şekilde hatalar bulurken, kurumsal refah ve ulusal borç George W. Bush'un görev süresinde önemli ölçüde yükselmiştir. Bu duruma karşılık, bazı Sosyal Muhafazakârlar, partinin ahlaki değerleriyle çelişen ekonomik politikaları desteklemekten ötürü memnuniyetsizliklerini dile getirmiştir. Cumhuriyetçi Parti, Senato'nun eşit olarak bölünmesi sebebiyle 2001 senesinde Senato çoğunluğunu kaybetmiştir. Ancak yine de, Cumhuriyetçiler, Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in oyu sayesinde Senato'nun kontrolünü ellerinde tutmuşlardır. Fakat Demokratlar, Cumhuriyetçi Senatör Jim Jeffords'ın parti üyeliğini Demokrat'a çevirdiğinde, Senato'nun kontrolü Demokratlara geçmiştir. Cumhuriyetçiler, Senato çoğunluğunu 2006 ortası seçimlerine dek elinde tutmuştur. (Winston 2019)

2008 ABD Başkanlık seçiminde Demokrat aday Barack Obama seçimden galibiyetle ayrıldı. Niemietz (2018) 2010 Yılında ise, Cumhuriyetçiler, Çay Partisi

Hareketi'nin (*Tea Party Movement*) yükselişine denk gelen bir tarihte Massachusetts Özel Senato seçimlerinde Scott Brown'un koltuk kazanmasıyla bir seçim başarısı göstermiştir. (Kilgore 2010) (Connolly 2010) Kasım ayında tekrardan Meclis'in kontrolünü ele geçiren Cumhuriyetçiler, Senato'daki sandalye sayısını arttırmış ve valiliklerin çoğunluğunu da kazanmışlardır. (Khan 2010) Demokrat Barack Obama, 2012 seçimlerinde yeniden bir zafer elde etti. Kampanya büyük ölçüde Ekonomik Bakım Yasası ve Başkan Barack Obama'nın ekonomiyi yönetmesine odaklanmıştı. Bu durumun sebebi, ABD'nin halen daha büyük bir işsizlik ve büyük bir durgunluktan kaynaklanan uluslar borçlarla karşı karşıya kalmasıydı. Kasım ayındaki Kongre seçimlerinde, Cumhuriyetçiler, azınlık statülerini iki sandalye kaybı ile sürdürerek Senato'nun kontrolünü ele geçiremediler. (Under Obama, Democrats suffer largest loss in power since Eisenhower) Tarihler mart 2013'ü gösterdiğinde, Ulusal Komite Başkanı Reince Priebus, partinin seçim başarısızlıkları hakkında 2012 yılında Cumhuriyetçiler kendilerini yeniden keşfetmeye ve göç reformunu resmen onaylamaya çağırarak bir nevi çöküş raporu vermiştir. Bunun akabinde, kayıplarının tek bir nedeni olmadığı belirtilen raporda; mesajlarının zayıf olduğu, zemin oyunun yetersiz olduğu, kapsayıcı olunamadığı, hem veri, hem de dijitalde Demokratlara kıyasla geride kaldığını ve tartışma sürecinin iyileştirilmesi gerektiği yer alıyordu. Bu dönemde, partiye, kadınlara, azınlıklara ve eşcinsellere ulaşmak için iyi bir kampanya içeren bir reform programı önerilmiştir. Akabinde, 2015 yılında ABD Yüksek Mahkemesi, eşcinsel evlilik yasağını anayasaya aykırı olarak nitelendirerek, eşcinsel evliliklerini ülke çapında yasallaştırdı. (Green 2019) 2016 Yılında Başkan seçilmesinin ardından, Cumhuriyetçi Donald Trump da, eşcinsel evliliklerin olumlu karşılandığını belirtti. (Vogue 2016)

Cumhuriyetçi Donald J. Trump'ın 2016'da Başkanlığa seçilmesi, Cumhuriyetçi Parti'de popülist bir değişime işaret etmiştir. (Epstein & Hook 2016) Seçim öncesindeki anketler Hillary Clinton'ın yarışa öncülük ettiğini gösterdiği için, Donald J. Trump'ın Demokratik Aday Hillary Clinton'u yenmesi beklenmedik bir zaferdi. (Murray 2017) Trump'ın zaferi, geleneksel olarak Demokrat adaylara oy veren Michigan, Pennsylvania ve Wisconsin zaferleri ile beslenmiştir. NBC News'e göre, Donald J. Trump'ın gücü sessiz çoğunluktan gelmiştir. Bu sessiz çoğunluğu ise işçi sınıfı beyaz seçmenler oluşturuyordu. Donald J. Trump, ticaret ve hükümet harcamaları, Cumhuriyetin kuruluş

ortodoksisi gibi konularda daha geniş Milliyetçi bir mesaj ile bu tabanda bir güven yarattı. (Caldwell & Sarlin 2016) 2016 Seçimlerinden sonra, Cumhuriyetçiler, Senato, Meclis, valiliklerde çoğunluğu korudular ve Donald J. Trump'ı Başkan olarak seçtiler. 2019 Yılı itibariyle 20 Başkan çıkartan Cumhuriyetçiler, Amerika tarihinin herhangi bir partisine kıyasla en fazla Başkan çıkartan partisi konumundadır. Son 40 Başkanlık seçiminden 24'ünü kazanan Cumhuriyetçiler, ABD'nin siyasi demografik gücünün halen büyük bir kısmını kontrol etmektedir. 2016 Yılında "Make America Great Again" (ABD'yi Yeniden Büyük Yapacağız) sloganıyla seçilen Trump'ın 2020 yılında tekrar seçilmek için benimsediği sloganlar ise; "Keep America Great" (ABD'yi Büyük Tutacağız) ve "Promises Made, Promises Kept" (Sözler Verildi ve Sözler Tutuldu) şeklindedir. (Layman, 2001, ss. 115-120)

3.4.2 Demokratlar

Demokrat Parti, temsilcileri Jefferson, James Madison ve Federalistlerin diğer etkili muhalifleri tarafından 1792 yılında Demokratik Cumhuriyetçi Parti'den ilham alınarak kurulmuştur. Örgütsel olarak modern Demokrat Parti'nin ortaya çıkışı ise 1830'larda Andrew Jackson'un Başkan seçilmesiyle olmuştur. William Jennings Bryan'ın 1896 yılında aday gösterilmesiyle beraber, parti, ekonomi konularında Cumhuriyetçi Parti'nin soluna yerleşmiştir. Dış politika konusunda taraf değişikliği Paulson (2000, ss. 46-72) yaşansa da, 1948 yılından itibaren sivil haklar konusunda Cumhuriyetçilere oranla daha liberallerdir. Parti günümüzde de ABD'nin sol ve sol liberal partisi olarak bilinmektedir.

Demokrat Parti, Alexander Hamilton ve John Adams'ın Federalist Parti'sine karşı Thomas Jefferson ve James Madison tarafından düzenlenen Cumhuriyetçi ya da Demokratik Cumhuriyetçi Parti'den evrilmiştir. Demokratik Cumhuriyetçi Parti 1800 seçiminde iktidara geldi. 1812 Savaşı'ndan sonra Federalistler neredeyse ortadan kayboldu ve siyaset sahnesinde ulusal siyasi parti olarak yalnızca Demokratik Cumhuriyetçiler yer almaktaydı. ABD'de, *Era of Good Feelings* dönemi olarak bilinen tek partili yönetim süreci, 1816'dan 1830'ların başlarına kadar, Whig Partisi'nin Demokratik Cumhuriyetçilere rakip olacak ulusal bir siyasi grup haline gelmesiyle devam etti.

Demokratik Cumhuriyetçi Parti, Başkan James Monroe'nun halefinin seçimi sürecinde bölündü. Andrew Jackson ve Martin Van Buren liderliğindeki eski Thomas Jefferson ilkelerinin çoğunu destekleyen hizip, modern Demokrat Parti oldu. (Traub 2016) Norton'un 1828'deki dönüşümü açıkladığı gibi: “*Jacksonların halkın iradesinin nihayet hüküm sürdüğüne inanıyordu. Cömertçe finanse edilen bir devlet partileri, siyasi liderler ve gazete editörleri koalisyonu yoluyla, popüler bir hareket Cumhurbaşkanı seçmişti. Demokratlar ülkenin ilk iyi organize olmuş ulusal partisi oldular ve sıkı parti örgütleri 19. yüzyıl Amerikan siyasetine damgasını vurdu.*” Norton (2007, s. 287) Devlet ve ulusal partiler tarafından düzenlenen platformların ardında, Demokratları karakterize eden geniş çapta bir siyasi görüş vardı. Demokratlar, çok çeşitli görüşleri temsil ettiler; ancak Thomas Jefferson'lı tarım toplumu kavramına temelden bir bağlılık yaşadılar. Merkezi hükümeti ise bireysel özgürlüğün düşmanı olarak gördüler. 1824 Yılında yolsuzluk pazarlığı Washington siyaseti şüphelerini güçlendirmişti. Jacksonlar, ekonomik ve politik gücün yoğunlaşmasından korkuyorlardı. Hükümetin ekonomiye müdahalesinin özel çıkar gruplarına fayda sağladığına ve zenginleri destekleyen kurumsal tekeller yarattığına inanıyorlardı. Bankaların ve şirketlerin federal desteğini sona erdirerek ve güvendikleri kağıt para kullanımını kısıtlayarak bireyin bağımsızlığını geri getirmeye çalıştılar. Hükümetin uygun rolünü tanımlamaları olumsuz olma eğilimindeydi ve Jackson'ın politik gücü büyük ölçüde olumsuz eylemlerle ifade edildi. Jackson, vetoyu önceki Başkanların hepsinden daha fazla kullandı. Reformcular, programlarını daha aktif bir hükümet çağrısında bulunan mevzuata dönüştürmek istiyorlardı. Ancak Demokratlar, bir halk eğitim sisteminin kurulmasının ortasında eğitim reformu gibi programlara karşı çıkma eğilimindeydiler. Örneğin, devlet okullarının ebeveynlerin sorumluluğuna müdahale ederek bireysel özgürlükleri kısıtladıklarına ve kilise okullarını değiştirerek din özgürlüğüne zarar verdiğine inanıyorlardı. Jackson, reformcuların kaygılarını paylaşmamış ve Amerikan Kızılderililerine sempati duymamakla beraber *Trail of Tears* adı verilen yol boyunca yerel halk olan *Cherokeelerin* yerlerinden edilmesi için harekete geçmiştir. Norton (2007, ss. 287-288) Henry Clay liderliğindeki karşıt gruplar ise, Whig Partisi'nin kurulmasına yardımcı oldular. Demokrat Parti, 1850'li yıllara dek, *Whigler*'in kölelik konusunda dağıldığı zaman onlara karşı küçük ama belirleyici bir avantaja sahiptiler. 1854'te Kansas-Nebraska Yasası'na öfkeli olan

kölelik karşıtı Demokratlar partiden ayrıldı ve Cumhuriyetçi Parti'yi kurmak için *Northern Whigs'e* (Kuzey Perukluları) katıldılar. (Rutland, 1995, ss. 1-4)

Demokratların fraksiyonları, Cumhuriyetçi Parti'nin üstünlük kazandığı 1860 seçimlerinde, Başkan için iki ayrı adaylık durumunu oluşması sebebiyle Kuzey ve Güney hatları boyunca Başkan James Buchanan'ın halefi seçiminde bölündüler. Radikal kölelik yanlısı *Fire Eaters*, hem Charleston'un Enstitü Salonu'ndaki nisan Demokratik toplantısında, hem de ulusal partinin köleliğin bölgelere yayılmasını destekleyen bir kararı kabul etmeyeceği Baltimore'daki haziran toplantısında bir grev başlattılar. Güney Demokratları ise, kölelik yanlısı olan görevdeki Başkan Yardımcısı John Breckinridge'i Başkan ve eski Oregon Valisi General Joseph Lane'i Başkan Yardımcısı olarak aday gösterdiler. Buna karşın, Kuzey Demokratları, Illinoislu Senatör Stephen A. Douglas'ı Başkan ve eski Gürcistan Valisi Herschel V. Johnson'ı Başkan Yardımcısı olarak aday gösterirken, bazı Güney Demokratları da Anayasa Birliği Partisi'nin adaylarını desteklediler. Başkanlık için tercihleri Tennessee Başkanı John Bell ve Massachusettsli devlet adamı ve eğitimci Edward Everett Başkan Yardımcısı şeklindeydi. Demokratların bu şekilde kırılması, Cumhuriyetçi bir zafere yol açtı ve Abraham Lincoln ABD'nin 16. Başkanı seçildi. Amerikan İç Savaşı patlak verdiğinde, Kuzey Demokratları, Savaş Demokratları ve Barış Demokratları olarak ayrıldılar. Savaş Demokratlarının çoğunun 1864 seçimlerinde Cumhuriyetçi Başkan Abraham Lincoln ve Cumhuriyetçi Ulusal Birlik Partisi'ne katılması, aynı zamanda Güneyli bir Demokrat olan Andrew Johnson'u Cumhuriyet bileğine dahil etti. Andrew Johnson, 1865 yılında Abraham Lincoln'ün yerini aldı; ancak her iki partiden de bağımsız kaldı. Demokratlar, savaştan sonra beyaz Güneylilerin yeniden yapılanmaya olan tepkilerinden ve Cumhuriyetçi Parti'ye olan düşmanlıklarından faydalandılar. 1870'lerde yeniden inşanın sona ermesiyle, 1880 ve 1890'larda Güney Carolina'dan Benjamin Tillman gibi beyaz üstünlüğünü savunan Demokrat politikacılar tarafından yönetilen Afrikalı Amerikalıların sık sık şiddetli bir şekilde haklarından mahrum bırakılmasından sonra, Güney, "Katı Güney" olarak bilinmeye başladı. Cumhuriyetçiler iki Başkanlık seçimi haricinde geri kalanları kazanmalarına rağmen, Demokratlar ile sürekli bir rekabet içerisinde bulunmuşlardır. Bu süreçte, partiye; ticaret, bankacılık ve demiryolu çıkarlarını temsil eden Samuel J.

Tilden ve Grover Cleveland liderliğindeki iş yanlısı *Bourbon* Demokratları egemen oldu. Parti, emperyalizme ve deniz aşırı genişlemeye karşı altın standardı için savaştı. Yüksek vergilere, tarifelere ve yolsuzluğa karşı savaş açtı. Ücretsiz gümüş isteyen Tarım Demokratları, 1896'da Bourbon Demokratlarını devirdi ve Başkanlık için William Jennings Bryan'ı aday gösterdi. William Jennings Bryan, güçlü bir kampanya yürütmüş olsa bile, Cumhuriyetçi William Mckinley'e kaybetti. Demokratlar, 1910 yılında Beyaz Saray'ı kontrol altına aldı ve Woodrow Wilson'u 1912 ve 1916 yıllarında Başkan olarak seçti. Başkan Wilson, Kongre'yi 40 yıldır süren gümrük tarifeleri, para ve anti-tröst konularını yeni ilerici yasalarla dillendirmeye yönlendirmiş olsa da, Versay Antlaşması'nı geçemedi. 1929 Yılında Cumhuriyetçi Başkan Herbert Hoover ve Cumhuriyet Kongresi altında başlayan Büyük Buhran sebebiyle ekonomik olarak zor bir süreçten geçen ABD'de, 1932 yılında Başkanlığa seçilen Franklin D. Roosevelt'in *New Deal* adını verdiği hükümet programlarıyla, ekonomi, yeniden rayına oturtulmuştur. Bu program içerisinde işsizlere yardım, sıkıntılı çiftçilere yardım ve büyük ölçekli bayındırlık projeleri üstlenmek içi finans ve bankacılık işlerini düzenlemek ile birlikte işçi sendikalarının teşviki ve Federal harcamalar yer almaktaydı. Bu dönem, Amerikan refah devletinin de bir anlamda başlangıcı olmuş Russel (2007, ss. 3-4) ve sendikaya karşı muhalefet, iş ve düşük vergilere destek olduğunu vurgulayan muhalifler, kendilerini Muhafazakârlar olarak adlandırmaya başlamışlardır.

1980 Yılına kadar Demokrat Parti, Mason-Dixon hattına bölünmüş iki partiden oluşan bir koalisyondur. Kuzeydeki Liberal Demokratlar ve güneydeki kültürel Muhafazakâr seçmenler *New Deal* bayındırlık projelerinin çoğundan yararlanmakla beraber, Kuzeydoğu Liberalleri tarafından savunulan sivil haklar girişimlerini arttırmaya karşı çıktılar. Franklin D. Roosevelt'in ölümünden sonra kutuplaşma daha da artmıştır. Güney Demokratları, Orta Batı Cumhuriyetçilerinin çoğuyla ittifak halinde iki partili Muhafazakâr koalisyondun önemli bir bölümünü oluşturdu. Amerikan Liberalizmi'ni güçlü bir şekilde etkileyen Franklin D. Roosevelt'in ekonomik aktivist felsefesi, partinin ekonomik gündeminin çoğunu 1932'den sonra şekillendirdi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra tarafların ve ABD'nin karşı karşıya olduğu konular arasında Soğuk Savaş ve İnsan Hakları Hareketi de vardı. Cumhuriyetçiler, Güney stratejisini kullanmaları ve *New Deal* ve *Great*

Society Liberalizmi'ne direnmeleri ile Muhafazakârları ve beyaz Güneylileri Demokratik koalisyondan çekti. Afrikalı Amerikalılar, kölelik karşıtı sivil hak politikaları nedeniyle geleneksel olarak Cumhuriyetçi Parti'yi desteklemişlerdi. 1964 İnsan Hakları Yasası ve 1965 Oy Hakları Yasası'nın kabulünden sonra, Güney eyaletleri Başkanlık siyasetinde daha güvenilir bir şekilde Cumhuriyetçi olurken, Kuzeydoğu eyaletleri de daha güvenilir bir şekilde Demokratik hale geldi. 1960 Senesinde Başkan John F. Kennedy'nin Massachusetts'ten seçilmesi, bu değişimin kısmi bir yansımasıydı. Seçim kampanyasında John F. Kennedy yeni nesil genç seçmenleri kendine çekti. *New Frontier* olarak adlandırılan gündeminde, John F. Kennedy bir dizi sosyal program ve bayındırlık projesini tanıttı ve uzay programının desteğiyle on yılın sonunda aya insanlı bir uzay aracı gezisi önerdi. Sivil haklar girişimleri için baskı yaptı ve 1964 tarihli Sivil Haklar Kanunu'nu önerdi; ancak uğradığı suikast sebebiyle bu kanunun geçişini göremedi. (Valentino & Sears 2005) John F. Kennedy'nin halefi Lyndon B. Johnson ise, Muhafazakâr Kongre'yi 1964 İnsan Hakları Yasası'nın geçmesi için büyük ölçüde ikna etti ve 1965'te daha ilerici bir Kongre ile fakirlere yardımcı olmak için tasarlanmış bir dizi sosyal programdan oluşan *Great Society*'nin (Büyük Toplum) çoğu geçti. John F. Kennedy ve Lyndon B. Johnson'ın sivil haklar savunusu, Demokratlar için Afrika Amerikalı desteğini daha da arttırdı ve katılaştırdı. Ancak bu durum, 1980 sonlarında Başkanlığa eski bir Hollywood yıldızı olan Ronald Reagan'ın seçilmesinden sonra Cumhuriyetçi Parti'ye yönelecek olan Güney beyazlarını yabancılaştırma etkisi de yarattı. ABD'nin 1960'larda Vietnam Savaşı'na katılımı, Demokratların koalisyonunun fay hatlarını daha da parçalayan bir başka bölücü meseleydi. 1964'te Tonkin Körfezi kararından sonra, Başkan Lyndon B. Johnson Vietnam'a büyük bir muharebe birliği sürdü, ancak Viet Cong'u Vietnam'dan süremedi ve bu durum 1968'de ABD'de ve başka yerlerde yaygın savaş karşıtı protestoların konusu haline geldi. Artan kayıplar, bölgeden rahatsız edici haberlerin gelmesi ve savaş maliyetinin fazlalığı giderek daha popüler hale geldi ve Demokratların 1960'ların başlarında çektiği birçok genç seçmen resmen yabancılaştırıldı.

Cumhuriyetçi Başkan Adayı Richard Nixon, Demokratik Parti'nin geçtiği karışık süreçten faydalandı ve 1968 seçimlerini kazandı. 1972 Yılında Robert F. Kennedy'nin genç, savaş karşıtı ve alternatif kültür seçmenlerine ulaşmayı

başaran Demokrat aday George McGovern'a karşı seçimi tekrar kazandı. Ancak Nixon'un ikinci Başkanlık döneminde, koltuğu, Watergate Skandalı ile sarsıldı ve azilden korkan Nixon istifa edince, Başkanlık görevini Başkan Yardımcısı Gerald Ford üstlendi. Watergate, sonuçta Demokratların lehine oldu ve adayları olan Jimmy Carter 1976'da Başkanlık seçimlerini kazandı. Güneydeki Evanjelist Hristiyan seçmenlerin de desteğiyle, Jimmy Carter, parti içindeki farklı grupları geçici olarak bir araya getirebilmiş olsa da, 1979-1980 enflasyonu ve İran İslâm Devrimi sonrasında yaşanan İran rehine krizi, 1980'de Cumhuriyetçi Başkan Adayı Ronald Reagan için zafere giden yolu açmıştır.

Ronald Reagan'ın yönetimindeki Cumhuriyetçilerin yükselişiyle, Demokratlar, 1984 yılı Başkanlık Seçimleri'nde Ronald Reagan'a kaybeden eski Başkan Yardımcısı ve Demokrat Başkan Adayı Walter Mondale gibi geleneksel adaylar ile Cumhuriyetçilere yanıt veremediler. Birçok Demokrat, umutlarını *New Ideas* temasıyla çalışan Walter Mondale'e meydan okuyan Gary Hart'ın gelecekteki yıldızına bağladı ve daha sonra 1988'de kampanyası bir seks skandalı ile sonra erdi. Demokratlar yine de Gary Hart gibi John F. Kennedy'nin pragmatik idealizminden ilham alan genç bir lider aramaya başladılar. Arkansas Valisi Bill Clinton, 1992 yılında Demokrat Aday olarak Başkan seçilen böyle bir figürdü. Parti, Ronald Reagan döneminde Cumhuriyetçilerin önemli derecede sağa kaymasından sonra, seçmen tabanıyla ekonomik açıdan merkezde (Liberal), ancak sosyal olarak ilerici bir gündem benimsedi. Ayrıca, Demokratlar, hem Liberallere, hem de Muafazakârlara hitap etmek amacıyla, sosyal müdahaleye ve olumlu eyleme sürekli bir vurgu ile birlikte, hükümet müdahalesi ile dengelenmiş dengeli bir bütçe ve piyasa ekonomisini savunmaya başladılar. Bill Clinton yönetimi de dâhil olmak üzere Demokrat Parti tarafından kabul edilen ekonomi politikasına günümüzde İngiltere'de aynı dönemde Başbakan olan ve Clinton'la çok uyumlu çalışan Tony Blair'in programından hareketle *Third Way* (Üçüncü Yol) denilmektedir.

Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a yapılan 2001 yılındaki terörist saldırıların (9/11) yanında, küresel ısınmaya karşı artan endişe ile beraber, partinin 21. yüzyılın başlarındaki bazı kilit konuları, insan haklarını korurken, terörizmle nasıl mücadele edileceğinin yöntemlerini de içermektedir; ülke güvenliği, sağlık hizmetlerine erişimin genişletilmesi, çalışma hakları, çevrecilik ve liberal

hükümet programlarının korunması gibi. 12 Yıllık Cumhuriyetçi Kongre yönetiminin ardından, Demokratlar, 2006 seçimlerinde Meclis ve Senato'nun çoğunluğunu kontrol altına aldılar. Barack Obama, Demokrat Parti'nin adaylığını kazandı ve 2008 yılında ilk Afrikalı Amerikalı Başkan seçildi. Barack Obama Başkanlığındaki Demokrat Parti, ekonomik teşvik paketi, Dodd-Frank Finansal Reform Yasası ve Uygun Bakım Yasası dâhil olmak üzere reformları ilerletti. 2010 Seçimlerinde Demokrat Parti Meclis'in kontrolünü kaybetti ve eyalet yasama organlarında ve eyalet valiliğindeki çoğunluğunu kaybetti. 2012 Seçimlerinde Başkan Barack Obama yeniden seçildi; ancak parti azınlıklarını Temsilciler Meclisi'nde tuttu ve 2014'te parti 2006'dan beri ilk kez Senato'nun kontrolünü kaybetti. Donald Trump'ın 2016 seçimlerinde seçilmesinden sonra da yönetim Cumhuriyetçi Parti'ye geçmiştir.

3.4.3 Diğerleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasal partilerin amaç ve vizyonlarının beyanına “Niyet Mektubu” denilmektedir. Partilerini temsil eden adayların bu irade beyanlarına harfi harfine olmasa da belirli bir derecede uyması beklenmektedir. Siyasal partilerin bir nevi yol haritası olan programları, öncelikle kendi üyelerinin oluşturmuş olduğu bir komite tarafından ele alınmakta olup, sonrasında yine bu üyeler tarafından program istişare edilmektedir. Aynı siyasal parti içerisinde farklı seslere sahip olan üyelerin birbirleri ile ortak bir noktada buluşması, tarafların sahip olduğu görüşlerinden belirli tavizler vermesi neticesinde çoğunluk görüşü ile beraber parti programını oluşturmaktadır ve bu durum parti içi demokrasinin varlığının göstergesidir. Günümüz Amerika Birleşik Devletleri güncel siyasetinde önde gelen iki büyük parti olan Cumhuriyetçiler ve Demokratlar, çeşitli ihtilafli konular üzerinden taraf olup olmamalarına göre çeşitli siyasi duruşlar sergilemektedirler. 1852 Yılından beri seçilen her ABD Başkanı, Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti olmak üzere iki temel partiden birinin üyesi olsa da, Amerika'da Reform Partisi, Liberteryen Parti, Anayasa Partisi ve Yeşil Parti gibi başka siyasal partilerin varlığı da mevcuttur.

Reform Partisi (*Reform Party*), Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti'ye alternatif oluşturmak amacı ile kurulmuş ve ekonomik konularda tutucu bir siyaset izlemekle beraber, sosyal konulardan uzak kalmayı tercih etmiştir; Liberteryen Parti (*Libertarian Party*), sivil özgürlükleri, devletin müdahalesinin olmadığı bir

yapıyı ve *laissez-faire* ekonomiyi destekleyen, refah devletinin kaldırılmasını savunan bir parti iken; Anayasa Partisi (*Constitution Party*), Cumhuriyetçi ve Demokratik Parti'nin ardından üçüncü büyük parti durumunda olup, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nin ilkelerini yansıtan bir programa sahip olduğu öne sürülmektedir. Liberteryen Parti gibi *laissez-faire* bir ekonomiyi savunan Anayasa Partisi, kürtaj, eşcinsel evlilik, yasadışı göç gibi konularda Cumhuriyetçi Parti'ye benzer bir siyasal çizgidedir; Yeşil Parti (*Green Party of the United States-GPUS*) ise, dünyadaki diğer yeşil partilere benzeyen bir yapıda siyaset izlemekte olup, 1996 yılında ilk kez ABD Başkanlık yarışına Ralph Nader'le ve Başkan Yardımcısı adayı olarak da Winona LaDuke ile katılmıştır.

3.5 Amerikan Siyasetindeki Temel İdeolojik Ayrışma Noktaları

Amerikan siyasetindeki iki büyük parti olan Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti; iklim değişikliği, göç konusu ve göçmenlere bakış, bireysel silahlanma ve silah satışları, ölüm cezasına bakış, kürtaj, militarizm ve savaşlara bakış, uluslararası ilişkilerde tek taraflılık ve çok taraflılık, LGBT hakları, marijuana ve diğer keyif verici maddelere bakış, kadın hakları, azınlık hakları, ekonomi politikaları ve vergilendirme, sosyal devlet uygulamaları, İslâmofobi, dinin toplumsal ve siyasal yaşamdaki yeri konularında birbirinden farklı fikirlere ve yaklaşımlara sahiptir. Bu bölümde, bu konular detaylı bir şekilde irdelenecektir.

3.5.1 İklim değişikliği

18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Sanayi Devrimi ile beraber ortaya çıkan iklim değişikliği hususunda, ulusal ve uluslararası boyutlarda devletler tarafından alınan önlemlerin yetersiz kalmasıyla birlikte, iklim değişikliğinin negatif etkisi artar vaziyette sürmüştü ve bu konu Amerikan ulusal siyasetinde ve uluslararası platformlarda giderek daha önemli bir siyasal sorun ve tartışma konusu haline gelmiştir. Dünya Bankası verilerinde Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) bakımından dünyanın en büyük ekonomik gücü olan ABD, sahip olduğu bu muazzam gücün yanında, Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütlerin kuruluşlarında ve işleyişlerinde sahip olduğu büyük etkiden dolayı da küresel sistemde en önemli aktör ve belki de tek süpergüçtür. Bu güç, ABD'ye iklim değişikliği konusunda yapılan ve uluslararası boyutlarda imzalanan çevre koruma anlaşmalarında da etkili olma fırsatı vermektedir. Somut bir örnek vermek

gerekirse; 1970'li yıllarda çevreci hareketlerin yaygınlaşmasında ABD'nin korumacı politikalarının etkili olduğu ve 1987 tarihli Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'nün¹¹ oluşturulmasında ABD'nin liderlik rolünü üstlendiği vurgulanmaktadır. Falkner (2001, ss. 157-158) Bu gibi hususlarda önemli bir role sahip olan ABD'deki Başkanların iklim değişikliği konusuna yaklaşımındaki hassasiyet, uluslararası girişimleri de temelinden etkilemektedir.

Atmosferde bulunan sera gazı miktarının artmasıyla beraber iklim değişikliğinin baş göstermesinin ana sorumlularından birisi de ABD'dir. Ekonomik sistem ve üretim alanlarında çoğunlukla fosil yakıtları kullanan ABD, dünyada en yüksek sera gazı emisyonuna sahip ülkelerden birisidir. İklim değişikliği konusunda Cumhuriyetçi Başkan George W. Bush'un 2001 senesinde göreve gelmesinin üzerinden fazla geçmeden ABD'nin Kyoto Protokolü'nü¹² onaylamayacağını ve süreçten çekildiğini açıklaması, iklim değişikliği konusundaki girişimleri akamete uğratmıştır. George W. Bush'un aksine, Demokrat Başkan Barack Obama ise, 2008 yılındaki ilk dönem seçim kampanyasından başlayarak ABD'nin bu konuda sorumluluk alması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Barack Obama yönetiminin bir sonraki döneminde almış olduğu kararlar Paris İklim Antlaşması'nı¹³ desteklemiş ve iklim değişikliği mücadelesinde önemli adımlardan birisi olmuştur.

Barack Obama'nın ardından 45. ABD Başkanı olan Donald Trump ise, seçim kampanyasındaki iklim değişikliğine inanmadığı düşüncesini göreve başladıktan sonra da aynı şekilde muhafaza etmiştir. Bunun yanında, Barack Obama dönemindeki düzenlemelerin büyük bir kısmının iptal ederken, ülkesinin Paris İklim Antlaşması'ndan da çekileceklerini bildirmiş ve bunu gerçekleştirmiştir. Barack Obama döneminde ABD Başkanı'nın iklim mücadelesi hususunda önemli bir isim olarak görülmesinden sonra, Donald Trump döneminde, ABD, bu süreçte sorumluluk almaktan kaçan bir aktör olarak dikkat çekmiştir. ABD'de iki Başkan arasındaki bu politika farklılıklarından ötürü, ABD'nin uluslararası

¹¹ Bu protokol ile ozon tabakasını incelten maddelerin kullanımının ve üretiminin kontrol altına alınması hedeflenmiştir.

¹² Kyoto Protokolü, küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleme etmek için oluşturulan çerçeve sözleşmedir.

¹³ Küresel ısınmanın iki derecenin altında tutulması için faaliyet gösterilmesini hedefleyen sözleşmedir.

müzakerelerdeki liderlik rolü de olumsuz yönde etkilenmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında atmosferde artan karbondioksit miktarı ile beraber yerküre iklim değişikliği tehdidi altındadır. Yine bu süreç içerisinde, dünyanın farklı bölgelerinde kıtlık ve olumsuz hava koşullarının etkilediği üretim sektöründeki düşüşler dünyanın dikkatini iklim değişikliğine çevirmiştir.

İklim değişikliği konusunu kamuoyu önünde konuşan ilk ABD Başkanı ise Demokrat Jimmy Carter olmuştur.¹⁴ Bunun üzerine, Kongre’de iklim tartışmaları neticesinde 1978 Ulusal İklim Programı Yasası¹⁵ ile insan etkinliklerinden kaynaklanan iklim değişikliği araştırma programı kurulmuştur. Bailey (2016, ss. 50-51) Çevre sorunlarının gün geçtikçe artmasıyla beraber, doğal kaynaklar ve doğal çevrede meydana gelen değişiklikler üzerine, Carter’ın kurduğu özel bir ekip tarafından Global 2000 Raporu¹⁶ hazırlanmıştır. Bu raporun içeriğine göre, fosil yakıt kullanımının ve bazı insan etkilerinin atmosferde karbondioksit artışına ve dünyanın ısınmasına neden olabileceği, dolayısıyla iklimi etkileme potansiyeline sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Sussman & Dayness 2013) (The Report Global to the President 2000) Bu süreçte bazı önlemler almak için adımlar atılmak istense dahi, bu adımların karşısında oluşturulacak politikaların ekonomiyi ciddi boyutta etkileyeceği düşünülerek, iklim değişikliğinin inkâr edilmesi sürecine girilmiştir. Jimmy Carter’in talebi üzerine hazırlatılan Global 2000 Raporu, o dönemde çıkan krizler sebebiyle kendisinden sonraki ABD yönetimleri için kaynak niteliği olmaktan öteye gidememiştir.

Cumhuriyetçi Ronald Reagan yönetimi döneminde, iklim değişikliği konusu arka plana atılmıştır. Konunun araştırılmasına ilişkin fonların azaltılmasına rağmen bilimsel raporlar aracılığı ile konu sürekli gündemde kalmıştır. Çevre Koruma Ajansı (*United States Environmental Protection Agency-EPA*) ve Ulusal Bilimler Akademisi (*National Academy of Sciences-NAS*) tarafından yayımlanan iki rapor iklim değişikliğine farklı yönlerden bakmaktaydı. NAS Raporu, küresel ısınmanın çok ciddi boyutlarda olmayabileceğini, EPA Raporu ise sıcaklık artışının önemli bir seviyede olacağını belirtmiştir. Ronald Reagan yönetimi, EPA

¹⁴ 27 Mart 1979’da Kongre’de yaptığı “Bilim ve Teknoloji” konuşmasında “antropojenik” (insan kaynaklı) iklim değişikliği konusu.

¹⁵ Bu yasa ile Paris İklim Antlaşması’ndan ayrılmak isteyen Donald Trump’ın aylık işlemlerinde federal bütçeden kaynak kullanılmasını engellemek amaçlanmıştır.

¹⁶ Sürdürülebilir toplumsal kalkınma konulu 1980 tarihli rapordur.

Raporu yerine, maliyet odaklı olan NAS Raporu'nu ön planda tutmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda iklim değişikliğinin uluslararası gündemde önemli bir yer teşkil etmesiyle birlikte, ABD'nin bu konuda etkin bir rol üstlenmesi gerektiği baskısı uluslararası örgütler tarafından belirtilmiştir. Bu süreçte iklim değişikliğinin bilimsel olarak ele alınabilmesi için Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization-WHO*) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından hazırlanan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (*Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC*) kurulmuştur. Ronald Reagan döneminde yaşanan başka bir gelişme de, iklim değişikliği için politika geliştirme görevinin EPA ve Dışişleri Bakanlığı'na verildiği Küresel İklim Koruma Yasası'dır. Ronald Reagan'ın çevre politikası konusundaki en kritik adımı Montreal Protokolü'nü imzalamaktır. Genel olarak, Reagan, acil ve somut eylem planları yerine sürekli daha çok bilimsel kanıtı ihtiyaç olduğunu iddia etmiş ve araştırma fonlarını azaltmaya çalışarak bilimi göz ardı etmeyi seçmiştir. (Sussman & Dayness 2013)

1900'lü yılların sonuna doğru iklim değişikliğinin etkisinin ABD'de şiddetlenmesi üzerine, bu konu, hem kamuoyunda, hem de seçim sürecinde kritik bir öneme sahip olmuştur. Ronald Reagan'ın Başkan Yardımcısı olan George H. W. Bush, 1988 yılında gerçekleştirilen seçimlerde Cumhuriyetçi Parti'nin Başkan adayı olarak seçim kampanyasında iklim değişikliği hususunda yönetimin etkisiz kaldığını ileri sürenlere "*Sera etkisi konusunda bir şey yapamayacak kadar güçsüz olduğumuzu düşünenler Beyaz Saray etkisini unutuyor*" şeklinde cevap vermiştir. (Hudson 2018) Bu süreçte George H. W. Bush'un eski yönetime nazaran daha etkili politikalar izleyeceği görüntüsü verilmesine karşın, alınacak önlemlerin ekonomiye ve üretime vereceği zararlardan ötürü aksi bir pratik gerçekleşmiştir. Örnek olarak, 1990 yılında düzenlenen Dünya İklim Konferansı'nda karbondioksit azaltımını öngören antlaşmayı imzalamayı reddeden tek sanayileşmiş ülke ABD olmuştur. (Sussman & Dayness 2013) Bu konferanstan iki yıl sonra, BM Dünya Zirvesi'nin sonunda BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ile beraber uluslararası alandaki en önemli sorunlardan birisi de iklim değişikliği konusu olmuştur.

Bir sonraki seçim dönemi sonunda, ABD, tekrardan bir Demokrati yani Bill Clinton'ı Başkanlığa seçmiştir. Bill Clinton, seçim kampanyasında sera gazı emisyonunu 8 sene içerisinde belirli bir seviyeye kadar indirme sözüyle beraber,

Beyaz Saray'da görevi devraldıktan sonra bir yeşil takım oluşturmuş ve bu da ABD'den somut adımlar bekleyenleri heyecanlandırmıştır. Bu dönemdeki en önemli gelişme ise, kuşkusuz, Kyoto Protokolü'nün imzalanmasıdır.¹⁷

Bill Clinton sonrasında göreve gelen Cumhuriyetçi George W. Bush ise, Kyoto Protokolü'nün ABD'nin evrensel ekonomideki rakipleri için emisyon indirimi sorumluluğu yüklediğinden bu sistemin adaletsiz olduğunu ve bu antlaşmanın da Amerikan ekonomisine yük getireceğinden çekildiklerini ilan etmiştir. Vogler (2016, s. 41) Ayrıca George W. Bush, iklim değişikliği sorununun gerçek ve insan kaynaklı olduğunu reddederek, bu konuda daha çok bilimsel araştırmaya ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir.

İklim değişikliğinin ABD üzerinde yaratmış olduğu negatif yönlü ivmeden ötürü, 2008 yılı Başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti adayı Barack Obama ve Cumhuriyetçi Parti adayı John McCain tarafından bu konu kampanyaları dâhilinde ön sıralarda yer almıştır. Seçimin galibi olan Demokrat Barack Obama görevine başladığında, iklim değişikliği hususunda küresel bir liderlik rolü üstlenmeyi amaçlamıştır. Bu hususta yapmış olduğu açıklamada, kendi yönetiminin gerçekleri inkâr etmeden onlar tarafından yönlendirileceğini dile getirmiştir. (Goldenberg 2017) Aslında Barack Obama'nın bu söylemi, George W. Bush döneminin iklim değişikliği konusunda gerçeği inkâr eden tavrına bir yanıt olarak da algılanabilir. Barack Obama'nın en önemli adımları, İklim Eylem Planı ve Temiz Enerji Planı olmuştur. Paris İklim Antlaşması'nın imzalanmasını desteklemesi ve ABD'nin uluslararası arenada iklim değişikliği konusunda liderlik pozisyonunu üstlenmesi istenci de bu dönemin önem arz eden noktalarıdır. ABD iklim değişikliğinden kaynaklı doğal afetlerden ötürü ekonomik ve hayati büyük kayıplar yaşamaktadır. Bu sebepten ötürü, Barack Obama, Başkanlığının ikinci döneminde iklim değişikliği hususunda ciddi adımlar atmıştır. Barack Obama dönemindeki iklim değişikliği hususundaki en önemli çalışma İklim Eylem Planı (*Climate Action Plan*) olmuştur ve bu planın en önemli bileşenlerinden birisi de Temiz Enerji Planı'dır¹⁸ (*Clean Energy Plan*). İklim Eylem Planı'nda ABD'nin karbon emisyon oranının düşürülmesi amacıyla

¹⁷ Bu Protokol ile taraflar için belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilecek bağlayıcı emisyon indirim hedefleri saptanmıştır.

¹⁸ Temiz Enerji Planı'nda, 2030 yılına kadar CO₂ emisyonlarının 2005 seviyesinin %32 altına indirilmesi hedeflenmiştir.

hedefler belirlenmiş ve iklim değişikliğinin sebep olabileceği etkilere karşı hazırlıklar yapılmakla beraber, uluslararası alanda bu konuda liderlik yapılabilmesi için detaylar yer almıştır. Bunun yanında, Temiz Enerji Planı ile beraber gerekli şartlar yerine getirildiğinde, rüzgâr, güneş ve diğer yenilenebilir enerji türleri kaynaklarına önem verilecektir. Başkan Obama, iklim değişikliğini genel bir varoluşsal tehdit olarak görmüş ve önlem alınmadığı takdirde giderek daha sık bir şekilde kuraklık, kıtlık gibi olayların yaşanma ihtimalinin yüksek olması ile birlikte bu durumların terörizm, Suriye İç Savaşı, Rusya ve İran ile ilişkiler, nükleer silahlar ve Orta Doğu'daki gelişmeler gibi dış politika konularından bile daha önemli olduğuna işaret etmiştir. Bu noktadan hareketle, Barack Obama yönetimi süresince ABD'de iklim değişikliği hususunda iddialı hedefler yer almakla beraber, bu hedeflere ulaşmak için somut adımların varlığı da 2015 yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne (*National Security Strategy*) bakıldığında görülmektedir. Ancak Barack Obama'nın Temiz Enerji Planı, halefi olan Başkan Donald Trump tarafından iptal edilmiştir.

Başkan Barack Obama'nın yönetiminden sonraki süreçte iklim değişikliği konusundaki gelişmeler bakıldığında; 2016 yılındaki Başkanlık seçimini sürpriz bir şekilde kazanan Donald Trump haricindeki Cumhuriyetçi Parti adaylarının bu hususta benzer söylemlere sahip olduğu görülmektedir. Örnek olarak, Şubat 2016 yılında kampanyasını durdurduğu sürece dek Cumhuriyetçi Parti aday adaylarından New Jersey Valisi Chris Christie, Barack Obama'nın iklim değişikliği ile mücadelede ABD liderliğinin zorunlu olduğu görüşünü eleştirerek, ABD'nin toprak bütünlüğünü düşünmek ve Suriye krizine çözüm bulmak gibi konulardan ziyade başka şeyler hakkında konuşmasını "küçük düşürücü" olarak nitelendirmiştir. Başka bir aday adayı olan Arkansas eski Valisi Mike Huckabee de, Barack Obama'nın Paris Zirvesi için gösterdiği çabayı Twitter'da eleştirirken, "*Bizim bir Başkomutana ihtiyacımız var, baş meteoroloğa değil*" ifadesini kullanmıştır. (Kopan & Goldin 2015) Barack Obama'dan ABD Başkanlık görevini devralan Donald Trump da, seçim kampanyasında Barack Obama'nın iklim değişikliğini dünyanın karşı karşıya olduğu en kritik problem olarak nitelendirmesi "*duyduğum en aptalca açıklamalardan biri*" şeklinde ifade etmiştir. İklim değişikliği konusunda sermaye odaklı düşünce yapısına sahip olan Donald Trump'ın yönetime gelmesiyle beraber, bu konuda yeni bir sayfa

açılmıştır. ABD Başkanı Donald Trump, gerek seçim kampanyası süresinde, gerekse de göreve başladıktan sonra iklim değişikliğine inanmadığını ve küresel ısınmanın Çin tarafından Amerikan ekonomisini ve rekabet gücünü zayıflatmak üzere yaratılan bir aldatmaca olduğunu defalarca dile getirmiştir. Zhang ve diğerleri (2017, s. 213) Bu duruma bağlı olarak da, önceki Başkan Barack Obama'nın karar ve uygulamalarının iptal edilmesi ve Paris İklim Antlaşması'nda verilen taahhütlerin yerine getirilmemesi konuları hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Başkan Donald Trump'ın almış olduğu kararlardan birisi de, 28 Mart 2017 tarihinde yayımlanan "Enerji Bağımsızlığının ve Ekonomik Büyümenin Teşvik Edilmesi" başlıklı Başkanlık kararı olmuştur. Bununla birlikte, Başkan Donald Trump, Barack Obama'nın Kasım 2013 yılındaki Başkanlık kararı ve İklim Eylem Planı gibi iklim değişikliği alanındaki düzenlemelerin iptal edildiğini duyurmuştur. (Ağaçayak & Nash & Şahin 2017) Bu noktada, yerli enerji kaynaklarının geliştirilmesi veya kullanılması potansiyeline engel olan düzenlemelerin gözden geçirilmesi, temiz kömür, düzenleyici yüklerden kurtulmak gibi Başkanlık metninde yer alan ifadelerden yola çıkılarak, Donald Trump'ın ulusal çıkar, piyasa ekonomisi ve fosil yakıtların kullanımına işaret eden yeni politikalar izlemesi, iklim değişikliğini inkâr söylemine atıf yapıldığını gösterir niteliktedir.

Bu sürecin bir başka destekleyicisi de, Donald Trump'ın göreve başladıktan sonra enerji politikasının fosil yakıt kullanımının arttırılması üzerine inşa edildiğini gösterir nitelikte olan Dışişleri Bakanlığı gibi kritik bir alana bir petrol şirketinin eski CEO'sunu (Rex Tillerson) seçmesi olmuştur. Donald Trump'ın göreve başlamasıyla birlikte almış olduğu bu kararlar ve oluşturmuş olduğu yönetim ekibi ile beraber, Barack Obama yönetiminin yalnızca federal alandaki uygulamalarından değil, uluslararası liderlik rolünden de vazgeçileceği sinyalleri verilmiştir. Akabinde, ABD'nin Paris İklim Antlaşması'ndan çekileceğinin açıklanması ile de bu doğrulanmıştır. Alınan kararların devamında, Barack Obama'nın İklim Eylem Planı'nın kilit noktası olan Temiz Enerji Planı'nı da Başkan Trump iptal etmiştir. Ayrıca Obama yönetimince açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde iklim değişikliği en önemli tehditlerden biri olarak ifade edilirken, Donald Trump yönetiminde açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde iklim değişikliğine "güvenlik riski" olarak bile yer verilmemiştir. (Borger 2017)

Donald Trump, her fırsatta iklim değişikliğine inanmadığını dile getirmekte ve tüm bilimsel verilere ve raporlara rağmen bu tavrını istikrarlı bir şekilde sürdürmektedir.

Dünyanın en büyük ekonomisi ve sanayileşmiş ülkelerinden birisi olan özellikle ekonomik büyüme sürecinde fosil yakıtları kullanan ABD'nin iklim değişikliği hususunda üzerine düşen sorumluluk büyük olmasına rağmen, ABD, bu yükü sırtlamaktan uzun süre kaçınmıştır. Örnek olarak, George W. Bush döneminde emisyon azaltım yükümlülüğü ekonomiye büyük bir yük olacağından Kyoto Protokolü sürecinden ayrılması nedeniyle ABD'nin protokolün işlevsiz kalmasına sebebiyet verdiği yorumu yapılabilmektedir. Bunun yanında, iklim değişikliği hususunda ABD'den beklentilerin önemli ölçüde karşılanabileceği kararlarının alındığı ve uygulamaların gerçekleştirildiği dönem olarak Barack Obama yönetimi gösterilebilir. Nitekim Barack Obama'nın iklim konusunu sürekli olarak dile getirmesi, bu konuyu Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti arasındaki en önemli ayrım noktalarından biri haline getirmiştir. Bu noktada, genel olarak Demokrat Partili Başkan ve politikacılar ABD'nin bu hususta faaliyete geçmesi gerektiğini savunurken, Cumhuriyetçiler ise ekonomik çıkar ve küresel rekabet gerekçesiyle iklim değişikliğini inkâr etmeyi veya önemsememeyi tercih etmektedirler. Barack Obama döneminde başlatılan İklim Eylem Planı ile birlikte belirlenen hedefler ve kararlaştırılan politikalar sayesinde uluslararası iklim müzakerelerinde ABD daha etkin bir aktöre dönüşmüş; ancak Donald Trump yönetiminde ise bu süreç hızla aşınmıştır. Donald Trump, seçim kampanyasından yönetimine dek iklim değişikliğine inanmamış ve seçim kampanyası sürecinde Paris İklim Antlaşması'ndan çekileceklerini ilan etmiştir. Donald Trump'ın Paris İklim Antlaşması'ndan çekileceklerini duyurması ve bunu yapmasıyla beraber Barack Obama döneminde dile getirilen iklim değişikliği ile mücadele hususunda ABD'nin liderlik sorumluluğunu alması konusu rafa kaldırılmıştır.

3.5.2 Göç konusuna ve göçmenlere bakış

Küresel sistemde ülkelerde yaşanan savaş, kıtlık, siyasi gerilim, ekonomik buhran ve daha birçok problemden ötürü, insanlar, binlerce yıldan beri süregelen düzenlerini terk ederek yeni yerleşim yerlerine göç etmektedirler. Bu göç

hareketlerinden bazıları başarıya ulaşırken, bazı durumlarda da göçmenlerin hayatlarını kaybetmesiyle neticelenebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasal partilerin göçmenlere yaklaşım politikalarının çeşitlenmesinde bir yanda Muhafazakârlık ve ekonomik Liberalizm tutumuna sahip Cumhuriyetçi Parti bulunurken, diğer yanda da Sosyal Liberalizm ve Sosyal Demokrasiyi benimseyen Demokrat Parti yer almaktadır. ABD'de Başkanlık koltuğuna ulaşmak için yaşanan siyasi rekabet sürecinde, her iki partinin de ekonomik, eğitim, sağlık, güvenli ve savunma konularında savundukları kendi görüşleri olmakla birlikte, bu görüşler arasında farklılıklar mevcuttur. Yaşanan bu görüş ayrılıklarından yüksek derecede önem arz eden bir tanesi de göç politikasıdır. Özellikle de Cumhuriyetçi Parti'nin ABD'ye gerçekleştirilen göç hareketliliğinin artmasıyla birlikte öne çıkarmış olduğu göçmen sorunu, kamuoyunda yıllar içerisinde defalarca tartışmalar yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Demokrat Parti'nin sınır güvenliği konusunda esnek davranması, Cumhuriyetçi Parti tarafından sınır güvenliğinin tehlikeye atılarak bir kaos yaratabileceği eleştirisini beraberinde getirmektedir. Bu noktada, Cumhuriyetçi Parti'nin ABD'nin yasadışı göç hareketliliği sebebiyle bir göçmen problemi yaşadığı düşüncesine sahip olduğu aşikâr olup, ülke genelinde göçmen politikalarının güncel ortama uyum sağlaması için revize edilmesi ve göçmenler üzerinde sıkı bir denetim gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Cumhuriyetçi Parti'nin bu tutumu, ABD'de yer alan göçmen karşıtları tarafından da desteklenmektedir. Ayrıca Cumhuriyetçi Parti, bu göç hareketliliği neticesinde ülke içerisindeki düzenin zarar gördüğünü, yaşam standartlarında dengesizliklerin meydana geldiğini ve suç ve şiddet olaylarının artmasına sebebiyet verdiğini de savunmaktadır. Cumhuriyetçi Parti'nin ülke gündeminde önemli bir yere sahip olan göç ve göçmen konusu hakkındaki sert tutumu sebebiyle, parti içerisinde de zaman zaman fikir ayrılıkları yaşanmaktadır. Bunun sebebi, sahip olunan sert söylemin ABD'de yer alan göçmenlerin oylarının Demokrat Parti'ye lehine kullanılmasını engelleme isteğidir. Bu görüş ile beraber bazı Cumhuriyetçi Parti mensupları göçmenlere daha ılımlı bir şekilde yaklaşırken, parti, resmi düzeyde yasadışı göçlere taviz verilmeyeceği ve bu göçlerin engellenmesi için ABD'de göçmenlere sıkı denetim içeren politikaların uygulanması gerektiği görüşündedir. Sınır güvenliği üzerinde yoğunlaşan Cumhuriyetçi Parti, yasal yollar ile ABD'ye girişin gerçekleştirilmesi için sınır denetiminin arttırılmasını desteklerken, yasal

prosedür ile ABD'ye gelenlere de herhangi bir ayrımcılığın uygulanmaması gerektiğini de ifade etmektedir. Desteklenen bu politikaların yanında, Cumhuriyetçi Parti, göçmenlerin ABD'ye giriş ve çıkışları esnasında izlemek için biyometrik verilerin kullanılmasını savunmaktadır. Bu sayede, ABD'ye giriş yapan göçmenlerin ülkede ne kadar süreyle kaldıkları ve burada yasadışı olarak kalıp kalmadıkları hakkında devletin bilgi sahibi olmasını sağlamak istenmektedir. Bu sistemin yanında, keşif kameraları, sınır devriye görevlileri gibi sistem ve güvenlik gücü kullanımının da artırılması Cumhuriyetçi Parti'nin isteği dâhilindedir. Hukuki zeminde ise, Cumhuriyetçi Parti, yasadışı göçmenlere af getirildiğinde bu durumun yalnızca yasadışı göç hareketliliğini teşvik edeceğini düşünmektedir. Yasadışı hareketliliğin yanında, bu esnada kaçak göçmenlere yardım eden, iş imkânı sunan ve sahte belge oluşturanlar için de katı cezalar uygulanmasını savunmaktadır. Tüm bu görüşler, Cumhuriyetçi Parti'nin göçmen politikasında, ABD ekonomisinin sınır güvenliği konusunda büyük bir bütçenin ayrılması öngörülmektedir. ABD'nin mevcut Başkanı Donald Trump, Meksika sınırına parası Meksika hükümeti tarafından verilecek olan bir duvar inşa edilmesini savunarak bu konuda yeni bir adım atmıştır.

Cumhuriyetçi Parti'nin izlemiş olduğu göç ve göçmen politikasına karşın, Demokrat Parti, bu konuda daha ılımlı bir görüşe sahiptir. Demokrat Parti, temelde göçmenler ve kültürel çeşitlilik üzerinde temel politikalarını yoğunlaştırmakla beraber, ABD'ye gelen göçmenlerin yerel kültürü benimsemesine ek olarak, kendi kültürlerini de muhafaza edebilmeleri gerekliliği görüşüne sahiptir. Cumhuriyetçi Parti'nin göç ve göçmenler konusundaki radikal düşünce yapısı ve sert tutumunun aksine, Demokrat Parti, göçmen politikalarının göçmenler lehine değiştirilmesini desteklemektedir. Bu uğraşı destekler nitelikte, Demokrat Parti, göçmenlik sisteminin revize edilerek göçmenlerin vatandaşlığa geçiş sürecinin kolaylaştırılması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Öte yandan, Demokrat Parti, "özgür göç" veya "açık göç" olarak isimlendirilen uygulama gereği, bireylerin arzu ettikleri ülkeye göç edebilmelerinin gerektiğini desteklemektedir. Bu uygulama ile birlikte, ABD'de yaşamakta olan göçmenlerin ailelerinde uzakta yaşamasını engelleyerek, tek bir çatı altında birleşmeleri için çaba göstermektedir. Demokrat Parti, aynı zamanda ABD'nin bir göçmen ülkesi olduğu görüşünü öne çıkartarak; sınırlara duvar inşa etmenin, göçmen çocukları

ailelerinden ayırmanın ve benzer faaliyetlerin ABD'nin sınırlarının denetlenmesi konusunda mantıklı bir hareket olmadığı görüşündedir. Cumhuriyetçi Parti'nin göçmenleri ekonomik bir yük ve sınır güvenliğinin zarar görmesi olarak algılamasına karşın, Demokrat Parti, göçmenlerin ekonomik ve güvenlik hususunda tehditten ziyade özellikle eğitim alanında ABD'ye gelenlerin ülkeye önemli faydalar sağlayabileceğini belirtmektedir. Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'ın 2016 yılında ABD Başkanı seçilmesinden sonra göçmen karşıtı politikalara ağırlık verdiği görülmesine karşın, ABD Temsilciler Meclisi'nde Demokrat Parti'nin çoğunluğu elinde bulundurmasıyla Başkan'ın aldığı kararların yasalaşması engellenmektedir. Bu noktada Cumhuriyetçi Parti'nin göçmen politikalarının uygulanması önündeki önemli bir engel Temsilciler Meclisi'ndeki Demokrat Parti çoğunluğudur.

2016 senesinde ABD'de Başkanlık seçimlerine Cumhuriyetçi Parti adayı olarak katılan Donald Trump, seçimlere “Make America Great Again” (Amerika'yı Yeniden Büyük Yapalım) sloganıyla birlikte girerken, Başkan seçildiği takdirde ABD için büyük bir tehdit olarak gördüğü göçmen sorununa karşı radikal önlemler alacağını dile getirmiştir. (Vega 2018) Donald Trump'ın seçim propagandalarında yer verdiği göçmen karşıtı sert dil, ülke genelinde pek çok kişi tarafından tepki ile karşılanmıştır. Ancak Donald Trump'ın göçmen karşıtı söylemleri kendisine karşı muhalif hareketler oluşturmuş olsa da, ülke genelinde sağ ve aşırı sağ çevrelerde popülerliğini arttırmıştır. Başkanlık seçimleri süresince Donald Trump'ın yoğun olarak üzerinde durduğu konulardan birisi de, İslâm dinini kullanarak terör eylemi gerçekleştiren radikal gruplardır. Bu hususta, Donald Trump'ın Müslüman göçmenlere karşı yaptığı açıklamalar ülke genelinde İslâmofobi'nin kuvvetlenmesine sebebiyet vermiştir. Hatta Trump, Başkan seçilmesi halinde ülke genelinde Müslüman göçmenlere yönelik sıkı bir kontrol sistemi oluşturacağını da söylemiştir. Buna ek olarak, güvenlik tehdidi oluşturduğu iddia edilen Müslüman ülkelerden göçün sınırlandırılacağını ve hatta yasaklayacağını açıklamış ve bunu seçildikten sonra birkaç ülkeyle sınırlı olarak da olsa uygulamıştır. (Nguyen & Kebede 2017) Ama Trump, bu düzenlemelerden Müslüman ABD vatandaşlarının veya ABD Ordusu'ndaki Müslümanların hariç tutulacağını da açıklamıştır. Bu genel çerçevede, Cumhuriyetçi Parti ile Demokrat Parti göç ve göçmen politikası hususunda kıyaslandığında; bir yanda radikal ve

sert bir tutumu benimseyen Cumhuriyetçi Parti cephesi dururken, onun karşısında göçmenlerin de çeşitli haklara sahip olduğunu ve göç stratejisinin daha ılımlı bir şekilde yürütülebileceğini savunan Demokrat Parti yer almaktadır.

3.5.3 Bireysel silahlanma

Cumhuriyetçi Parti, kuruluşundan günümüze gelene dek özgürlük ve bireysel sorumluluk konusunu en temel prensibi olarak benimsemekle beraber, Cumhuriyetçiler, ülkede daha az düzenleme yoluna giderek hükümeti sınırlandırmakta ve bu stilin etkin yönetim için gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Elbette ki, Cumhuriyetçilerin sergilediği bu duruş, silah kontrolü konusuna bakışta da kendisini göstermektedir. Bu noktada, Cumhuriyetçi Parti, ABD vatandaşlarının silah sahibi olma, taşıma ve kullanma hakkının olduğunu savunmaktadır. Savunulan bu düşünce yapısı, Cumhuriyetçi Parti'nin temel felsefesi ile beraber ABD Anayasası'nın yorumlanmasına dayanan ideolojik bir silahlanma düşüncesine dayanmaktadır. Cumhuriyetçilerin silah kontrolü hususundaki genel tutumu, bu konunun temel ideolojileriyle uyumlu olduğu ve de Anayasa'nın ilk 10 maddesindeki değişikliklerin (özellikle de ikinci değişiklik-*Second Amendment*) her ABD vatandaşının yok sayılmayacak haklarının tanımı olduğunu ifade etmektedir. Bu değişiklikler arasında ikinci değişiklikte yer alan silah taşıma hakkı (*right to bear arms*) da bulunmaktadır.¹⁹ Cumhuriyetçiler, genel olarak sosyolojik değerlerdeki değişimlerin Anayasa ve Haklar Yasası tarafından ifade edilen hak ve özgürlükler içerisinde bir etkiye sahip olmadığı inancındadır. Dolayısıyla, Cumhuriyetçilerin silah hakları alanındaki tutumları, sadece silaha olan yüksek ilgiden ziyade, ülkede oluşturulmuş olan belirli hakların korunmasını gerektiren temel bir ilkeden de kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, Cumhuriyetçiler, ateşli silahlara dair düzenlemelerin hükümet eliyle yapılmasının da anayasaya aykırı olduğunu savunmakla beraber, silah yasalarının çoğunun bireysel silah taşıma hakkını engellediği görüşüne sahiptir. Bu noktada, Cumhuriyetçilerin görüşü, ikinci değişikliğin; bireye, kendisini, ailesini ve malını koruma hakkını vermesi üzerindedir. Elbette ki, Cumhuriyetçi Parti içerisinde silah kontrolü konusunda tek bir fikrin egemen olduğunu söylemek yanlış

¹⁹ İkinci değişiklik 15 Aralık 1791 yılında Haklar Bildirgesi'nin bir parçası olarak onaylanmıştır. Bu metinde tam olarak şöyle yazmaktadır: "Özgür bir devletin güvenliği için gerekli olan iyi düzenlenmiş bir milis, halkın silah tutma ve taşıma hakkı ihlal edilmeyecektir."

olacaktır. Bu konudaki görüşler, parti içerisindeki bireylerin buldukları bölgelere ve görevlere göre değişiklik gösterebilir. Örnek olarak, 2012 yılında Sandy Hook İlköğretim Okulu'nda yaşanan olayların ardından Ulusal Tüfek Birliği'nin (*National Rifle Association*) Genel Müdür Yardımcısı Wayne LaPierre, her okulda silahlı güvenlik görevlisinin yer alması ihtiyacını dile getirmiştir.²⁰ Senatör Susan Collins ise, GOP'un Maine eyaletinden ılımlı bir üyedir. Collins, silah alıcıları için arka plan kontrollerini genişletmek için olumlu yönde oy vermiş olan bir Cumhuriyetçidir. Bu konuda eski New Jersey Valisi Chris Christie de silah kontrolünün ulusal bir tartışmanın parçası olması gerektiğine inanan bir Cumhuriyetçi olarak dikkat çeker.

Başkan Donald Trump'ın söylemlerinde ise, 2016 yılındaki seçimlerde göçmenlik konusunu ön plana çıkarmasından ötürü, silahlanma konusu biraz arka planda kalmıştır. Donald Trump, Milliyetçi ve Muhafazakâr düşünceler arasındaki keskin çizgide yürürken, Anayasa'da yer alan ikinci değişikliği desteklemektedir. Ancak aynı Trump, 1990'larda ve 2000'lerde saldırı tüfeği yasağı gibi belirli sınırlandırmalara ihtiyaç olduğunu savunuyordu. (Keneally 2018) 2012 yılındaki Newton'da düzenlenen ve büyük kayıpların yaşandığı okul saldırısının ardından da, Trump, dönemin ABD Başkanı Barack Obama'nın yapmış olduğu sıkı silah düzenlemesi çağrılarını övmüştü. Ancak Donald Trump Başkan adayı olma hususunda ilerledikçe, silah kontrolü konusundaki görüşleri de değişmiştir. Başkanlık yarışına katılacağına resmileşmesiyle birlikte, Trump, bu konuda giderek Cumhuriyetçi Parti'nin silah kontrolü konusundaki resmi çizgisine gelmiştir. Seçim süresince toplu silahlı saldırılara karşı yapılması gereken tek şeyin daha çok sayıda bireyin silahlanması olduğunu savunan Donald Trump, Paris ve San Bernardino'daki saldırıları örnek göstererek ve kurşunların iki yönlü gitmesi durumunda ölü sayısının daha az olacağını ifade ederek, değişen silah kontrolü düşüncesini de somut şekilde örneklendirmiştir. Donald Trump'ın Başkanlık görevine geldikten sonraki dönemde silah kontrolü konusunda atmış olduğu kayda değer tek adım ise, Barack Obama döneminden kalan, akıl hastalığı tedavisi görenlerin silah satın almasına sınırlama getirilmesini öngören yasayı imzalamak olmuştur.

²⁰ 14 Aralık 2012'de Newtown, Connecticut'ta meydana gelen ve 20 yaşındaki Adam Lanza'nın 20 çocuk ile 6 yetişkin görevliyi vurduğu saldırı olayıdır.

Demokratlar ise, vatandaşların silah taşıma hakkını tanımasının yanında, ikinci değişiklik haklarının ABD Yüksek Mahkemesi tarafından kabul edilmiş olan düzenlemeler çerçevesinde olması gerektiğini savunmaktadır. Bununla beraber, Demokratların birçoğu hâlihazırda olan arka plan kontrol sisteminin geliştirilmesiyle kolluk güçlerinin daha etkili şekilde gelişim göstereceğini düşünmektedir. Demokratların ve Cumhuriyetçilerin silah kontrolü konusunda ortak paydada buluştukları tek nokta, akıl sağlığı konusu olmuştur. Bu noktada önerilen yeni yasaların dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bireyleri harekete geçiren eylemlerin tespit edilmesi, her iki kanadın da ortak fikridir. Barack Obama, katı silah kontrol yasalarını desteklemekteydi. Yasaların sertleştiği de yaşanması muhtemel trajik olayların önüne geçileceğini savunmaktaydı. Bu çizgi, Demokratların genel çizgisi halinde kabul edilebilir.

3.5.4 Ölüm cezasına bakış

Amerika Birleşik Devletleri'nde ölüm cezası konusundaki görüşler uzun yıllar boyunca değişkenlik göstermiştir. Geçmişte Demokrat Parti de ölüm cezasını yaygın olarak savunurken, son yıllarda bu ceza yerine ömür boyu hapis cezasını desteklemektedir. Nitekim buradan hareketle ölüm cezasını kaldırmış olan birçok eyalet Demokrat eğilimlidir. Demokratların bir kısmı ölüm cezasının belirli hallerde ve çok sınırlı olarak kullanılması, bir kısmı da hiç kullanılmaması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Ölüm cezasının belli durumlarda kullanılmasının desteklenmesi, bu uygulamanın keyfi kullanımının önüne geçmek içindir. Bazı Demokratlar, ölüm cezası gibi katı cezaların suç işlenmesini engellemek için bir önlem olarak çalıştığına inanmaktayken, bazıları da bu cezanın etkisiz olduğu görüşüne sahiptirler. Ölüm cezasının desteğinin azalmasında Clayton Lockett'in infazı da büyük bir etken olarak gösterilebilir. Çeşitli suçlardan hüküm giyen Clayton Lockett, 29 Nisan 2014 yılında gerçekleştirilen infazında yaşanan bir sorundan ötürü mahkûma verilen zehirli iğne etkisini tam olarak gösterememiş ve mahkûm acı çekerek kalp krizi sonucunda ölmüştür. (Fretland 2014) Böylesi yaşanan skandal olaylar sık olmasa bile, birçok ABD vatandaşının ölüm cezasına tepki vermesine sebep olmuş; dolayısıyla bu ceza Amerikalı insan hakları savunucularınca “acımasız” ve “olağandışı” olarak nitelendirilmiştir. En nihayetinde, ABD vatandaşları nezdinde

de, böyle bir durumun görülmesinden ziyade ömür boyu hapis cezasına olan destek artmıştır. Bir önceki ABD Başkanı Barack Obama da, ölüm cezasının sadece sıradışı iğrenç suçlar, terörizm ve çocukların zarar gördüğü durumlar gibi hallerde uygulanmasını uygun görmekteydi. Bu cezanın nasıl uygulanacağı hususunda da Barack Obama endişe duymuştur. Çünkü ABD'deki ırksal önyargı ve ölüm cezasının eşit olarak uygulanmaması (mahkûmun ölümünden sonra ortaya yeni kişilerin çıkması) bu endişeleri doğurmaktadır.

Bu konuda Cumhuriyetçiler ise ölüm cezasını daha açık ve yoğun olarak desteklemektedirler. Bu konuya yoğun destek vermelerinin mantığı ise, şiddet içeren suçların mağdurlarının yanında olduklarını göstermektir. Cumhuriyetçiler, ölüm cezası sayesinde gelecekteki olası suçların ve suçluların da önünün kesildiğine inanarak, suçu caydırmanın (*deterrence*) en iyi yolu olarak silahla suç işleyen herkese ağır cezaların verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Demokratlar ve Cumhuriyetçiler karşılaştırıldığında; bu konuda Demokratların birçoğu ölüm cezasının suçları önlemek için caydırıcı bir nitelik taşıdığına inanmazken, Cumhuriyetçiler daha katı cezaların caydırıcı özelliğe sahip olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Demokratlar içerisinde azımsanmayacak oranda ölüm cezası karşıtları varken, savunucular da bunun sınırlı hallerde olabileceğini düşünmektedirler. Cumhuriyetçilerde ise, bu konuda genel bir görüş birliği ve konsensüs oluşmuş durumdadır ve ölüm cezasına neredeyse tamamen olumlu bakılmaktadır.

3.5.5 Kürtaj

Kürtaj tartışması, ABD toplumunda, kültüründe ve politikasında üzerinde daima tartışmalar olan ve keskin fikir ayrılıklarının yaşandığı çok önemli ve kutuplaştırıcı bir konudur. Her bir eyaletin bu konuda kendi içerisinde yasalaştırdığı birçok kürtaj karşıtı yasa mevcuttur. ABD Yüksek Mahkemesi'nin *Roe v. Wade*²¹ ve *Doe v. Bolton*'un²² 1973 yılında ülke genelinde kürtajı suç sayması öncesinde, birkaç eyalette bu konu yasaldı; ancak yasaklama kararı ile beraber oluşturulan devlet düzenlemesi için tek tip bir çerçeve meydana getirildi.

²¹ ABD Yüksek Mahkemesi'nin, Mahkeme'nin ABD Anayasası'nın hamile bir kadının aşırı hükümet kısıtlaması olmadan kürtaj yaptırmayı seçme özgürlüğünü koruduğuna karar verdiği önemli bir karardır.

²² ABD Yüksek Mahkemesi'nin, Gürcistan'ın Kürtaj Yasası'nı bozduğu karardır.

Kürtajın aktif bir şekilde uygulanabilirliği her eyalette birbirinden farklılık gösterse de, bazı eyaletlerde kürtaj sağlayıcı bulunmasına rağmen nominal olarak yerinde kalmaktaydı. Bu kapsamda, “Planlı Ebeveynlik” konusunda da değişiklikler yaşanmıştır. Buna göre, bir yasanın yaşamayan bir fetüsün kürtajını isteyen bir kadının yoluna önemli bir engel koyma amacı ya da etkisi için gereksiz bir yük getirerek yasa kısıtlamalar koyamayacağına karar verilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde kürtaj konusunda siyasal partilerin hizalanmasında ise Cumhuriyetçi Parti ağırlıklı olarak “kürtajla mücadele” kısmında yer almaktadır. Bu noktada, Cumhuriyetçiler, kürtaja karşı çıkmakta ve henüz dünyaya gelmemiş çocukların da yaşam hakkına sahip olduğunu savunmaktadırlar. Kürtaj konusundaki iki önemli ve farklı argüman, “seçim yanlısı” ve “yaşam yanlısı” olarak isimlendirilmiş olup, aralarında fikir ayrılıkları olsa dahi Amerikalıların çoğu iki tarafın da sahip olduğu bazı pozisyonlarda aynı fikri paylaşmaktadırlar. Seçim yanlısı görüş, kürtajın annenin kendi bedeni üzerindeki bir seçimi ve hakkı olduğunu düşünürken, yaşam yanlısı görüşte ise bebeğin kalbinin atmasının ardından yaşama hakkı olduğu vurgulanmaktadır. Seçim yanlısı görüş Cumhuriyetçi Parti bünyesinde küçük bir azınlık olarak yer almakta olup, düşük bir yüzde ile bazı hallerde kürtajın ulaşılabilir olması gerektiğini desteklemektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyetçi Parti’de yaşam yanlısı görüş çok ağır basmakta ve kürtajla mücadele konusuna öncelik verilmektedir.

Demokrat Parti’de ise, kürtajın kadınların (annelerin) bir seçim hakkı olması gerektiği savunulmaktadır. Yaşam yanlıları, Demokratlar içerisinde azınlıkta kalmaktadırlar. Demokratların büyük bir çoğunluğu kürtajın hâlihazırda olması gerektiğini desteklemekle beraber, yüzdeler diliminde yarıya yakın Demokratın da kürtajın bir insanın hayatını yok ettiğini ve adam öldürme olarak nitelendirmesi mevcuttur. Ayrıca John Kerry gibi önemli Demokratın şu açıklaması da, birçok Demokratın çizgisini anlaşılır kılabilir; Kerry, 4 Temmuz 2004 yılında gerçekleştirilen röportajda *Telegraph Herald*’a, “Kürtaja şahsen karşıyım. Kürtajı sevmiyorum. Hayatın gebe kalmayla başladığına inanıyorum.” sözlerine ek olarak, “Amerika Birleşik Devletleri’nde kilise ve devlet ayrılığı var” ifadelerini kullanmıştır. (Finer 2004)

3.5.6 Militarizm ve savaşlara bakış

Amerika Birleşik Devletleri'nin geçmişten bugüne sergilemiş olduğu dış politika adımları ve milli savunma stratejilerinde genel olarak Cumhuriyetçi Başkanlar birçok savaş kararı almış ve çeşitli neticeler elde ederken, Demokrat Başkanların da I. ve II. Dünya Savaşı, Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı gibi süreçlerde karar alıcı konumları olmuştur. Hatta Demokrat Harry Truman, bir ülke ve halk üzerinde nükleer bomba (atom bombası) kullanan tek dünya lideri olmuştur. (Harry S. Truman 2020) Buradan hareketle, her iki partinin çeşitli dönemlerde birbirlerinden farklı derecelerde militarist hareketleri bünyesinde barındırdığını ve zamanı geldiğinde bunu bir dışa vurum şeklinde meydana çıkardığı görülmektedir.

Cumhuriyetçiler, Woodrow Wilson'ın 1917 yılındaki ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesini desteklemiştir. 1949 yılında NATO'ya girilmesi hususunda ise Cumhuriyetçilerin çoğunluğu çekince ile desteklerini dile getirirken, azınlık sayıda Cumhuriyetçi yeliğe karşı çıkmıştır. Cumhuriyetçiler, 1920 ve 1930'larda sırasıyla dünyanın silahsızlandırılmasına ve izolasyonizm politikasına destek olmuşlardır. Goodall (2004, ss. 53-76) Cumhuriyetçilerin büyük bir çoğunluğu, 1941 yılındaki Pearl Harbor saldırısına kadar II. Dünya Savaşı'na müdahil olunmasına da karşı çıkmaktaydı. (Dunn 2013) 1945 yılına kadar Truman Doktrini, Marshall Planı, Soğuk Savaş ve NATO politikalarını destekleyen enternasyonalistler partide egemen olmuştur. Yaklaşık 20 yıl sonra Cumhuriyetçilerin büyük bir çoğunluğu Richard Nixon, Gerald Ford ve Henry Kissenger'ın Vietnamlaşma Politikası'nı (*Vietnamization Policy*) ve Sovyetler Birliği ve Çin'le yumuşama (*detant*) politikasını desteklemişlerdir. (Dtente 2019) Ronald Reagan'ın liderliğindeki Muhafazakâr kesim SSCB ile yumuşama politikasını kınamış, ancak Gerald Ford tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Gerald Ford Jimmy Carter'a seçimi kaybettiğinde ise Ronald Reagan'ın görüşü partiyeye egemen olmuştur. Wilentz (2008, ss. 48-72) 1981-1989 dönemi Başkanı Ronald Reagan liderliğinde Soğuk Savaş yeniden alevlenmiş; yumuşama süreci de Sovyet güçlerinin Afganistan'ı işgali akabinde Başkan Reagan'ın ABD Silahlı Kuvvetleri'nin Stratejik Savunma Girişimi (*Strategic Defense Initiative-SDI*) projesi ile Sovyet nükleer tehdit füzelerini vuracak devasa bir inşa sürecine girilmesini istemesiyle sona ermiştir. (Strategic Defense Initiative (SDI) 2018)

Ronald Reagan dönemindeki bir başka olay ise, Grenada'nın istilasını olmuştur. Bu istila ile beraber Grenada'daki komünist rejim yok edilmiş ve bu olay ABD'nin Vietnam Savaşı sonrasında yaşanan en önemli askeri girişimi olmuştur. (Glass 2017) Demokratlar, bu süreçte Ronald Reagan'ın Latin Amerika'daki anti-komünizm politikalarını çok eleştirmiş olsalar da, Demokrat seçmenlerin Ronald Reagan'a büyük desteği mevcuttu. Hatta Demokratların önde gelen isimlerinden işgalin haklı olduğunu ifade edenler de vardı. "Reagan Doktrini" (Reagan Doctrine, 1985) olarak isimlendirilen politikaya göre, Ronald Reagan yönetimi, Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki Sovyet desteğine sahip komünist hükümetlerin devrilmesi amacıyla komünizm karşıtı direniş hareketlerine doğrudan ve dolaylı olarak destek verdi. İzlenilen bu politika, liberal Demokratlar tarafından tepki çekse de, özellikle Afganistan'da Sovyetlere karşı yapılan gizli operasyonlar her iki partiden de destek almıştır. 1989 yılında Başkanlık görevine gelen Cumhuriyetçi George H. W. Bush yönetiminin ilk senesinde, 1 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle beraber Başkan Bush uluslararası bir koalisyon kurarak Irak'ı bölgeden çıkarmak için Birleşmiş Milletler'in onayını aldı. (Bush orders Operation Desert Shield 2019) Körfez Savaşı, kısa süre içerisinde ABD'nin zaferi ile sonuçlandı ve Arap ülkeleri de ABD'nin yapmış olduğu askeri harcamaları geri ödediler. (The First Gulf War)

Demokrat Bill Clinton'ın 1993-2001 yılları arasındaki yönetim süresinde, Cumhuriyetçiler ve Demokratlar, Yugoslav Savaşları'na askeri müdahale edilip edilmemesi hususunda görüş ayrılığına düştüler. Sonraki süreçte ise, Cumhuriyetçi Başkan aday George W. Bush, ABD'nin dış çatışmalara karşı çıkan ve ABD'nin herhangi bir ulusun inşasından sorumlu olmadığını ifade ederek, ABD'nin Balkan NATO Barış Koruma misyonundan çekilmesini savunmuştur. (Roberts 2004) Bush, 2001-2009 yılları arasındaki Başkanlık sürecinde, 11 Eylül 2001'de New York'ta meydana gelen saldırılardan sonra (9/11) "Teröre Karşı Savaş" (*War on Terrorism*) dönemini başlatmıştır. (George W. Bush) Bu hareketle beraber Taliban rejimi devrilmiş, sonraki Başkan Barack Obama'nın emri ile beraber Bin Laden'in bulunduğu binaya 2 Mayıs 2011 yılında yapılan baskınla da El Kaide lideri Usame Bin Ladin öldürülmüştür. (How Osama bin Laden Was Located and Killed) Bu süre zarfında hem Cumhuriyetçiler, hem de Demokratlar, gerçekleştirilen bu eylemi desteklemişlerdir. Ayrıca bu dönemde başta Birleşik Krallık olmak üzere, George W. Bush, koalisyon ortakları ile

birlikte Irak'ı işgal için adım atmıştır. Bu eylem, George W. Bush tarafından başlatılan Teröre Karşı Savaş'ın bir parçası olarak nitelendirilmiştir. Bu durum, ilerleyen zamanlarda önemli bir seçim meselesi halini de almıştır. Bu mesele ilk başlarda her iki görüşe sahip olan vatandaşların desteğini alsa da, ilerleyen zamanlarda Irak'ın işgalinde yaşananlar birçok seçmenin görüşünü değiştirmiştir. Nitekim Cumhuriyetçilerin şimdiki Başkanı Donald Trump da Irak Savaşı'nı eleştirmektedir.

Bir sonraki Başkanlık seçiminde, ABD'yi üst üste iki dönem ve 8 yıl yönetecek olan Barack Obama galip gelmiştir. Barack Obama dönemi, George W. Bush dönemi ile kesişme ve çatışma alanlarını birlikte bünyesinde barındırmaktadır. George W. Bush ve Barack Obama, ABD'nin Afganistan üzerinde yürütmüş olduğu politikalar tercihten ziyade fayda merkezli olmuştur. Barack Obama yönetimi, Afganistan stratejisi bağlamında George W. Bush döneminin devamı gibi olsa da, stratejinin başarıya ulaşması için daha farklı bir yol izlenmiştir. Yalnızca güvenlik temelli politikalarla başarıya ulaşılamayacağını anlaşılmaya başlandı, üzerine, Afganistan'da sivil kapasite artırılarak, yerel unsurları kendi yaşam alanlarını kontrol etme becerisine sahip, ülkesinin geleceğinde söz sahibi olabilen ortaklar konumuna getirmek amaçlanmıştır. (Full text of President Obama's Afghanistan strategy speech) Bu amaç dâhilinde, bölge ülkelerinin de çözüm sürecine katılması için gayret gösterilmiştir. Buradan hareketle, Barack Obama yönetiminin Afganistan konusunda George W. Bush yönetimi ile benzer yönleri olduğu anlaşılabilir, Barack Obama yönetiminin daha farklı yöntemler benimsediği görülmüştür. Cumhuriyetçi Parti, 2011 yılında Suriye'de patlak vermiş olan Arap Baharı olaylarına karşı alınacak tavır konusunda ise bölünmeler yaşamıştır. Bazı Cumhuriyetçiler Libya'daki askeri müdahaleyi desteklerken, bazıları bu konuda müdahale karşıtı bir tutum izlemiştir. (Allen & Kim 2011) Aynı dönemde İran'ın nükleer programı sebebiyle yaptırımların getirilmesi hem Cumhuriyetçiler, hem de Demokratlar tarafından desteklenmiş; ancak Cumhuriyetçilerin 2016 yılı Başkan adayı Donald Trump ve destekçileri, bu yaptırımları İran'ın nükleer tesislerinin daha sık denetlenmesi koşuluyla kaldıracak olan Barack Obama yönetiminin İran Nükleer Antlaşması'nın (JCPOA) onayına karşı çıkmışlardır. (Davenport 2015) Ayrıca Barack Obama döneminde, bir diğer önemli konu olan ABD-Rusya ilişkileri de dalgalı bir seyir gerçekleştirmiştir. Bunun sebebi ise, Washington ve Moskova yönetimlerinin

Suriye'nin kimyasal silahlarının imhası, İran'ın nükleer programının sınırlandırılması ile beraber Ukrayna Sorunu ve Suriye konularında yaşadıkları görüş ayrılıkları olmuştur.

2016 seçimlerinden galibiyetle çıkan Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump, göreve gelmesiyle birlikte gerçekleştirmiş olduğu kabine tercihlerinden ötürü dikkatleri üzerine çekmiştir. Bunun sebebi, Donald Trump'ın tercihlerinin büyük çoğunluğunun emekli yüksek rütbeye sahip subaylardan (askerlerden) oluşturuyor olmasıdır. (Goldmacher 2016) Elbette bu hâl, ABD'de militarizm tartışmalarının hararetle yer almasına sebebiyet vermiştir. Aslında ABD tarihinde emekli askerlerin siyaset arenasında yer alması bir ilk olmamıştır. Nitekim ABD'nin kurucu babalarından olan George Washington, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda görev yapmış bir General idi. (George Washington 2020) Akabinde, yeni kurulan devletin ilk lideri olarak da 8 sene boyunca yönetim kademesinde bulunmuştur. Bir başka örnek olarak, Birlik Güçleri'ni komuta eden General olarak Amerika İç Savaşı'nı bitiren Ulysses S. Grant (Ulysses S. Grant 2020) ABD Başkanı seçilmiş ve iki dönem görevde kalmıştır. Bunun yanında, Nazilere karşı İkinci Dünya Savaşı'nda müttefiklerin kazanmış olduğu zaferin inşa sürecinde yer alan Amerikalı General George C. Marshall, (Pogue 2019) siyasete büyük bir nefret duyduğunu belirtmesine rağmen, ülkesinde İçişleri Bakanı ve Savunma Bakanı olarak görev yapmıştır. Burada ABD kamuoyunda ve siyasi sıralarda endişeler mevcut olmuş olsa dahi, eskiden asker olan şahsiyetlerin sonraki zamanlarda siyaset içerisinde yer aldığı pek çok örneği görülmektedir. Donald Trump'ın kabine oluşturma hususunda izlediği tercih stratejisine bakıldığında, açık bir şekilde meşhur ve şahin tutumlu askeri danışmanlarla beraber basın önünde çelişkili açıklamalar yapan ve güncel siyasi duruma göre fikirlerin şekillenebildiği bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise, ABD'nin küresel düzende yer alan gelişmeler karşısındaki duruşunun ne olacağına dair tahmin yapılmasını güçleştirmektedir. Ayrıca Donald Trump yönetimi altında Rusya ile olan ilişkilerde sergilenen tutum yumuşatılmakla beraber, Rusya'ya karşı olan yaptırımları kaldırma ve iki ülke arasında ilişkilerin geliştirilebilmesi adına Dışişleri Bakanı'nın bu alanda titizlikle seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu adımların sebebi olarak da, Çin ile Rusya arasındaki güçlü ilişkide Çin'i izole etmek düşüncesi öne sürülmüştür. (Kulacki 2016)

Bir başka alan da ABD'nin izlemiş olduğu Suriye politikasıdır. 2016 itibariyle göreve başlayan ABD Başkanı Donald Trump öncesinde, Washington, Obama döneminde 2014 yılında Kobani'de YPG unsurlarına hava desteği vermiş; bu destek ile IŞİD'le mücadele edildiği belirtilerek de, bu politika meşru gösterilmeye çalışılmıştır. (Letsch 2014) Bu strateji, adeta bir terör örgütünü destekleyerek bir diğere karşı mücadele vermektir ve bu politika Barack Obama döneminden başlayarak Donald Trump yönetiminde de devam etti. Ancak Donald Trump, Amerikan halkına Ortadoğu savaşlarından çıkma sözü verdiğinden dolayı, Suriye politikasındaki neredeyse en zayıf halka kendisiydi. (Sokolsky & Miller 2016) Barack Obama ve Donald Trump, dış müdahaleden geri durarak ve yalnızca kamuoyu baskısı ile beraber müdahalelere onay vermektedir. Bir önceki ABD Başkanı Barack Obama'nın izlediği dış politikada hatalı Libya müdahalesi olduğunu söylemesi (Barack Obama says Libya was 'worst mistake' of his presidency 2016) ve Suriye'ye müdahaleden kaçınmasıyla, Donald Trump'ın Afganistan, Irak ve Suriye'den çekilmek istemesi karşılaştırıldığında, iki Başkan'ın da dış müdahalecilğe karşı derinleşen hissiyata yanıt verme uğraşı içerisinde olduğu görülmektedir. IŞİD hususunda 2014 yılında IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi ve Amerikan gazetecilerini kameralar önünde katletmesi sonucunda ABD halkının tepkisinden ötürü Barack Obama sahadaki partnerlere destek politikasını izlerken (*leading from behind*), Donald Trump'ın da IŞİD ile en iyi şekilde kendisinin mücadele edeceği söylemi seçim başarısına katkı sağlamıştır. Zira Trump, kampanyasında IŞİD'i parçalayacağı sözüne ek olarak, seçmenlerine büyümlü bir tıslım olarak sunduğu "radikal İslâm terörü" terimini kullanmış ve bir önceki Başkan Barack Obama için "*Kelimeleri söylemek istemeyen bir Başkanımız var ve düşmanımızı adlandıramayan kimse bu ülkeyi yönetmeye uygun değildir*" ifadesini kullanmıştır. (Martin 2016) Aynı zamanda kampanya sürecinde Irak'taki savaşa her zaman karşı çıktığını belirtmiş olsa da, George W. Bush döneminde savaşa gitme kararını desteklemişti. Trump, önceki yönetimin Irak'taki savaşta ülkenin petrolünü ele geçirmeyerek hata yaptığını belirtmiş ve ABD-NATO'nun Libya bombalamasına karşı çıktığını iddia etmiş, ancak Barack Obama yönetimindeki bu süreçte de kamuoyunu desteklemiştir. Donald Trump'ın böyle bir tavır takınmasının sebebi, George W. Bush ve Barack Obama yönetimlerinin Orta Doğu'daki savaşlara karşı çıkan Amerikalıların desteğini almak içindir. Donald Trump'ın bu tutumunu, Demokrat Parti, onun Orta Doğu ve

IŞİD'e çok dar bir şekilde baktığını ve ABD'nin küresel çıkarlarını göz ardı ettiği şeklinde eleştirmişti. En nihayetinde iki Başkan'ın da izlemiş olduğu politikalar ABD iç siyasetinin dışarıya yansıyan gölgesi niteliğindedir. Genel tabloya bakıldığında ise, militarizm ve savaşa bakış açısından askeri harcamaları ve personeli arttırmayı, geleneksel orduyu, füze sistemlerini güçlendirmeyi hedefleyen askeri Cumhuriyetçiler ile ABD Anayasası'nın rehberliğinde diplomasi yoluyla sorunları çözmeyi amaçlayan, nükleer malzeme üretiminin durdurulmasını savunan, istihbarat gücünü geliştirmeyi hedefleyen, askeri eğitimin kalitesini arttırmayı, savunma sektöründeki gereksiz harcamaları azaltmayı düşünen, askeri gücü yalnızca gerektiğinde kullanmayı aksi durumda güç kullanımının düşmanlığı doğurabileceği düşüncesinde olan Demokratlar karşı karşıyadırlar.

3.5.7 Uluslararası ilişkilerde tek taraflılık ve çok taraflılık

ABD'de siyasal arenada üzerinde en çok tartışılan alanlardan birisi uluslararası politikada çok taraflılık-tek taraflılık tercihi olmuştur. Bu konuda Demokrat Parti'nin sahip olduğu görüş, yardıma muhtaç ülkelere destekte bulunan politikaların hayata geçirilmesini desteklemekle beraber, Demokratların savunmuş olduğu bu politika tarzının temelinde kriz yönetimi olgusu yer almakta ve kriz yönetimi ile birlikte hedeflenen asıl amaç ileride meydana gelebilecek sorunların önüne bugünden set çekerek ya oluşmasını engellemek ya da problemin oluşumundan sonraki sürecin başarılı bir şekilde kontrol edilerek problemin en kısa sürede ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. (Democratic Views On Foreign Policy 2018) Ayrıca Demokratlar, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası niteliğe sahip olan kuruluşların kendi üyelerinden gelişim noktasında sorun yaşayanlara destek olabilmesi amacıyla politikalarında reform yapmaları gerekliliğini de vurgulamaktadır. Demokratlar, küresel çapta Asya ülkeleri ile ilişkileri geliştirmenin gerekliliğini ve Afrika'daki gerçekleştirilmesi planlanan insani hedeflerin yakından takip edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. (Democratic Party on Foreign Policy) Bu sürece genel çerçeveden bakıldığında da, Demokratların zengin ve fakir uluslar arasındaki makasın kapanması amacıyla politikalar izlediği gözlemlenmektedir. (Democratic Party on Foreign Policy) Bu çabalar içerisinde, uluslararası kurumların önemi de yadsınmaz. En belirgin şekilde 20. yüzyılın ikinci döneminden beri Birleşmiş Milletler uluslararası alanda merkezde yer

almaktadır. (Foreign Relations of the United States, 1950, The United Nations; The Western Hemisphere, Volume II) Birleşmiş Milletler'in merkezde yer almasının yanında, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Demokrat Parti, 21. yüzyılın altyapısının kuvvetlendirilmesi, dünya genelinde barış, güven, refah ortamının sağlanabilmesi için devletlerarası tek taraflı ve çok taraflı ilişkilerin gelişmesi gerekliliğini üzerinde durmuştur.

Demokratlarca, ABD'nin BM liderliğinde mümkün olduğunca ortakları ile işbirliği yaparak çok taraflı faaliyetlerin kurulması gerekliliği üzerinde durulmuştur. ABD, bu noktada diğer ikili ilişkilerini geliştirirken, buna örnek olarak ABD-Çin ilişkisi verilebilir; ancak ilerleyen süreçte Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump ile beraber bu ilişkiler zarar görmüştür. (Aydın 2019) Demokratlar, ABD'nin Asya kıtasında yer alan ülkeler ile -özellikle Çin- ilişkiler geliştirilmesi gerekliliğine inanmıştır. Çin ile uluslararası ticaretin ekonomiye olumlu yönde katkı sağlayacağına inanan Demokratlar, aynı zamanda nükleer silahların yayılmasını önleme insan haklarına uyumun garanti altına alınabilmesi için de Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Asya kıtasının geri kalan kısmında ise Japonya ile sahip olunan işbirliğinin artırılması ve yeni ortaklıkların araştırılması gerekliliğini desteklerken, Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump da bu nokta da ekonomik ve güvenlik konularında da Güney Kore ile ilişkilerin sürekli halde olması ihtiyacını desteklemektedir. (Hachigian 2017) Bunun yanında, Hindistan ve Pakistan ile de ortaklıklar kurulması için çaba gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır.

ABD'nin Afrika'da izlemiş olduğu dış politikası ise özellikle sağlık konuları temellidir. ABD'nin Afrika'ya yapmış olduğu HIV/AIDS konusundaki yardımı bir insani yardım özelliği taşımasının yanında, olası bir HIV/AIDS salgınının kendileri de dahil tüm dünya için bir kaos ortamı oluşturabileceğini ve bunun da güvenlik tehdidi olacağını düşünerek ilişkileri şekillendirmektedir. (Democratic Views On Foreign Policy 2018) Ayrıca başta Afrika olmak üzere dünya üzerindeki besin maddelerine ulaşamama durumunu ortadan kaldırmak için de yardımlarda bulunmaktadır. BM'nin bu konuyla ilgilenmesi gerektiğini ve ABD'nin de BM ve Afrika'nın bölgesel örgütleri ile çalışması gerekliliğini düşünmektedir.

Demokratlar, Latin Amerika’da insani ve sağlık nedenlerinden ziyade yönetim endişelerinden ötürü yardımlarını arttırarak, bu ülkeler ile dostluk ilişkileri geliştirilmesini amaçlamaktadırlar. (Democratic Views on Foreign Aid 2015) Demokratlar, öncelikle Latin Amerika’ya yapılan yardımların ABD’nin de komşularıyla ilişkilerini geliştirdiğine inanmakla beraber demokratik hükümetler inşa etmek isteyen ülkelere de yardım ederek demokrasi kültürünün dünyaya yayılmasını hedeflemektedir. Bu yolda da, demokratik hükümetlerin liderlerini destekleme noktasında diplomatik ve ahlaki gücün kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Eski ABD Başkanı Demokrat Barack Obama, görev süresinde dış politika hamlelerinde çok uluslu bir serbest ticaret antlaşması olan Trans-Pasifik Ortaklığı’nı (*Trans-Pacific Partnership-TPP*) düzenlemek için gayret göstermiş olsa da, Kongre bunu onaylamamıştır. (The Trans-Pacific Partnership) ABD dış politikasının odak noktasını Doğu Asya’ya çevirmeye çalışan Obama yönetiminde, aynı zamanda Güney Kore, (U.S.-Korea Free Trade Agreement) Kolombiya (United States- Colombia Trade Promotion Agreement) ve Panama (U.S.-Panama Trade Promotion Agreement) ile serbest ticaret antlaşmaları yapılmıştır. Ayrıca Küba çözülmesini başlatarak Küba’ya ilk kez diplomatik alanda tanınma fırsatı veren Barack Obama, İran’ın nükleer programını sınırlandırmayı kabul ettiği Ortak Kapsamlı Eylem Planı’nı (*Joint Comprehensive Plan of Action*) da yürürlüğe sokmuştur. (Implementation Day 2016)

Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump’ın 2016 seçimlerinden sonra göreve gelmesiyle birlikte, ABD dış politika stratejisinde bazı değişiklikler olmuştur. Donald Trump yönetiminde ABD’nin müttefiklerine karşı artık eski dönemlerdeki gibi tüm yükün ABD’de olup avantajlardan diğer devletlerin yararlanması devrinin son bulduğu Donald Trump’ın “Önce Amerika” vizyonuna bakıldığında anlaşılmaktadır. (Sullivan 2019) Amerikan yurttaşlarının çıkarlarının her zaman için önce gelmesi gerektiği inancını ifade eden Trump, Amerikan dış ticaret ve dış politikasında uzun süredir bu önceliğin ihmâl edildiğini vurgulamaktadır. Trump (2017, s. 120) Küresel düzende ülkeler arasında sorumluluk paylaşımının yapılması olağan bir durumdur. Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi (National Security Strategy 2017) 2017’de (*National Security Strategy Document-NSS*) müttefiklerinden ve partnerlerden, ortak tehditlere karşı adil bir sorumluluk paylaşımı üstlenmeleri beklentisine yer verilir ve işbirliğinin yükleri ve

sorumlulukları paylaşma anlamına geldiği ifade edilir. (National Security Strategy 2017) Ancak sorumluluk paylaşımı hususunda Donald Trump'ın müttefiklerine yönelik söylemleri ve işbirliği konusuna her zaman sıcak bakmaması bu alanda problemler yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu noktada, müttefiklere yönelik alınan sorumlulukların yerine getirilmesi ya da sonuçlarına katlanacaklarının ifade edilmesi durumunda uluslararası alanda çok taraflı bir anlayıştan ziyade tek taraflı tutumun sergilendiği görülmektedir. Bir başka problem noktası da, Donald Trump'ın otoriter liderlere daha yakın durmasından ötürü, liberal taahhütlerin paylaşıldığı müttefikleri ortak hareket etmekten uzaklaştırdığı şeklindedir. Özellikle Helsinki ve Singapur zirvelerinde Rusya lideri Vladimir Putin ve Kuzey Kore lideri Kim Jong-Un ile gerçekleştirilen toplantılarda Donald Trump'ın tutumu dış politikaya ilgisiz, bunu bir yük gören ve göreceli olması gerektiğine inandığı şeklinde yorumlanmıştır. (Sargent 2018) Özellikle Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'ın yönetime gelmesiyle birlikte, Amerikan dış politikasında çok taraflılık yaklaşımı göz ardı edilmiş, önceki yönetimlerin imzalamış olduğu anlaşmaların iptali ya da tekrar müzakereye açılması konusuyla birlikte uluslararası kurumlara yaklaşım değişiklik göstermiştir. Donald Trump yönetiminin “Önce Amerika” vizyonu da, tek taraflı bir tutum izlendiğinin somut göstergesidir. ABD ile İran arasındaki uzun müzakereler neticesinde imzaların atıldığı İran Nükleer Antlaşması, Trans-Pasifik Ortaklık Antlaşması ve Paris İklim Antlaşması bunlar arasındadır. (Sullivan 2019) Bir başka alan olan uluslararası kurumlara karşı ise ABD tarafından bu kurumlarda reform yapılması çağrısı yapılmış, Amerikan yurttaşlarının çıkarları ve ABD'nin egemenliği vurgusu ön plana çıkmıştır. (National Security Strategy 2017) Yani Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump, “Önce Amerika” vizyonu ile beraber ABD dış politikasında yeni bir strateji izlemiş ve ilk önceliğini ABD vatandaşlarının ve ABD'nin ekonomik çıkarları yörüngesinde sürdürmektedir. Bu yörünge içerisinde uluslararası sahneden diğer ülkelerle gerçekleştirilen müzakerelerin ve antlaşmaların ABD'ye ekonomik alanda ve diğer alanlarda yük olduğunu düşünerek antlaşmalardan ya çekilmiş, ya da iptal etme yoluna gitmiştir. Eski Demokrat Başkan Barack Obama dönemindeki çok taraflı dış politika tutumu Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump yönetiminde tek taraflı bir şekle büründürülmüştür.

Sonuçta, George W. Bush döneminde tek taraflı olarak Irak Savaşı'nı başlatan, Donald Trump döneminde de tüm dünya ülkelerinin imzaladığı Paris İklim Sözleşmesi'ne dâhil olmayan Cumhuriyetçiler dış politikada daha tek taraflı olarak değerlendirilebilirken, Demokratların bu konuda çok taraflılığa daha yatkın oldukları söylenebilir. Ancak ABD'nin bir süpergüç olduğu gerçeği ve Amerikan halkının tepkileri de düşünüldüğünde, bu konuda süreçler de (9/11 sonrasında Amerikan toplumunda oluşan korku ve sonrasındaki öfke vs.) partilerin ilkeleri kadar etkili olabilmektedir.

3.5.8 LGBT hakları

ABD'de Cumhuriyetçi Parti, sahip olduğu Muhafazakâr tutumdan kaynaklı olarak, LGBT haklarına Demokrat Parti kadar açık ve yoğun şekilde destek vermemektedir. Her ne kadar Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump Başkan adayı olduğu süreçte LGBT hakları konusunda diğer Cumhuriyetçi Başkan adaylarına göre konuya daha hoşgörülü bir yaklaşıma sergilemiş olsa (Trump Tweets in Support of LGBT People to Mark Pride Month 2019) ve Cumhuriyetçi Ulusal Konvansiyonu'nda kabul konuşmasında LGBT terimini kullanan ilk Cumhuriyetçi Başkan adayı (Full text: Donald Trump 2016 RNC draft speech transcript 2016) olsa da, bu konuda partinin tutumu Demokratlara kıyasla daha katıdır. Ayrıca 1999 senesinde bir basın toplantısında Donald Trump, orduda görev yapan eşcinsel bireyler için “*beni rahatsız edecek bir şey yok*” şeklinde ifadeler kullanmıştır. (Trump in 1999: ‘I am Very Pro-Choice 1999) Bu sözlerine ek olarak, ilerleyen yıllarda *The Advocate* ile yaptığı röportajda, Matthew Shepard ve James Byrd'ın öldürülmesine yanıt olarak, Donald Trump “*hoşgörülü bir toplum*” istediğini belirterek, cinsel yönelim konusunda ayrımcılığın yapılmaması için 1964 tarihli Sivil Haklar Kanunu'nda değişiklik yapmayı kabul etmiş (READ: Donald Trump's *Advocate* Interview Where He Defends Gays, Mexicans 2015) ve özellikle Matthew Shepard Yasası olmak üzere nefret suçu mevzuatını kesin destekleyeceğini belirtmiştir. Tarihsel perspektifte değerlendirildiğinde, Cumhuriyetçiler aynı cinsiyetten kişilerin evliliğe karşı çıkarken, bu konunun 2004 yılında George W. Bush'un yeniden seçim kazanmasına yardımcı olduğuna inandığı bir konu olmuştur. (Dao 2004) 2004 ve 2006 (Bush calls for ban on same-sex marriages 2004) yıllarında Cumhuriyetçi Başkan George W. Bush

heteroseksüel çiftleri evliliğini kısıtlayacak olan Federal Evlilik Değişikliği'ni (*Federal Marriage Amendment*) tanıtmış olsa da, her iki denemede de yeterli oy çoğunluğu sağlanamadığından bu değişiklik yürürlüğe girememiştir. 2010'lu yıllarda ABD'nin eşcinsel evlilikleri yasallaştırma sürecinde, Cumhuriyetçiler, her eyaletin kendi evlilik politikasına karar vermesine izin verilmesini destekledi. Cumhuriyetçi Trump, 2012 yılında, Başkan adayı olmadan önce transseksüel kadınların güzellik yarışmalarından dışlanması çağrısında bulunmuş ve Jenna Talackova'nın Bayan ABD (*Miss USA*) yarışmasında yer almasına karşı çıkmıştır. (Watson 2012) Cumhuriyetçi Başkan adayı Donald Trump'ın seçim kampanyası sırasında bir seyirci Donald Trump'a eşcinsel haklarını simgeleyen gökkuşağı bayrağı sunmuş, Donald Trump da bu bayrak ile kameralara poz verdikten sonra bayrağı seyirciye geri vermiştir. (Guilford 2016) 2010 senesinde ABD'nin eşcinsel evlilikleri yasallaştırma sürecinde Cumhuriyetçiler her eyaletin kendi evlilik politikasını kararlaştırmasını önermiş olsalar da, 2016 senesinde GOP Platformu Yargıtay'ın eşcinsel evlilikleri yasallaştırma kararını kınamıştır. (Drabold 2016) Bu kınamayla, evlilik "bir erkek ve bir kadın birliği" olarak tanımlanmasına rağmen, Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump göreve geldikten sonra eşcinsel evlilik veya Obergefell/Hodges'daki Yargıtay kararına itiraz etmediğini belirterek, buna rağmen kişisel olarak geleneksel evliliği desteklediğini belirtmiştir. (Vogue 2016) Cumhuriyetçi Donald Trump, LGBT Onur Ayı'nı tanıyan ilk Cumhuriyetçi Başkan da olmuştur. (Harnik 2019) Cumhuriyetçi Parti, 2008-2012 yılları arasında cinsiyet, ırk, yaş, dini inanç, engellilik ve etnik kimliğe dayalı her türlü ayrımcılığa karşı çıkan yasaları desteklemesine rağmen, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda sessiz kalmış (2008 Republican Party Platform) ve 2016 platformu "cinsel yönelim" ifadesini içeren cinsiyet ayrımcılığı yasalarına karşı çıkmıştır. (2016 Republican Party Platform) Ancak seçim sonrası göreve gelen Donald Trump, Beyaz Saray, Dışişleri Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı'nın web sitelerinden LGBT yazılarını sildirmiştir. (Somodevilla 2020)

LGBT konusu, ABD'de gün geçtikçe daha fazla önem kazanan ve iki büyük parti arasındaki ihtilaflar içerisinde önemli bir yere sahip olan bir konu haline gelmektedir. Bu noktada Demokratların görüşü, eşcinsel bireylerin yasal bir şekilde birbirleriyle evlenebilmeleri ve bu evliliğin devamında aynı cinsiyetten olan taraflar için yasalar çerçevesinde tam eşitliğin olması gerektiği şeklindedir.

(Democrativ Views on Gay Rights 2016) 2012 yılında Demokrat Parti Platformu, *“tüm ailelerin kanunlar çerçevesinde eşit saygı, sorumluluk ve korumaya sahip olma hakkını desteklediklerini”* belirtmiştir. (Democratic Party on Civil Rights) Cumhuriyetçi Parti'nin her eyaletin kendi evlilik düzenlemesini yapması teklifini sunmasına benzer şekilde, Demokratlar da evlilik düzenlemelerinin eyaletlerde düzenlenmesi fikrini savunmaktadırlar. Ancak Cumhuriyetçiler ve Demokratlar arasındaki temel fark; Demokratların devletin eşcinsel evliliği yasallaştırılması ve çiftlere yasalar çerçevesiyle eşitlik vermesi gerektiğini savunması, Cumhuriyetçilerin ise tam tersi fikir sahibi olmalarıdır. (Democratic Views on Gay Rights 2016) Eşcinsel (LGBT) hakları hususunda tarafların yasal çerçeve içerisinde eşit haklara sahip olmasını destekleyen Demokratlar, görüşlerini aynı zamanda dini perspektiften bakıldığında da desteklemektedirler. Öyle ki, 2012 yılındaki Demokrat Parti Platformu, *“kiliselerin ve dini varlıkların, devlet müdahalesi olmadan dini bir kutsal olarak evliliğin nasıl yönetileceğine karar verme özgürlüğünü destekliyoruz”* açıklaması yapmıştır. (2012 Democratic Party Platform) Cumhuriyetçiler ve Demokratların ortak noktada bulunduğu eşcinsel evlilik ve eşcinsel haklarının devlet tarafından tahsis edilmesi gerekliliği konusunda 2004 yılında George W. Bush'un Federal Evlilik Değişikliği'ni yürüterek ABD Anayasası'nı siyasallaştırması çabasına karşın ise, Demokratlar şunu söylemişlerdir: *“Ülkemizde evlilik 200 yıldır devlet düzeyinde tanımlandı ve orada tanımlanmaya devam etmesi gerektiğine inanıyoruz.”* (Sievert 2004)

Demokrat Başkan Barack Obama, eşcinsel hakları ve eşcinsel evlilikleri açıktan destekleyen ilk ABD Başkanı'dır. (Bowers 2012) Barack Obama, eşcinsel evliliğin destekçisi olmuş ve konuya olan desteğini *“Bu konuda bir evrim geçiriyorum. Her zaman eşcinsel ve lezbiyen Amerikalılara adil ve eşit davranılması gerektiği konusunda kararlı oldum. Belli bir noktada, kişisel olarak benim için, aynı cinsiyetten çiftlerin evlenebileceğini düşündüğümü doğrulamamın önemli olduğu sonucuna vardım.”* (Transcript: Robin Roberts ABD News Interview With President Obama 2012) şeklinde dile getirmiştir. Ayrıca Demokratlar, Başkan Barack Obama döneminde Matthew Shepard ve James Byrd Jr. nefret suçu yasalarının kabulü, federal yönetim tarafından LGBT insanlarına karşı ayrımcılık yapılmasının yasaklanması, askerlik hizmetinde sorma, söyleme politikası ve transseksüellerin askerlik hizmetini yerine

getirmesinin yolunun açılması gibi pek çok noktada önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. Ancak Obama, bu yolda henüz görevlerinin tamamlanmadığını belirtmiş ve “*adım adım, yasalara göre yasa, zihni değiştirerek zihin*” şeklinde bu sürecin sürekliliğini önemli derecede vurgulamıştır. (LGBTQ Community)

3.5.9 Marijuana ve diğer uyuşturucu maddelere bakış

Amerika Birleşik Devletleri’nde uyuşturucu madde kullanımı konusunda ve uyuşturucu maddelerin kullanımı ile mücadele alanında birçok siyasi ve hukuki tartışma mevcuttur. Bu noktada ABD’nin iki büyük partisi olan Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti’nin konuya yaklaşımlarındaki hassasiyet benzer niteliktedir. Ancak bu iki büyük partinin teorideki düşünceleri pratiğe aktarırken izledikleri yollar birbirinden farklılık göstermektedir. Cumhuriyetçiler, ailelerin çocuklarına uyuşturucu maddeler hakkında bilgilendirme sorumluluğu olduğunu ve uyuşturucu madde kullanımı sonucunda meydana gelebilecek olası problemlerin çözümü konusunda okulların da çeşitli sorumluluklar üstlenmesi gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. (The Republican Party Policies on Substance Abuse) Bu süreçte, Cumhuriyetçiler, yürütülecek olan uyuşturucu karşıtı kampanyaların toplum üzerinde daha etkili bir hale gelebilmesi için uyuşturucu madde kullananlarının görmekte oldukları tedavi olanaklarının genişletilmesi gerektiğini ve bununla beraber uyuşturucu maddelerin ülke sınırlarından girişinin engellenmesi için daha fazla uğraş gösterilmesi gerektiği görüşüne sahiptirler. Ayrıca Cumhuriyetçiler, tıbbi alanda ve eğlence için devlet yasallaştırılmaları arasında, esrar üzerinde federal düzenlemelerin daha sert olması gerekliliğini vurgulamaktadırlar. (Republican Views on Drugs 2015) 2014 yılında uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili olarak gerçekleştirilen konuşmada Louisiana’dan Cumhuriyetçi temsilci John Fleming’in, “*Esrar içiyorsanız, bağımlısı olacak ve/veya öleceksiniz*” ifadesi yer almıştır. (Gwynne 2014) Cumhuriyetçiler, çocukların uyuşturucu madde kullanımının sonunda ne gibi senaryolarla karşılaşabileceği noktasında eğitilmeleri gerektiği görüşünü savunmaktadırlar.

Cumhuriyetçiler, federal düzenlemenin sertleşmesinin uyuşturucu kullanımını ve buna bağlı gelişen suçları engelleyeceğine inanmaktadırlar. Bu noktada uyuşturucu madde kullanımından ötürü mağdur olan kişilerden yardım almak

isteyenlere fırsat verilmesi gerektiğine inanan Cumhuriyetçiler, aynı zamanda, bir sorun yaşadıklarını ve üstesinden gelmek için çok çalıştıklarını kabul etmenin cesur adımını atmaya istekli insanlar için ilaç tedavisini kullanılabilir hale getirilmesi görüşündedirler. Cumhuriyetçiler, uyuşturucu madde ticaretinde bu ticarete yer alan en üst kişiden tabana kadar olan herkesin ABD savcılar tarafından bulunarak takip edilmelerini ve masum insanların hayatlarına mâl olan bu maddeleri kaçakçılık yolu ile ülkeye sokanlar için ölüm cezasının uygulanmasını dahi savunmaktadırlar. Bu konuda 2012 Cumhuriyetçi Parti Platformu'nda "*Son birkaç on yıldaki ulusal deneyimimiz, vatandaşların uyanıklığının, sert fakat adil savcılarının, anlamlı cezaların, mağdurların haklarının korunmasının ve yargı takdirinin sınırlarının suçluları sokaklardan uzak tutarak kamu güvenliğini koruyabildiğini göstermiştir. Liberaller bu basit aksiyonu anlamıyorlar: Parmaklıklar ardındaki suçlular halka zarar veremez. Bu amaçla çete suçları, çocuklara yönelik şiddet veya cinsel suçlar için zorunlu hapis cezasını, uyuşturucu satıcıları, tecavüz, soygun ve cinayet konularında da destekliyoruz. Tehlikeli veya tekrarlanan suçlular için şartlı tahliyeye karşıyız...*" (2012 Republican Party Platform) ifadeleri yer almıştır. Bu ifadeler madde kullanımının yanında diğer suçlar ile ilgili düşünceleri de içermekte olup, bu noktada Cumhuriyetçiler ve Demokratlar benzer düşünceye sahiptirler. Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'ın uyuşturucu madde kullanımına karşı duruşu da partisinin sahip olduğu konum ile paralellik göstermekte ve bu konuya karşı uyuşturucu maddelerin kullanımı ile ticaretine yönelik verilen savaşta daha sıkı cezaların olması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca seçim kampanyası süresince Cumhuriyetçi Donald Trump, herhangi bir uyuşturucu maddeyi denemediğini ve tıbbi esrarın yasallaştırılması konusunun da eyalet düzeyinde kararlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. (Hoover 2020) Bu görüşe ek olarak, Trump, yine aynı süreçte esrarın yasadışı tutulması gerektiğini ve bunun bir federal politika olduğunu ifade etmiştir. (Angell 2020) Esrar kullanımının insanların IQ (zeka) puanlarını düşürdüğünü (Angell 2020) söyleyen Trump, yine de yasallaştırma hareketinin yapıp yapılmayacağını her eyaletin kendi inisiyatifine bırakmıştır. (Williams 2020) Tüm bu açıklamalara rağmen, Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump, uyuşturucu maddeler ile mücadele konusundaki politikaların çalışmadığını, her ne kadar yasak konulsa da, bu maddelerin yasadışı şekilde

ülkeye sokulduğunu ve uyuşturucu ile savaşın kötü bir şekilde kaybedildiğini belirtmiştir. (Jaeger 2019)

ABD’de uyuşturucu konusu partiler arasında sorun yaşanan önemli konulardan bir tanesi olmakla beraber, neredeyse devleti yönetme yetkisini seçimler sonucunda elde eden her Başkan, kendi yönetiminde bu konuda bir önceki yönetimden farklı düzenlemeler yapmıştır. Demokratlar, 2012 yılında Demokrat Parti Platformu’nda bu konuda adaletli yönetimin adil ve tarafsız olmasını, ırksal ayrımcılığın bu noktada yer almaması gerektiğini ve bu ırksal farklılıkları azalttıklarını ifade etmekle beraber, tartışılmaz yetenek ve karaktere sahip erkek ve kadın yargıçları aday göstermeye ve onaylamaya devam edeceklerini belirterek, her zaman ABD yasalarına ve Anayasası’na olan sadakatlerini gösterecek ve onlar ile birlikte Amerikan toplumunun nasıl çalıştığı ve Amerikan halkının nasıl yaşadığına dair bir his getireceklerini vurgulamıştır. Demokratların uluslararası sahnede birçok konuda çok taraflı ve uluslararası kurumlarla eşzamanlı hareket etme fikrini savunması uyuşturucu madde ile mücadele hususunda da geçerli olmaktadır. (The Democratic Platform on Drugs 2012) Bu noktada, Demokratlar, ABD’nin ülkeye gelen uyuşturucu trafiğinin engellenmesi amacı ile işbirliklerine yönelmesini ve uyuşturucu ile savaş noktasında yasaların yanında uygulanan tedavilerin de geliştirilmesi yönünde bir tutuma sahiptir. Demokratlar, yurtdışından ABD’ye gelen uyuşturucu trafiğini engellemek ve ülke içerisinde yer alan çeteler ile mücadele etmek için ABD’ye sınır ve çevre ülkeler ile işbirliklerini geliştirmeye çalışmışlardır. 2012 yılında Demokrat Parti Platformu’nda, *“bu zorluklarla topluca karşı karşıya kaldığımız için, bölgenin güvenlik güçlerini, sınır güvenliğini ve polisini, topluluklarını güvende tutmak için ihtiyaç duydukları ekipman, eğitim ve teknolojilerle desteklemeye devam edeceğiz. Uyuşturucu ve insan trafiğinde bulunanların saklanacak daha az yeri olması için koordinasyonu geliştireceğiz ve daha fazla bilgi paylaşacağız ve ABD de dâhil olmak üzere kartel finansı üzerinde benzeri görülmemiş bir baskı yapmaya devam edeceğiz.”* (The Democratic Platform on Drugs 2012) şeklinde ifadeler yer almıştır.

Demokratlar, uyuşturucu madde ile mücadele sürecinde hem daha sıkı uygulama, hem de tedavi seçeneklerinin iyileştirilmesi gerektiği düşüncesine sahiptir. Bu noktada Cumhuriyetçiler gibi Demokratlar da eğitimin önemine

dikkat çekmektedir. Uyuşturucu maddelerin verebileceği olası zararların ABD genelinde her okulda öğrencilere öğretilmesiyle beraber uyuşturucu maddeleri ile mücadele sürecinde önemli bir ilerlemenin gerçekleşeceğine inanmaktadır. Adalet noktasında Demokratlar uyuşturucuya bağlı suçlarda Cumhuriyetçilerin görüşlerine benzer şekilde daha sıkı düzenlemelerin geliştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca Demokratlar, daha fazla güvenlik gücünün sokakta bulunarak, uyuşturucu suçu ile mücadele etmesini ve bu noktada suçların önlenmesi için verilen savaşta güvenlik güçlerinin en iyi şekilde donatılmasının sağlandığı bir sistemin oluşturulmasını gerekli görmektedir. Eski Demokrat Başkan Barack Obama, uyuşturucu madde kullanımı ile mücadele sürecinde bilimsel bir yolun izlenmesi gerektiğini savunmaktadır. (Office of National Drug Control Policy) Burada ideolojiden ziyade bilimde yaşanan ilerlemeler kaynaklı bir mücadele süreci mevcuttur ve bu konuda kolluk kuvvetleri uyuşturucu halklarının yayılmasının önlenmesinde önemli bir role sahip olsa da uyuşturucu kullanımını kısıtlayacak asıl şey uyuşturucu madde bağımlısı insanlar için tedaviye dayalı bir yolun izlenmesidir. Ayrıca esrarın ülke çapında yasallaştırılması hususunda eski Demokrat Başkan Barack Obama 2014 yılında maddenin “*bireysel tüketici üzerinde etkisi açısından*” alkolden daha zararlı olmadığına inandığını ifade eden bir açıklama yapmıştır. (Barack Obama: ‘Marijuana no more dangerous than alcohol 2014) Ek olarak, 29 Mart 2016 yılında Atlanta/Georgia’da Ulusal Reçeteli İlaç Suistimali ve Eroin Zirvesi’nde (*National Prescription Drug Abuse and Heroin Summit*) konuşan eski Demokrat Başkan Barack Obama, Amerika’nın çok uzun zamandır bu konuda kaynaklarını politikaya üretmek için harcadığını, artık önlem ve tedavi için ayırması gerektiğini belirterek, çok uzun zamandır uyuşturucu bağımlılığına ceza adaletinin merceğinden bakıldığını ama bu noktada yapılacak en iyi şeyin uyuşturucu maddeye olan talebi azaltmaya çalışmanın olduğunu ve bunun da tedavi sağlanarak ayrıca olaylara bir suç sorunu olarak değil de halk sağlığı problemi olarak bakılması yoluyla aşılabileceğini ifade etmiştir. (Pratt 2016) Uyuşturucu madde kullanımını halk sağlığı olarak gören eski Başkan Obama, bu konuda tedavi süreçlerinin genişletilmesi ve imkânların artırılması için de Ekonomik Bakım Yasası, Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri, Amerikalıların bu süreçte madde kullanımını önlemek, tedavi etmek ve iyileşmeyi teşvik etmek gibi kültürel bir değişime uğraması için çağrı yapılması gibi adımlar atmıştır. (FACT SHEET:

Obama Administration Marks Progress in Substance Use Disorder Prevention, Treatment, Recovery, and Resarch 2016)

3.5.10 Kadın hakları

ABD’de kadın haklarının filizlenmesi dönemi 1848 yılına dayanmakta olup, Seneca Falls Bildirgesi (*Seneca Falls Convention*) olarak bilinen ve ABD’de kadın hakları için gerçekleştirilen ilk önemli toplantı olan 19-20 Temmuz 1848 tarihindeki New York merkezli Kongre’de Susan B. Anthony, Ida H. Harper, Sojourner Truth, Elizabeth Cady Stanton ve Carie Chapman Catt gibi tanınmış konuşmacıların kadınların karar alma süreçlerine doğrudan etki edebilmesi için oy kullanma hedefini belirtmeleriyle başlamıştır. (Seneca Falls Convention 2019) Eşit hak talebinin yer aldığı bu süreç, 100 erkek ve kadının Duygu Bildirgesi’ni (*Declaration of Sentiments*) imzalaması ile neticelenmiştir. İmzalanan bu belge, Bağımsızlık Bildirgesi’ne (*Declaration of Independence*) benzeyecek şekilde oluşturularak, tüm insanların yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışı hususunda devredilemez haklara sahip olduğunu ve erkekler ile kadınların eşit olduğunu belirtmiştir. İlerleyen yıllarda ABD’deki ilk kadın oy kullanma yasası 1869’da Wyoming’de kabul edilmiş (Wyoming and the 19th Amendment) ve ABD 1890 senesinde tüm seçimlerde kadınlara oy hakkı vermiş olan ilk ülke olmuştur. (Panetta & Reaney 2019) Kürtaj ve doğum kontrolü alanında yani kadınların aile planlaması sürecindeki sahip olduğu hareket serbestisi alanında Margaret Sanger (Margaret Sanger 2020) 1900’lerin başında ilk doğum kontrol örgütlerinden birini oluşturarak New York’un doğum kontrol yasalarına itiraz etmiş ve 1918 yılında Margaret Sanger ve destekçileri, doktorların evli hastalara kontrasepsiyon hakkında tavsiyelerde bulunmasını sağlayacak bir mahkeme davasını kazanmıştır. (Margaret Sanger, “The Birth Control of a Nation,” 1937) Bu karardan uzun bir süre sonra, Norma McCorvey, Teksas’ın kadının hayatını kurtarmak dışında bir hamileliğe son verme eylemine karşı dava açmış ve 1973 yılında yüksek mahkeme Roe-Wade’de kürtajı cezalandırmanın anayasaya aykırı olduğu kararı çıkmıştır. (Roe v. Wade 2019) Bu davayı takiben, Doe v. Bolton, ABD tarihinde o zamandan beri sağlık hizmetlerinin ötesine ve eşit istihdama, adil muamele gibi konularda kadın kurtuluşu için kritik bir süreci işaret etmiştir. İlerleyen senelerde iş ve ekonomi sektöründe 1912 yılında Massachusetts’te İlk Asgari Ücret Yasası Thies (1991) (*The First Minimum Wage Law*) yürürlüğe girmiş ve 1938’de Adil

Çalışma Standartları Yasası (The Fair Labor Standards Act Of 1938, As Amended 2011) (*Fair Labor Standards Act*) sonrasında cinsiyet fark etmeksizin federal bir asgari ücret belirlenmiştir. Yönetim alanında ise, yasama erkinde Nancy Pelosi 2007 yılında Washington'daki ilk kadın Meclis Başkanı (*Speaker*) olmuştur. Yargı kolunda Sandra Day O'Connor ise ABD Yüksek Mahkemesi'nde görev yapan ilk kadın olmuştur. Yürütme organında da, Madeleine Albright, 1997'de ABD'nin ilk kadın Dışişleri Bakanı olmuştur. İlk kadın Kabine üyesi ise Başkan Franklin D. Roosevelt yönetiminde görev yapan Çalışma Sekreteri Frances Perkins olmuştur. ABD'nin ilk kadın Başkan adayı da 2016 yılında Demokratların adayı olarak yarışan Hillary Clinton olmuştur.

ABD'de bugün Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti olmak üzere iki büyük partinin ülke yönetimini üstlenmek adına rekabet içerisinde oldukları seçim süreçlerinde kadın hakları konusu önemli bir noktada yer almaktadır. Demokratlar, kadın hakları konusunda, *“Kadınlar için tam eşitliği sağlamayı taahhüt ediyoruz. Demokratlar eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri veya diğer alanlarda cinsiyet ayrımcılığına son vermek için mücadele edecekler. Kadınları geride tutan ve fırsatlarını sınırlayan ekonomik, politik ve sosyal yaşamdaki önyargılarla mücadele edeceğiz.”* ifadesi ile bu konudaki tutumunu belirtmişlerdir. Demokratlar, Demokrat Parti Platformu'nda her alanda kadınların ilerlemesini desteklediklerini, kadınlar için sunulan fırsatların genişletilmesi için çaba verdiklerini belirtmektedir. Bunun yanında, kadınlara yönelik şiddete karşı koymak, kadınların çalışma alanlarında eşit haklara sahip olması için mücadele etmek ve kadının kendi bedenini kontrol etme hakkını savunma yolunda çalışmalar yaparak kadınlar başarılı olursa Amerika başarılı olur vizyonunu benimsemektedir. (Women)

Demokrat Başkan Barack Obama döneminde kadın hakları konusunda Başkan Barack Obama kadınlar için bir savunucu rolü üstlenmiştir. Görevi süresince Uygun Bakım Yasası (Read the Affordable Care Act), Kadına Yönelik Şiddetin Yeniden Yetkilendirilmesi Yasası (H.R.1585 – Violence Against Women Reauthorization Act of 2019) ve Lilly Ledbetter Adil Ücret Yasası (Equal Pay Act of 1963 and Lilly Ledbetter Fair Pay Act of 2009) gibi önemli mevzuatları imzalamıştır. Ayrıca kadınlara okullarda ve işyerlerinde hak ettikleri saygıyı kazandıran kültürel değişimin gerçekleştirilmesi için baskı yapmıştır. Başkan

Obama, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri noktasında cinsiyet eşitliğine de yer vermiş olup, ABD'deki en yüksek mahkemeye iki kadın atamış²³ ve ücret ayrımcılığına karşı önlemler almıştır. (Reno 2016) Ayrıca Barack Obama yönetiminde Beyaz Saray Kadın ve Kız Konseyi (Council on Women and Girls) oluşturulmuştur. Bu Konsey'in amacı, hazırladıkları politikalarda, oluşturdukları programlarda ve destekledikleri mevzuatta kadın ve kız çocuklarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurulmasıydı. Bu Konsey'in yanı sıra, Başkan Barack Obama Küresel Kadın Sorunları Büyükelçisi ismiyle yeni bir pozisyon yaratmış ve 2009'da Melanne Verveer'i (Ambassador Melanne Verveer 2017) ve 2013'te Catherine Russel'i (Catherine M. Russell 2013) bu göreve atamıştır. Başkan Obama, Birleşik Devletler Kadın Zirvesi'nde (*United State of Woman Summit*) gururla kendisinin bir feminist olduğunu da söylemiştir. (Rhodan 2016) Buna ek olarak, Başkan Barack Obama'nın eşi Michelle Obama "*Lets Girls Learn*" (Kızlar Öğrensin) kampanyasını başlatarak, kız çocuklarının kaliteli bir eğitim almasını engelleyen çeşitli zorlukları ele almayı misyon olarak benimsemiştir. (Working together to open the doors of education for girls around the World) Başkanlık süreci bittikten sonra ise, Obama, 16 Aralık 2019 tarihinde Singapur'da gerçekleştirilen özel bir konuşma esnasında "*İki yıl boyunca, dünyadaki her ulusun kadınlar tarafından yönetilmesi halinde, yönetimde hemen her konuda yaşam standartları ve sonuçları üzerinde önemli bir iyileşme göreceğinizden kesinlikle eminim*" (Asher 2019) şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'ın kadınlara yönelik söylemlerinde adaylık süresince sahip olduğu göçmen ve Müslüman karşıtı demeçlerin yanında cinsiyetçi söylemler de yer almıştır. Demokrat Başkan Barack Obama'nın kadınların kendi bedenlerini kendilerinin kontrol etmesi düşüncesinin karşısında, Trump, 1973 yılından bugüne dek ABD'de yasal olan kürtajin kaldırılması halinde kadınların cezalandırılması gerektiğini dile getirmiş, bu söyleminin tepki almasından sonra ise "*kürtaj yapan doktorlar cezalandırılsın*" şeklinde söylemlerini düzeltmiştir. (Graves 2017) Elbette ki, Trump'ın bu söylemleri kadın ve sivil toplum örgütleri tarafından sert tepkilere sebep olmuştur. Kuzey Carolina eyaletindeki seçim çalışmalarında düzenlediği konuşmaya katılan, Davut Yıldızı takıp, üzerine Müslüman yazan ve "*selam barış için geldim*" yazılı bir tişört giyen

²³ Sonio Sotamayor ve Elena Kagan

bir kadın, güvenlik güçlerince salondan atılarak protesto edilmiştir. (Holpuch 2016) Ayrıca Donald Trump, adaylığı öncesinde de kadınlara yönelik söylemleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Başkan Donald Trump'ın Dışişleri eski Bakanı ve 2016 seçimindeki rakibi Hillary Clinton için “*Görünüşü yok, dayanıklılığı yok, dayanıklılığı olmadığını söyledim ve dayanıklılığına inanmıyorum.*” (Tatum 2016); Başkan adayı Carly Fiorina için “*Şu yüze bak! Buna oy veren var mı? Bir sonraki Başkanımızın yüzünü hayal edebiliyor musun?*” (Estepa 2015); Senatör Elizabeth Warren için “*ABD'nin en az üretken Senatörlerinden Sersem (Goofy) Elizabeth Warren'in kötü bir ağzı var.*” (Crockett & Garcia 2017) şeklinde cinsiyetçi açıklamaları mevcuttur. Ancak ilerleyen senelerde, Donald Trump, kadınlara saygı duyduğunu da açıklamıştır. Trump, “*Kadınlara değer veriyorum. Kadınlara yardım etmek istiyorum. Kadınlar için başka hiçbir adayın yapamayacağı şeyler yapacağım.*” (Trump defends debate statements, says ‘women are tremendous’ 2015); “*Medya benden sonra kadınlarda. Vay canına, bu zor bir iş. Kimse kadınlara Donald Trump'tan daha fazla saygı duymuyor.*”²⁴ şeklinde ifadeler kullanmıştır. Donald Trump'ın kadınlara yönelik söylemindeki değişikliğin sebebi, geçmişte aşağılayıcı bir tavırla ithamlarda bulunması sonucu adaylığı süresince kadınlar tarafından destek oranının az olmasının siyasi kaygılara kapılmasına sebep olmasından ötürü kaynaklanmış olabilmektedir.

3.5.11 Azınlık hakları

İnsan hakları evrensel olarak ırk, cinsiyet, dini inanç, renk, dil veya başka bir statüden ötürü bir diğerinden farklı olan kişiler için ayırım gözetmeksizin temelde bireylerin insan olmasından ötürü sahip oldukları hakları kapsamaktadır. (Universal Declaration of Human Rights) Düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi birçok hak temel haklar içerisinde yer almakta olup, bunlardan faydalanamayan bireyler insan olma niteliğinden yoksun sayılmaktadır. Bu haklar kazanılamaz veya kişiden kişiye devredilemez. Bu noktada Filozof Jacques Martin; “*İnsan bir kişi, bir bütün, kendisinin ve kendi eylemlerinin bir efendisi olması dolayısıyla haklara sahiptir ve sonuç olarak insan, herhangi bir amaca yönelik bir araç değildir, fakat bir amaçtır. İnsan saygı gösterilme hakkına*

²⁴ Donald Trump 26 Mart 2016 tarihli tweeti.

sahiptir, hakların konusudur, haklara sahiptir. Bunlar, insanın insan olması yüksek gerçeği dolayısıyla insana borçlu olunan şeylerdir.” demiştir. Gökpinar (2015) İnsan hakları bireyi devlete karşı korumaktadır ve ayrıca bu hakların korunması da esasen devlet düzeyinde gerçekleşmelidir. (Özer, 2018, ss. 351-352)

Eski Demokrat Başkan Barack Obama, insan hakları hususunda 7 Kasım 2012 senesinde “*Amerika’yı istisnai kılan şey, dünyadaki en çeşitli ülkeyi bir arada tutan bağlardır. Kaderimizin paylaşıldığı inancı; bu ülkenin yalnızca birbirimize ve gelecek nesillere karşı belirli yükümlülükler kabul ettiğimizde çalıştığını kabul ediyoruz. Pek çok Amerikalının uğruna savaştığı ve öldüğü özgürlük, sorumlulukların yanı sıra haklara da sahiptir. Ve bunlar arasında sevgi ve sadakat, görev ve vatanseverlik var. Amerika’yı harika yapan şey budur.”* (Empowerment Through Diversity) şeklinde bir söylemde bulunmuştur. Bu noktada, Obama, ABD’nin sahip olduğu çeşitlilikten ve bu çeşitlilikte herkese eşit fırsatların sağlanmasından dolayı güç sahibi olduğunu vurgulamıştır. Her türlü çeşitliliği bir zenginlik sayan Barack Obama, yönetimi döneminde bu konuyu önemli bir öncelik olarak kabul etmiştir. Hatta Barack Obama, 2011 yılının Ağustos ayında çeşitliliğin federal işgücüne dâhil edilmesini teşvik amaçlı İcra Emri (*Executive Order*) imzalamıştır. (Executive Order 13583—Establishing a Coordinated Government-wide Initiative to Promote Diversity and Inclusion in the Federal Workforce 2011) Bu konuda çeşitlilik girişiminin uygulanması için Personel Yönetim Ofisi’nin (*Personnel Management Office-OPM*) çeşitlilik ve içerme stratejik planı ve onunla ilgili rehberlik yayınlanmıştır. Bu noktada ayrımcılığın engellenmesi için kadınlara yapılan ücret ayrımcılığı ile ilgili Lilly Ledbetter Adil Ücret Restorasyonu Yasası’nı imzalamış (Equal Pay Act of 1963 and Lilly Ledbetter Fair Pay Act of 2009); LGBT Amerikalıları için eşitlik sağlanması yolunda çıkan engellerin kaldırılması, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek için Uygun Bakım Yasası (*Affordable Care Act*) gibi birçok düzenleme yapmıştır. (Amadeo 2020) Adalet alanında da adalete erişimi gençlik şiddetiyle mücadele konusunda Beyaz Saray’ın önceliği durumuna getirmiş ve bu konudaki gençlik şiddeti ile çete faaliyetlerini azaltmak, bilgi paylaşımı ve kamu güvenliğini arttırmak için Ulusal Gençlik Şiddetini Önleme Forumu’nu (*National Forum on Youth Violence Prevention*) başlatmıştır. (Collaboration Profiles) Demokrat Başkan Barack

Obama'nın 21 Ocak 2013'te "*Biz insanlar, bugün, gerçeğin en belirgin – hepimizin eşit yaratıldığını- bizi hala yönlendiren/rehberlik eden yıldız olduğunu ilan ediyoruz; tıpkı bizim atalarımıza Seneca Şelalesi, Selma ve Stonewall'da rehberlik ettiği gibi; tıpkı bu büyük yol boyunca ayak izleri bırakan, söylenen ve doğmamış tüm kadın ve erkeklere rehberlik ettiği gibi, bir vaizin yalnız yürüyemeyeceğimizi söylediklerini duymak; bir kralı duymak, bireysel özgürlüğümüzün dünya üzerindeki her ruhun özgürlüğüne ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğunu ilan ettiğini duymak için.*" (Remembering Seneca Falls, Selma And Stonewall 2013) sözleri, ayrımcılık karşıtı duruşunu ve ayrımcılığın engellenmesi için gösterdiği çabayı işaret eder niteliktedir.

ABD'de bu konuda pek çok güçlü yasa mevcut olmasına rağmen, insan hakları ihlalleri yaşanmaya devam etmiş olup, özellikle de ırksal ve etnik azınlıklar, göçmenler, gelir düzeyi düşük olanlar ve mahkûmlar, haklarına yönelik çeşitli saldırılara maruz kalmışlardır. (United States Events of 2017) Bu noktada Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump yönetiminde de insan haklarına yönelik çeşitli ihlaller meydana gelmiştir. Sivil haklara saygı başlığında yer alan ifade ve basın özgürlüğü noktasında Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump gazetecileri eleştirmekte ve onları aşağılayan söylemlerde bulunmaktadır. Bu durum da, ifade özgürlüğünün sekteye uğratıldığına dair endişeler yaratmaktadır. 2017 yılının Ağustos ayında, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, ABD'deki basın özgürlüğünün Başkan tarafından saldırıya uğradığı endişesini taşıdıklarını belirtmişti. (Cobus 2020) Bir diğer nokta, din ve inanç özgürlüğüne karşı yapılan ayrımcılığı kapsamaktadır. İnsanların sahip oldukları özgürlükleri elde ediş süreci incelendiğinde, belirli bir mücadele geçmişi yer almaktadır. İnanç ve din özgürlüğü niteliksel olarak insanların en kutsal duygu ve düşünce alanı olduğundan, hem bireysel, hem de toplumsal hayatta talepleri kapsamaktadır. Bu da, bu özgürlüğün toplumda öncelikli hale gelmesine neden olmuştur. ABD yönetiminin sorumluluğunu aldığı günden beri vermiş olduğu kararlar ile Müslüman karşıtı olduğunu gösteren Cumhuriyetçi Başkan Trump, din ve inanç özgürlüğünün ülkesinde sekteye uğratıldığını düşündürmüştür. Müslüman nüfusun yüksek olduğu bazı ülkelerin vatandaşlarının ABD'ye girişine Başkan Donald Trump'ın yasak getirmesinin ardından, BM uzmanları, "*ABD Başkanı Donald Trump'ın 27 Ocak'ta imzaladığı kararname; din, ırk ve uyruğa dayalı*

ayrımcılık yapmama ve sınır dışı etmeme ilkesi çerçevesinde ülkenin uluslararası insan hakları yükümlülüklerini ihlal etmektedir. ABD'nin seyahat yasağı, Washington'ın insan hakları yükümlülüklerini ihlal ediyor. Bu kararname, açık bir şekilde ayrımcılık yapıyor ve İslâm toplumunun damgalanmasına neden oluyor. ABD'nin göçmen kararı, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en büyük göçmen krizinin ortasında uluslararası korumaya muhtaç olanları sekteye uğrattıyor. ABD, uluslararası yükümlülüklerine uymak ve savaştan ve çatışmalardan kaçanları korumak zorundadır. Özellikle, Suriye ve Irak'taki çatışmalarda taraf olan ABD, oradaki çatışmalardan kaçanlara kapıları açmalıdır.” (US travel ban: “New policy breaches Washington’s human rights obligations” – UN experts) ifadelerinde bulunmuş ve Başkan Donald Trump’ın Irak, İran, Suriye, Sudan, Libya, Somali ve Yemen vatandaşlarının ABD’ye girişlerinin yasaklanmasına tepki göstermiştir. Ancak tüm bu uyarılara rağmen, Başkan Donald Trump, bu konuda bir düzenleme gerçekleştirilmemiştir. 18 Yaşından küçük çocukların mahkemelerde bir yetişkinmiş gibi yargılanması ve şartlı tahliye şansları olmadan hapse mahkûm edilmesi; engelli bireylere yönelik Başkan Donald Trump’ın alaycı tavırları (örneğin Güney Carolina’da seçim mitinginde konjental eklem sendromu olan muhabir Serge Kovalski’nin taklidini yapması) (Donald Trump mocks reporter with disability - video 2015); kadınlar için üreme sağlığı hizmetlerine erişimi geri çekmesi; transseksüellere yönelik ön yargı sonucunda veya cinsiyet kimliklerinden ötürü öldürülmeleri gibi problemler de Başkan Donald Trump’ın ayrımcılık hususundaki sergilediği diğer tutumlardır.

ABD’de şiddetli bir ayrımcılığın yaşandığı diğer nokta, ulusal, ırksal ve etnik azınlıklardır. Burada sırf ten renklerinden ötürü keskin bir ayrımcılıkla hayatlarını sürdüren Afrikalı Amerikalı vatandaşlar yıllar boyunca beyaz insanlardan aşağı görülmüş ve bu sorun ABD yasalarında çözümlenmiş gibi dursa da, sosyal yaşantıda halen daha varlığını göstermektedir. Afrikalı Amerikalılar, tarihsel süreçte hakları olan eşitlik olgusunu kazanması ve bu eşitliğin beyaz ırk tarafından kabul edilmesi uzun ve sıkıntılı bir süreç olmuştur. Afrikalı Amerikalı vatandaşlar, sürekli olarak ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüş; okulda ve otobüste beyazlarla aynı ortamda yer alamamaları, aynı bölgede ev kiralayamamaları gibi ayrılıkçı durumlarla karşılaşmışlardır. Eski Demokrat Başkan Barack Obama’nın ilk Afrikalı Amerikalı Devlet Başkanı olması, ülke

genelinde Afrikalı Amerikalılar için bir dönüm noktası ve umut kaynağı olarak görülmüş olsa dahi, Cumhuriyetçi Donald Trump'ın görevi devralmasından sonra beyaz ırk üstünlüğünü savunan bazı gruplara yakın durması sebebiyle, bu umutlar kısa ömürlü olmuştur. Ayrıca polis gücünün de siyahi vatandaşlara yönelik yetki sınırlarının belirsizliği sebebiyle yaşanan sorunlar ayrımcılık hareketinin daha da derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Trump, “*ABD bir göçmen kampı olmayacak, mülteci toplama tesisi de olmayacak. Avrupa’da ve diğer yerlerde neler olduğuna bir bakın; bunun ABD’ye de olmasına izin veremeyiz, en azından benim gözetimimde.*” (Gambino & Lartey 2018) söylemiyle Sıfır Tolerans Politikası’nı (Q&A: Trump Administration’s “Zero-Tolerance” Immigration Policy 2018) (*Zero Tolerance*) uygulamaya başlamıştır. Uygulanan bu politika ile ABD sınırlarında birçok göçmen çocuk ailelerinden ayrı kalmış ve tepkiler üzerine Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump bu politikasında geri adım atmıştır. (Esen & Türk 2018) Tüm bu yaşananlardan sonra, ABD’de yaşanan İnsan Hakları ihlallerinin görmezden gelinmesi ya da normal bir olguymuş gibi davranılması Wittgenstein’in “*Yalnızca kendini geliştirin, dünyayı düzeltmek için yapabileceğin tek şey bu*” sözünün devletler bazında yorumlanmasının gerektiğini göstermektedir. Çünkü devletlerin kendi içlerindeki huzur ve barış ortamını sağlaması, dış politikalarının da bu temellerde tahsis edilmesini sağlayacaktır. Ancak ABD Başkanı Donald Trump bu tutumdan ziyade göçmenleri hedef alarak suçlu ve tehdit olarak görmüş; beyaz ırk üstünlüğüne atıflarda bulunarak ırksal siyasetin yapılmasına zemin hazırlamış; Müslüman karşıtı bazı fikir ve politikaları da savunmaya devam etmiştir.

3.5.12 Ekonomi politikaları

Demokratlar izlemiş oldukları ekonomi politikalarını Demokratik Parti Platformu’nda “*Herkesin bir aileyi yetiştirmek ve onurlu bir amaç duygusu ile yaşamak için yeterince para ödeyen bir işi olduğu tam istihdam ekonomisi oluşturmak için elimizden gelen her şeyi yapmaya kararlıyız.*” (Jobs and the Economy) sözleri ile ifade etmişlerdir. ABD’de iki büyük partiden biri olan Demokratlar, ekonomi politikalarından tüm Amerikalı vatandaşların statü fark etmeksizin yararlanıyor olması gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca yeni iş alanları yaratmayı, ülkenin alt yapısını geliştirmeyi, temiz enerji teknolojilerine yatırım yapmak gibi faaliyetleri desteklemektedir.

Demokrat Başkan Barack Obama, 2009 yılındaki Büyük Durgunluk (*Great Recession*) sürecinde ABD Başkanlık yönetimine geldiğinde, kendisi, devlet ekonomisi üzerinde aralarında Lehmann Brothers, Washington Mutual ve Bank United gibi finans devlerinin bulunduğu şirketlerin ardı ardına iflas etmesiyle birçok kişi işsiz ve evsiz kalmış, hızla düşüşte olan bir ekonomiyi devralmıştı. (Great Recession Timeline 2020) Obama, resesyona çare olması için Ekonomiyi Canlandırma Programı'nı (Amadeo 2020) (*Economic Stimulus Package*) hayata geçirdi. Obama, önceki Başkan George W. Bush döneminden kalan bankacılık ve otomobil endüstrisini kurtarma çabalarına devam etti ve 2009 yılında ek harcama ve vergi indirimleriyle beraber işletmelere teşvik indirimlerini içeren Amerikan Kurtarma ve Yeniden Yatırım Yasası işleme alındı. (American Recovery and Reinvestment Act of 2009) Bu sayede ikinci bir bunalım engellenmiş oldu ve yeni istihdam olanakları yaratıldı. Aynı zamanda 2010 yılında çıkarılan Hasta Koruma ve Ekonomik Bakım Yasası (H.R.3590 – Patient Protection and Affordable Care Act) ile beraber ABD sağlık sisteminde düzenlemeler yapılarak kapsamı genişletilmişti. 2007-2009 yılları arasında yaşanan ve neredeyse dünya ekonomisini çökme noktasına getiren mali krizde Dodd-Frank Wall Street Reformu ve Tüketiciyi Koruma Yasası'na (Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act 2010) yeni düzenlemeler getireceği vaadini veren Obama, bu hedefi için büyük bankaların Amerikan vergi mükelleflerinin parasıyla kurtarılması ve tüketicilerin riskli finansal uygulamalarla suistimal edilmesinin önüne geçilmesi için Dodd-Frank Bankacılık Reformu'nu hazırladı. Kongreden başarı ile geçen bu reform ile beraber, sermaye piyasası türev araçları, karmaşık piyasa işlemleri ve şirket yöneticilerinin ikramiyeleri hükümetin denetimine tabi tutuldu. Bu sayede çöküşün eşliğinde yer alan ekonomi pozitif yönde ivme kazanmıştır. İlerleyen süreçte ise federal bütçede sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Çünkü Büyük Durgunluk süresince gerçekleştirilen ve büyük bir bölümü Obamacare (Amadeo 2020) çerçevesinde genişletilen yaşlılar için devlet sağlık sigortası Medicare (Amadeo 2020) ve yoksullar için sağlık sigortası Medicaid (Davis 2020) harcamalar bütçe açığını arttırmıştır.

Bu noktada Demokrat Başkan Barack Obama, yüksek gelirliler kesimine George W. Bush döneminde uygulanan vergi indirimlerinin sona erdirilmesi için 2012'de Amerikan Vergi Mükellefleri Yardım Yasası'nı (H.R.8 – American Taxpayer Relief Act of 2012) imzalamıştır. Obama, bir sonraki adımda gelir

eşitsizliğini ele almış; derin gelir eşitsizliğinin engellediğini ve bu durumun düzeltilmesi için çalışmalar yapılmış ve bu süreçte gelir adaletsizliği daraltılmıştır. (Casselmann 2016) Demokrat Başkan Barack Obama'nın ABD'nin enerjide dışa bağımlılığın azaltılacağı vaadi ile birlikte ABD petrol endüstrisinde yükseliş yaşanmıştır. 2008 Yılında hidrolik çatlatma ve yatay sondaj gibi yeni teknikler ile birlikte ABD'nin ham petrol üretimi hızlı bir şekilde artmıştır. Ticaret alanında Güney Kore, Kolombiya ve Panama gibi ülkeler ile ABD arasında serbest ticaret antlaşmaları imzalanmış; ama Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) ve Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Antlaşması (TTIP) ABD Kongresi'nden geçmediği için ABD ile Pasifik Okyanusu kıyısında bulunan 11 ülke arasındaki ticari sınırlandırmalar kaldırılamamıştır. Ayrıca yine seçim vaatlerinden biri olan orta sınıfın kalkınması hedeflenen vergi reformu içerisinde Amerikan şirketlerinin yurt dışında elde etmiş olduğu gelirler için vergiler sıklaştırılacak, vergi kaçırılması ihtimaline karşı yasa boşlukları kapatılacak, zenginlere yönelik sermaye ve gelir vergisi oranları yükseltilecekti. Aynı zamanda zorunlu emeklilik yasallaştırılacak ve yıllık kazancı elli bin doların altında olan yaşlı vatandaşlardan vergi alınmaması sağlanacaktı. (Historical Background And Development Of Social Security) Ancak bu reform kapsamında yalnızca düşük gelirli ailelere yönelik vergi gelirleri ve çocuk bakımı için vergi kredileri gibi küçük çaplı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyetçiler ekonomi politikaları hususunda ABD ekonomisinin Başkan Donald Trump yönetiminde yeniden canlandığını, borsanın rekor seviyelere yükselerek daha fazla Amerikalının servet oluşturmaya ve geleceklerini güvence altına alınmasına yardımcı olduğunu söyleyerek, ihtiyaç duyulan vergi indirimleri ve reformlar yoluyla işleri tekrardan ülkeye döndüreceğini ifade etmekle beraber, Başkan Donald Trump'ın çıraklık programlarını genişleterek, iş eğitimi programlarını yeniden düzenleyerek ve yüksek kalite sınıf eğitimi ve iş başında eğitim sağlamak için işletmeleri ve eğitimcileri bir araya getirerek ABD çalışanlarına yardım ettiğini belirtmektedir. (Economy & Jobs)

Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'ın seçim sloganında da belirttiği üzere "Amerika'yı Yeniden Büyük Yapalım" politikaları ekonomik milliyetçiliği izlemiştir. Başkan Donald Trump'ın "Önce Amerika" (*America First*) enerji planı dahilinde, 1 Haziran 2017 yılında küresel çapta iklim değişikliğinin zararlarına karşı sera gazı emisyonlarının azaltılması amaçlanan Paris İklim Anlaşması'ndan

(*The Paris Agreement*) ABD çekildiğini açıklamıştır. (Paris climate deal: Trump pulls US out of 2016 accord 2017) ABD'nin bu anlaşmadan çekilmesiyle birlikte, Tesla ve General Electric gibi büyük firmaların liderleri, ABD'nin yabancı rakiplerine temiz enerji sektöründe avantaj sağlayacağını belirtmiştir. (Amadeo 2020) Ayrıca İklim Eylem Planı ve ABD'nin sular kuralını da ortadan kaldırmaya söz veren Başkan Trump, ABD topraklarındaki doğal gaz sondajlarında bir artışın gerçekleşeceği sözünü de vermiştir. (Greshko, Parker, Howard, Stone, Borunda and Gibbens 2019) 9 Ekim 2017 tarihinde Başkan Donald Trump yönetimi Temiz Güç Planı'nı (*Clean Power Plan*) yürürlükten kaldıracağını duyurdu. (Trump Administration to Terminate Obama's Climate Plan 2017) Bu planın yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte ABD enerji santrallerindeki karbon emisyon oranları Demokrat Başkan Barack Obama dönemindeki sınırlara geri çekilecekti. Başkan Donald Trump'ın bu faaliyetleri kampanyasında yer alan temiz kömür enerjisi politikasının bir parçası olmuş ve bu noktadan yüksek bir gelir elde edileceği düşünülmüştür. Otomobil üreticileri konusunda da 2018 yılında yakıt verimliliği standartlarının 36,9 mil'de tutulmasına izin vereceğini yönetim açıklamıştır. (Amadeo 2020) Bu açıklama Demokrat Başkan Barack Obama döneminde otomobil üreticileri ile olan anlaşmanın yani 2025 yılına kadar galon başına 54 mile çıkılması konusu iptal edilerek petrol tüketimini arttırmış ve sera gazı emisyonları artmıştır.

Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump, akıllı bir ticaret politikası yürütmek istemiş ve bu konuda servet üretmek ve ulusal gücü güçlendirmek için uluslararası ticaret alanında Merkantalizmi (Amadeo 2020) teşvik etmiştir. Başkan Donald Trump, ticari alanda ABD sanayilerini dış rekabet ortamından korumak için politikalar izlemekte ve bu yolla da ticaret açığını azaltmaya çalışmaktadır. 2 Eylül 2017'de Başkan Donald Trump, ABD'nin Güney Kore ile yapmış olduğu ticaret anlaşmasından çekilmesi konusunda yardımcılara talimat vermiştir. (Trump hints at withdrawal from US-South Korea free trade deal 2017) Bunun sebebi, ABD'den daha fazla mal ithal edilmesi isteğidir. 16 Ağustos 2017 tarihinde Başkan Donald Trump, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (*North America Free Trade Agreement-NAFTA*) Kanada ve Meksika ile tekrardan müzakere etmiştir. (Wingrove & Mayeda 2017) Önemli bir serbest ticaret anlaşması olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nda, Başkan Donald

Trump, çekilme tehdidinde bulunarak ülkelerin ithalatlarında dalgalanmalar meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Ancak ilerleyen süreçte bu anlaşma kapsamı genişletilerek yeniden imzalanmıştır. Ayrıca bazı ürünlere kota ve tarifeler konması da Başkan Donald Trump'ın bir ticaret savaşı başlatabileceği endişesi duyulmasına sebebiyet vermiştir. Ek olarak, Çin ile olan ticari ilişkilerde karşılıklı tarifeler uygulanması ve Başkan Donald Trump'ın Çin'in üretiminde öncelik verilen bazı endüstrilerin sübvansede edilmesini durdurmasını istemesi üzerine, Çin Devlet Başkanı Şi Jinping, ABD ile ticarete tarifeleri düşüreceğini söylemiştir. Çin ile gelişen bu ilişkilerin yanında, Başkan Trump, 8 Mayıs 2018'de ABD'yi İran Nükleer Anlaşması'ndan çekeceğini açıklamış (DiChristopher 2018) ve bunu söz verdiği şekilde kısa süre içerisinde yapmıştır.

Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump, sağlık alanında reçeteli ilaç maliyetlerini düşürmek ve Obamacare'i iptal etmek konusunda söz verirken, Uygun Bakım Yasası'nı da zayıflatmıştır. (Armour 2019) Bu alanda öncelikle düşük gelire sahip olan kesim için sigorta şirketlerine geri ödeme yapmayı durdurmuş, sonrasında da Vergi İndirimi ve İş Kanunu'nu (Remarks by President Trump at Signing of H.R. 1, Tax Cuts and Jobs Bill Act, and H.R. 1370 2017) imzalamıştır. Bununla beraber, sağlık sigortası olmayanlar için Obamacare vergisinde önemli değişiklikler yapmıştır. Bu dönem içerisinde Başkan Trump yönetimi, kısa vadeli sigorta ile ilgili düzenlemeleri yeniden düzenlemeye yönelik bir plan önermiştir. Ayrıca Başkan Trump yönetimi, Medicaid alıcılarına çalışma gereksinimlerini getirmesine izin vermiştir. Ek olarak, ilaç şirketlerinden, *“sigorta şirketlerinden ve hastanelerden rekabeti arttırmak ve maliyetleri düşürmek için gerçek fiyatları açıklamalarını talep etmeliyiz”* diyen Başkan Trump, 4 Mayıs 2018 tarihinde Önce Amerikan Hastaları Planı'nı (American Patients First 2018) (*American Patients First*) açıklamıştır.

Federal borçlar konusu 2016 senesinde Cumhuriyetçi Başkan adayı Donald Trump tarafından 8 yıl içerisinde ülkenin borcunu ortadan kaldıracak yönünde verdiği vaatlerden biriydi. Bu konuda iki strateji yürütmeyi planlayan Donald Trump, vergi gelirini artırmak için ekonomiyi yılda % 6 büyütme sözü vermiş olsa da, göreve geldikten sonra bu tahmini % 2-3'e düşürmüştü. (Amadeo 2020) Vergi indirimleriyle beraber % 4'lük büyüme sözü veren Trump, bir taslak olan Vergi İndirimi ve İş Kanunu'nun ne olacağını detaylarıyla yayınladı. İkinci

strateji ise, federal harcamalardaki atık ve fazlalığı ortadan kaldırmaktı. Bu noktada maliyet düşürme stratejisine yüksek ücretli televizyon reklamlarının yerini sosyal medya hesabını ve mitingleri örnek teşkil etmektedir. Ancak Başkan Donald Trump'ın göreve gelmesini takip eden birkaç ay düşüşte olan ulusal borç, sürekli yükselerek verilen vaadin aksi yönde bir ivme sergiledi. Koronavirüs salgını sonrasında Trump'ın ekonomideki başarılı grafiği de daha tartışmalı bir hale gelmiştir.

3.5.13 Sosyal devlet uygulamaları

Sosyal devlet uygulamaları konusunda Demokrat Parti liberal bir ideoloji benimseyerek, vatandaşlar arasında eşitlikçi bir yapının oluşması gerektiğini vurgulamaktadır. LGBT hakları, etnik ve ırksal azınlıkların desteklenmesi, oy hakları, fırsat eşitliği, ırksal eşitlik ve benzeri konuları destekleyen Demokratlar ilk kez ayrımcılığın yasaklandığı 1964 tarihli Sivil Haklar Yasası'nı (*Civil Rights Act of 1965*) savunmaktadırlar. (Civil Rights Act of 1964 2020) Ayrıca ABD'de geçmişten bugüne dek devam eden ırka bağlı gerçekleşen ayrımcılık hareketlerinin sona erdirilmesi için de sosyal politikalar geliştirmektedir. Cinsiyet, yaş, ırk, etnisite, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, din farklılığına bakılmadan tüm Amerikalılar için fırsat eşitliğini destekleyen Demokratlar, ayrıca engelli bireyler için de Engelli Amerikalılar Yasası'nın (What is the Americans with Disabilities Act (ADA)?) (*Americans with Disabilities Act-ADA*) destekçisi olmuşlardır. Desteklenen fırsat eşitliğinin yanında, yönetim kademesinin seçilmesinde seçimlerin şeffaflığını savunurken, aynı zamanda ırksal ayrımcılığın oylama esnasında yasaklanmasını öngören 1965 Oy Hakları Yasası'nı (Voting Rights Act (1965) kuvvetle destekleyerek, demokrasi kültürünün geliştirilmesi için öncü rol oynamaktadır. Kadınların kürtaj hakları hususunda ise Demokratlar bunun yasal bir hak olduğunu ve halihazırda bunun olması gerektiğini savunmakla beraber, kürtajın bir insanın hayatını yok ettiğini ve adam öldürme olarak nitelendirmeleri mevcuttur.

ABD'de sosyal hayatın düzenlenmesinde önemli olan bir diğer konu ise ülkeye gelen göçmenlerdir. Bu noktada Demokratların ülkeye gelen göçmenlerin göçmen statüsünden ABD vatandaşlığına köprü olacak bir sistemin oluşturulması için çaba göstermekte olup, gelen bu vatandaşların diğerleri ile eşit fırsatlara sahip

olabilmesi için uğraşmaktadır. Bu konuda reform çağrısında bulunan Demokratlar, 2013 yılında Sınır Güvenliği, Ekonomik Fırsat ve Göç Modernizasyonu Yasası'nı (S.744 – Border Security, Economic Opportunity, and Immigration Modernization Act 2013-2014) (*Border Security, Economic Opportunity and Immigration Modernization Act*) geçirmişlerdir. Ülkede yaşayan gruplardan birini oluşturan LGBT mensubu Amerikalılar konusunda da Demokrat Parti LGBT hakları destekçisi olmuştur. ABD'de eşcinsel evlilik hususunda destek büyük oranda Demokratlardan gelmiştir. Ayrıca LGBT vatandaşlar konusunda Demokratların büyük bir çoğunluğu “nefret suçu” yasalarının genişletilmesi, sosyal ve çalışma alanlarında LGBT kişilere karşı ayrımcılığın yasal olarak engellenmesi ve hatta kaldırılması için politikalar oluşturmuştur. Ordudaki eşcinseller için 11 Aralık 1993 ile 20 Eylül 2011 seneleri arasında Demokrat Bill Clinton döneminde yasalaştırılmış olan ve eşcinsellerin orduda görev almalarını yasaklayan bir kanun olan “Don't ask, Don't tell” (DADT) ordudaki askerlerin cinsel kimlikleri hakkında konuşmalarını yasaklamakta ve eşcinsel oldukları tespit edilen askerlerin ise ordudan ihraç edilmesini sağlamaktaydı. (Don't Ask, Don't Tell 2019) Demokrat Başkan Barack Obama'nın seçimi kazanmasıyla beraber bu kanun yürürlükten kaldırılmıştır ve ABD Ordusu'ndaki askerler, eşcinsel kimliklerini gizlemeden orduda görev alabilmekteydi. (Holan 2011) Ayrıca 9 Mayıs 2012 yılında eşcinsel evliliği destekleyen ilk ABD Başkanı da Demokrat Barack Obama olmuştur. (MacAskill & Gabbatt 2012)

Gelir eşitsizliği konusunda ise Demokratlar aşırı gelir ve refah eşitsizliğinin ABD vatandaşları için ve de işletmeler için olumsuz etkiler yarattığını ifade ederek, orta sınıfın gelişmesi yönünde çaba göstermiş olsa dahi, Demokrat Başkan Barack Obama döneminde gelir adaletsizliği seviyeleri üst sıralara tırmanmıştır. En nihayetinde Demokrat Başkan Barack Obama döneminde LGBT Amerikalılar için eşitlik sağlanmış, ABD göçmenlik sisteminde reform yapılmış, engelli bireyler için İcra Emri imzalanarak istihdam konusunda fırsatlar arttırılmış, adalet sisteminde gençlik şiddetini önlemek ve azaltmak için Ulusal Gençlik Şiddetini Önleme Forumu (*National Forum on Youth Violence Prevention*) şiddet suçunu azaltmak için Şiddet Azaltma Ağı (Department of Justice Launches National Violence Reduction Network 2014) başlatılarak ve imkânlar arttırılarak,

teknolojik ilerlemeler dâhilinde bir ceza sistemi için mücadele verilmiş, silah şiddetini azaltmak için arka plan kontrollerinin artırılması ve lisans alınması istenmiş, kıdemli hizmetler geliştirilerek yerel düzeyde evsizlik ve benzeri durumların azaltılması için çaba gösterilmiş, ekonomik fırsatlar geliştirilerek topluma yatırım yapılmış ve yoksulluk oranında düşüşler gerçekleştirilmiştir.

Sosyal devlet konusunda Cumhuriyetçi Parti'nin benimsemiş olduğu sosyal Muhafazakâr ideoloji etkisini göstermektedir. Ancak parti içerisinde çeşitli görüşe sahip gruplar da yer almaktadır. Cumhuriyetçiler, eşcinsel evlilik, kürtaj, uyuşturucu madde kullanımı gibi konularda geleneksel değerleri kapsayan yasaları desteklemekte ve silah kontrolü, pozitif ayrımcılık ve yasadışı göç konularına da karşı çıkmaktadır. Cumhuriyetçiler, kürtajla mücadele alanında ahlaki sebeplerden ötürü kürtaja tamamen karşı çıkmaktadır. Bu konuda önceleri ensest ilişki, tecavüz ya da annenin hayatının risk altında olduğu durumların mevcudiyetinde kürtaj savunulurken, 2012 senesinde parti platformu istisnasız şekilde kürtaja karşı çıkmıştır. (GOP Platform Anti-Abortion Language Includes No Exceptions For Rape, Incest 2012) Özgürlükçü ve bireysel sorumluluk konusunu temel alan Cumhuriyetçiler, silahlanma konusunda ise her bireyin bu hakka sahip olduğunu inancındadır. Bu hakkı da, bireylerin kendisini, ailesini ve malını koruma hakkının kendisine verilmesine dayandırmaktadırlar. Göçmenler konusunda ise, Demokratların ABD'nin sahip olduğu çeşitlilik ile birlikte zenginleştiğini ve oluşturdukları göçmen politikalarının ülkeye gelenlere vatandaşlık verilmesi yolunda bir köprü görevi görmesi tasvirinden ziyade, Cumhuriyetçiler, göçmenleri kalifiye olanlar haricinde ABD'ye bir tehdit unsuru olarak görmektedir. Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'a göre, uyuşturucu, kaçakçılık ve suç oranlarındaki artışın temelinde yatan sebep göç olgusudur ve bu tarz olaylar ülkeye gelen yasa dışı göçmenler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu sebepten ötürü, Cumhuriyetçilerin göçmenlere karşı izledikleri sosyal politikalar Demokratlar ile taban tabana zıt şekildedir. Bir başka konu ise, LGBT bireylere karşı yaklaşımdır. Cumhuriyetçiler sahip oldukları Muhafazakâr ideolojiden ötürü LGBT bireylere Demokratlar kadar destek vermemektedir. Bu noktada Cumhuriyetçi Donald Trump, Başkan adaylığı sürecinde LGBT konusunda diğer Cumhuriyetçilere oranla konuya daha sempatik bir tavırla yaklaşmış ve Onur Ayı'nı (*Pride Month*) tanıyan ilk Cumhuriyetçi Başkan olmuştur. (Mack 2019)

Trump, ayrıca cinsel yönelim konusunda ayrımcılık yapılmaması için 1964 Sivil Haklar Kanunu'nda (*Civil Rights Act of 1964*) değişiklik yapmayı kabul etmiş ve Matthew Shepard Nefret Suçlarını Önleme Yasası (*Matthew Shepard Hate Crimes Prevention Act*) olmak üzere nefret suçu mevzuatını destekleyeceğini belirtmiştir. Zaman zaman LGBT bireyleri eleştiren Trump, seçim öncesinde her türlü ayrımcılığa karşı çıkan yasaları desteklerken, cinsiyet ayrımcılığı yasalarına da karşı çıkmış; ancak Başkan seçilmesi sonrasında çeşitli devlet kurumlarının sitelerinden LGBT ibaresini kaldırtmıştır. İnsan hakları ve azınlık hakları konusunda ise Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump bu konuda sert bir tutuma sahiptir ve yönetimi süresince çeşitli insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Örnek olarak, Müslüman nüfus ağırlıklı ve iç savaş yaşayan ülkelerden ABD'ye uçuş yasaklarının konması, çocuk yaştakilerin adalet önünde bir yetişkinmişçesine yargılanması, ten renklerinden ötürü siyahi vatandaşların ikinci bir sınıf vatandaş olarak görülmesi gibi konular, bu noktada sosyal devlet uygulamalarının pek sağlıklı işleyemediğine ve işletilmediğine işaret etmektedir. Trump ve Cumhuriyetçiler, ekonomide yeri geldiğinde devlet müdahalesini kabul eden ve makul bulan Demokratlardan farklı olarak, hiçbir müdahaleyi kabul etmemeleri ve sağlık ve eğitim hizmetlerinde bile devletin rolünü sınırlı görmeleri açısından sosyal devlete daha soğuk yaklaşmaktadırlar. Demokratlar ise, geleneksel olarak, bu konuda daha soldadırlar.

3.5.14 İslâmofobi

İslâmofobi, “Müslümanlara ve İslâm dinine karşı sürdürülen, onlardan korkma, çekinme ve onları düşman görme içgüdüünü” tanımlamaktadır. Toplumda yaratılan bu önyargı, ülkede yaşayan Müslümanların ayrımcılığa uğrayarak toplumdan dışlanmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca İslâm karşıtı politikalar “ırkçılık” kapsamında da değerlendirilebilir. İslâmofobi konusunda, Demokrat Başkan Barack Obama bile, baba tarafından Müslüman kökenli bir aileden gelmesi sebebiyle ve aynı zamanda Müslüman bir isim taşımasından (Hussein) ötürü, Cumhuriyetçiler tarafından çoğu kez hedef alınmıştır. Demokrat Başkan Barack Obama'nın 2 Şubat 2016 tarihinde gerçekleştirdiği ABD'deki ilk cami ziyaretinde (Fritze & Duncan 2016) gitmiş olduğu Baltimore İslâm Toplumu Camisi ziyareti için ABD'de yer alan Müslümanları bir araya getiren büyük sivil toplum kuruluşlarından biri olan Amerikan-İslâm Konseyi Basın Sözcüsü İbrahim

Hooper “Başkan Obama’nın Amerika’da bir camiye ziyaret etmesinin belki de son dönemde ABD’de artmakta olan İslâmofobi’ye bir cevap niteliği de taşıyacaktır.” (Obama ilk cami ziyaretini Baltimore İslâm Toplumunu Camisi’ne yapacak 2016) şeklinde açıklama yapmıştır. Ayrıca bu konuda Baltimore İslâm Toplumunu Başkan Yardımcısı Muhammed Cemil cami ziyareti hususunda “Obama doğru bir dil ve Amerikan toplumuna gönderdiği güçlü mesajlarla, mevcut yönetimin İslâmofobi’ye karşı duruşunu açık bir şekilde ortaya koydu.” (‘Obama’nın cami ziyareti, İslâm karşıtı retoriği çürütüyor’ 2016) ifadesinde bulunmuştur. Cami ziyareti esnasında, Demokrat Başkan Barack Obama, basına kapalı bir toplantı yaparak, buradaki Müslümanların sorunlarını dinlemiş ve konuşmasında Müslümanların ABD’nin doğal ve önemli bir parçası olduğunu belirtmiştir. Demokrat Başkan Obama, konuşması sırasında Müslümanlara karşı bağınazlık yapanların karşısında olduğunu ve Müslümanları sömüren terör gruplarına karşı da güçlü mesaj gönderdiğini ifade etmiş, Amerikalıların Müslümanları yeterince tanımadıklarına, onların adlarını daha çok medyada yer alan terör eylemlerinden duyduklarına vurgu yapmış ve bununla beraber ABD’deki 11 Eylül saldırısı ile Fransa’da meydana gelen terör saldırılarından sonra Müslümanlara karşı geliştirilen siyasi retoriğin ABD’de yeri olmadığını belirtmiştir. Obama, ayrıca konuşmasının bazı bölümlerinde ayet ve hadislere de yer vermiştir. (‘Obama’nın cami ziyareti, İslâm karşıtı retoriği çürütüyor’ 2016)

Demokrat Başkan Barack Obama’nın cami ziyareti ve ardından yapmış olduğu konuşma, eski Başkan George W. Bush’un yaşanan 11 Eylül saldırılarının sonrasında Washington D.C.’de yer alan İslâm Kültür Merkezi’ni ziyaretine benzer niteliktedir. Demokrat Başkan Obama, İslâmofobi konusunda yapmış olduğu açıklamalarda ağırlıklı olarak hoşgörü ve birlik mesajları vermiş ve Müslümanlar için ABD’de yer alan önyargıların aşılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Demokratların diğer sosyal politikalarında da vurguladığı fırsat eşitliği ve bireylere yönelik herhangi din, dil, ırk ve benzeri farklılıklardan ötürü ayrımcılık yapılmasının karşısında durmuş oldukları gibi, İslâmofobi karşısında da aynı duruşu sergileyerek Amerika halkının bir bütün olduğunu savunmuşlardır.

Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump’ın göçmenlere bakış açısı ve ABD’de yer alan azınlıklar hakkında sahip olduğu görüşlerin etkisi kendisini İslâmofobi alanında da göstermektedir. Trump, göreve geldiği günden başlayarak, Meksika

sınırına duvar örmek ve iç savaş veya savaş olan ülkelerden gelen Müslümanların ülkeye girişini engellemek gibi önyargılı ve tehlikeli politikalarını hayata geçirmiştir. (Ulutaş 2017) Cumhuriyetçi Başkan Trump, 2016 yılında Anderson Cooper'a "*İslâm bizden nefret ediyor.*" (Schleifer 2016) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamadan kısa bir süre sonra da, ABD siyasetini İslâmofobi temelli biçimlendirme yoluna gitmiştir. Bu noktada Başkan Donald Trump'ın öne çıkan en büyük politikası, seçim kampanyasında bir vaadi olan "*Müslümanların ABD'ye girişinin tamamen yasaklanması*" (Hilal 2017) idi. Bu politika hemen vücut bularak, ilk yasakta Irak, Suriye, İran, Libya, Somali, Sudan ve Yemen'i etkiledi ve Müslüman nüfusun yüksek seviyelerde olduğu bu ülke vatandaşlarının ABD'ye girişi yasaklandı. (Lister 2017) Bu politikanın ikinci evresinde, Irak yasaklar arasından çıkmıştır. Üçüncü evrede ise, listeye yeni eklenen ülkeler; Çad, İran, Libya, Somali, Suriye, Yemen, Venezuela ve Kuzey Kore olmuş ve bu ülke vatandaşlarına çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Bu noktada Venezuela ve Kuzey Kore'nin de listeye eklenmesi, açıkça Müslümanlara yöneltilmiş olan ayrılıkçı politikaların üzerinin örtülmesi için bir girişim şeklindedir. (Gerstein & Lin 2018) Elbette Başkan Donald Trump'ın İslâmofobi üzerine yürüttüğü faaliyetler Müslüman engellerinden itibaren başlamamaktadır. Onun yönetiminin ilk süreçlerinde aşırıçılık ile ilgili mücadeleyi yeniden adlandırarak İslâmi aşırıçılık ile mücadele şeklinde değiştirmiş ve bu noktada Müslümanlar bir tehdit olarak görülmüştür. Bu görüş içerisinde Müslümanlara verilen zararın yanında, aşırıçılık ve şiddet içerdiği işaret edilen Şeriat da yer aldığı için, İslâm hukuku da zarar görmüştür. İç siyasetteki ayrımcı söylemlerin ve politikaların yanı sıra, dış politikada da Müslüman coğrafya üzerinde gerçekleştirilen politikalar örnek olarak teröre karşı başlatılan küresel savaşta Irak, Afganistan ve Pakistan'da yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiş, binlerce insan işkence görmüş veya göçe zorlanmıştır. İşkencelerin gerçekleştirildiği yerlerden yalnızca birisi deşifre edilen Ebu Gureyb Hapishanesi'dir. (Hall 2019) Ayrıca çeşitli ülkelerde Müslümanlar terör gruplarıyla ilişkili olduğu iddia edilerek Guantanamo Askeri Üssü'nde (Naval Station Guantanamo Bay) hapsedilerek işkence edilmiştir. Bu politikalar neticesinde ülkeler parçalanmış, aileler yok olmuş, iç savaşlar başlamış, ülkelere yoksulluk ve sefalet getirilmiştir. Başkan Donald Trump yönetiminde keskin bir şekilde radikal kararların alındığı ve Başkan'ın söylemlerinin bu ayrımcılığın

derecesini her seferinde arttıran bir hâl almıştır. Bu dönem, radikalleşme ile mücadele etmekten ziyade yeni radikalleşmeler üretmiştir.

3.5.15 Dinin toplumsal ve siyasal yaşamdaki yeri

ABD Anayasası'nda gerçekleştirilen "İlk Değişiklik" (Constitution of the United States First Amendment) ile beraber kilise ve devlet birbirinden ayrılmış, aynı zamanda din ise siyasetin dışında bırakılmaya çalışılmıştır. Teorik olarak böyle bir durum mevcut olmuş olsa da, ABD'de dini siyasetin dışında tutmak pratikte başarılı olamamıştır. Etkili bir kurum olarak din ve dine bağlı olarak meydana getirilen gruplar, siyasi kültür ile sivil toplum inşasında rol almış; ayrıca ABD iç ve dış siyasetinin şekillenmesinde de etki sahibi olmuştur. ABD Anayasası'ndaki İlk Değişiklik içerisinde, Amerikan hükümetinin herhangi bir dini destekleyici ya da dini ibadetlerin yerine getirilmesi hususunda kısıtlayıcı nitelikte yasa yapması yasaklanmıştır. İmga (2010, s. 170) Yani bu noktada, din, kamusal alan dışına çıkarılarak, siyaseti etkilemesi ve siyasetten etkilenmesi engellenmek istenmiştir. Ancak "yaratıcı"ya olan inancın yüksek olduğu bir ülkede, din aleyhine veya lehine düzenlenecek politikalarda toplumun buna sessiz kalması neredeyse imkânsızdır. Bu da, din ile siyasetin hem yönetim düzeyinde, hem de toplum düzeyinde iç içe geçtiğinin göstergesi olmaktadır.

Avrupa kıtası ile karşılaştırıldığında, ABD'nin sahip olduğu siyasi mirasın zenginliğinden söz etmek zordur. Bunun sebebi, Avrupa, hem Hristiyanlıktan beslenmiş, hem de Yunan, Helen, Roma, Rönesans, Reform ve Aydınlanma düşüncelerini harmanlayarak siyasi geleneğini inşa etmiştir. Çaha (2008, s. 142) Amerikalılar ise, bağımsızlığını elde ettiği zaman, Püritenlerin (The Puritans 2019) yeni kıtaya taşıdıkları dini mirasın yanında, yalnızca kurucu babaların ve entelektüellerin sahip olduğu teorik birikimden yararlanma olanağına sahiptiler. Çaha (2008, s. 143) İşte bu noktada hissedilen eksikliği din ile kapatmaya çalışan Amerikalılar, dini ön plana çıkararak kamusal alanda etkin rol almasını sağlamıştır. Buna örnek olarak, 1850 yılında *Amerika'da Demokrasi* adlı eserin yazarı olan Alexis de Tocqueville, Amerikan demokrasisinin inşa edilmesi sürecinde sosyal gruplara ve bu grupların içerisinde de dini grupların temel dinamiklerden birini oluşturduğunu iddia etmiştir. Çaha (2008, s. 92) Bu dönemde Püritenler nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmuş ve öğretilerinin üç ana doktrini

olan: sözleşme teolojisi, insanın günahkârlığı üzerine yapılan vurgu ve seçilmiş insanlar (Wald & Brown 2014) ile birlikte Amerikan siyasi geleneğini şekillendirmiştir. Sonraki süreçte de ardılları tarafından bu öğretiler siyasi hayatta uygulanmıştır. Sözleşme teolojisi; Amerikalıların hangi şartlar altında yönetime itaat etmelerini tembih ederken, insanın günahkârlığı doktrini, istikrarlı bir hükümete sahip olunabilmesi için yol göstermiş ve seçilmiş insan metaforu ve Amerikalıların kutsal bir görevle donatıldığını telakki etmiştir. (Wald & Brown 2014) ABD’de New York’ta bulunan Özgürlük Abidesi heykeli de (*Statute of Liberty*), ABD’nin din ile kamusal alanın iç içe olduğunun sembolüdür. Bu heykelin başındaki yedi çıkıntılı taç yedi kıtayı ve yedi denizi, sağ elindeki meşale dünyayı aydınlığa kavuşturacak ışığı, bir diğer elindeki kitabın ise Kitab-ı Mukaddes’i sembolize ettiği düşünülmektedir.

Amerika’nın sivil dininin kendini gösterdiği alan kiliselerden ziyade siyasi arena olmuştur. Şahin (2009, s. 187) Bu kavram, ABD’nin kurucu babaları ülkeye gelen göçmenleri tek bir inanç altında tutulmasının zor olduğu görüşü dâhilinde, bunun yerine, ABD’ye özgü bir dinin oluşumunu çözüm olarak görmüştür. ABD’nin bağımsızlığını kazanmasıyla beraber kilise ve devlet ayrımı politik bir gaye olarak seçilmiş, dinler arasında siyasetin tarafsızlığı hedeflenmiştir. Laçiner (2005) Kurulu bir dinin benimsenmemesi, dini inancın ABD’de toplumsal bir kurum şeklinde gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu noktada birey ve toplumların gelişiminde büyük rol oynayan Şahin (2009, s. 183) din kavramı, ilk Amerikan Başkanı olan George Washington tarafından din ve ahlakın, sivil toplumun vazgeçilmez değerleri olduğuna inandığı şeklinde dile getirmiştir. (Arslan & Arı 2004) Demokratik sistemlerde mutlak olarak yer alan sivil toplum ve yönetim süreçlerine katılımcı siyasal kültür dini grupların çalışmaları ile biçimlendirilmiş, aslında kiliselerde düzenlenen toplantılara katılmak ve bunların düzenleyicisi olmak siyasal hayatta katılım yönünde motive edici olmuş ve siyasal sisteme ilgi artmıştır. Fowler ve diğerleri (1994, 160) Amerika’da faaliyet gösteren birçok dini grup olmasına rağmen, özellikle üç dini grubun daha etkili olduğunu söylemek mümkündür: Protestanlar, Katolikler ve Yahudiler. Şahin (2009, s. 189) ABD siyasetinde Protestanların özellikle köktenci kanadını oluşturan Evanjelistler etkin bir rol üstlenmekte olup, Amerikan Başkanı Richard Nixon döneminde Evanjelist politikalar pratikte uygulanmaya başlanmıştır. (Arslan & Arı 2004) İkinci etkili

dini grubu ise Katolikler oluşturmaktadır. Bu dini gruplar, gerek kilise liderleri olsun, gerek lobi faaliyetleri olsun, ABD siyasetini kendi istekleri doğrultusunda yönlendirme gücüne sahip olmuştur. Bu noktada, “Hristiyan Sağ”ın Cumhuriyetçi Parti adayı Ronald Reagan’ın seçimi kazanmasında etkisi olduğu düşünülmekte olup, örgütlenmiş dini grupların ekseriyetle işbirliği yaparak, onların desteğini siyasal bir güce dönüştürmeyi hedeflemiştir. Çaha (2008, ss. 131-132) İkinci bir örnek olarak da, 2012 yılındaki ABD Başkanlık seçimlerinde “Hristiyan Koalisyonu”nun eski lideri Ralph Reed’in “İnanç ve Özgürlük Koalisyonu”nun kurucu lideri olarak Evanjelistlerin oylarını Cumhuriyetçi Parti’nin adayı Mitt Romney için elde etmeye çalışması ele alınabilmektedir. (Wald ve diğerleri, 2014, 143)

21. yüzyılda, Pew Araştırma Merkezi’nin 2019 yılı verilerine göre, Amerikalıların büyük çoğunluğu dinin kamusal yaşamda etkisini kaybettiğini düşünmekle beraber, bu durum bazı kesimler tarafından olumlu karşılanırken, bazı kesimler tarafından ise olumsuz bir gelişme olarak görülmüş ve bu olumsuz görüş aslında dinin toplumda olumlu bir güç olarak görüldüğü eğilimini yansıtmaktadır. (Lipka 2019) Aynı zamanda bu araştırma kapsamında dini kurumların siyasete olan yaklaşımları da değerlendirilmiştir. Ayrıca Cumhuriyetçi Parti’nin dini değerlere dost olduğunu halk % 54 oranıyla ifade ederken, Başkan Donald Trump yönetimi için de % 47’lik bir dilim mevcuttur. Aynı ankette bir diğer büyük parti olan Demokrat Parti’nin dine yakınlığı ise % 19 oranla dost, % 48 oranla ise nötr olarak belirtilmektedir. (Americans have positive views about religions role in society, but want it out of politics 2019)

4. AMERİKAN SİYASAL PARAMETRELERİNE GÖRE TÜRK SİYASAL PARTİLERİNİN HİZALANMASI

4.1 Türk Siyasal Sistemi ve Siyasal Partiler

Siyasal sistemlerin gelişiminde, o ülkede yer alan bireylerin sahip olduğu siyasal kültür de etkin bir rol oynamaktadır. Örneğin, yerel kültür, merkeziyetçi olmayan bir geleneksel siyasal yapı ile uyum gösterirken, bağımlılık kültürü daha çok merkeziyetçiliğin üstün olduğu otoriter bir yönetime denk düşmektedir. Katılımcı kültür ise, demokratik geleneğin güçlü olduğu bir siyasal iklime ihtiyaç duymaktadır. Aydın (2016) Bu sebepten ötürü, eğer bir toplumda mevcut siyasal kültür, siyasal yapı ile uyum içerisinde değilse, bu noktada siyasal sistem bozuklukları ve krizler ile karşılaşılır. Ancak ülkede yer alan siyasal kültüre yanıt veren bir hükümet sistemi uygulanırsa, o ülkede siyasi istikrar kazanılmakla beraber, ülke içerisindeki refah seviyesi de artar ve ekonomi gelişir. Ekonominin gelişmesi ile beraber demokrasinin de kalitesi artmaktadır.

Türk siyasi kültürü, Batılılaşma ile geleneksellik arasında tarihsel süreçte şekillenmiş; zaman zaman askeri darbeler ile demokratikleşme süreci kesintilere uğramış olsa da, en nihayetinde günümüzdeki şeklini almıştır. Türkiye’de 2017 yılı öncesine kadar parlamenter yönetim sistemi mevcuttu. Ancak demokratikleşme yolunda sorunlarla karşılaşarak ilerleyen Türkiye’de, bu siyasal sistem, hükümet istikrarsızlıklarına ve yaşanan askeri darbelere çözüm bulamadığı yönünde eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin dayanak noktası olarak ise, çok partili siyasal hayata geçiş ile birlikte karşılaşılan kısa ömürlü ve başarısız koalisyon hükümetleri gösterilmiştir. 1961-1980 döneminde tam 21 farklı hükümet kurulması ve bu dönemde neredeyse her seneye yeni bir hükümetin denk gelmesi, bu noktada önemli bir dayanak noktasını oluşturmaktadır. (İşte Türkiye’de bugüne kadar kurulan koalisyon hükümetleri) Ayrıca 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi de bu noktada önemli bir role sahip olmuştur. (Nedenleri ve Sonuçlarıyla 12 Eylül 1980 Darbesi) Ancak istikrarlı bir hükümetin etkin olup olamayacağı da bir soru işaretidir; hatta demokratik istikrar açısından, hükümetlerin değişmesi veya yenilenmesinin, halkın tercihlerini yönetime yansıtması açısından olumlu bir etkisi olduğu bile düşünülebilir.

Bu konuda hükümet istikrarsızlığından sonra eleştirilen bir diğer konu da Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu konudur. 1982 Anayasası'nın 119. ve 122. maddeleri ile birlikte Türkiye'de yürütmenin güçlenmesinden sorumlu kanat Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nun değil, sembolik bir konuma sahip olan Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin genişletilmesiyle birlikte parlamenter sistemin sorunlu hale gelmesinde rol oynayan bir diğer durum oluşmuştur. (1982 Anayasası) Türkiye'nin parlamenter siyasal sisteminde hükümetlerin uzun süreli olamaması, koalisyon partilerinin birlikte politikalar üretememeleri ve sıklıkla askeri darbe ve müdahalelerin yaşanması, karar alım süreçleri gibi önemli noktalarda aksamalar meydana getirmiştir. Bu nedenle, Cumhurbaşkanı'nın sistem içerisinde güçlenmesi neticesinde yönetimde istikrar ve sivil siyasetin üstünlüğü tesis edilmeye çalışılmıştır. Klasik parlamenter sisteme göre Cumhurbaşkanı'nın sembolik yetkilere sahip olması gerekirken, Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı makamı, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra hazırlanan 1982 Anayasası'ndan itibaren, bunun ötesinde geniş yetkilere sahip olmuş ve sorumsuz sayılmıştır. Bu durumda, Cumhurbaşkanı her zaman siyasette söz sahibi olmuş ve hükümet etme yetkisine (Gerekli görüldüğü hallerde Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kurulu'na Başkanlık etme yetkisi ve Milli Güvenlik Kurulu'na Başkanlık etmesidir) ortak olmuştur. 2014 yılında Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi ise, sistemde yürütme yetkisinin Devlet Başkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaşılması noktasında yaşanan "çift başlılık" problemini derinleştirmiştir. (5678 Sayılı Kanun 2007) Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın olağanüstü dönemlerde Bakanlar Kurulu ile birlikte Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi ve yargı kanadında atamalar yapma yetkisi, parlamenter sistemi aşan birçok yetkiye işaret etmektedir. Bu noktada, 1982 Anayasası'nın yürütme organını güçlendirme adımını Cumhurbaşkanı lehine gerçekleştirmesi, zaten klasik parlamenter sistemden ciddi bir sapma olmuş ve bu adım sonrası birçok problem yaşanmıştır. Denilebilir ki, bugünkü Başkanlık sisteminin temelleri 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'na verilen yetkilerle atılmıştır. Bu noktada sorunların parlamenter sistemin doğasından kaynaklandığı yönündeki eleştiriler ile birlikte sistem değişikliği istenmesi ilginç olarak nitelendirilebilir. Çünkü bu sorunlar sistemin doğasından değil, sistemin doğasına aykırı yapılan düzenlemelerin tercihinden ötürü bu şekli almıştır.

Tüm bu tartışmalardan sonra 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa Değişikliği Referandumu'nun % 51,41'lik oranla kabul edilmesinden sonra Başkanlık Sistemi'ne (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi) geçilmiştir. (Halk oylamasının kesin sonuçları açıklandı 2017)

Kabul edilen yeni siyasal sisteme dair bazı eleştiriler mevcuttur. Bunlardan ilki, sistemin sıfır toplamlı oyun mantığında (*zero-sum game*) oluşudur. Buna göre, sistem içerisinde yürütme yetkisinin tümüyle tek bir kişide bulunması, kazananın her şeyi elde ettiği, muhalefetin ise iktidarda hiçbir paya sahip olamadığı bir yapı ortaya koyar. Buna karşın, parlamenter sistem içerisinde muhalefet partilerinin koalisyonlar aracılığı ile iktidarı paylaşma şansları vardır. Ancak bu noktada elbette ki bu eleştiri yalnızca yürütme organı içindir; zira sistemde yer alan yasama organında muhalefet çoğunluğa sahip olduğunda, Başkan'ı hareketsizliğe mahkûm edebilmektedir. Bir başka eleştiri ise, sistem içerisinde seçilen Başkan'ın istisnai haller meydana gelmedikçe belirli bir süre boyunca yönetimde bulunmasıdır. Bu durum siyasal açıdan istikrar sağlamış gibi bir durum olarak görülse dahi, Başkan'ın katı davranışlar sergilemesi, kamuoyunun ve partisinin güvenini kaybetmesi gibi durumlarda da Başkan'ın değiştirilmesine imkân vermemektedir. Parlamenter sistemde ise, böyle bir durum ile karşılaşıldığında yeni bir koalisyonun kurulması benzeri çözüm önerileri ile krizin üstesinden daha kolay bir şekilde gelinebilmektedir. Bunlar yanıt vermezse de, parlamento feshedilerek seçime gidilmesi yolu da mümkündür. Başkanlık sisteminin eleştirilen bir diğer noktası ise, siyasi meşruiyet ve çift demokratik meşruluktur. Burada Başkan'ın ve yasama organının ayrı seçimlerle halk tarafından seçilmesinden dolayı demokratik bir meşruluğun varlığından söz edilebilir; ancak seçimlerde organların farklı partilerden olması durumunda, meşruluk krizini çözüme kavuşturması için bir mekanizma mevcut değildir. Parlamenter sistemde yürütme parlamentodan bağımsız olmadığı için, böyle bir problem tek kanatlı parlamentolarda söz konusu olmamaktadır. Siyasi istikrar konusunda, Başkan'ın kendi hükümetini çalışabileceği kişilerden seçmesi sebebiyle herhangi bir problemin doğmayacağı yani parlamenter sistemdeki güvensizlik oyunun Başkanlık sisteminde karşılığının bulunmadığı ifade edilmektedir. Temsil ve hesap verilebilirlik konusunda ise, seçmenlerin oy verdiği kişinin belli olduğu ve seçilmesi durumunda kimin tarafından yönetilecekleri belli olduğu için denetimin

daha rahat yapılabileceği, parlamenter sistemde ise seçimlerden sonra nasıl bir koalisyon oluşacağına belirsizliğinin denetimi güçleştirdiği eleştirisi mevcuttur. Ancak böyle bir durum, aşırı şekilde parçalanmış birçok partili sistemde meydana gelebilir. Bunun yanında, olası bir koalisyon yönetiminin oluşacağı zamanda seçimlerden önce siyasal partiler bunu halka bildirmekte ve az çok kurulabilecek koalisyonlar tahmin edilebilmektedir. Temsil noktasında seçilen Başkan tüm halkı temsil ettiği düşüncesiyle hareket edeceğinden, eleştirilere tolerans düzeyi de azalabilmektedir.

Başkanlık sistemi içerisinde seçimler genellikle iki aday arasında yürümekte ve bu durumun da toplumsal tabanda ciddi kutuplaşmaların yaşanmasına sebebiyet vermesi olasıdır. Aygen (2017) Bu sistem içerisindeki siyasal üslup ise, Guillermo O'Donnell'in "delegasyoncu demokrasi" (*delegative democracy*) olarak adlandırmış olduğu rejim tipiyle büyük benzerlikler göstermektedir. O'Donnell, 1994 tarihli *Delegative Democracy* eserinde bu tür rejimlere egemen olan siyasal üslup için şunları yazmıştır: "*Başkan, milletin tecessüm etmiş hali ve onun çıkarlarının başlıca koruyucusu ve tanımlayıcısı olarak kabul edilir... Bu görüşe göre başka kurumlar –meselâ mahkemeler ve yasama organı- can sıkıcı şeylerdir... Bu kurumlara hesapverirlik, kullanması için başkana vekâleten verilmiş sınırsız otoritenin önündeki engellerden ibaret gibi görülür. Delegasyoncu demokrasilerde adaylar, çıplak, kurumsallaşmamış iktidar ilişkileri dışında hemen hemen hiçbir sınırlamaya tâbi olmadan hüküm sürme şansı için yarışır. Seçimden sonra da, seçmenlerden/delegelerden, başkanın yaptıklarının pasif ama alkışlayıcı seyircileri olmaları beklenir... Temsilî demokrasinin ayırıcı özelliği olan yatay hesapverirlik, delegasyoncu demokrasilerde ya hiç yok, ya da son derece zayıftır. Üstelik yatay hesapverirliği etkili kılan kurumlar, delegasyoncu başkanlarca kendi 'misyon'larının önünde gereksiz ayak bağları gibi görüldüğünden, başkanlar, bu kurumların gelişmesini önlemek için büyük çabalar harcarlar.*" (O'Donnell 1994)

Politika yapım süreçlerinde ise, Başkanlık sisteminde daha hızlı kararlar alınabilecek iken, parlamenter sistemin bu süreci yavaşlattığı eleştirileri yapılmaktadır. Ancak bu noktada parlamenter sistemde kurumsallaşmış bir demokraside kararlar daha yavaş alınsa dahi, kararlar bir kez alındıktan sonra hata ihtimali azalır ve uygulama kolaylaşır. Başkanlık sisteminde ise, bu kararlar

Başkan ve yakın çevresi tarafından geniş bir tartışma sürecine sunulmaksızın alınmaktadır. Tüm bu eleştiriler, Türkiye’de geçilmiş olan Başkanlık sisteminin temelinde katılımcı ve farklılıkları kucaklayan bir siyasal/toplumsal merkez inşa edileceği ve bir yandan bu merkezin idaresini devlet yönetimine en iyi şekilde yansıtacak biçimde dizayn edilmesinin, diğer yandan da demokratik denge-kontrol mekanizmalarının göz ardı edilmeden yürütmeyi etkin ve güçlü kılacak şekilde organlar arasındaki bağların düzenlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bunu takriben, organlar arasındaki ilişkiler, merkezi ve yerel yönetim arasındaki ilişkiler ile atananlar ve seçilenler arasındaki ilişkiler bu amaç dahilinde düzenlenmeli, demokratik siyasetin ilkeleri de temel alınmalıdır.

Türkiye’de tek partili Cumhuriyet döneminden başlayarak çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle birlikte günümüze dek toplamda 351 siyasi parti kurulmuş (1923’ten günümüze kadar kurulan ve kapanan siyasi partiler 2020); bu partilerin bazıları kanunlar ile kapatılmış, kongre kararı ile fesih edilmiş, adını değiştirmiş ya da başka bir partiye katılmıştır. Günümüzde ise 87 siyasi parti faal olarak siyaset arenasında yer almaktadır. (Faaliyette olan siyasi partiler 2020)

4.2 Amerikan Siyasal Parametrelerine Göre Türkiye’deki Siyasal Partiler

Bu bölümde önceki bölümlerde detaylandırılan ABD ve Türkiye’deki partilerin beyannamelerinden, tüzüklerinden, partileri bağlayıcı konuşmalardan (Genel Başkan, Milletvekilleri) derlenen bilgiler ışığında ABD partilerinin belirlenmiş olan 15 başlıktaki siyasi tutumunun Türk siyasal partilerine göre yorumlanması sonucu ortaya çıkan paralellik ya da karşıtlık durumları incelenmiştir.

4.2.1 AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi)

14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) parti tüzüğünde amacını şu şekilde açıklamıştır:

“AK PARTİ; Türk Milleti'nin en önemli yönetim kazanımının, Cumhuriyet olduğuna ve egemenliğin, kayıtsız ve şartsız milletimize ait bulunduğuna inanır. “Milli irade”nin tek belirleyici güç olduğunu kabul eder. Millet adına egemenlik yetkisi kullanan kurumların ve kişilerin gözetmeleri gereken en üstün gücün ise, hukukun üstünlüğü ilkesi olduğunu savunur. Akıl, bilim ve tecrübenin yol gösterici olduğunu benimser. Milli irade, hukukun üstünlüğü, akıl, bilim, tecrübe, demokrasi, bireyin temel hak ve özgürlükleri ve ahlakiliği, siyasi yönetim anlayışının temel referansları olarak kabul eder.

AK PARTİ; Türk Milleti'nin Ülkesi ve Devletiyle bölünmez bütünlüğünü savunur. Geçmişten gelen değerlerimizi koruyarak, Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve hatta onu aşabilmek için ikinci maddede açıklanan normlar ve genel kabullere uygun faaliyetlerde bulunmayı, siyasi hayatın zemini kabul eder.

AK PARTİ; “insan” merkezli siyasi bir Partidir. En üstün hizmetin, insana hizmet olduğuna inanır. İnsanın mutluluğu, huzuru, güveni ve sağlığı çalışmalarının hedefini teşkil eder. Bütün insanlarımızı, “Türkiye” coğrafyasında kurulu “Türkiye Cumhuriyeti Devleti” ismi altında büyük bir aile, diğer devletleri kendi sınırları içinde komşu aileler olarak kabul eder. Sulh içinde bir arada yaşamamanın, insana verilen değerle mümkün olacağına inanır.

AK PARTİ; insanların farklı inanç, düşünce, ırk, dil, ifade etme, örgütlenme ve yaşama gibi doğuştan var olan tüm haklara sahip olduklarını bilir ve saygı duyar. Farklı olmanın ayrışma değil, pekiştirici kültürel zenginliğimiz olduğunu kabul eder.

AK PARTİ; birey-devlet ilişkilerinde, demokratik toplum olmanın gereklerine uygun düşmeyen yaklaşımları ve her türlü ayrımcılığı reddeder. Devleti, bireye hizmet için, bireylerin oluşturduğu etkin bir hizmet kurumu olarak kabul eder.

AK PARTİ; milli iradenin egemen olabilmesinin, bütün siyasal hakların ancak özgür kullanımı ile mümkün olabileceğine, özgür siyasal hak kullanımının ise, çoğulcu ve katılımcı hür demokratik düzen içinde hayat bulabileceğine inanır.

AK PARTİ; millet adına egemenlik yetkisi kullanan yasama, yürütme ve yargı erkleri ile devlet şeması içinde kamusal işlev gören bütün kişi, kurum ve kuruluşların; yetki kullanımlarında ve görev ifa etmelerinde, ikinci maddede atıf yapılan belgelerde yer alan hukuk devleti normlarına uygunluğu gözetir olmaları gereğini vurgular ve bu gerekliliğe uygunluğu, meşruiyetin esası kabul eder.

AK PARTİ; bireylerin inandıkları gibi yaşama, düşündükleri gibi ifade etme haklarının tartışılmaz olduğunu, inanç ve düşüncenin hukuka uygun olarak tanıtım ve propagandasının, bireylere ve sivil toplum kuruluşlarına ait bir hak ve yetki olduğunu, her bireyin her kurumda ve yaşamın her alanında eşit ve ortak hakları bulunduğunu, dolayısıyla devletin, hiç bir inanç ve düşünceden yana veya karşı tutum sergilememesi gerektiğini, Anayasa'da yer alan laiklik ve kanun önünde eşitlik ilkelerinin, bu anlayış ve bakışın güvencesini teşkil ettiğini vurgular. Devletin ve Parti tüzel kişiliğinin bu alanda yüklenebileceği işlevin, sadece hak kullanımlarını sağlayıcı ve güvence altına alıcı özgür ortam hazırlamaktan ibaret olması gereğini kabul eder. Temel hak ve özgürlüklerin, oylama konusu olamayacağını savunur.

AK PARTİ; insanın, insanca yaşamasının yöntemi olan sosyal devlet anlayışının hayata geçirilmesine özel önem verir.

AK PARTİ; ekonomik gelişmenin kaynağı ve hedefi olarak insanı esas kabul eder. Piyasa ekonomisinin, tüm kurum ve kurallarıyla tesisini amaçlar. Devletin ekonomi içindeki rolünü, düzenleyici ve gözetici fonksiyonları ile tanımlar. Gelir dağılımındaki dengesizliği ve işsizliği, ülkemizin en önemli sosyo ekonomik sorunu olarak görür. Küreselleşmenin meydana getirdiği fırsatlardan yararlanmak ve beraberinde getirdiği olumsuzluklardan korunmak amacıyla gereken yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmesini savunur.

AK PARTİ; aileyi Türk toplumunun temeli kabul eder. Geçmişle gelecek arasında köprü görevini yerine getiren aile kurumunun; milli değerlerimizin, duygularımızın, düşüncelerimizin ve ülkemize has adet ve geleneklerimizin yeni

kuşaklara aktarılmasında en temel, en vazgeçilmez sosyal bir kurum olduğuna inanır.

AK PARTİ; herkesin ve özellikle gençliğin; güven içinde, gelişmiş, kalkınmış, refah düzeyi yüksek, her yönden güvenli bir Türkiye sevdalısı olma ülküsüne bağlı, moral değerlerle bezenmiş bireyler olmalarını önemser. Bu nedenle her düzeyde özgür, bilgi toplumu olma yolunda bilimsel araçlarla ve ilmi verilerle donatılmış bir eğitim, öğretim ve öğrenim anlayışını pratiğe geçirmeyi amaçlar.

AK PARTİ; temsili demokrasinin çoğulcu, katılımcı, yarışmacı niteliğini önemser. Bu özelliklerin hayata geçirilmesinde verimli, kaliteli ve denetimli bir kamu yönetiminin kurulmasında, sürdürülmesinde, sivil toplum örgütlerinin önemine ve vazgeçilmezliğine inanır.

AK PARTİ; referandumu, halkımızın yönetim sürecine katılımını temin için etkili bir yöntem olarak benimser.

AK PARTİ; içte ve dışta güçlü duruşun adaletle mümkün olacağına inanır. Hukukun “güç”ten değil, “güç”ün hukuktan kaynaklandığı inancı ile her iş ve faaliyette doğrunun ve haklının egemen olmasını önleyici engelleri ortadan kaldırmayı, adil yargılanma hakkını ve hak arama özgürlüğünü bütün unsurları ile gerçekleştirmeyi, ülkemizi, onun sahibi insanlarımız için yaşanılır hale getirmeyi, her halükarda milletin ülkesini ve devletinin bağımsızlığını ve üniter yapısını korumayı amaçlar.

AK PARTİ, köklü devlet geleneğimizin üzerine bina edildiği “insanı yaşat ki devlet yaşasın” ilkesini, siyasetinin merkezi olarak görür. Milletın tüm fertleri, hiç bir ayırım gözetilmeksizin ülkemizin birinci sınıf vatandaşlarıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşları tek bir milleti teşkil eder. Bayrağımız bağımsızlığımızın ortak sembolüdür. Şehitlerimizin emaneti olan, milletimizin üzerinde yaşadığı, bayrağımızın özgürce dalgalandığı toprak, vatanımızdır. Devlet, milletimizin ortak eseridir. AK PARTİ, yukarıda belirtilen temel amaç ve hedefler doğrultusunda, “Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan, Tek Devlet” anlayışını sarsılmaz bir ilke olarak kabul eder.” (Adalet ve Kalkınma Partisi Parti Tüzüğü)

Belirtilen esaslara göre parti politikalarını düzenleyen AK Parti, öncelikle iklim değişikliği ve çevrenin korunması konusunda önemli anlaşmalara imza attığını belirtmektedir. Bu noktada, 2004 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne ve 2009 yılında Kyoto Protokolü'ne taraf olduğunu belirten AK Parti, 2016 yılında ise Paris İklim Anlaşması'na imza atıldığını belirtmektedir. Bu konuda iklim değişikliği öncelikli olarak, çevresel sorunlar karşısında önlem almayı önemli bir mesuliyet olarak gördüğünü ifade eden AK Parti, Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi ve İklim Değişikliği Eylem Planı'nı hazırladığını, ozon tabakasının korunmasına yönelik olarak da 2012, 2014, 2016 yıllarında Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Ozon Ağı Ozon Tabakasını Koruma Onur Madalyası'nı aldıklarını belirtmektedir. Parti, bu noktada da, iklim konuları için ikili müzakerelerin gerçekleşeceğini ifade etmektedir. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) ABD'de Demokrat Başkan Barack Obama, 2008 yılındaki ilk dönem seçim kampanyasından başlayarak ABD'nin bu konuda sorumluluk alması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Barack Obama yönetimi, ikinci döneminde almış olduğu kararlarla Paris İklim Antlaşması'nı²⁵ desteklemiş ve iklim değişikliği mücadelesinde ABD tarihinin en önemli adımlarından birisini atmıştır. Barack Obama'nın ardından 45. ABD Başkanı olan Donald Trump ise, seçim kampanyasındaki iklim değişikliğine inanmadığı düşüncesini göreve başladıktan sonra da aynı şekilde muhafaza etmiş ve hatta ülkesi ABD'yi Paris İklim Antlaşması'ndan geri çekmiştir. Bu faktörler düşünüldüğünde, AK Parti, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır ve Cumhuriyetçi Parti'ye tezat bir görüntü çizmektedir.

Göç konusunda ise, bu konuya insani açıdan bakan AK Parti, insan onuruna yakışır bir biçimde tüm mazlumlara kucak açtıklarını belirterek, geçici koruma süreçlerinin sonucunda göçmenlerin önemli bir bölümünün ülkelerine dönmesini sağlamayı temel bir hedef olarak belirlemiştir. Parti, buradan hareketle, düzensiz göçlerin de içerisinde yer aldığı bu süreçten azami derecede faydalanmayı ve bu konuda insani yardımları sürdürmeyi amaçlamaktadır. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) ABD'de ise,

²⁵ Küresel ısınmanın iki derecenin altında tutulması için faaliyet gösterilmesini hedefleyen sözleşmedir.

Cumhuriyetçi Parti, ABD'nin yasadışı göç hareketliliği sebebiyle bir göçmen problemi yaşadığı düşüncesine sahip olup, ülke genelinde göçmen politikalarının güncel ortama uyum sağlaması için revize edilmesi ve göçmenler üzerinde sıkı bir denetim gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Cumhuriyetçi Parti'nin bu tutumu, ABD'de yer alan göçmen karşıtları tarafından da desteklenmektedir. Demokrat Parti ise, Cumhuriyetçilere tezat olarak, göçmenler ve kültürel çeşitlilik üzerinde temel politikalarını yoğunlaştırmakla beraber, ABD'ye gelen göçmenlerin yerel kültürü benimsemesine ek olarak, kendi kültürlerini de muhafaza edebilmeleri gerekliliği görüşüne sahiptir. Cumhuriyetçi Parti'nin göç ve göçmenler konusundaki radikal düşünce yapısı ve sert tutumunun aksine, Demokrat Parti, göçmen politikalarının göçmenler lehine değiştirilmesini desteklemektedir. Dolayısıyla, AK Parti, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almakta ve katı göçmen karşıtı politikalar izleyen Cumhuriyetçi Parti ile farklılaşmaktadır.

AK Parti, bireysel silahlanma konusunda ise, yürürlükte bulunan 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yasa (6136 Sayılı Kanun) üzerinde genişletici düzenlemeler yaparak, bireysel silahlanma yolunda silah sahibi olacak kişilerin kapsamını daha da genişletmiştir. Bununla birlikte, kadın ve çocuk cinayetlerine karışanları bunun dışında konumlandırmıştır. (Silah taşıyacakların kapsamı genişletildi 2019) ABD'ye bakıldığında ise, Cumhuriyetçi Parti'nin bireysel silahlanma konusuna çok daha büyük önem ve destek verdiği görülmektedir. Bu nedenle, AK Parti, bu konuda ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak bu konunun (silahlanma) Türkiye'de ABD'deki gibi yaygın ve önemli bir sorun olmadığını da belirtmek gerekir.

AK Parti iktidarı döneminde, Türkiye, Avrupa Birliği uyum yasaları sebebiyle ölüm cezasını yürürlükten kaldırılmıştır. Ölüm cezası konusu, Amerika Birleşik Devletleri'nde de onlarca yıldır ciddi bir siyasi ihtilaf konu olmuştur. Bu konuda Cumhuriyetçi Parti daha sert bir konumda olup, ölüm cezasına destek olmaktadır. Geçmişte Demokrat Parti de ölüm cezasını yaygın olarak savunurken, son yıllarda bu cezanın yerine ömür boyu hapis cezasını desteklemektedir. Nitekim buradan hareketle ölüm cezasını kaldırmış olan birçok eyalet Demokrat eğilimlidir. Demokratların bir kısmı ölüm cezasının belirli hallerde ve çok sınırlı olarak

kullanılması, bir kısmı da hiç kullanılmaması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Ölüm cezasının belli durumlarda kullanılmasının desteklenmesi yönündeki söylemlerden hareketle, AK Parti, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır ve ölüm cezası yanlısı Cumhuriyetçi Parti ile ters düşmektedir.

Kürtaj konusuna partinin bakış açısı ise, AK Parti Genel Başkanı ve 12. Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın 25 Mayıs 2012 tarihinde Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda söylediği üzere; *“Sezaryenle doğumlara karşı olan bir Başbakanım. Kürtajı cinayet olarak görüyorum. Buna kimsenin müsaade etme hakkı olmamalı. Ha anne karnında bir çocuğu öldürürsünüz, ha doğduktan sonra öldürürsünüz. Hiçbir farkı yok. Buna karşı el birliği içinde olmalıyız.”* (Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2012'den bugüne tartışma yaratan nüfus planlaması açıklamaları 2018) şeklindedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde kürtaj konusunda siyasal partilerin hizalanmasında ise Cumhuriyetçi Parti ağırlıklı olarak “kürtajla mücadele” kısmında yer almaktadır. Bu noktada, Cumhuriyetçiler, kürtaja karşı çıkmakta ve henüz dünyaya gelmemiş çocukların da yaşam hakkına sahip olduğunu savunmaktadırlar. Demokrat Parti'de ise, kürtajın kadınların (annelerin) bir seçim hakkı olması gerektiği savunulmaktadır. Dolayısıyla, AK Parti, kürtaj konusunda söylemsel düzeyde ABD'deki Cumhuriyetçi Parti ile benzer politikalar izlese de, çıkardığı kanunlarda kürtaj konusunda yasaklayıcı bir kanuna henüz imza atmamıştır.

AK Parti'nin militarizm konusuna bakışı ise, Avrupa Birliği'ne uyum süreci bağlamında Milli Güvenlik Kurulu'nda yapılan sivilleşmeler, Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde 12 Nisan 2007'de dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt tarafından Cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaşırken *“Cumhuriyetin temel değerlerine sözde değil, özde sahip bir kişinin Cumhurbaşkanı seçilecek olmasını ümit ediyoruz.”* açıklamasını içeren 27 Nisan 2007 tarihli e-muhtırasına yönelik tepkiler, 2010 yılında Askeri Yargı ve Yüce Divan'da yapılan reformlar ve 15 Temmuz 2016 darbe kalkışmasına verilen tepki bağlamında sivilleşme yönündedir ve militarizme eleştirel düzeydedir. (Aslan & Demirhan 2016) Ancak bunun yanı sıra, günümüzde ulusal ve uluslararası barış, güvenlik ve istikrara yönelik en önemli tehditlerin başında gelen terör olayları ile mücadele noktasında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesinin parti için büyük önem arz ettiği

belirtilmektedir. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) AK Parti'nin yurt içindeki militarizme bakışı, yaptığı uygulamalardan da anlaşılacağı üzere, askeriyenin asıl mecrasına çekilerek siyaset üzerindeki etkisini azaltmak yönündedir; böylelikle de, askeriyenin darbe gerekçelerini oluşturan konularda kendilerine görev edinmesinin önüne geçilmiş ve bunu uygulamaya sokulan yasa ve düzenlemeler de pekiştirmiştir. ABD'de ise, militarizm ve savaşa bakış açısından askeri harcamaları ve personeli arttırmayı, geleneksel orduyu ve füze sistemlerini güçlendirmeyi hedefleyen askeri zihniyete yatkın Cumhuriyetçiler ile ABD Anayasası'nın rehberliğinde diplomasi yoluyla sorunları çözmeyi amaçlayan, nükleer malzeme üretimin durdurmayı savunan, istihbarat gücünü geliştirmeyi hedefleyen, askeri eğitimin kalitesini arttırmayı, savunma sektöründeki gereksiz harcamaları azaltmayı düşünen, askeri gücü yalnızca gerektiğinde kullanmayı aksi durumda güç kullanımının düşmanlığı doğurabileceği düşüncesinde olan Demokratlar karşı karşıyadırlar. Dolayısıyla, AK Parti, bu konuda ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak AK Parti'nin son dönemde milli savunma konusunda yaptığı atılımlarla Demokrat Parti'ye daha yakın bir çizgiye geldiği de not edilmelidir.

Dış politika konusunda ise, AK Parti, özellikle komşu bölgelerdeki demokrasi, insan haklarına saygılı siyasi istikrar ve ekonomik kalkınma gibi hedefleri gerçekleştirmeye destek verirken, dünyanın başka yerlerindeki toplumların hayatını etkileyen sorunların çözümüne de katkı vermeye devam ettiklerini belirtmekte ve dış politikayı hakkaniyet eksenine oturttuğunu ifade etmektedir. Ayrıca, parti, dış politika vizyonunu devletlerarası ilişkilerin ötesinde toplumlar ve vatandaşlar arasındaki ilişkilere genişlettiklerini belirtmektedir. AK Parti, uluslararası sahnede ise, hem bölgesel, hem de küresel olarak diğer ülkelerle diyalog ve işbirliği halinde; daha müreffeh, istikrarlı ve barış içinde bulunan bir dünyanın inşa edilmesi amacı ile sorumluluk ve liderlik üstlenmeyi ahlaki bir görev olarak bildikleri görüşüne sahiptir. Aynı zamanda, bu politikaları insani ve vicdani bir bakış açısı ile değerlendiren AK Parti, coğrafyalar arasında din, dil, ırk ve cinsiyet gibi ayrımlar gözetmeksizin, her kesimdeki refah artışının sağlanması için insani yardım yapmayı hedeflemiştir. Parti, genel çerçevede kalkınma yardımları yoluyla uluslararası barış ve istikrara katkıda bulunmayı hedeflemektedir. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim

Beyannemesi 2018) ABD’de Demokrat Parti’nin, ABD’nin BM liderliğinde mümkün olduğunca ortakları ile işbirliği yaparak çok taraflı faaliyetlerin kurulması gerekliliği üzerinde durması, Demokrat Parti’nin dış politikaya bakış açısını göstermekte olup, bu sebepten ötürü, AK Parti, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla daha yakın paralellik arz eden bir siyasi üslup ve çizgide yer almaktadır.

LGBT konusunda ise, AK Parti, Türkiye yasalarında LGBT açısından olumlu ya da olumsuz herhangi bir yasa mevcut değilken, 2002 yılında AK Parti’nin Genel Başkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan, gazeteci Abbas Güçlü ile katıldığı bir televizyon programında, kendisine eşcinsel haklarının tanınıp tanınmaması yolunda sorulan bir soruya karşılık olarak, eşcinsellerin de kendi hak ve özgürlükleri çerçevesinde yasal güvence altına alınması şart ve gerekli derken, (Abbas Güçlü ile Genç Bakış/ Tayyip Erdoğan – Eşcinsellik YouTube Video), 2020 yılında ise Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş’ın eşcinsellik hakkında söylediği *“Ey insanlar. İslâm, zinayı en büyük haramlardan kabul ediyor. Lutiliği, eşcinselliği lanetliyor. Nedir bunun hikmeti? Hastalıkları beraberinde getirmesi ve nesli çürütmesidir bunun hikmeti. Yılda yüz binlerce insan gayrimeşru ve nikâhsız hayatın İslâmi literatürdeki ismi zina olan bu büyük haramın sebep olduğu HIV virüsüne maruz kalıyor. Geliniz bu tür kötülüklerden insanları korumak için birlikte mücadele edelim.”* sözlerini destekler şekilde açıklamalar yapmıştır. (Öztürk 2020) ABD’de, Cumhuriyetçi Parti, sahip olduğu Muhafazakâr tutumdan kaynaklı olarak, LGBT haklarına Demokrat Parti kadar açık ve yoğun şekilde destek vermemektedir. AK Parti, bu nedenle, ilk yıllarda Demokrat Parti’ye yakın dururken, zaman içerisinde ABD’deki Cumhuriyetçi Parti’nin bu konudaki politikalarıyla daha paralellik arz eden bir çizgiye gelmiştir.

Madde bağımlılığı konusunda ise, vatandaşların ruhen ve bedenen kendisini güvende hissedeceği sağlıklı bir toplumsal ortamın oluşturulmasını amaç edinen AK Parti, uyuşturucu ile mücadeleye yönelik güvenlik örgütlerini arttırarak ve bu mücadele içerisinde faaliyet gösteren kuruluşlar ile koordinasyon geliştirerek, hem ulusal, hem de uluslararası işbirliğini arttırmayı hedeflemektedir. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) ABD’de ise, Cumhuriyetçiler, uyuşturucu madde ticaretinde bu ticarete yer alan en üst kişiden tabana kadar olan herkesin ABD Savcıları tarafından bulunarak

takip edilmelerini ve masum insanların hayatlarına mâl olan bu maddeleri kaçakçılık yolu ile ülkeye sokanlar için ölüm cezasının uygulanmasını dahi savunmaktayken; Demokratlar, ABD'nin ülkeye gelen uyuşturucu trafiğinin engellenmesi amacı ile işbirliklerine yönelmesini ve uyuşturucu ile savaş noktasında yasaların yanında uygulanan tedavilerin de geliştirilmesi yönünde bir tutuma sahiptir. Dolayısıyla, AK Parti, madde bağımlılığı konusunda ABD'de Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti politik fikirleriyle paralel bir yapı gütmektedir. Ancak bu konuda Cumhuriyetçilerin duruşu daha katı olduğu için, AK Parti ile Cumhuriyetçi Parti arasında daha yakın bir durum söz konusu olduğu savunulabilir.

Kadınları toplumsal hayatın olduğu kadar ailelerin de temel direği olarak gören AK Parti, güçlü toplum hedefinin ve kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için kadın haklarını, refahı ve sosyal hayatta karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılmasını partinin temel öncelikleri olarak belirtmektedir. Ayrıca kadınların bireysel olarak, ekonomik ve toplumsal alanda kendilerini daha da iyi ifade etmeleri, daha kaliteli eğitim olanaklarına sahip olmaları, karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, sosyal güvencelerinin sağlanması ve kadın girişimci sayısının arttırılmasını da temel hedefleri arasındadır. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) ABD'de, Demokratların kadın hakları konusunda, *“Kadınlar için tam eşitliği sağlamayı taahhüt ediyoruz. Demokratlar eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri veya diğer alanlarda cinsiyet ayrımcılığına son vermek için mücadele edecekler. Kadınları geride tutan ve fırsatlarını sınırlayan ekonomik, politik ve sosyal yaşamdaki önyargılarla mücadele edeceğiz.”* ifadesinden yola çıkıldığında, AK Parti, bu konuda ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak AK Parti'nin sosyoekonomik tabanı açısından Muhafazakâr/İslâmcı kitlelere hitap etmesi nedeniyle, partinin üst politikaları ile taban arasında bir fark olduğu düşünülebilir. Zira kadın istihdamı gibi politikalarda, AK Parti, daha korumacı bir parti hüviyetindedir.

Azınlıklar konusunda ise, AK Parti, Türkiye'de azınlık politikalarını insan hakları, demokrasi ve dini özgürlükler açısından ele almış ve politikaların belirlenmesinde bu ilkeler göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda, azınlıklara yönelik yapılan düzenlemelerde mütekabiliyet ilkesi kapsamının dışına

çıkılarak, azınlık gruplara yönelik olarak pozitif haklar tanımaya yönelik yeni bir anlayış benimsenmiştir. AK Parti iktidarları döneminde, Türkiye, tarihinde belki de ilk kez ciddi anlamda dini azınlıkların sorunlarına eğilirken, cemaat vakıflarının el konulmuş mallarının iadesi, azınlık okullarının sorunlarının çözümü, azınlıkların gündelik hayatta dillerini kullanmaları ve kültürlerini daha rahat yaşamalarına yönelik bazı yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Yine bu dönemde, hükümet yetkilileri geçmişte azınlıklara yönelik dışlayıcı eylemleri sıklıkla eleştirirken, azınlıkları potansiyel bir iç ve dış güvenlik meselesi olarak gören geleneksel anlayışın çok daha ilerisinde bir yaklaşımla hareket etmiştir. (Miş & Aslan 2018) Bu nedenle, AK Parti, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak bir önceki başlıkta olduğu gibi, bu konuda da partinin resmi çizgisi ve taban arasında mutlak örtüşme yoktur. Zira parti tabanı, en koyu mütedeyyin grupları da içerdiği için, azınlıklara olumsuz bakış da hayli yaygın olabilmektedir. Özellikle Yahudiler konusunda -İsrail politikalarına tepkinin de etkisiyle- bu durum kolaylıkla fark edilebilmektedir.

Ekonomi alanında istikrarlı ve güçlü bir ekonomiyi öncelikli alan olarak gören AK Parti'ye göre, vatandaşın refah ve mutluluğu esas alınmaktadır. Bu konuda, parti, sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın temelinde iyi bir demokrasinin yattığı anlayışına sahiptir. Buradan hareketle de, parti, haklar ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin, hukukun tüm kurum ve kurallarıyla işleminin piyasa ekonomisi için vazgeçilmez olduğu düşüncesi ile politikalarını oluşturduğunu belirtmektedir. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) ABD'de Demokratlar da, izlemiş oldukları ekonomi politikalarını Demokratik Parti Platformu'nda "*Herkesin bir aileyi yetiştirmek ve onurlu bir amaç duygusu ile yaşamak için yeterince para ödeyen bir işi olduğu tam istihdam ekonomisi oluşturmak için elimizden gelen her şeyi yapmaya kararlıyız.*" (Jobs and the Economy) olarak belirtmişlerdir. Demokratların ekonomi konusundaki bu tutumu irdelendiğinde, AK Parti'nin, bu konuda ABD'deki Demokrat Parti'nin politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer aldığı gözlemlenmektedir.

Sosyal devlet konusunda ise, AK Parti, katılımcılık, sivil toplumun gelişmiş olduğu standartlarda demokratik hukuk devletinin ve vatandaş katılımcılığının esas alındığını ve bunun güçlü bir sivil toplumla desteklendiği dinamik bir toplumsal yapının tesisi ile mümkün olabildiğini belirtmektedir. Bunun yanında, “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” şiarını benimsediğini ifade eden AK Parti, üretilen siyasetin insan için olması gerektiğini ve insanı en güzel biçimde yaşatmayı hedeflediğini belirtmiştir. Bu anlayışla birlikte, eğitim ve sağlık konularında olanakları üst seviyeye taşıyan, dinamik nüfusu nitelikli işlerle buluşturan, ailenin yapısını koruyarak kadına, gence, çocuğa ve çalışana hak ettiği yeri ve önemi veren, sosyal politikalarında yoksullukla mücadeleyi kapsamında çalışma hayatında insan onuruna yakışır bir ortamın tesisi ile adil ve asgari bir gelir sunulmasını vazife edinmiş toplumu kapsayıcı bir sosyal güvenlik şemsiyesinin geliştirildiği bir sistemi benimsemektedir. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) Sağlık alanında sağlıklı nesiller evrensel değerler ölçülerinden önce insan ve herkes için sağlık yaklaşımı ile sağlıklı hayat tarzını benimsediğini ve bütün vatandaşların sağlık hakkına kolayca ve adil bir biçimde eriştiği bir sağlık sistemini geliştirmek ve sürdürmek amacıyla olan AK Parti, fiziken ve ruhen sağlıklı, her türlü bağımlılıktan uzak nesillerin yetişmesini ve tüm vatandaşların aktif bir biçimde yaşayabilecekleri kaliteli ve ekonomik bir sağlık hizmet sunumunu hedeflemektedir. (Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) ABD’de ise, Demokrat Parti, sosyal devlet uygulamaları konusunda liberal bir ideoloji benimseyerek, vatandaşlar arasında eşitlikçi bir yapının oluşması gerektiğini vurgulamaktadır. AK Parti, bu söylemler neticesinde, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla daha yakın paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

AK Parti’nin İslâmofobi konusu hakkında düşüncelerini ise, partinin Genel Başkanı ve 12. Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın Vatikan’da bir araya geldiği Katoliklerin ruhani lideri Papa Franciscus ile gerçekleştirdiği görüşme sırasında yaptığı açıklamada, “*Yabancı düşmanlığı ve İslâmofobi ile ortak mücadeleye değinerek dinleri terörle ilintilendirmenin yanlış olduğunu*” (Cumhurbaşkanı Erdoğan-Papa görüşmesinde “Kudüs” konuşuldu 2018) vurgulamasından anlaşılabilir. Erdoğan’ın konu hakkındaki bir diğer açıklaması ise, Londra’da yapımı tamamlanan Cambridge Camii’nin açılışında yaptığı

konuşmada “*Terörle İslâm’ı yan yana getiremezsiniz. İslâm’ın içinden veya Müslümanların arasından bir terörist çıkıyor diye İslâm’ı lekeleyemezsiniz.*” şeklindeki beyanlarından anlaşılmaktadır. (“Masumları hedef alan her türlü eylemi kategorik olarak reddetmek ve bunlara karşı çıkmak mecburiyetindeyiz” 2019) AK Parti, bu nedenle ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Özellikle Cumhuriyetçi Parti’nin George W. Bush ve Donald Trump dönemlerinde bu konuda daha sert bir üslup benimsediği de düşünüldüğünde, AK Parti, bu konuda net olarak Demokrat Parti’ye yakın bir görünüm arz etmektedir.

Din ve inanç konusunda ise, AK Parti, laikliği dini özgürlüklerin ve farklı hayat tarzlarının, hukuk devletinin teminatı altına alınması ve devletin bütün inanç gruplarına eşit mesafede durması olarak kabul etmektedir. Laikliği ülkenin inanç hayatının ve manevi ortamın barış ve esenlik için sürmesinin teminatı olarak gören AK Parti, toplum ve devlet arasında inançlara müdahale sebebiyle doğan gerilimi ortadan kaldırmak, toplumun devlete kuşkuyla bakmasını engelleyerek millet ile devleti barıştırmak olarak nitelendirmiş ve devletin inanç ve ideolojilere doğrudan müdahale etmemesi gerekliliğini vurgulamıştır. İslâmofobi konusunda da Türkiye’nin tüm çabasını öncelikli olarak Avrupa’daki Müslümanların güvenliğinin ve haklarının korunması ve sonrasında ise söz konusu olan tehlikeli bakış açısının düzeltilmesi yönünde harcadığını ifade etmiştir. Bu çabada yalnızca ikili temaslar ile değil, muhtelif örgüt ve süreçlerden de faydalandığı belirtilmiştir. (AKP Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannemesi 2018) ABD’de ise, Cumhuriyetçiler, Demokratları dine düşmanca bir yaklaşımlarının olmasıyla suçlarken, çoğu Demokrat ise Demokratik Parti’nin dine karşı tarafsız olduğunu belirtmektedir. Başka bir araştırma verisi ise, dini Muhafazakârların Cumhuriyetçi Parti üzerinde daha fazla kontrole sahip olduğunu gösterirken, dindar olmayan liberallerin ise Demokratik Parti üzerinde daha fazla kontrole sahip olduklarını göstermektedir. (Americans have positive views about religions role in society, but want it out of politics 2019) AK Parti, tüm bu nedenlerle ABD’deki Cumhuriyetçi Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Zira Hristiyan tabanı ağır bastığı için bu konuda iki parti arasında uyum yok gözükse de, aslında din özgürlükleri açısından düşünüldüğünde, bu iki parti birbirine daha yakındır.

ABD SİYASETİNDE DEMOKRAT VE CUMHURİYETÇİ PARTİ 15 İHTİLAFLI KONU	AK PARTİ'NİN POLİTİK OLARAK HİZALANDIĞI PARTİ
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	DEMOKRAT PARTİ
GÖÇ KONUSUNA VE GÖÇMENLERE BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
BİREYSEL SİLAHLANMA	CUMHURİYETÇİ PARTİ
ÖLÜM CEZASINA BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
KÜRTAJ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
MİLİTARİZM VE SAVAŞLARA BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEK TARAFLILIK VE ÇOK TARAFLILIK	DEMOKRAT PARTİ
LGBT HAKLARI	CUMHURİYETÇİ PARTİ
MARİJUANA VE DİĞER KEYİF VERİCİ MADDELERE BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
KADIN HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
AZINLIK HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
SOSYAL DEVLET UYGULAMALARI	DEMOKRAT PARTİ
İSLÂMOFOBİ	DEMOKRAT PARTİ
DİNİN TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMDAKİ YERİ	CUMHURİYETÇİ PARTİ

Tablo 4.2.1.1 AKP'nin politik olarak hizalanması

4.2.2 CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)

9 Eylül 1923 tarihinde kurulan Cumhuriyet Halk Partisi, partinin kuruluş amacını parti tüzüğünde şu şekilde belirtmiştir:

“Cumhuriyet Halk Partisi’nin amacı, ilkeleri ve değerleri doğrultusunda, özgürlükçü, eşitlikçi, katılımcı, kuvvetler ayrılığını ve hukukun üstünlüğünü esas alan, çağdaş laik ve çoğulcu bir demokrasi içerisinde;

Ülkenin birliğini ve bağımsızlığını, yurttaşların güvenliğini “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi doğrultusunda koruyup güçlendirmek,

Yurttaşların temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasını sağlamak,

Hakça bir toplum için sosyal adaleti, dayanışmayı ve işbirliğini geliştirmek,

Örgütlü ve eşitlikçi bir toplum oluşturmak, grev ve toplu sözleşme hakkının tanınmasını sağlamak

Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, gelir dağılımındaki adaletsizliği kaldırmak, her türlü yoksulluk ve yoksunlukla hak temelinde mücadele etmek, tam istihdam hedefine ulaşmak, insan onuruna yaraşır yaşam koşullarını sağlamak,

Her türlü sömürüye ve emperyalizme karşı çıkmak; ülkemizin ve yurttaşlarımızın refah ve saygınlığını korumak ve yükseltmek,

Her bireyin kendi kişiliğini ve potansiyelini geliştirmesinin önündeki engelleri kaldırmak,

Her türlü ayrımcılığa ve dışlanmaya karşı mücadele etmek; ayrımcılık ve dışlanmayla yüz yüze kalan kişiler ve gruplarla dayanışma içinde olmak,

Doğayı, çevreyi ve hayvan haklarını korumak,

Cinsiyet eşitliğinin toplumsal yaşamın her alanında uygulanmasını sağlamak, kadına karşı her türlü şiddeti önlemek,

Çocukların birey olarak sahip olduğu tüm hakları korumak ve çocuklara yönelik her türlü şiddet ve istismarı önlemek,

Gençlerin bilimsel, teknolojik ve kültürel yeniliklere açık; özgür, eleştirel ve demokratik düşünceye sahip yurttaşlar olarak yetişmeleri için gerekli eğitim koşullarını yaratmak,

Engellilerin ve dezavantajlı grupların haklarını korumak, toplumsal yaşama katılımını sağlayacak önlemleri almak,

Bilimin, sanatın, kültürün gelişmesini sağlayacak özgür ortamı yaratmak; kültürel ve tarihsel mirasın korunması için gerekli duyarlılığı göstermek,

Tüm yurttaşlar ve insanlık için, barışı, adaleti ve huzuru tesis etmektir.”
(Cumhuriyet Halk Partisi Parti Tüzüğü)

Parti tüzüğünde yer alan bu amaçlar, partinin izlemiş olduğu politikaların çerçevesini oluşturmaktadır. İlk olarak, CHP, çevre konusundaki tutumunu “doğa hakları” kavramı içerisinde inceleyeceğini belirtmiştir. CHP, doğanın korunması ve çevre sorunları ile mücadeleyi bilaistisna tüm insanların görevi olarak görmektedir. Bu noktada, daha adil ve eşit bir toplum inşası için gerekli ön koşullardan birinin doğayı koruyarak yeşil adaleti sağlamak olduğunu belirtmektedir. Küresel ısınmayı ciddi bir tehdit olarak gören CHP, “yeşil ekonomi” atılımı yapmayı hedefleyerek, bu noktada düşük karbonlu sektörlere ve yeşil teknolojilere yapılacak yatırımlarla sürdürülebilir ve verimli bir büyüme modelini hayata geçirmeyi ve yeni istihdam alanları oluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıca iklim değişikliği ile mücadelede halkın bilinçlendirilmesinin yanında, bu alanda öncü olan devletler ile işbirliği yapılacağını da belirtmektedir. (CHP Seçim Bildirgesi 2018) ABD’de Demokrat Başkan Barack Obama ise, 2008 yılındaki ilk dönem seçim kampanyasından başlayarak ABD’nin bu konuda sorumluluk alması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Barack Obama yönetimi, ikinci döneminde almış olduğu kararlar Paris İklim Antlaşması’nı²⁶ desteklemiş ve iklim değişikliği mücadelesinde kararlı bir adım atmıştır. Barack Obama’nın ardından 45. ABD Başkanı olan Donald Trump ise, seçim kampanyasındaki iklim değişikliğine inanmadığı düşüncesini göreve başladıktan sonra da aynı şekilde muhafaza etmiştir. CHP, bu nedenlerle, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki

²⁶ Küresel ısınmanın iki derecenin altında tutulması için faaliyet gösterilmesini hedefleyen sözleşmedir.

politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgiye sahipken, Cumhuriyetçi Parti ile taban tabana zıt bir politika gütmektedir.

Göç konusunda ise, CHP, Türkiye'nin sahip olduğu nitelikli vatandaşların beyin göçü ile ülkeden ayrıldıklarını ve niteliksiz sığınmacı kabul edilen bir duruma gelindiğini iddia etmektedir. Parti, Türkiye'ye yönelik yaşanan bu göç hareketinin ülke sosyal yapısının bozulmasıyla birlikte, yine ülke üzerinde büyük bir ekonomik yük oluşturduğunu ve bunun yanı sıra istihdam konusunda da önemli problemler meydana getirdiğini iddia etmektedir. (CHP Seçim Bildirgesi 2018) ABD'de ise, Cumhuriyetçi Parti'nin ABD'nin yasadışı göç hareketliliği sebebiyle bir göçmen problemi yaşadığı düşüncesine sahip olduğu aşikâr olup, ülke genelinde göçmen politikalarının güncel ortama uyum sağlaması için revize edilmesi ve göçmenler üzerinde sıkı bir denetim gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Cumhuriyetçi Parti'nin bu tutumu, ABD'de yer alan göçmen karşıtları tarafından da desteklenmektedir. Demokrat Parti, temelde göçmenler ve kültürel çeşitlilik üzerinde temel politikalarını yoğunlaştırmakla beraber, ABD'ye gelen göçmenlerin yerel kültürü benimsemesine ek olarak, kendi kültürlerini de muhafaza edebilmeleri gerekliliği görüşüne sahiptir. Cumhuriyetçi Parti'nin göç ve göçmenler konusundaki radikal düşünce yapısı ve sert tutumunun aksine, Demokrat Parti, göçmen politikalarının göçmenler lehine değiştirilmesini desteklemektedir. Dolayısıyla, CHP, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

Bireysel silahlanma konusunda kısıtlama ve denetleme yolunda yasal düzenlemeler yapacağını belirten CHP, silaha erişimin zorlaştırılması gerektiği görüşüne sahiptir. Bununla birlikte, iktidarın 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yasa değişikliği teklifine karşın (AKP ve MHP oylarıyla kabul edilmiştir), CHP Grup Başkanvekili Özgür Özel, yasanın Meclis'teki görüşmeleri sırasında, AK Parti'nin bireysel silahlanmayı geliştiren bir madde eklediğini belirterek şöyle bir açıklama yapmıştır: *“Belki maddenin içinde beklentisi olan, 'Onlara veriliyor, bize verilmiyor' diyen bazı haklı gruplar olabilir; ama sonuçta bireysel silahlanmayı genişleten bir madde eklendi. Ne kadar çok silah, o kadar çok kadın cinayeti, o kadar çok çocuk cinayeti, o kadar çok töre cinayeti, o kadar çok kaza kurşunu, o kadar çok maganda kurşunu. Çehov'un dediği gibi 'Sahnedeki, piyeste, duvarda bir silah asılıysa eninde sonunda*

patlar'.” (Silah taşıyacakların kapsamı genişletildi 2019) ABD’de ise, Demokratlar, vatandaşların silah taşıma hakkını tanınmasının yanında, ikinci değişiklik haklarının ABD Yüksek Mahkemesi tarafından kabul edilmiş olan düzenlemeler çerçevesinde olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bununla beraber, Demokratların birçoğu hâlihazırda olan arka plan kontrol sisteminin geliştirilmesiyle kolluk güçlerinin daha etkili şekilde gelişim göstereceğini düşünmektedir. Demokratların ve Cumhuriyetçilerin silah kontrolü konusunda ortak paydada buluştukları tek nokta, akıl sağlığı konusu olmuştur. Bu noktada önerilen yeni yasaların dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bireyleri harekete geçiren eylemlerin tespit edilmesi, her iki kanadın da ortak fikridir. ABD’nin önceki Başkanı Barack Obama, katı silah kontrol yasalarını desteklemekteydi. Yasaların sertleştikçe de yaşanması muhtemel trajik olayların önüne geçileceğini savunmaktaydı. Bu çizgi, Demokratların genel çizgisi olarak da kabul edilebilir. CHP, bu nedenle, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak geçmişte CHP’den bu konuda medya önünde ilginç şovlar sergileyen (silahla poz vermek vs.) İzmir milletvekili Canan Arıtman gibi farklı düşünen vekillerin de olduğu bu noktada hatırlanmalıdır.

Ölüm cezası konusunda ise, CHP’nin duruşu, partinin evrensel hukuk normlarına ve bütün evrensel değerlendirmelerin sonucunda Türkiye’nin vardığı ve Anayasa’sına koyduğu bir noktada olduğunu; ölüm cezasının hem ıslah açısından, hem uygulandığı ülkeler ve uygulandığı alanlardaki suç oranını düşürmemesi açısından, hem de verilen cezanın hatalı verildiğinde geri dönüşü olmayan bir ceza türü olması bakımından gerek pozitif hukuk normları, gerekse de evrensel kazanımlar olarak ölüm cezasının karşısında olan bir parti olduğu şeklindedir. (CHP’den idam açıklaması 2018) Amerika Birleşik Devletleri’nde ölüm cezası konusundaki görüşler uzun yıllar boyunca değişkenlik göstermiştir. Geçmişte Demokrat Parti de ölüm cezasını yaygın olarak savunurken, son yıllarda bu ceza yerine ömür boyu hapis cezasını desteklemektedir. Nitekim buradan hareketle ölüm cezasını kaldırmış olan birçok eyalet Demokrat eğilimlidir. Demokratların bir kısmı ölüm cezasının belirli hallerde ve çok sınırlı olarak kullanılması, bir kısmı da hiç kullanılmaması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Ölüm cezasının belli durumlarda kullanılmasının desteklenmesi

konusu haricinde, CHP, tüm bu söylemlerden yola çıkarak ABD'deki Demokrat Parti'nin politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

Kürtaj konusunda ise, CHP, kadın üzerindeki erkek egemenliğinin sonlandırılarak, bu konu hakkında kadınların karar vermesi gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca bu konuda 25. dönem CHP Mersin Milletvekili Prof. Dr. Aytuğ Atıcı, *“Gebe kalmak istemeyen bir kadına, birinci basamak sağlık hizmeti sunmak Sağlık Bakanlığı'nın anayasal görevidir. Bir anne kaç tane çocuk istiyorsa o kadar doğurmalıdır. Bunun kararını ancak kendi verebilir. Geçmişte yasaklandığında da hekimlik yapıyordum. Çocuğu düşürmek için kadınların başvurduğu yolları hatırlıyorum. Şiş sokmaktan tutun da her türlü ilaç içmelerine kadar pek çok vakaya şahit oldum. Çocuk ve anne ölümleri çok artacaktır. Başbakan buna engel olursa ölen her kadının vebali, günahı onun üzerinde olacaktır. Bu bir cahilliktir, bilimsel değildir.”* (Özkaya 2012) şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise, kürtaj konusunda siyasal partilerin hizalanmasında Cumhuriyetçi Parti ağırlıklı olarak “kürtajla mücadele” kısmında yer almaktadır. Bu noktada, Cumhuriyetçiler, kürtaja karşı çıkmakta ve henüz dünyaya gelmemiş çocukların da yaşam hakkına sahip olduğunu savunmaktadırlar. Demokrat Parti'de ise, kürtajın kadınların (annelerin) bir seçim hakkı olması gerektiği savunulmaktadır. Dolayısıyla, CHP, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

CHP'nin militarizm konusundaki tutumu ise, yıllardır partinin Genel Başkanı olan Kemal Kılıçdaroğlu'nun *“Ordunun durumuna ilişkin rahatsız edici duyular var; hükümetin parti devleti kurma gayretinde sıranın ordunun partileştirilmesine mi geldiği endişesi var. Burada ordunun siyasi otoritenin emrinde olması gereğinden söz etmiyorum, demokrasilerde öyle olacak. Ben ordunun içine günlük sıcak siyasetin sokulmasından ve artık atama ve terfilerde de liyakat yerine parti tercihleri kullanılmasından söz ediyorum. Bu söylemlerden rahatsızlık duyuyorum.”* (Kılıçdaroğlu: Ordunun durumuna ilişkin rahatsız edici duyular var 2019) ifadesinin yanında, *“Camiye siyaset sokarsak toplumu böleriz. Adliyeye sokarsak adaleti bulamayız. Kışlaya sokarsak darbeyi önleyemeyiz.”* (Kemal Kılıçdaroğlu: Camiye, kışlaya siyaset sokma 2016) söylemiyle anlaşılmaktadır. Militarizm ve savaşa bakış açısından, CHP, partinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”*

sözünden hareketle, gerek olmadıkça savaşa karşı olduklarını savunmaktadır. Parti, bu tutumunu da, son yıllarda sınır komşularımız ve Ortadoğu’da meydana gelen karışıklıklar ve hatta savaşlarda da açıkça göstermiştir. (CHP Seçim Bildirgesi 2018) CHP, askeriye nin yerinin belirlenerek kendi sınırları içerisinde kalmasını demokrasiye müdahalesinin en aza indirgenmesine ve hatta tamamen kaldırılmasını, askeriye nin yalnızca vatan savunması görevini ifa etmesini, yine aynı şekilde askeriye nin sınır ötesine gönderilmemesini, sınır ötesinde görev yapanların da ülke içerisine çekilmesini istediğini söylem ve eylemleriyle belirtmektedir. ABD’de ise, militarizm ve savaşa bakış açısından askeri harcamaları ve personeli arttırmayı, geleneksel orduyu, füze sistemlerini güçlendirmeyi hedefleyen askeri politikalar yanlısı Cumhuriyetçiler ile ABD Anayasası’nın rehberliğinde sorunları öncelikle diplomasi yoluyla çözmeyi amaçlayan, nükleer malzeme üretimin durdurmayı savunan, istihbarat gücünü geliştirmeyi hedefleyen, askeri eğitimin kalitesini arttırmayı, savunma sektöründeki gereksiz harcamaları azaltmayı düşünen, askeri gücü yalnızca gerektiğinde kullanmayı aksi durumda güç kullanımının düşmanlığı doğurabileceği düşüncesinde olan Demokratlar karşı karşıydırlar. Bu nedenle, CHP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

Uluslararası ilişkilerde, CHP, yine Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün “*Ulusun hayatı tehlikeye girmediğe savaş bir cinayettir*” ve “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” sözünü politikasının temeli olarak, bu alanda istikrar ve itibar söylemine sahiptir. CHP, dış politikada uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içerisinde olunan, uluslararası örgütler içerisinde itibarlı bir şekilde yer alan ve hem bölgesel, hem de küresel çapta ülkeler arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesinden yana bir düşünce yapısına sahiptir. (CHP Seçim Bildirgesi 2018) ABD’de ise, Demokrat Parti’nin, ABD’nin BM liderliğinde mümkün olduğunca ortakları ile işbirliği yaparak çok taraflı faaliyetlerin kurulması gerekliliği üzerinde durması, bu partinin dış politikaya bakış açısını göstermekte olup, bu sebepten ötürü, CHP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla daha yakın paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

LGBT konusunda ise, CHP, parti Genel Başkan Yardımcısı Gökçe Gökçen'in "Bizler, bu temel hakların korunması ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması için Onur Haftası'nda Mis Sokak'taydık. Aynı şekilde birçok belediyemiz de nefret söylemlerine rağmen Onur Haftası'nı kutlayan paylaşımlar yaptı. Belediyelerimizin paylaşımları ve LGBT hakları savunucularını durmaksızın hedef gösterenler, onları sapkınlıkla suçlayanlar ve dağılmakta olan kitleyi biber gazına boğanlar asıl suçu kendileri işliyor." sözleriyle anlaşılan ilerici bir çizgidedir. (CHP Başkan Yardımcısı Gökçen: LGBTİ+'ları hedef gösterenler suç işliyor 2019) ABD'de ise, Cumhuriyetçi Parti, sahip olduğu Muhafazakâr tutum ve tabandan kaynaklı olarak, LGBT haklarına Demokrat Parti kadar açık ve yoğun şekilde destek vermemektedir. Bu nedenle, CHP, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak bu konuda Cumhuriyetçi Parti'nin de Donald Trump döneminden itibaren daha özgürlükçü olduğu ve Türkiye'nin bu alanda ABD'den yasal mevzuat anlamında çok geride olduğu belirtilmelidir.

CHP, madde bağımlılığı hususunda ise, bu sorunun yalnızca bir ülkenin değil, dünyanın sorunu olduğunu belirterek, bu noktada uluslararası işbirliği yapılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, parti, bağımlılık tedavi ve rehabilitasyon merkezlerini iyileştirme hedefine sahiptir. (CHP Seçim Bildirgesi 2018) ABD'de Cumhuriyetçiler, uyuşturucu madde ticaretinde bu ticarete yer alan en üst kişiden tabana kadar olan herkesin ABD savcılarları tarafından bulunarak takip edilmelerini ve masum insanların hayatlarına mâl olan bu maddeleri kaçakçılık yolu ile ülkeye sokanlar için ölüm cezasının uygulanmasını dahi savunmaktayken; Demokratlar ise, ABD'nin ülkeye gelen uyuşturucu trafiğinin engellenmesi amacı ile işbirliklerine yönelmesini ve uyuşturucu ile savaş noktasında yasaların yanında uygulanan tedavilerin de geliştirilmesi yönünde bir tutuma sahiptir. CHP, madde bağımlılığı konusunda ABD'de Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti'nin politik fikirleriyle paralel bir yapı gütmektedir. Ancak partinin, bu konuyu daha çok vurgulayan Cumhuriyetçi Parti'ye daha yakın olduğu söylenebilir.

Kadınlar konusunda ise, eşitlikçi düzenlemeler yapılmasını savunan CHP, kadınların hayatın her alanında karşılaşmakta olduğu engelleri kaldırmayı, sosyal ve çalışma alanında ayrımcılıkları ortadan kaldırarak, kadınların her alanda eşit yetki ve sorumluluğa sahip olmasını desteklemektedir. (CHP Seçim Bildirgesi

2018) ABD’de ise, Demokratların, kadın hakları konusunda, *“Kadınlar için tam eşitliği sağlamayı taahhüt ediyoruz. Demokratlar eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri veya diğer alanlarda cinsiyet ayrımcılığına son vermek için mücadele edecekler. Kadınları geride tutan ve fırsatlarını sınırlayan ekonomik, politik ve sosyal yaşamdaki önyargılarla mücadele edeceğiz.”* ifadesinden yola çıkıldığında, sosyal demokrat ve sosyal açıdan ilerici bir parti olduğunu iddia eden ve bu yönde politikalar geliştiren CHP, dolayısıyla, bu konuda ABD’deki Demokrat Parti’nin politikalarıyla daha yakın paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

Azınlıklar konusunda, CHP, Lozan Antlaşması’ndan kaynaklanan ulusal ve uluslararası haklar çerçevesinde azınlıkların sorunlarının tespiti ve vakıflarının karşılaştığı sorunların çözülmesi için yapıcı adımlar atılacağını, azınlık okullarının yaşadığı mali sorunların aşılabilmesi için çözüm üretebileceğini belirtmiştir. (CHP Seçim Bildirgesi 2018) CHP’nin azınlık politikaları hususundaki görüşleri, ABD’de Demokrat Parti’nin görüşleri ile uyum göstermektedir. Zira CHP’nin azınlık politikaları, ABD eski Demokrat Başkanı Barack Obama’nın, insan hakları hususunda 7 Kasım 2012 senesinde *“Amerika’yı istisnai kılan şey, dünyadaki en çeşitli ülkeyi bir arada tutan bağlardır. Kaderimizin paylaşıldığı inancı; bu ülkenin yalnızca birbirimize ve gelecek nesillere karşı belirli yükümlülükler kabul ettiğimizde çalıştığını kabul ediyoruz. Pek çok Amerikalının uğruna savaştığı ve öldüğü özgürlük, sorumlulukların yanı sıra haklara da sahiptir. Ve bunlar arasında sevgi ve sadakat, görev ve vatanseverlik var. Amerika’yı harika yapan şey budur.”* (Empowerment Through Diversity) söyleminden de anlaşılacağı üzere, azınlıkların bir ülkenin zenginliği olduğunu vurgulamakta, CHP’nin de söylem ve eylemlerinde azınlıklara ve azınlık haklarına verdiği önem ve değer açısından gözlemlendiğinde bir paralellik olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomi alanında *“üreten, büyüyen ve hakça bölüşen Türkiye”* söylemine sahip olan CHP, Türkiye’nin teknoloji kullanımını arttıran, rekabetçi ve yüksek katma değer üreten bir ekonomiye ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu noktada, emekliden, esnaftan, çiftçiden, üretenden ve tüm yoksullardan yana olduğunu ifade eden CHP, toplumun tüm kesimlerinde ekonomik refah seviyesinde artış sağlanmasını amaçlamaktadır. (CHP Seçim Bildirgesi 2018) Aynı şekilde, ABD’de de Demokratların izlemiş oldukları ekonomi politikaları, Demokratik Parti Platformu’nda *“Herkesin bir aileyi yetiştirmek ve onurlu bir amaç duygusu ile*

yaşamak için yeterince para ödeyen bir işi olduğu tam istihdam ekonomisi oluşturmak için elimizden gelen her şeyi yapmaya kararlıyız.” (Jobs and the Economy) şeklinde görüldüğünden, CHP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

Sosyal devlet uygulamaları konusunda da, CHP, sosyal demokrasinin toplumsal ve sınıfsal uzlaşma idealini savunmaktadır. Bu noktada, öncelikle çalışan kesimler olmak üzere, tüm kesimlerin çıkarlarını gözeterek, toplumsal dayanışmayı ve huzuru temel alan bir siyasal yaklaşım benimsemektedir. CHP, eşitlikçi bir toplum yaratmada, yurttaşlara karşı sorumluluklarını eksiksiz şekilde yerine getiren bir sosyal devletin tesis edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik bağımlılıktan kurtularak, özgür birer yurttaş haline gelebilmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilmesinin ancak bu şekilde mümkün olacağı görüşüne sahiptir. Yurttaşların eşit koşullara erişebilmesini sağlamayı sosyal devlet olmanın ilk adımı olarak gören CHP, devletin mevcut vergi, teşvik, bölüşüm ve sosyal politika programlarını, yurttaşların refahını artırmayı ve çalışma koşullarını iyileştirmeyi esas alarak yeniden düzenlemeyi hedeflemektedir. Öncelikli olarak aile sigortası olmak üzere yeni sosyal destek programlarını toplumsal içerme temelinde ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde uygulamaya konmayı hedeflemektedir. Ayrıca, CHP, toplumsal dayanışmanın egemen kılındığı, hiçbir kesimin geride bırakılmadığı ve tüm kesimlerin, halkın ortak faydası için çalıştığı bir toplum idealine sahiptir. Gelir adaletinin sağlanması, refahın adil paylaşılması ana hedeflerdendir. (CHP Seçim Bildirgesi 2018) ABD’de ise, Demokrat Parti, sosyal devlet uygulamaları konusunda liberal bir ideoloji benimseyerek, vatandaşlar arasında eşitlikçi bir yapının oluşması gerektiğini vurgulamaktadır. Tüm bu nedenlerle, CHP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

İnançlara saygılı ve özgürlükçü laiklik anlayışını benimseyen CHP, inanç ve ibadet özgürlüğünün en temel teminatı olarak gördüğü laiklik ilkesini, özgürlükçü bir anlayışla hayata geçireceğini belirtmektedir. Tüm yurttaşların inanç ve ibadet özgürlüğünü ayrımcılık yapmadan güvence altına alacağını ifade eden CHP, tüm yurttaşların evrensel insan hakları çerçevesinde kendi inançlarına özgü ibadethanelerini açmaları önündeki engeli kaldıracaklarını da vurgulamaktadır.

(CHP Seçim Bildirgesi 2018) ABD’de ise, Cumhuriyetçiler, Demokratları dine düşmanca bir yaklaşımlarının olmasıyla suçlarken, çoğu Demokrat ise Demokratik Parti’nin dine karşı tarafsız olduğunu belirtmektedir. Başka bir araştırma verisi ise, dini Muhafazakârların Cumhuriyetçi Parti üzerinde daha fazla kontrole sahip olduğunu gösterirken, dindar olmayan liberallerin ise Demokratik Parti üzerinde daha fazla kontrole sahip olduklarını göstermektedir. (Americans have positive views about religions role in society, but want it out of politics 2019) CHP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Zira bu iki parti daha yoğun olarak sekülerizm (laiklik) odaklı düşünmekte ve hareket etmekte, ancak dini özgürlükleri de savunmaktadırlar. Ayrıca Başkan Barack Obama’nın 2 Şubat 2016 tarihinde gerçekleştirdiği ABD’deki ilk cami ziyaretinde (Fritze & Duncan 2016) gitmiş olduğu Baltimore İslâm Toplum Camisi ziyareti için ABD’de yer alan Müslümanları bir araya getiren büyük sivil toplum kuruluşlarından biri olan Amerikan-İslâm Konseyi Basın Sözcüsü İbrahim Hooper’ın, “*Başkan Obama’nın Amerika’da bir camiyi ziyaret etmesinin belki de son dönemde ABD’de artmakta olan İslâmofobi’ye bir cevap niteliği de taşıyacaktır.*” (Obama ilk cami ziyaretini Baltimore İslâm Toplum Camisi’ne yapacak 2016) şeklinde bir açıklama yapması, İslâmofobi’ye karşı duruşa noktasında, CHP ile Demokrat Parti’yi yakın çizgide buluşturmaktadır.

ABD SİYASETİNDE DEMOKRAT VE CUMHURİYETÇİ PARTİ 15 İHTİLAFLI KONU	CHP'NİN POLİTİK OLARAK HİZALANDIĞI PARTİ
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	DEMOKRAT PARTİ
GÖÇ KONUSUNA VE GÖÇMENLERE BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
BİREYSEL SİLAHLANMA	DEMOKRAT PARTİ
ÖLÜM CEZASINA BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
KÜRTAJ	DEMOKRAT PARTİ
MİLİTARİZM VE SAVAŞLARA BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEK TARAFLILIK VE ÇOK TARAFLILIK	DEMOKRAT PARTİ
LGBT HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
MARİJUANA VE DİĞER KEYİF VERİCİ MADDELERE BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
KADIN HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
AZINLIK HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
SOSYAL DEVLET UYGULAMALARI	DEMOKRAT PARTİ
İSLÂMOFOBİ	DEMOKRAT PARTİ
DİNİN TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMDAKİ YERİ	DEMOKRAT PARTİ

Tablo 4.2.2.1 CHP'nin politik olarak hizalanması

4.2.3 MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)

9 Şubat 1969 tarihinde Adana'da kurulan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), kuruluş amacını parti tüzüğünün ikinci maddesinde şu şekilde tanımlamıştır:

“Meşruiyeti milli irade olan, insan odaklı, seviyeli, ilkeli, dürüst bir siyaset anlayışı ile adaleti ve hakkaniyeti esas alan bir yönetim anlayışını tesis etmek; toplumsal barış ve huzuru hâkim kılmak,

Yüce Türk Milletinin milli ve manevi değerleri ile tarihi ve kültürel zenginliklerine sahip çıkmak,

Devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, hak ve menfaatlerini korumak,

İnançlı, yüksek ahlaklı ve çağın gerektirdiği niteliklere sahip nesiller yetiştirmek,

Temel insan hak ve hürriyetlerini geliştirmek, hukukun üstünlüğünü hâkim kılmak, demokratik standartları yükseltmek,

Hürriyet, adalet, hakkaniyet ve fırsat eşitliğini esas alan, milli, insani ve ahlaki değerlerin ön plana çıktığı siyasi ve toplumsal düzen ile kültürel iklimi tesis etmek,

Kardeşlik hukukunu ve dayanışma kültürünü geliştirmek, milli birlik ve bütünlüğü tesis etmek,

Türk milletinin maddi ve manevi gelişmesi önündeki engelleri kaldırmak; dengeli ve adaletli bölüşüm sistemine dayanan bir gelir dağılımı oluşturmak,

Yatırım ve istihdam kapasitesi yüksek, ileri teknolojiyi ve teşebbüs hürriyetini esas alan, uluslararası rekabet gücüne sahip sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirecek bir ekonomi tesis etmek,

Barış, mutluluk ve adaletin hâkim olduğu bir Dünya nizamının tesisinde ülkemizin söz sahibi olmasını sağlamak, suretiyle milletimizi çağın kudretli, itibarlı ve önder toplumlarından biri yapmak ve tarih sahnesinde ebedi kılmaktır.”

(Milliyetçi Hareket Partisi Parti Tüzüğü)

Milliyetçi Hareket Partisi'nin siyasi ve sosyal politikaları, tüzükte tanımlanan ve partiyi bağlayan ilkeler çerçevesinde şekillenmiştir. Bu ilkelerden doğan çevre politikasında, MHP'nin asıl hedefinin toplumun tüm bireylerinin temiz ve sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürme hakkına sahip olması temeline atıfta bulunulmuştur. Bu politika hedefiyle, kalkınma ve çevre koruma ilişkisinden ziyade (yatırım projeleri için yer seçiminde çevre duyarlılığına önem verilmesi ve yatırımların çevre dostu teknolojilerin kullanımı ile gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir), gelecek nesiller için temiz, doğal ve kültürel değerlerin korunmalı, yaşanabilir bir çevrenin tahsis edilmesini sağlayacak ilkelerin hayata geçirilmesi gerekliliğini belirtmiştir. Hayata geçirilmesi hedeflenen ilkelerin bilim, tarih, kültür ve inançlarla birlikte milli menfaatler ile çatışmaması gerektiğini belirten MHP, ekonomik ve sosyal politikalar ile çevre politikası arasındaki uyumun sağlanması gerektiği görüşündedir. (MHP Seçim Beyannamesi 2018) MHP Adana Milletvekili Ayşe Sibel Ersoy, TBMM Genel Kurulu'nda görüşülen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2020 yılı bütçesi üzerinde MHP Grubu adına yaptığı konuşmada, küresel iklim değişikliklerinden Türkiye'nin de etkilenmeye başladığını belirterek, önlem alınmadığı takdirde gelecek nesillerin zorlu iklim şartlarına boyun eğeceğini söylemiştir. MHP Adana Milletvekili Ayşe Sibel Ersoy, yaptığı konuşmada, *“Küresel anlamda en büyük tehlike iklim değişikliğidir. Yaşamımızı tehdit eden bu problemi biliyoruz hatta yaşıyoruz. Ancak gereken hassasiyeti göstermiyoruz. İklim insanlık tarihinde görülmedik bir şekilde değişiyor. Bu değişim öyle hızlı ki, dünyamızı ve varlığımızı tehdit ediyor. Önlem almazsak gelecek nesiller zorlu iklim şartlarına boyun eğecek. Kömür, petrol ve doğalgaz yakarak atmosfere saldıığımız gazlarla bu sorunu bizler oluşturduk. Ama istersek üstesinden gelebiliriz. Yeterki son buzul erimeden bilinçlenip gerekeni yapalım.”* demiştir. (MHP'li Ersoy: İklim Şartlarına Boyun Eğmemek İçin Önlem Alalım 2019) ABD'de ise, Demokrat Başkan Barack Obama, 2008 yılındaki ilk dönem seçim kampanyasından başlayarak, ABD'nin bu konuda sorumluluk alması gerektiğine vurgu yapmıştır. Barack Obama yönetimi, almış olduğu kararlarla Paris İklim Antlaşması'nı²⁷ desteklemiş ve iklim değişikliği mücadelesinde önemli adımlar atmıştır. Cumhuriyetçi Parti ise, bu konuda daha duyarsız ve ilgisiz bir pozisyon almaktadır. Demokratların çevre

²⁷ Küresel ısınmanın iki derecenin altında tutulması için faaliyet gösterilmesini hedefleyen sözleşmedir.

konusuna yaklaşım tarzları sebebiyle, MHP, bu konuda ABD'deki Demokrat Parti'nin çizgisiyle paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. MHP, çevre konusuna gösterdiği duyarlılığın bir örneği olarak, partinin düzenlediği Siyaset ve Liderlik Okulu'nda verilen "Çevre Sorunları ve MHP'nin Konuya İlişkin Yaklaşımı" içerikli ders ile de tutumunu göstermiştir.

Güvenlik ve savunma konusunda ise, MHP, Türkiye'nin her bölgesinde toplumsal huzur ve güven ortamının sağlanması gerektiğini, devletin bu konuda yasalardan almakta olduğu yetki ile birlikte vatandaşını iç ve dış tehlikelere karşı (sadece fiziki tehlikelere karşı değil, milli ve manevi değerlere karşı da) koruyarak vatandaşların güven içinde olduklarını hissetmelerini ve kendilerini her daim güvende hissetmelerini temin edecek bir ortamın oluşturulması ve devamlılığının sağlanması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Parti, çeşitli sebeplerden ötürü Türkiye'ye farklı coğrafyalardan veya komşu devletlerden yaşanan göç hareketi neticesinde oluşacak ve göç edenler tarafından ülkeye getirilebilecek sağlıksız bir yapının ve kentleşme ortamının doğuracağı güvenlik sorunlarının ise, daha başlangıç aşamasında ve oluşum safahatında ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada, yüksek sayılara varan sığınmacıların Türkiye'de bulunmasının ülkede oluşturduğu ekonomik yükün yanında kentlerde meydana gelen hırsızlık, salgın hastalıklardaki yayılma, uyuşturucu kullanımı gibi sosyal problemlerden ötürü hem Türk halkının yaşayacağı problemler, hem de sığınmacı kadın ve çocukların yaşayacakları problemlerden ötürü meydana gelen bu sıkıntıların azaltılması için göç politikalarının bu yönde öngörülmesi ve düzenlenmesi gerektiği görüşündedir. Göç politikalarının yanı sıra, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu terör problemine karşı uluslararası ölçekte mücadele edilmesi, uluslararası hukukun sağladığı haklar çerçevesinde sürecin yönetilmesi ve bu konunun nihayete erdirilmesi fikrindedir. Aynı zamanda Türkiye'nin sahip olduğu jeostratejik konumun farkındalığına varılması ve ona göre bir politika üretilerek bölge ve dünya barışının tesisinde üstleneceği rolün önemini vurgulayan Milliyetçi çizgideki MHP, üye olunan uluslararası güvenlik ortaklıkları ve müttefik ilişkilerinden medet ummak yerine, Türkiye'nin kendi değerlerinden hayat bulan milli bir savunma yapılanmasının esas alınması gerekliliğini ifade etmektedir. (MHP Seçim Beyannamesi 2018) Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. E. Semih Yalçın,

“Yunanistan sınırındaki mültecilere yapılacak yardımlar” hakkında bir yazılı açıklama yayınlamış; Suriye rejim güçlerinin İdlib’deki hava saldırısı sonrasında Türkiye tarafından alınan kararlarla mültecilerin Avrupa’ya geçişlerini durdurumama kararının yerinde ve isabetli olduğunu ve kararı desteklediklerini bildiren bu açıklamada, Yalçın, *“Bilindiği gibi İdlib’de ateşkes ve güvenliğin sağlanması için Astana ile Soçi mutabakatları doğrultusunda görev yapan askeri birliklerimize 27 Şubat akşamı Suriye rejim güçlerince düzenlenen ve 36 şehit, çok sayıda yaralı verdiğimiz alçak saldırı sonrasında Türkiye, mültecilerin Avrupa’ya geçişlerini durdurumama kararı aldığını açıklamıştır. Mülteci geçişlerinin engellenmemesi kararı MHP tarafından yerinde ve isabetli bulunarak desteklenmektedir. Çünkü, sadece Türkiye’yi ve bölge ülkelerini değil; bütün Avrupa’nın, hatta dünyanın güvenlik ve huzurunu yakından ilgilendiren mülteci sorununun çözümü konusunda AB nezdinde verilen sözler tutulmamış, kayıtsız kalınmıştır.”* (MHP Yunanistan sınırındaki göçmenler için yardım kampanyası başlattı 2020) ifadelerini kullanarak MHP’nin göç konusuna bakış açısını yansıtmaya çalışmıştır. Göç konusunda MHP yönetiminin resmi kararları tabanının görüşünü birebir yansıtmasa da, ABD’de Demokrat Parti, temelde göçmenler ve kültürel çeşitlilik üzerinde temel politikalarını yoğunlaştırmakla beraber, ABD’ye gelen göçmenlerin yerel kültürü benimsemesine ek olarak, kendi kültürlerini de muhafaza edebilmeleri gerekliliği görüşüne sahip olması sebebiyle ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Bu durum oldukça ilginçtir; zira genelde aşırı sağ bir parti olarak tanımlanan MHP, ABD’nin sağ partisi olan Cumhuriyetçi Parti’nin göç politikalarına kıyasla daha ılımlı bir pozisyon almaktadır. Örneğin, 4 milyon Suriyeli mültecinin Türkiye’de varlığına rağmen, MHP, bu konuda hükümete yönelik eleştirilerden kaçınmakta ve göçmenlere yönelik sıcak bir yaklaşım sergilemektedir.

MHP, bireysel silahlanma konusunda yürürlükte bulunan 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yasa üzerinde genişletici düzenlemeler yaparak bireysel silahlanma yolunda silah sahibi olacak kişilerin kapsamını daha da genişletmiştir. Bununla birlikte, kadın ve çocuk cinayetlerine karışanların dışına konumlandırmıştır. (Silah taşıyacakların kapsamı genişletildi 2019) ABD’de ise, Cumhuriyetçi Parti, ABD vatandaşlarının silah sahibi olma, taşıma ve kullanma hakkının olduğunu savunmaktadır. Böylelikle, MHP,

ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Bu durum, daha beklendik bir sonuçtur; zira tüm dünyada sağ partilerde bireysel silahlanma konusu daha yaygın kabul görmektedir.

Ölüm cezası konusunda ise, MHP, vatana ihanet suçlarının kesinlikle ölüm cezası konusu yapılması gerektiğini ifade ederken, meclisteki uygulama ve söylemlerinden de bu açıkça anlaşılmaktadır. (Sayın 2019) Bunun yanında, MHP'nin Konya'dan ilk kez seçilen bir kadın milletvekili olan Esin Kara, seçilmesinin ardından, tecavüz suçlularına ve çocuk istismarcılarına ölüm cezası çıkarılmasını istemiş, *“Türk'ün töresinde, tecavüz suçunun cezası idamdır. İnşallah gelsin. Çünkü biz kadınlar bunu istiyoruz. Böyle bir şey olursa kamu vicdanı da, halkın vicdanı da, siyasetçinin vicdanı da rahat eder.”* demiştir. MHP'nin seçim beyannamesindeki “af” vaadinde, çocuk ve kadınlara yönelik cinsel istismar, tecavüz ve şiddet olaylarının “af” kapsamı dışında tutulacağını yer aldığını hatırlatan Kara, *“Kadınlara şiddet ve tecavüz suçları asla 'af' gelmeyecektir. Çünkü MHP olarak aday adaylığı sürecinde bile genel merkezimiz istihbarat çalışması yapıp, aday adayının kadına yönelik en küçük şiddetinin olup, olmadığını araştırdı. Aday adaylığım söz konusu olmadan önce Adana'da 3 yaşındaki bir çocuğa tecavüz edilmişti. Ben bir anne olarak gece yarısı uyanıp ağladım. Ardından da başta Adana milletvekilimiz olmak üzere yöneticilerimiz elektronik postayla ile duyarlılığımı dile getirdim. Ben bu mesajı pazartesi göndermiştim. Salı günü genel başkanımız, meclisteki grup toplantısında çıktı, çocuk istismarında bulunanlara idam getirilmesini istedi. MHP olarak bizim affedemeyeceğimiz şeyler var. Türk'ün töresinde de bu var. Türk'ün töresinde, tecavüz suçunun cezası idamdır. İnşallah gelsin. Çünkü biz kadınlar bunu istiyoruz. Böyle bir şey olursa kamu vicdanı da, halkın vicdanı da, siyasetçinin vicdanı da rahat eder.”* (MHP'nin Konya'daki ilk kadın vekili: ‘İnşallah idam gelir’ 2018) diye konuşmuştur. Aynı şekilde, ABD eski Başkanı Barack Obama da, ölüm cezasının sadece sıradışı iğrenç suçlar, terörizm ve çocukların zarar gördüğü durumlar gibi hallerde uygulanmasını uygun görmekteydi. Bu sebepten ötürü, MHP, ABD'deki Demokrat Parti ile benzerlik gösteriyor olsa dahi, belirli durumlarda (terör suçları) ölüm cezasını desteklemesi bağlamında Cumhuriyetçi Parti'ye daha yakındır. Nitekim partinin yıllardır lideri olan Dr. Devlet Bahçeli,

Abdullah Öcalan'ın idamı konusunda içerisinde yer aldığı koalisyon hükümetinin kararına katılmamış ve yıllar sonra da bu konuyu bir mitinginde ip atarak yeniden gündeme getirmiş ve ölüm cezası konusunun üzerinde durmaya başlamıştır. Bu nedenle, bu konuda da sağ partiler arası uyum bağlamında MHP ile Cumhuriyetçi Parti birbirlerine daha yakındır.

MHP, kürtaj konusunda ise, 25. dönem Kahramanmaraş Milletvekili Sefer Aycan'ın “*En ehil ellerde bile kürtaj, kadın sağlığı için risktir. Kürtaj istenmeyen durumdur. Ancak bunu yasaklayarak da engelleyemeyiz. Bunun için istenmeyen gebelikleri baştan önlemek gerekir. Eğer önleyemezsek kürtajı yasaklasak da devam eder, kadın sağlığını tehdit eder. Sağlık araştırmalarına göre, bu sorunlar ve buna bağlı ölümlerin yüzde 85'i önlenabilir. Yapılması gereken ana sağlık hizmetlerinin daha da etkin hale getirilmesidir.*” (TBMM Genel Kurulu 2019) sözlerinden anlaşılacağı üzere kürtaj karşıtı bir çizgiyi benimsenmiştir. Aynı şekilde, ABD’de de Cumhuriyetçi Parti daha ağırlıklı olarak “kürtajla mücadele” cephesinde yer almaktadır. Bu noktada, Cumhuriyetçiler, kürtaja karşı çıkmakta ve henüz dünyaya gelmemiş çocukların da yaşam hakkına sahip olduğunu savunmaktadırlar. Bu sebepten ötürü, MHP, ABD’deki Cumhuriyetçi Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Bu durum, yine sağ Muhafazakâr siyasetteki ortak bir konunun tezahürü olarak görülebilir.

Militarizm konusunda MHP’nin görüşü için, 24. dönem İzmir Milletvekili ve bir süre Bakanlık da yapan Oktay Vural’ın, “*MHP olarak askerinin, ordunun siyasete bulaşmasını istemiyoruz, demokrasiye müdahalesini kabul etmemiz mümkün değil.*” açıklaması temel alınabilir. (“Ordunun siyasete bulaşmasını istemiyoruz” 2019) ABD Başkanı Donald Trump da, her ne kadar kabinesini asker kökenlilerden oluşturmuş olsa da, yurtdışındaki Amerikan askerlerinin o ülkelerde bulunması Başkan Trump tarafından uygun karşılanmayıp, ABD’nin çıkarlarına uygun bir program dahilinde ülkeye (ABD’ye) dönmeleri ana fikrinden yola çıkılarak, ülke dışında meydana gelen olaylara askeri müdahalede daha ziyade ABD’nin ekonomik çıkarlarına uygun şekilde davranarak konuya yalnızca askeri bakış açısıyla bakmadığı görülmektedir. Askeriyeye bakış açıları incelendiğinde, MHP’nin parti politikaları, ABD’deki Cumhuriyetçi Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Zira iki partide de demokrasiye yönelik askeri müdahaleler kabul görmese de, militarist ataerkil

kültüre yönelik sıcak bir yaklaşım vardır. Bu bağlamda, MHP, Demokratlardan ziyade Cumhuriyetçilere daha yakındır.

MHP'nin dış politikaya bakışı ise, Türkiye'nin bölgesel ve dünya barışını tesisi yönünde milli çıkarlara uygun ve aynı zamanda istikrarın tesisini sağlayarak, bu durumun sürekli kılınmasını ve uluslararası işbirliğini, karşılıklı saygı ve dostluk çerçevesinde geliştirmektir. Uluslararası ilişkilerin sürdürülmesi sırasında MHP'nin vazgeçilemez koşulu ise, hiçbir devletin birbirinin bağımsızlık, ülke bütünlüğü ve iç işlerine karışmaması gerektiğidir. Bu prensipler dahilinde bölgesel ve küresel çapta işbirliği gerçekleştirilmesini desteklemektedir. Bu noktada, MHP'nin milli eksenini ön plana alan çok yönlü ve çok boyutlu bir dış politikayı savunduğu açıktır. Ayrıca Türkiye'ye karşı tarihten gelen husumetleri bugüne taşıyan ve Türkiye'nin milli çıkarlarını hedef alan ülkelere karşı, uluslararası hukuk ve meşruiyet çerçevesinde gereken caydırıcı politikaların uygulanması gerekliliğini savunmaktadır. (MHP Seçim Beyannamesi 2018) Sayın Devlet Bahçeli'nin Türkiye'nin dış politikası hakkında MHP'nin duruşunu yansıtan TBMM Grup Toplantısı'nda yaptığı konuşma şu şekildedir: *"Uluslararası ilişkiler ve dış politika; adı üstünde, kendi ülkemiz ve milletimizle, bizim dışımızdaki ülke ve milletler arasındaki münasebetlerin tanımı ve bütünüdür. Elbette her ülkede olması gerektiği gibi, ülkemizin de dünya ile kurulan bu karmaşık ve kapsamlı ilişkiler ağının merkezinde, Türkiye'nin vazgeçilmez hak ve menfaatleri, Türk milletinin bekası, Türk kültür ve tarihinin şeref ve haysiyeti yer almak durumundadır. MHP Parti Programında, "etkin dış politika" başlığı altında bu konudaki görüş ve duruşumuz vurgulanmış; Türkiye'nin coğrafi, stratejik ve jeopolitik konumunu dikkate alan, bölgesel ve küresel istikrara ve refaha katkı sağlayacak; şahsiyetli, istikrarlı ve etkili; Türk Milleti için vazgeçilemez nitelik taşıyan unsurlar olan; millî kültürümüzü, toprak bütünlüğümüzü ve üniter devlet yapımızı korumayı temel öncelik olarak özümseyen bir strateji çerçevesinde değerlendirerek Milliyetçi Hareket Partisi'nin uluslararası ilişkilerdeki temel yaklaşım ve prensipleri ortaya konmuştur. Partimizin bu yaklaşımı elbette ki günden güne değişecek taktik hamlelerin ve günübürlük ilişkilerin neticesi değil, kalıcı, köklü ve bin yılı aşan milli bir duruşun ifadesidir. Takdir edersiniz ki, kıtaların kavşak noktası olarak vazgeçilmez önemi olan ve tarih boyunca yurt tutanların stratejik baskılara maruz kaldığı veya*

avantajlar elde ettiği Anadolu coğrafyasında, büyük Türk milleti varlığını bin yıldır sürdürmüş ve bu coğrafyayı vatan yapmıştır. Bu bin yıllık süre, sahip olunan toprakların stratejik önemine uygun olarak kendi jeopolitiğini geliştirmiş, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve oradan da Cumhuriyetimize köklü bir manevi veraset olarak intikal etmiştir. Elbette ki bir coğrafyanın beşeri, ekonomik, sosyal, kültürel politiğini oluşturmak ve yükseltmek, sahip olunan stratejik imkân ve şartların yanı sıra, mevcut devlet ve yaşayan millet yapısını hesaba katan gerçekçi bir analizin sonucu olacaktır. Bu açıdan, cihan devleti kuran ecdadımızdan intikal edenler bizlere yalnızca mazide kalmış acı ve tatlı hatıratları değil; beraberinde yaşanmış gerçeklerin, muazzam toprak ve insan kaybıyla sonuçlanmış ibret verici neticelerini de bilmemizi ve sonuç çıkarmamızı gerektirmektedir. 1923 yılında kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti, bu bin yıllık stratejik var olma mücadelesinin tarihi mirasını devralmış, çoğunluğu Anadolu'da, bir bölümü Trakya'da bulunan bugünkü sınırlarımızı esas alarak, milli ve üniter bir devlet yapılanmasının devamını sağlamayı vazgeçilmez öncelik kabul etmiştir. Hepinizin bildiği gibi, bugünkü siyasi sınırlarımız kendiliğinden oluşmamış ve kolaylıkla elde edilmemiş, dönemin küresel güçlerinin Türklüğe biçtikleri ve dayattıkları sınırlı bir alanın reddedilmesi sonucunda kanla yazılmıştır. Doğal olarak bugünkü vatanımız, geçen yüzyılın ilk çeyreğinde başka toplumlara tahsis edilmek istenen topraklarımızı fütursuzca parselleyen küresel projenin hilafına; akıl, heyecan, inanç, silah ve hesabın terkihiyle oluşan muazzam bir mücadeleyle kazanılmıştır. Bu itibarla Cumhuriyet siyasetimizin önceliği, uluslararası ilişkilerde mevcut milli sınır ve yapının korunmasına yönelik tedbirler olmuş, bu ise imparatorluğun yıkılış şablonunda rol alan dış unsurlar ile İstiklal Savaşımızla yarım kalmış küresel projelerin hala canlı ve diri durduğuna dair haklı kaygıları beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin geride kalan 86 yıllık dış siyasetinde bu nedenlerle ilişkilerde ihtiyat ve denge, kuşku ve kaygı duyguları belirleyici olmuştur. Tabidir ki, yaşayan ve değişen küresel gelişmeler, ülkemizin güç ve tesir kazanması, Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarındaki ağır şartlara dayanan stratejik ilişkilerin gözden geçirilmesini ve tedbirlerin gevşetilmesini gerektirebilir. Ancak, burada devletimizin üzerinde hükümran olduğu coğrafya değişmediğine göre, jeopolitikten doğan stratejinin köklü değişimlere açık olduğunu söylemek bugünkü ortamda mümkün değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 86 yıldır oluşturduğu milli siyaset ve strateji, kuruluş şartlarından ve gerçeklerinden başlayarak, hükümetler

üstü bir anlayışla oluşmuş ve devlet politikası haline gelerek bugünlere ulaşmıştır.” (Genel Başkanımız Sayın Devlet Bahçeli’nin TBMM Grup Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma 2009) MHP, ayrıca, Türkiye’ye ve Türklere yönelik düşmanca tutum sergileyen devlet ve grupları hasım olarak görür ve buna uygun politikalar geliştirmekten imtina etmez. Bu bağlamda, parti, ABD’deki Cumhuriyetçi Parti ile daha yakın bulunabilir. Zira Cumhuriyetçiler de, MHP gibi, ABD’nin ulusal çıkarlarını ve Amerikalıların haklarını korumayı her şeyin üstünde görmekte ve diğer ülkelerle barışçıl ilişkilere de kapıyı kapatmamaktadır.

MHP’nin eşcinsel bireylere bakış açısını yansıtan bir husus, Parti Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin eşcinseller hakkında konuşan Diyanet İşleri Başkanı’nın *“Ey insanlar. İslâm, zinayı en büyük haramlardan kabul ediyor. Lutiliği, eşcinselliği lanetliyor. Nedir bunun hikmeti? Hastalıkları beraberinde getirmesi ve nesli çürütmesidir bunun hikmeti. Yılda yüz binlerce insan gayrimeşru ve nikâhsız hayatın İslâmi literatürdeki ismi zina olan bu büyük haramın sebep olduğu HIV virüsüne maruz kalıyor. Geliniz bu tür kötülüklerden insanları korumak için birlikte mücadele edelim.”* (Din İşleri Kurulu’ndan net mesaj: Zina ve eşcinsellik haramdır 2020) sözlerine destek veren *“Milliyetçi Hareket Partisi, Diyanet İşleri Başkanı’nın malum ve gündeme gelen, aynı zamanda manevi bir gerçek olan sözlerine aynen iştirak etmektedir.”* sözleridir. (Bahçeli: MHP, Diyanet İşleri Başkanı’nın sözlerine aynen iştirak etmektedir 2020) Bu konuda ABD’de Cumhuriyetçiler ve Demokratlar arasındaki temel fark; Demokratların devletin eşcinsel evliliği yasallaştırılması ve çiftlere yasalar çerçevesiyle eşitlik vermesi gerektiğini savunması, Cumhuriyetçilerin ise genelde ters yönde fikir sahibi olmalarıdır. (Democratic Views on Gay Rights 2016) Bu sebeplerden ötürü, MHP, ABD’deki Cumhuriyetçi Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Eski MHP İstanbul İl Başkanı Abdurrahman Başkan’ın da dediği gibi, MHP’nin, Muhafazakâr yapısı gereği LGBT anlayışının kendilerine ters olduğunu, MHP’nin daha çok konservatif-geleneksel aile yapısı ile çok da uymadığı ifade edilmektedir.

Madde bağımlılığı konusunda ise, MHP, doğuştan kazanılan sağlıklı yaşam hakkının insanlar arasında hiçbir ayırım yapılmadan devletin güvencesi altında olması gerektiğini, ayrıca sağlık hizmetlerine eşitlik ve hakkaniyet prensiplerine uygun olarak kolay ulaşılabilir, kullanılabilir ve hasta haklarına saygılı bir şekilde devlet tarafından ücretsiz olarak sunulması gerektiğine inanmakta ve savunmaktadır. Ayrıca bu noktada sağlık çalışanlarının sahip olduğu hakların iyileştirilmesi gerekliliğini de savunan MHP, madde bağımlılığı ile mücadelenin de olmazsa olmazlardan olup toplum yapısını tahrip eden, yozlaştıran bu tür faaliyetlere karşı mücadelenin etkinleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. (MHP Seçim Beyannamesi 2018) TBMM’de basın toplantısı düzenleyen Milliyetçi Hareket Partisi Mersin Milletvekili Olcay Kılavuz, uyuşturucu ile mücadele kapsamında tedbirlerin uyuşturucuya başlamadan alınması gerektiğini ifade ederek, *“Her şeyden önce gençlerimizin bu melanete hiç başlamamasını temin etmeli, ailelerimiz, okullarımız ve toplum olarak milli bünyemizi bu zararlı maddelerden uzak kılmak için bilinçli olmalıyız. Anne ve babaları ayrı olan yahut ailelerinden tamamen kopmuş olan çocukların takibi bizzat devlet tarafından yapılması gerekiyor. Aile, okul, sivil toplum kuruluşları ve devlet dayanışması ile oluşacak bilinç, bu konudaki en önemli etken olacaktır.”* (MHP’li Kılavuz: “Uyuşturucu ile mücadele bir milli güvenlik meselesidir” 2020) ifadelerini kullanmıştır.

Terör örgütlerinin büyük gelir kaynağının uyuşturucu olduğunun altını çizen Kılavuz, *“Terör örgütleri ve uyuşturucu baronlarının milyonlarca dolarlık kirli çarkları kırılmalı, bu konuda asla zaafiyet gösterilmemelidir. Unutulmamalıdır ki uyuşturucu en az terör kadar tehlikelidir. Bu anlamda uyuşturucu ile mücadele etmek sadece bireysel ve toplumsal açıdan değil, ülke güvenliği açısından da son derece önemlidir. Uyuşturucu ile mücadele bu noktada bir milli güvenlik meselesidir.”* (MHP’li Kılavuz: “Uyuşturucu ile mücadele bir milli güvenlik meselesidir” 2020) söylemi ile MHP’nin madde bağımlılığı konusundaki tutumunun ne olduğunun tanımını yapmıştır. ABD’de ise, Cumhuriyetçiler, MHP’ye benzer şekilde, uyuşturucu madde ticaretinde bu ticarete yer alan en üst kişiden tabana kadar olan herkesin ABD savcıları tarafından bulunarak takip edilmelerini ve masum insanların hayatlarına mâl olan bu maddeleri kaçakçılık yolu ile ülkeye sokanlar için ölüm cezasının uygulanmasını dahi savunmaktayken; Demokratlar, ABD’nin ülkeye gelen uyuşturucu trafiğinin engellenmesi amacı ile

işbirliklerine yönelmesini ve uyuşturucu ile savaş noktasında yasaların yanında uygulanan tedavilerin de geliştirilmesi yönünde bir tutuma sahiptir. MHP, madde bağımlılığı konusunda ABD’de Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti politik fikirleriyle paralel bir yapı gütmektedir. Ancak bu konuda Cumhuriyetçilerin duruşu daha katı olduğu için, MHP ile Cumhuriyetçi Parti arasında daha yakın bir durum söz konusu olduğu savunulabilir. MHP’nin Muhafazakâr yapısı gereği aile ve toplum hayatına verdiği önemin bir ifadesi olarak MHP MYK Üyesi ve Kahramanmaraş Milletvekili Prof. Dr. Sefer Aycan’ın TBMM’de 20 MHP milletvekilinin imzası ile birlikte Meclis Araştırması isteyip, madde bağımlılığının yol açtığı toplumsal huzursuzluğun, sağlık sorunlarının ve alınması gereken tedbirler konusunun araştırılması gerekliliğini vurgulaması buna bir örnek olarak gösterilebilir. (MHP’li Aycan’dan madde bağımlılığı için önerge! 2019)

MHP’nin genel seçim beyannamesinde de yazılı olan kadınlar hakkındaki tutumu ise, kadın, çocuk ve ailenin milli ve manevi değerlerin korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında; milli bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde bu kurumun büyük öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Bu kurum içerisinde kadınların konumu güçlendirilmeli, kadınların ekonomik haklar, adalet, sağlık, eğitim gibi birçok alanda fırsat eşitliğine sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca MHP’nin kurumsal söylemlerinde mutlu kadının huzurlu bir Türkiye’nin teminatı olacağına inandığını ifade etmesi kadına verilen değerlerin genel bir ifadesidir. (MHP Seçim Beyannamesi 2018) MHP Lideri Bahçeli “*Türkiye’nin geleceği kadınlarımızın üstleneceği yapıcı role, yapacakları değerli çalışmalara, eşsiz fedakârlıklara yakından bağlıdır*” (MHP Lideri Bahçeli: Kadın vatandır, kadın ülkedir, kadın gelecektir 2018) demiştir. MHP Genel Başkanı Bahçeli, partisinin Kadın Kolları Koordinatörlüğü tarafından Ankara’da düzenlenen “Kadınlar Güçlensin Türkiye Büyüsün” toplantısına katılmış ve burada Bahçeli, “*Kadınlarının yüzü gülmeyen bir toplumun geleceği umutla karşılaşması imkansızdır. Kahraman ve fedakâr Türk kadının hak ettiği yerlerde olması, layık olduğu sosyal, siyasal ve ekonomik sıçramalar yaşaması bizim tehir edemeyeceğimiz bir gayedir.*” (MHP Lideri Bahçeli: Kadın vatandır, kadın ülkedir, kadın gelecektir 2018) demiştir. Bahçeli’nin konuşması ise şu şekildedir: “*Yurdumun her köşesinde yaşayan; evinde, köyünde, işyerinde, bağında, bahçesinde, tarlasında, tezgâhında hayat ve*

varlık mücadelesi veren muhterem hanımefendilere saygılarımı sunuyorum.” konuşmanın devamında ‘Kadın medeniyettir’ görüşümüzü mahfuz tutarak medeniyetimizi müdafaa etme irademizi sonuna kadar muhafaza etmekten kıvanç duyacağımızı özellikle belirtmek isterim.” (MHP Lideri Bahçeli: Kadın vatandır, kadın ülkedir, kadın gelecektir 2018) ABD’de ise, Demokratlar, kadın hakları konusunda, “Kadınlar için tam eşitliği sağlamayı taahhüt ediyoruz. Demokratlar eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri veya diğer alanlarda cinsiyet ayrımcılığına son vermek için mücadele edecekler. Kadınları geride tutan ve fırsatlarını sınırlayan ekonomik, politik ve sosyal yaşamdaki önyargılarla mücadele edeceğiz.” söyleminin taşıdığı anlamdan yola çıkarak, MHP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak parti tabanının ataerkil yapısı da düşünüldüğünde, Cumhuriyetçi Parti ile örtüşen bir sosyal dokudan da söz edilebilir. Bu anlamda, yasal olarak Demokratlara, sosyolojik olarak Cumhuriyetçilere bir eğilim söz konusudur.

MHP, azınlık hakları konusunda ise, partinin merhum kurucu lideri “Başbuğ” lakaplı Alparslan Türkeş’in “*Türkümlü diyen ve Türk milletinin çıkarları için çalışan herkes Türk’tür. Yine de Türküm demekle Türk olunmamaktadır, ona göre Türk milleti aynı tarihten gelen ve tarih bilincine sahip olan, aynı dinden olan, aynı kültürde yoğurulmuş, aynı devleti kurmuş ve yaşatmış, bugün de aynı devletin sahibi ve aynı bayrağın altında yaşayan insan topluluğudur.*” (Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 2013) anlayışı temelinde hareket etmektedir. Bu anlayışa göre, farklı dinlerdeki Türkiye vatandaşları -Türk kültürüne uygun hareket etmezlerse- Türk olarak görülmez; yani bu durumda Türkiye’de yaşayan azınlıklar bu tanımlamanın dışında kalır. Aynı zamanda, MHP, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması’nın 37 ve 45. maddesi arasındaki düzenlemelerin desteklendiği belirtmektedir. (Milliyetçi Hareket Partisi Genel Sekreteri Sayın İsmet BÜYÜKATAMAN’ın, Yunanistan’ın Lozan Antlaşması hükümlerini ihlal ederek Türk azınlıklara ait vakıf arazilerini satmasına yönelik basın açıklaması 2019) MHP Lideri Devlet Bahçeli, Balkanlar gezisi çerçevesinde, Gümülcine ve İskeçe’de kapatılan Türk derneklerini ve seçilmiş müftüleri ziyaret ederek Türk azınlık temsilcileriyle bir araya gelmiş ve Gümülcine Müftüsü İbrahim Şerif’i makamında ziyaret ederek, daha sonra Gümülcine Türk Gençler Birliği’nde soyadaşlarla görüşmüştür. Bahçeli, kendisini sevgi gösterileriyle karşılayan

kalabalık gruba yaptığı konuşmada, Batı Trakya’da, Türk azınlığın Lozan Antlaşması’yla kazanılmış haklarının yavaş yavaş ortadan kaldırılmasına yönelik bir sinsi çabanın ortaya çıktığına şahit olduğunu belirterek, “*Bu, çok tehlikeli*” demiştir. (MHP Genel Başkanı Bahçeli Batı Trakya’da 2012) Katedilen mesafeyi geriye doğru götürmenin yaşadığımız çağda mümkün olmadığını belirten Bahçeli, “*Bu nedenle, bu hakların geliştirilmesinden yana anlayışları, tavırları ortaya koymak daha doğru olacaktır diye düşünmekteyiz. Fırsatların kendilerine uygun düştüğü kanaatiyle haklar yenilmeye başlanıldığında, gün gelir bu haklar onlar tarafından da kaybedilir bir duruma gelebilir. Bu sebepten dolayı tarihi iyi okumak, olayları iyi anlamak ve olaylar içerisinde yaşanan acıları tekrar yaşamamak için gerekli politikalar üretmek, siyasetin bir erdemi, bir fazileti olsa gerek.*” (MHP Genel Başkanı Bahçeli Batı Trakya’da 2012) şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bahçeli, Türkiye’ye, Avrupa Birliği perspektifi çerçevesinde azınlıklar konusunda dayatmalar yapıldığını, Yunanistan’da yaşananların ise gözardı edildiğini belirtmiştir. Bu konuda Türkiye’ye dayatmada bulunanların istediklerini uygulama alanının önce kendi ülkeleri olduğunu bilmesi gerektiğini ifade eden Bahçeli, şöyle konuşmuştur: “*Bunun anlamı şudur: Türkiye’ye dayatılan ne varsa Batı Trakya’da kabul edilen haklar olarak kabul edilmeli. Batı Trakya Müslüman Türk azınlığın hakları Yunanistan tarafından garanti altına alınmalı, geliştirilmeli ve mutlu bir toplum olarak yaşamasına fırsat verilmelidir.*” (MHP Genel Başkanı Bahçeli Batı Trakya’da 2012) Ayrıca Türkiye ve Yunanistan ilişkilerde gelişme kaydedilmesi için çaba gösterirken, Batı Trakya’da, Lozan’da elde edilen hakların geriye çevrilmesine yönelik faaliyetler olduğunu ifade eden Bahçeli, “*Türkiye olarak bunu kabul etmemiz mümkün değil. Türk Milliyetçileri olarak da bunu kabul etmemiz mümkün değildir. Bunun kısa ve öz anlamı; Batı Trakya Türk azınlığının arkasında 76 milyon Türk milleti bulunmaktadır. Onun için Gümölcine Türk Gençler Birliği’nin isminden Türk’ü kaldırmakla Türk yok olmaz. İşte bu yeşil ağaçların altında Türkçe kim konuşuyorsa Türk odur. Bunun için üzülmeyiniz, sıkılmayınız, sabırlı olunuz, soğukkanlı olunuz, tahriklere kapılıp başkalarının yönlendirmesine düşerek yanlışlar yapmayınız. Ne gerekiyorsa sizin adınıza Türk Milliyetçileri olarak, MHP ve büyük Türk milleti her şeyi yapmaya hazırdır.*” (MHP Genel Başkanı Bahçeli Batı Trakya’da 2012) diyerek, MHP’nin azınlıklar konusundaki tutumunu ifade etmiştir. MHP’nin söylemlerinde her ne kadar Türk vurgusu öne çıksa da,

ülke içerisindeki azınlıkların hak ve hukuklarının korunması yolunda herhangi bir olumsuz tavır ve politikaya imza atmamış olmakla birlikte, parti tabanının bu konuda daha tutucu olduğu da gözlemlenmektedir. MHP'nin parti politikası, bu sebeple ABD eski Başkanı Barack Obama'nın, ABD'nin sahip olduğu çeşitlilikten ve bu çeşitlilikte herkese eşit fırsatların sağlanmasından dolayı güç sahibi olduğunu vurguladığı cümlelerden beslenmekte, buna karşın taban anlamında ise Cumhuriyetçi Parti'nin milliyetçi çizgisine daha yakın bir tutum görülmektedir.

Ekonomi politikasının merkezine insanı alarak eşitlik, ahlak ve adalet ilkelerini gözetilen bir yönetim anlayışıyla toplumsal refahın artırılması ve bu refahın tüm toplum katmanlarına adil bir biçimde dağıtılmasını öngören MHP, piyasa ekonomisi kuralları dahilinde tekellerin ve haksız rekabetin önlenmesini, kamunun ekonomideki rolünün yol gösterici, düzenleyici ve denetleyici faaliyetler ile sınırlandırılmasını savunmuş; özel sektör dinamizminin ve teşebbüs gücünün desteklediği istikrarlı, çevreye duyarlı ve istihdam dostu bir büyümenin gerçekleştirilmesini ekonomi politikasının merkezine almıştır. (MHP Seçim Beyannamesi 2018) ABD'de eski Başkan Barack Obama yönetimi döneminde, önceki dönemden kalan yüksek gelirli kesime vergi indirimlerinin sona erdirilmesi için çalışmış, sırasıyla bir sonraki adımda gelir eşitsizliğini ele almış olup derin gelir eşitsizliğinin düzeltilmesi için çalışmalar yapmıştır. Demokrat Başkan Barack Obama'nın ABD'nin enerjide dışa bağımlılığın azaltılacağı vaatinin sonucunda ABD petrol endüstrisinde yükseliş yaşanmıştır. Ticaret alanında Güney Kore, Kolombiya ve Panama gibi ülkeler ile ABD arasında serbest ticaret anlaşmaları imzalanmış; ayrıca yine seçim vaatlerinden biri olan orta sınıfın kalkınmasını hedefleyen vergi reformu içerisinde Amerikan şirketlerinin yurtdışında elde etmiş olduğu gelirler için vergilerin denetimi arttırılacak, vergi kaçırılması ihtimaline karşı yasa boşlukları kapatılacak, zenginlere yönelik sermaye ve gelir vergisi oranları yükseltilecekti. Aynı zamanda zorunlu emeklilik yasallaştırılacak ve yıllık kazancı 50.000 doların altında olan yaşlı vatandaşlardan vergi alınmaması sağlanacaktı. (Historical Background And Development Of Social Security) Ancak bu reform kapsamında yalnızca düşük gelirli ailelere yönelik vergi gelirleri ve çocuk bakımı için vergi kredileri gibi küçük çaplı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, MHP'nin de ekonomik reform anlayışında yer alan toplumsal refahın artırılması ve bu refahın tüm toplum katmanlarına adil bir

biçimde dağıtılması hususlarında benzerlikler görülmekte, bu sebepten MHP'nin ekonomi politikaları, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. MHP eski Milletvekili Prof. Dr. Ümit Özdağ'ın "Neden MHP?" isimli yazısından MHP'nin ekonomi alanındaki düşüncelerini anlamak mümkündür. Şöyle ki; *"Türkiye'nin tüketim ve dış borç çılgınlığı ile çökme eşiğinde olan ekonomisini de tüketimden üretime dayalı bir ekonomiye dönüştürmek üzere bir programı olan tek parti. MHP'nin böyle bir ekonomiyi yönetecek ekonomi kadroları da mevcut. Bu kadrolar bağırup çağırmadan teknik olarak çok güçlü donanımları ile gerek Türk iş dünyasına, gerekse dünya ekonomisine sağlıklı ve doğru mesajları veren isimler. MHP, ekonomide gerçek istikrar mesajını veriyor, ekonomiyi en kırılgan ekonomi olmaktan sağlıklı ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma zeminine çekmeyi hedefliyor."* şeklindedir. (Neden MHP? 2015)

MHP'nin benimsemiş olduğu sosyal politikalarını kentsel ve kırsalda yaşayan insanların ihtiyaç farklılıklarını da gözetmekte; kentlerde yaşayan insanların ulaşım, sağlık, çalışma şartları ve bunun gibi hayatlarını idame ettirirken faydalandığı ve hayatlarına, yaşamlarına birebir etki eden birçok dış faktörün yine o insanların yaşamlarını kolaylaştırıcı, ruh ve beden sağlıklarını koruyucu şekilde yönetimce en iyi şekilde planlanması ve uygulanması gerekliliğine dikkat çekerek, kentsel sosyal politikalarının daha ziyade yönetim üzerinden tesisinin gerekliliğini belirtmektedir. Kırsal kesime ayrı bir önem veren MHP, ülkenin geleceğinin tarım ve hayvancılığın desteklenmesi yolunda gerekliliğini öngörür. Bu alanlarda, MHP, üretimin kalitesinin artırılması, yerli tohum, fide ve fidanların üretilmesi ve üreticilerin pazarlara kolay erişebilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hayvancılık alanında ise, kaliteli yem ve yem bitkilerinin artırılması, hayvan hastalıkları ile etkili mücadele edilmesi gerektiğini ön görmektedir. Tüm bunların uygulanması neticesinde, kırsal kesimde yaşayan insanların refah seviyesi artacağı ve tarımdan vazgeçilmeyeceği, böylelikle bölgesel gelişimlerin de devamlılık arz ederek tarıma emek verenlerin sosyal yönde de gelişmelerinin önünün açılacağını öngörmektedir. Bölgesel olarak kalkınmanın gerçekleşebilmesi için az gelişmiş yörelerde yaşayan halkın refah düzeyinin yükseltilmesi ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının giderilmesi için devletin gerekli önlemleri eksiksiz almasını ve uygulanması gerekliliğini belirtmektedir. Buradaki temel amaç, kimsenin aç

kalmaması, adaletin tesis edildiği bir ortamın olması, herkesin üretmesi ve bundan katkısı ölçüsünde pay alması, huzur ve güvenin sağlanmasıdır. Sanayi ve hizmetler alanında herkesin bulunduğu yerde istihdamı için bölgede devlet ve yerel yönetim ve hatta sivil toplum kuruluşlarının işbirliklerinin geliştirmesini gerekli görmektedir. Aynı zamanda bu istihdam faaliyetinin artması için devletin vazifesi olduğunu savundukları kredi, vergi, prim ve benzeri teşviklerin de sağlanması gerekliliği ön görülmektedir. MHP, bu konuda elde edilecek başarının yani istihdam odaklı sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilmesinin işsizlik ve yoksullukla mücadele yolunda önemli bir adım olduğuna inanmaktadır. MHP'nin yaşlılara, çocuklara, engellilere ve bir şekilde korumasız kalan kadınlara ve bunun gibi korumaya muhtaç insanlara yönelik olarak hiçbirinin aç, açıkta ve muhtaç durumda bırakılmaması gerektiğini, devleti yaşatmanın yolunun insanı yaşatmaktan geçtiğine inanılması gerektiğini vurgulamıştır. Yaşlıların yanı sıra ülkede yer alan engelli bireylerin de toplumla bütünleşerek, başkalarının yardımına muhtaç olmadan hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli hukuki, fiziki ve diğer şartların oluşturulmasının bir devlet politikası olması gerekliliğini ifade etmektedir. Bunun yanında, vatani koruma esnasında sağlıklarını, hayatlarını kaybeden gazilere ve şehit ailelerine yapılan sosyal yardımların onurlu bir hayat sürdürebilecek düzeyde olmasının sağlanması gerektiği savunulmaktadır. Vatandaşların geleceğinden emin olarak yaşayabilmesi ve insanca bir hayat sürdürmek için de herkesi kapsayıcı çağdaş bir sosyal sigorta sisteminin oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır. Çalışma hayatı bölümünde ise toplumun tüm kesimlerine insana yaraşır iş fırsatlarının sunulduğu, işgücü niteliğinin yükseltilip etkin kullanıldığı, iş sağlığı ve güvenliği şartlarının iyileştirildiği bir işgücü piyasasının oluşturulmasından söz edilmektedir. Eğitim alanındaki yatırımların ise aklın ve biliminin ışığında milli değerlerin öğretildiği, küresel rekabette söz sahibi olacak okulların yer alacağı bir sistem desteklenmektedir. Kentleşme ve konut alanında ise, tüm vatandaşların aileleriyle birlikte huzur içerisinde kendilerine ait konutlarda yaşamasını ve bu yerleşim yerlerinin doğal afetlere karşı dayanıklı olması, doğal, tarihi ve kültürel varlıkların korunması ve yaşatılması, bu insan sağlığını bozmayacak ve insanlar arasındaki ilişkileri koparmayacak bir yapılaşma sürecinde çevrenin korunması, çağdaş altyapı sistemlerinin geliştirilmesi yolu ile de kentte yaşayan vatandaşın hayat kalitesinin artırılmasını hedeflemektedir. (MHP Seçim Beyannamesi 2018) “*Türkçülük,*

memlekette toplumsal bir adalet olmasını ister ve gerçek adaletin toplumsal olduğu inancındadır. Millet fertlerini sağlık, geçim ve gelecek bakımından tatmin etmenin milliyetçilik şartlarından olduğu meydandadır.” Atsız Bey de bu sözleriyle toplumsal adaleti her alanda sağlamanın Türkçülüğün bir gereği olduğunu ifade etmiştir.

Türk Milliyetçiliği fikrinin siyaset sahnesinde yer almasını sağlayan Başbuğ Alparslan Türkeş, Dokuz Işık Doktrini’nde Toplumculuk umdesini açıklarken *“Özel teşebbüsü korumak, himaye etmek prensibimizdir, desteklemek, teşvik etmek prensibimizdir. Fakat bunu yaparken işverenle işçinin münasebetleri karşılıklı olarak her iki tarafın da haklarını koruyacak ve her iki tarafın münasebetlerinin milletin zararına olmayacak şekilde kontrol edilmesi, düzenlenmesi, nezaret altında bulundurulması esasını şart koyuyoruz. parası olanın kendisine çifter çifter avukat tutup, şahit masraflarını ödeyip hukuk imkânlarından rahatça faydalanması ve parası olmayan vatandaşların ise bunlardan yoksun kalarak haklarını koruyamaması durumu ortadan kaldırılmalıdır.”* (Atilla 2020) sözleriyle özel teşebbüs hakkının baki kalarak ekonomik eşitsizliklerin önüne geçilmesi ve adalete ulaşmada sınıflar arası farklılığın ortadan kaldırılması gerekliliğinin önemini vurgulamıştır. ABD’de ise, Demokrat Parti, sosyal devlet uygulamaları konusunda liberal bir ideoloji benimseyerek, vatandaşlar arasında eşitlikçi bir yapının oluşması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna benzer şekilde, MHP’nin de sosyal devlet uygulamaları, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. MHP’nin sosyal devlete bakışı, kurumsal kimliğinde de Siyaset ve Liderlik Okulu dersleri arasına girmiş *“Sosyal Devlet-Hukuk Devleti-Laik Devlet Kavramları ve MHP’nin Bu Konudaki Görüşleri”* adı altında belirtilmiştir.

MHP’nin dine yaklaşımı ise, vatandaşların inançlarına saygı duyan, din ve vicdan özgürlüğünü esas alan bir laiklik anlayışını, millî birlik ve bütünlüğün güvencesi olarak görmektedir. ABD’de Cumhuriyetçiler, Demokratları dine düşmanca bir yaklaşımlarının olmasıyla suçlarken, çoğu Demokrat ise Demokratik Parti’nin dine karşı tarafsız olduğunu belirtmektedir. Başka bir araştırma verisi ise, dini Muhafazakârların Cumhuriyetçi Parti üzerinde daha fazla kontrole sahip olduğunu gösterirken, dindar olmayan liberallerin ise Demokratik

Parti üzerinde daha fazla kontrole sahip olduklarını göstermektedir. (Americans have positive views about religions role in society, but want it out of politics 2019) MHP, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Aynı zamanda Başkan Barack Obama'nın 2 Şubat 2016 tarihinde gerçekleştirdiği ABD'deki ilk cami ziyaretinde (Fritze & Duncan 2016) gitmiş olduğu Baltimore İslâm Toplumunu Camisi ziyareti için ABD'de yer alan Müslümanları bir araya getiren büyük sivil toplum kuruluşlarından biri olan Amerikan-İslâm Konseyi Basın Sözcüsü İbrahim Hooper'ın *"Başkan Obama'nın Amerika'da bir camiyi ziyaret etmesinin belki de son dönemde ABD'de artmakta olan İslâmofobi'ye bir cevap niteliği de taşıyacaktır."* (Obama ilk cami ziyaretini Baltimore İslâm Toplumunu Camisi'ne yapacak 2016) şeklinde bir açıklama yapması, İslâmofobi'ye karşı duruşu ile beraber MHP, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konulardaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. MHP ideolojisinin fikrî temeli Türk Milliyetçiliği/Türk-İslâm Ülküsü olarak özetlenebilecek değerler ve fikirler sistemidir. Bu ideolojide Din'in/İslâm'ın önemli bir yeri vardır. Bu yer, Türkeş'in "9 Işık" olarak bilinen Millî Doktrininin ilkelerinden birisi olan "Ahlakçılık kısmında ve Temel Görüşler" isimli çalışmasında net olarak ortaya konmuştur. Türkeş tarafından ortaya konulan bu temel düşünceler, MHP programlarında, seçim beyannamelerinde ve parti Ar-Ge yayınlarında yer bulmuştur. Bu konuda MHP, ifrattan ve tefritten uzak, herkesi kuşatıcı orta yolu benimsemiştir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, İslâmofobi bahsi geçtiğinde *"İslâmofobi faillerini uzaklarda aramaya hacet yoktur. Elbette herkesin inanç, ifade, yaşayış ve tercih özgürlüğüne saygı duyulmalıdır. Fakat hiç kimse de Müslüman mahallesinde salyangoz satma küstahlığına, bunu da aklama ve haklı çıkarma kütüklüğüne heves etmemelidir."* (MHP Genel Başkanı Bahçeli: 'İslâmofobi faillerini uzaklarda aramaya hacet yoktur' 2020) ifadelerini kullanmıştır.

ABD SİYASETİNDE DEMOKRAT VE CUMHURİYETÇİ PARTİ 15 İHTİLAFLI KONU	MHP'NİN POLİTİK OLARAK HİZALANDIĞI PARTİ
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	DEMOKRAT PARTİ
GÖÇ KONUSUNA VE GÖÇMENLERE BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
BİREYSEL SİLAHLANMA	CUMHURİYETÇİ PARTİ
ÖLÜM CEZASINA BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
KÜRTAJ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
MİLİTARİZM VE SAVAŞLARA BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEK TARAFLILIK VE ÇOK TARAFLILIK	DEMOKRAT PARTİ
LGBT HAKLARI	CUMHURİYETÇİ PARTİ
MARİJUANA VE DİĞER KEYİF VERİCİ MADDELERE BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
KADIN HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
AZINLIK HAKLARI	CUMHURİYETÇİ PARTİ
SOSYAL DEVLET UYGULAMALARI	DEMOKRAT PARTİ
İSLÂM OFOBİ	DEMOKRAT PARTİ
DİNİN TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMDAKİ YERİ	CUMHURİYETÇİ PARTİ

Tablo 4.2.3.1 MHP'nin politik olarak hizalanması

4.2.4 İYİ Parti

25 Ekim 2017 tarihinde kurulan İYİ Parti'nin kuruluş amacı ve ilkeleri parti tüzüğünde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Türk Milletinin ülkesi ve devleti ile bölünmez bütünlüğünü korumayı; Kurtuluş Savaşımızın eşsiz kahraman başkomutanı, Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önder Atatürk'ün ilke ve inkılâplarını esas almayı; Türkiye Cumhuriyeti'ni milletler topluluğunun bağımsız, egemen, şerefli ve itibarlı bir üyesi olarak etkin bir bölgesel güç ve lider ülke yapmayı; böylece, bölge ve dünya barışına katkıda bulunmayı amaç edinir.

Cumhuriyetimizin kurucu iradesine bağlı olarak, Anayasa'nın ilk dört maddesinde yer alan; temel niteliklerin varlığını, devletimizin bekasının teminatı olarak kabul eder.

Demokrasi, insan hakları, adalet, eşitlik, özgür düşünce, hür irade, liyakat, bağımsız ve tarafsız yargı, denge ve denetim sistemleri gibi demokratik hukuk devletlerinin temel kavram ve ilkelerini benimser.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde belirtilen ölçütlerin, bireysel hak ve hürriyetlerin gerçek manasıyla ve evrensel değerler kapsamında uygulanmasını sağlamayı amaç edinir.

Egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu, kuvvetler ayrılığının tesis edildiği, hukukun üstünlüğü ilkesinin özümsemiği bir devlet yapılanmasını zaruri görür. Bunun için çok partili demokratik parlamenter sistemin geliştirilerek uygulanması gerektiğine inanır.

Türk tarihinin ve kültürünün geçmişten günümüze taşınmış bütün değerleri ile bu değerleri temsil eden Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana ve Yunus Emre gibi düşünürlerin anlayış ve felsefesini kılavuz edinir. Düşünce, inanç ve din hürriyetini vazgeçilmez ilkeler olarak kabul ederken, laikliği din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak görür.

Milli geliri artırarak refah seviyesini yükseltmeyi, gelir dağılımındaki dengesizliği ortadan kaldırarak adil paylaşımı ve toplumsal huzuru sağlamayı

hedefler. İktisadi değer ve kaynaklarımıza sahip çıkararak, bu değer ve kaynakların en verimli Şekilde değerlendirilmesini sağlar.

Milli ve manevi değerlerimizi yaşatmayı, evrensel değerlere katkıda bulunmayı, bilim, sanat, estetik gibi medeni değerleri geliştirmeyi, milli eğitim sistemini nitelik ve nicelik yönünden en ileri seviyeye taŐımayı, siyaseti ahlak kuralları çerçevesinde yapmayı, devletin temeli olan adaleti sağlamayı ve bu ilkelerle ülkemizi muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkararak insanların daha mutlu, huzurlu ve zgr yaşamasını temin etmeyi hedefler.” (İYİ Parti Parti Tüzüğü)

İYİ Parti'nin kuruluş amacı, bu ilkelerin toplumun daha ileri seviyeye taŐınması için gerekenlerin yapılması ve bu ilkelere bağlı kalarak her daim daha iyiye, daha mükemmele gidecek bir yapının iskeletinin teminidir. Sahip olunan bu ilkeler, parti politikalarının genel çerçevesini oluşturmaktadır. Öncelikle iklim değişikliği ve evre konusunda, İYİ Parti, evreye saygılı olunması gerektiğini, evre politikalarının çevreyi ön planda tutarak oluşturulması, böylelikle ileriye dönük yapılacak olan n görülerin plansız ve programsız bir Şekilde olmaması gerektiğini, yıllar geçse dahi vrenin bugün alınan politik kararlardan olumsuz yönde etkilenmemesi gerekliliğini ifade eder. Parti, kamu ve özel sektörün tarım alanlarını hiçbir Şekilde bozucu ve yok edici Şekilde davranmaması gerekliliğini ve ekolojik dengeye dikkat edilmesi gerektiğini de savunmaktadır. Tarım ile uęraŐan insanların önlerindeki engelerin kaldırılarak desteklenmeleri ve böylelikle tarımın geliŐilebilmesi ve günümüz Őartlarındaki makine parkının da tarımın emrine verilebilmesi için devletin gerekli kolaylıkları sağlaması gerekliliğine inanmaktadır. Ekolojik dengenin bozulmuŐ olduğu noktalarda ise, bu bölgelerin rehabilitasyonuna yönelik yerel eylem planları uygulanması öngörülmüŐtür. Küresel bir tehdit unsuru haline gelen iklim değişikliği konusunda ise, İYİ Parti, bir İklım Değişikliğine Uyum Eylem Planı'nın hazırlanarak iklimdeki bu değişikliklerin ekonomik, sosyal, coğrafi ve doğal etkileri ile mücadele etmek için hedefleri belirlemeyi planlamaktadır. Ayrıca karbon salınımına dair Türkiye Karbon Borsası'nı kurarak, küresel karbon piyasalarına hazırlık ve düşük karbon ekonomisine geçiş hedeflenmektedir. Orman vasfını yitirmiŐ alanlar için de bir düzenleme yapılması planlanmaktadır. Bu plan dahilinde, orman sınırları dışına çıkarılan bölgelerin ekosistemin korunması amacıyla yeniden ağaçlandırılması

hedeflenmektedir. Bu sayede, bu bölgeler tekrardan verim alınabilecek alanlara dönüştürülmüş olacaktır. (İYİ Parti Seçim Beyanı 2018) Ayrıca, çevre konusunda partinin somut duyarlılığı bağlamında şu örnek de verilebilir: İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, İYİ Parti milletvekilleri ve İYİ Parti İstanbul İl Başkanı Buğra Kavuncu, bir süre önce Beşiktaş'ta bulunan Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ne gelerek Kanal İstanbul için itiraz dilekçesi vermişlerdir. Burada İstanbul'un İstanbul'a çakılacak her çivide hakkı olduğunu söyleyen Meral Akşener, *“İstanbullu, İstanbul'a sahip çıkıyor, Ben de İstanbul'da ikamet eden İstanbullu olarak ben de Kanal İstanbul'a itiraza yönelik kişisel dilekçe vermek için geldim. Biz, prensip olarak İYİ Parti Türkiye'ye taş üstüne taş koyan her bir ele saygı duyar. Siyasi münazaalardan uzaklaşarak alkışlarız ama taş üstüne taşı yıkmaya kalkan ellerin de amasız ancaksız karşısında dururuz.”* (Vurgun 2019) şeklindeki ifadesiyle İstanbul özelinde Türkiye'deki çevreye bakış açısını özetlemiştir. Eski ABD Başkanı Obama da, iklim değişikliğini genel bir varoluşsal tehdit olarak görmüş ve önlem alınmadığı takdirde giderek daha sık bir şekilde kuraklık ve kıtlık gibi olayların yaşanma ihtimalinin yüksek olması ile birlikte bu durumların terörizm, Suriye İç Savaşı, Rusya ve İran ile ilişkiler, nükleer silahlar ve Orta Doğu'daki gelişmeler gibi dış politika konularından bile daha önemli olduğuna işaret ederek, ABD'nin çevre politikalarına verdiği önemi belirtmiştir. Buradan yola çıkıldığında, özü itibariyle, İYİ Parti'nin çevre politikalarının ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer aldığı düşünülebilir. İYİ Parti'nin çevre konusundaki duyarlılığına bir diğer örnek de, TBMM'de Muğla Milletvekili Metin Ergun'un Milas ilçesindeki maden işletmelerindeki üretim sonucu ortaya çıkan hafriyatın kontrolsüz şekilde çevreye bırakıldığı gerekçesiyle Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum tarafından cevaplanması istemiyle yazılı soru önergesi vermesidir. (İYİ Parti'li Ergun'den Maden İşletmeleri Hakkında Soru Önergesi 2020)

Dış politika konusunda ise, İYİ Parti, Türkiye'nin dünya genelinde ve bölgesinde barışı hedefleyen güçlü bir dış politika huzurlu bir Türkiye görüşüne sahiptir. Bu noktada, İYİ Parti, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *“Yurtta Sulh, Dünyada Sulh”* düsturu temelinde, uluslararası hukuku esas alan, caydırıcı, dengeli, barışçı, etkin, akıllı, kararlı, saygın, güvenilir, istikrarlı, gerçekçi, sadece

sorunların çözümünü değil krizlerin önlenmesini de hedefleyen, sonuç odaklı ve çok yönlü bir dış politika izleneceğini belirtmiştir. Bu amaçla beraber, hem bölgesel, hem de küresel alanda ülkeler ile dostluk ilişkileri kurularak çeşitli alanlarda karşılıklı çıkar temelinde iş birliklerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Taraf olunan ikili ve çok taraflı uluslararası antlaşmalar ile kurucusu ya da üyesi olunan uluslararası kuruluşlardaki sorumluluklarımızın ahde vefa ilkesine uygun olarak yerine getirileceğini belirten İYİ Parti, Türkiye'ye karşı antlaşmalara dayalı sorumluluğu olan ülkelerin de bu sorumluluklarını yerine getirirken sıkı takipçisi olunacağını ifade etmiştir. Parti, aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı'nda merkez ve yurtdışı teşkilatlarının güçlendirilmesinin milli bir dış politika benimsemenin ön şartı olan kurumsal kimliğin tahsisinde kritik değere sahip olduğunu belirtmektedir. Bu amaçla da, Dışişleri Bakanlığı'nda gerekli düzenlemelerin yapılacağı teminatı verilmiştir. Küresel çapta terörle mücadele noktasında ise, parti, uluslararası toplum ile işbirliği halinde hareket edileceğini ifade etmiştir. Ayrıca partiye göre, savaşlar ve iç çatışmalar sebebiyle yaşanmakta olan göçler de dünya barışını tehdit eder hale gelmiştir. Bu göçlerin ardında insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi durumların varlığına işaret eden İYİ Parti, bu konuda dış göçlerin önlenmesi için uluslararası işbirliğinin geliştirileceğini belirtmiştir. Ülkelerinde güvenli alan oluşturulmasıyla birlikte bu ülkelere göçü ve mülteci akınını önleyerek “herkes kendi vatanında mutludur” anlayışıyla birlikte ülkemize Suriye'den gelmiş olan geçici koruma statüsü altındaki kişilerin vatanlarına dönmesine yönelik politikalar geliştirileceğini ve göçe neden olan ya da kolaylaştıran ülkelerin maliyete katılımlarının sağlanması da İYİ Parti'nin bu konudaki hedeflerinden birisidir. (İYİ Parti Seçim Beyanı 2018) İYİ Parti Genel Başkanı Sayın Meral Akşener, dış politikanın, “siyasetçilerin iki dudağı arasına sıkışmaması gereken, ülkenin çıkar ve itibarını öne koyan bir alan” (Hayatsever 2018) olması gerektiğini belirtmiş ve “Dış politikamızın gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri, terördür. Terör, insanlığın karşısında duran, kontrolsüz gibi görünen, ne var ki sahibi çoğu kez bilinen, insanlık dışı bir araçtır. Ülkemizin terörle mücadelesinin ilk adımı, terörizmi besleyen ülkelerle ilişkisini, çıkarıcı değil, akılcı bir temele oturtmasıdır.” (Hayatsever 2018) demiştir. Bölgedeki ülkelerin kalkınmasının Türkiye'nin de menfaatine olduğunu, güçlü Irak ve güçlü Suriye'nin daha güçlü Türkiye anlamına geldiğini vurgulayan Akşener, şöyle devam etmiştir: “En kötü komşu, hem içeride kavga eden, hem de dışarıda sizinle

kavga edendir. Bakın dünyaya, gelişmiş ülkelerin tamamı, komşularıyla iyi ilişkiler ararken bize kavga tavsiyelerine kulak kabartamayız. Savaşlara sevinemeyiz. Müslümanların bombalanmasına el ovuşturan olamayız. Onlar sevinse de, biz sevinemeyiz. Çünkü biz, büyük bir milletiz. Devletlerle ilişkilerimizi, başka devletlerin politikalarına terk edemeyiz, etmemeliyiz. Türkiye'yi cesaretle yeni bir çizgiye taşıyacağız. Bu yola çıkarken ne dedik? Medeniyet yolunun taşlarını sadece cesurlar döşer. Türkiye'yi, yeni bir medeniyet çizgisine taşıyacağız.” (Hayatsever 2018)

İYİ Parti Lideri Meral Akşener'in ailesinin mübâdillerden; Selânik'ten göç ettikleri söyleniyor. Akşener'in kendisinin Selânik mübâdillerinin etkinliklerine katılıp, onları hemşehrileri olarak bağrına bastığı da oluyor. Bazı mülakatlarında ise, Akşener'in anne-babasının doğum yerini “*Selânik'e birkaç saat uzaklıktaki drama*” olarak adlandırdığını gözlüyoruz. Akşener'in kimliğinde, “mübâdillik” kilit bir unsur; kendisini sıklıkla “*göçmen kızı*” ve “*Rumelili kız*” (Öney 2018) olarak tanımlıyor. Ve bu köklerinden koparıma hâline de vurgu yapıyor: en tutkulu siyasî konuşmalarından bazılarında, “*Vatanını en çok sevenlerin kendi gibi mübâdiller olduğunu, zira bu vatandan gidecek başka yerleri olmadığını*” (Öney 2018) ifade ediyor. Belki de, ideolojik oluşumunda milliyetçiliğin oynadığı temel rol de bu mirastan kaynaklanıyor. ABD Başkanı Donald Trump'ın, “*ABD bir göçmen kampı olmayacak, mülteci toplama tesisi de olmayacak. Avrupa'da ve diğer yerlerde neler olduğuna bir bakın; bunun ABD'ye de olmasına izin veremeyiz, en azından benim gözetimimde.*” (Gambino & Lartey 2018) söyleminin özünü teşkil eden anlamından yola çıkarak, İYİ Parti'nin de Türkiye'de bulunan Suriyeli geçici koruma statüsü altındaki kişilerin bir an önce ülkelerine dönmesini istemesinin altında çok sayıda göçmenin ileride Türkiye'nin demografik yapısını bozabileceği, kültür ve ahlakta yozlaşmalara sebep olabileceği düşüncesi olduğu ve bu konuda İYİ Parti'nin ABD'deki Trump yönetimine ve Cumhuriyetçi Parti'ye yakın olduğu düşünülebilir. Partinin göç konusuna bakış açısının ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktayken, dış politika konusunda ise, ABD'de Demokrat Parti'nin BM liderliğinde mümkün olduğunca Amerika'nın ortakları ile işbirliği yaparak çok taraflı faaliyetlerin kurulması gerekliliği üzerinde durulması fikri

söyleminden hareketle, bu konuda İYİ Parti'nin Demokrat Parti'nin politikalarıyla paralellik arz eden çizgide yer aldığı söylenebilir.

Bireysel silahlanma konusunda ise, ülkede yaşanan cinayetler dolayısı ile bireysel silahlanmanın karşısında yer alan İYİ Parti, silah alımın/satımının zorlaştırılmasının gerektiğini ve silahlanmanın bitirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu konuda, İYİ Parti Kadın Politikaları Başkanı Ayşe Sibel Yanıkömeroğlu, “*Silah alımı satımı, silaha kolay erişilebilirlik gibi konularda getirilecek her türlü yasal zorlaştırmaya destek oluruz. Bireysel silahlanmaya hayır diyoruz.*” şeklinde bir ifadede bulunmuştur. (Bireysel silahlanma zorlaşsın 2020) ABD’de Demokratlar da, birçoğu hâlihazırda olan arka plan kontrol sisteminin daha da geliştirilmesiyle, kolluk güçlerinin daha etkili şekilde gelişim göstereceğini düşünmektedir. Demokratların ve Cumhuriyetçilerin silah kontrolü konusunda ortak paydada buluştukları tek nokta ise, akıl sağlığı konusu olmuştur. İYİ Parti, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. İYİ Parti, her ne kadar Muhafazakâr bir yapıya sahip olsa da, bazı konularda bu Muhafazakâr yapının gerektirdiğine inanılan eylem ve söylemlerin de dışına çıkabilecek bir şekilde kendisine hareket serbestisi sağlamıştır ve bireysel silahlanma konusu da bunlardan birisidir.

Ölüm cezası konusunda ise, İYİ Parti, bu konunun bir çözüm olmadığını ve ölüm cezasından ziyade kalıcı caydırıcılığın önemli olduğunu ifade etmiştir. (Çelik 2018) İYİ Parti, her ne kadar ölüm cezasının çözüm olmadığını öngörse de, terörizm suçlarının ölüm cezası ile cezalandırılması gerektiği söylemlerinde bulunmaktadır. Öyle ki, eski eşi tarafından vahşice öldürülen Emine Bulut’un ailesine taziye ziyaretinde bulunan Akşener, “*Bu çok acı bir ziyaret. Taziye ziyareti aynı zamanda Emine kardeşim gibi, rahmetli Emine kardeşim gibi şiddet gören, öldürülen, dayak yiyen kadınlarımızın da gündeme gelmesini sağlama amaçlı bir ziyaret*” (Meral Akşener’den idam açıklaması: “Cumhurbaşkanı talimat verirse ben de imzalarım” 2019) diye konuşmuştur. Ailenin idam cezasının gelmesini istediğini kaydeden Akşener, “*Ailemizle konuştuk, elimizden ne geliyorsa yapacağız. Özellikle anne ve babası bu tür konularla ilgili idam cezasının gelmesini söylediler. Bununla ilgili Meclis'teki grubu olan siyasi partilerle konuşacağız. Geride 10 yaşında olan bir kızımız var. Hem bu olayı unutturmamız lazım. Sizlere düşen görev bu. Bizlere düşen bir görev aynı*

zamanda. Hem de bu çocuğun, B.'nin bu tramvayı atlatması için de elimizden gelen dikkati göstermemiz lazım. Çok üzgünüm. Sayın Cumhurbaşkanı aynı zamanda AK Parti'nin Genel Başkanı. Partisine verecek talimatı, onlar hazırlayacak, ben de imzalayacağım.” (Meral Akşener'den idam açıklaması: “Cumhurbaşkanı talimat verirse ben de imzalarım” 2019) şeklinde konuşarak yukarıdaki tezi doğrulamıştır. İYİ Parti bu konuda, ABD'de ölüm cezasını destekleyen Cumhuriyetçi Parti ile aynı siyasal çizgide yer almaktadır. İYİ Parti, parti politikası olarak her ne kadar ölüm cezasından ziyade kalıcı caydırıcılığın önemli olduğunu ifade etse de, Muhafazakâr yapısını oluşturan katmanların düşünce yapısında terör, ahlaki ve vatana, millete, bayrağa karşı işlenen suçların karşılığının ölüm cezası olduğu inancı yaygın olarak mevcuttur.

Kürtaj konusunda ise, İYİ Parti'nin bu konu hakkında parti politikalarını belirten görünürde herhangi bir eylem veya söylemi ve açıkça net bir tavrı olmamakla birlikte, Muhafazakâr bir parti olmasından ötürü partinin kürtaj konusuna olumlu bakmadığı bilinmektedir. ABD'de ise, Cumhuriyetçi Parti ağırlıklı olarak “kürtajla mücadele” cephesinde yer almaktadır. Bu noktada, Cumhuriyetçiler, kürtaja karşı çıkmakta ve henüz dünyaya gelmemiş çocukların da yaşam hakkına sahip olduğunu savunmaktadırlar. Bu nedenle, İYİ Parti, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. İYİ Parti, Muhafazakâr bir yapıya sahip olmasının sonucu olarak, tüm canlıların yaşam hakkına saygılı olunması gerektiği yolunda bir yaklaşıma sahiptir.

İYİ Parti Grup Başkanvekili Lütfi Türkkan'ın “*Militarist zihniyetle yüzleşmek gerekiyor*” söyleminden yola çıkarak, partinin militarizm konusunda; Türkiye'nin genç bir demokrasisinin olduğunu ve demokrasi sürecinin darbelerle kesintiye uğradığını belirttiğini görmekteyiz. Aynı konuşmasında, yetişmiş beyinlerin darbelerle yok edildiğine ve toplumun, politikanın dışına itildiğine işaret eden Türkkan, “*Siyaset yapmanın ayıp olarak görüldüğü dönemler yaşadık... Askerlik kurumunu tenzih ederek bir darbecinin isminin halen sokaklarda bulunmasını kabul edemiyorum*” (Darbecilerin izleri silinsin 2019) demiştir. Ayrıca, İYİ Parti, sivil-ordu ayrımının yapılması gerekliliğini savunmakla beraber, yurtdışına asker gönderilmesini arzulamamakta ve sınır ötesine geçilmesine karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda, ABD'de militarizm ve savaşa bakış açısından askeri harcamaları ve

personeli arttırmayı, geleneksel orduyu ve füze sistemlerini güçlendirmeyi hedefleyen daha militarist Cumhuriyetçiler ile ABD Anayasası'nın rehberliğinde diplomasi yoluyla sorunları çözmeyi amaçlayan, nükleer malzeme üretiminin durdurulmasını savunan, istihbarat gücünü geliştirmeyi hedefleyen, askeri eğitimin kalitesini arttırmayı, savunma sektöründeki gereksiz harcamaları azaltmayı düşünen, askeri gücü yalnızca gerektiğinde kullanmayı aksi durumda güç kullanımının düşmanlığı doğurabileceği düşüncesinde olan Demokratlar karşı karşıyadırlar. İYİ Parti, bu açıdan bakıldığında, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak İYİ Parti'nin Milliyetçi yapısı itibarıyla asker ve askeriyeye verdiği önem büyüktür. Parti, toplumda insanların askerliğe atfettiği kutsallığı bizzat yapısında taşımakta olup, askerliğe bakış açısını vatana, millete ve bayrağa hizmet edenlerin özel bir konumda oldukları inancıyla hareket etmektedir.

LGBT bireyler için İYİ Parti'nin bu konu hakkında bir parti politikasının ne olduğu yönünde bir resmi açıklama olmamakla birlikte, parti yapısından ileri gelen bakış açısı daha ziyade Muhafazakârlığa hitap ettiği için, LGBT bireylere bakış açıları resmi politikalarında olmasa da tabanda olumlu anlamda kabul görmemektedir. Bunun örneği ise, LGBT ile ilgili hiçbir eylem içerisinde bulunulmamasıdır. Ama yine de bu konu hakkında herhangi bir eylem veya söylemi, açıkça net bir tavrı da bulunmamaktadır. ABD'de ise Cumhuriyetçiler ve Demokratlar arasındaki temel fark; Demokratların devletin eşcinsel evliliği yasallaştırılması ve çiftlere yasalar çerçevesiyle eşitlik vermesi gerektiğini savunması, Cumhuriyetçilerin ise tam tersi fikir sahibi olmalarıdır. (Democratic Views on Gay Rights 2016) Bu sebeplerden ötürü, İYİ Parti, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

Madde bağımlılığı konusunda ise, İYİ Parti, bu alanda etkin şekilde mücadele verileceğini belirtmektedir. Bu noktada büyükşehirlerde madde bağımlılığı rehabilitasyon merkezleri kurularak tedavi konusunda sağlık çalışanlarının mesleki yeterliliklerinin artırılması planlanmaktadır. Ayrıca gençlerin toplumsal etkileşim içerisinde olacakları sosyal ve kültürel alanlar geliştirilerek, tütün, alkol ve diğer bağımlılık yapan maddelerden uzak tutulması amaçlanmaktadır. (İYİ Parti Seçim Beyanı 2018) İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, uyuşturucu ile

mücadele konusunda önemli adımların atılması gerektiğini ifade etmiştir. Akşener, “*Sadece narkotik operasyonlarla ülkemizde giderek artan uyuşturucu kullanımının hızı kesilemez*” demiştir. Akşener, partisinin grup toplantısında yaptığı uyuşturucu çağrısını Twitter hesabından da yinelemiştir. Sadece narkotik operasyonlarla uyuşturucu belasının hızının kesilemeyeceğine dikkat çeken Akşener, “*Narkotik operasyonları elbette önemlidir. Ama görüyoruz ki, çözüm olmuyor. Bu konuda çok daha ciddi, yüksek kaynaklar ayırarak çalışmalar yapılması gerekiyor.*” (Meral Akşener: “Sadece narkotik operasyonlarla...” 2020) ifadelerini kullanmıştır. “*Ülkemizin geldiği durum, maalesef hiç iyi değil*” (Meral Akşener: “Sadece narkotik operasyonlarla...” 2020) diyen Akşener'in söz konusu açıklamaları şu şekildedir: “*Geçen hafta Antalya'daydık...Yanıma gelen bir annenin feryadı, ne büyük bir belayla karşı karşıya olduğumuz gerçeğini bir kez daha gözler önüne serdi.Uyuşturucu belasından bahsediyorum. Ülkemizin geldiği durum, maalesef hiç iyi değil: dünyada uyuşturucu kullanımının en hızlı arttığı üç ülkeden biri maalesef Türkiye. Mütedeyyin olduğunu iddia eden bir iktidar döneminde, 2011-2019 yılları arasındaki artış, neredeyse yüzde 100. Türkiye’de uyuşturucu kullanan kişi sayısı 1,5 milyonu bulmuş! Ben İçişleri Bakanlığı yaptım. Bu bela Türkiye’nin üzerinden hiç eksik olmadı. Ancak geçmiş yıllarda transit bir geçiş noktası olan Türkiye, artık uyuşturucunun büyük bir miktarının kaldığı, kullanıcı sayısının hızla arttığı bir ülke oldu. Narkotik operasyonları elbette önemlidir. Ama görüyoruz ki, çözüm olmuyor. Bu konuda çok daha ciddi, yüksek kaynaklar ayırarak çalışmalar yapılması gerekiyor. Sadece asayiş tedbirleri yetmez.*” (Meral Akşener: “Sadece narkotik operasyonlarla...” 2020)

ABD’de ise, Cumhuriyetçiler, uyuşturucu madde ticaretinde bu ticarete yer alan en üst kişiden tabana kadar olan herkesin ABD savcıları tarafından bulunarak takip edilmelerini ve masum insanların hayatlarına mâl olan bu maddeleri kaçakçılık yolu ile ülkeye sokanlar için ölüm cezasının uygulanmasını dahi savunmaktayken; Demokratlar, ABD’nin ülkeye gelen uyuşturucu trafiğinin engellenmesi amacı ile işbirliklerine yönelmesini ve uyuşturucu ile savaş noktasında yasaların yanında uygulanan tedavilerin de geliştirilmesi yönünde bir tutuma sahiptir. Buradan anlaşılacağı üzere, İYİ Parti, madde bağımlılığı konusunda ABD’de Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti politik fikirleriyle paralel bir yapı gütmektedir. Ancak bu konuda Cumhuriyetçilerin duruşu daha katı olduğu

için, İYİ Parti ile Cumhuriyetçi Parti arasında daha yakın bir durum söz konusu olduğu savunulabilir. İYİ Parti, ayrıca Türk aile yapısına çok fazla önem vermekte, aile yapısını bozabilecek her türlü olumsuzluğa karşı da sert tepkiler gösterebilmektedir. Uyuşturucunun Türk toplumunu, aile yapısını dejenere edebileceği inancıyla da, bu yola tevasül edenlere karşı aşırı tepki verebilmekte, bunu eylem ve söylemlerine de yansıtılmaktadır.

İYİ Parti'nin kadın konusuna bakış açısı ise, *“kadınlar, ülkemizin politikalarını iyileştiren, geliştiren bireyler olacaktır”* şeklindedir. İYİ Parti, kadını politikanın odağına alarak politika üreten bir konuma getirileceği teminatı vermiştir. Ayrıca kadınları hayatın her alanında bir özne haline getireceklerini belirten İYİ Parti, kadınların karar alma mekanizmalarında, siyasette, ekonomi, kültürel ve sosyal hayatta var olmasını engelleyen tüm engelleri kaldıracaklarını belirtmiştir. Genel çerçevede kadın için Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı düzenleneceği ifade edilmiştir. (İYİ Parti Seçim Beyanı 2018) *“Ruhu yaşlanmış, umutsuz kadınlar ülkesi Türkiye”* (Akşener: Ruhu yaşlanmış, umutsuz kadınlar ülkesi Türkiye 2019) söylemiyle, Meral Akşener, bir toplumda kalkınmanın kadınlarla mümkün olduğunu, kadının yer bulamadığı toplumların kalkınmasının da olamayacağını savunmuştur. Türkiye’de çalışabilir durumdaki kadınların sadece yüzde 34’ünün iş sahibi olduğunun altını çizen Akşener, bu oranın dünyada yüzde 50 seviyesinde olduğunu dile getirmiştir. İYİ Parti Genel Başkanı Akşener, şunları da söylemiştir: *“Dünyanın en güçlü ülkeleri aynı zamanda kadının da güçlü olduğu ülkelerdir. Bizim kadınlarımız, var olabilmek, ayakta durabilmek, hayata tutunabilmek için mücadele ediyor. Hayatın her alanında önlerine konulan bariyerlerle uğraşüyor. Defineci damat petrol peşinde koşarken AK Parti iktidarının memleketi getirdiği yer ortadadır. Ruhu yaşlanmış, umutsuz kadınlar ülkesi Türkiye... Ekonomik kriz ortamında milletimizin en zorda olan kesimlerinden biri boşanmış kadınlardır. İkinci yargı paketi hazırlığındaki iktidarı şimdiden uyarıyorum; boşanmaların ekonomik mağduru kadınların hak ve hukukuna dikkat edin. Kadınlarımızın gönüllü rahat olsun. İYİ Parti iktidarında 96 yıl önce kadınların sırtında yükselen Türkiye Cumhuriyetini yine kadınlarımızla el ele 21. yüzyıla taşıyacağız. Bizim için güçlü Türkiye, güçlü kadınlarla mümkündür. İYİ Parti iktidarında kadınlarımız, her alanda ülkemizin itici gücü olacak. Bizim kötülerle kaybedecek vaktimiz yok. 17 yıllık iktidarın sonunda kasalarını doldurmaktan başka bir iş yapmayanların devri*

artık bitiyor. Türkiye'nin iyi ve cesur evlatları vatanın makus talihini yenmeye geliyor. Bizim varlık sebebimiz budur.” (Akşener: Ruhu yaşlanmış, umutsuz kadınlar ülkesi Türkiye 2019) Partinin liderinin de kadın olduğu düşünüldüğünde, İYİ Parti'nin bu konudaki çizgisi ortadadır. ABD'de ise, Demokratların kadın hakları konusunda, *“Kadınlar için tam eşitliği sağlamayı taahhüt ediyoruz. Demokratlar eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri veya diğer alanlarda cinsiyet ayrımcılığına son vermek için mücadele edecekler. Kadınları geride tutan ve fırsatlarını sınırlayan ekonomik, politik ve sosyal yaşamdaki önyargularla mücadele edeceğiz.”* söyleminin taşıdığı anlamdan yola çıkarak, İYİ Parti'nin ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer aldığı söylenebilir.

Azınlık hakları konusunda ise, İYİ Parti, radikal bir tutuma sahip olmamakla beraber, parti içerisinde gayrimüslim Belediye Başkanı adayı da gösterilmiştir. (İYİ Partili Başkan Adayı Pervin Poyrazoğlu: İnancımın adaylıkla alakası yok 2019) Ayrıca İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, Batı Trakya programı kapsamında ilk durağı olan Gümölcine'de Türk vatandaşlarla bir araya gelmiş ve burada yaptığı konuşmada, *“Yunanistan sınırları içinde yaşayan Türk azınlıkları söz konusu olduğunda hükümet değil devlet politikası gözü ile bakmak zorundayız.”* (Akşener Gümölcine'de konuştu 2019) ifadelerini kullanmıştır. ABD eski Demokrat Başkanı Barack Obama'nın 21 Ocak 2013'te *“Biz insanlar, bugün, gerçeğin en belirgin –hepimizin eşit yaratıldığını- bizi hala yönlendiren/rehberlik eden yıldız olduğunu ilan ediyoruz; tıpkı bizim atalarımıza Seneca Şelalesi, Selma ve Stonewall'da rehberlik ettiği gibi; tıpkı bu büyük yol boyunca ayak izleri bırakan, söylenen ve doğmamış tüm kadın ve erkeklere rehberlik ettiği gibi, bir vaizin yalnız yürüyemeyeceğimizi söylediklerini duymak; bir kralı duymak, bireysel özgürlüğümüzün dünya üzerindeki her ruhun özgürlüğüne ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğunu ilan ettiğini duymak için.”* (Remembering Seneca Falls, Selma And Stonewall 2013) söyleminin anlamına irdelendiğinde, İYİ Parti'nin azınlık hakları konusunda ABD'deki Demokrat Parti ile bu konudaki politikaları paralellik arz eden bir çizgide yer aldığı söylenebilir. Muhafazakâr bir yapıya sahip olan İYİ Parti, Türkiye içerisindeki azınlıklara ve onların haklarına her ne kadar saygı gösterse de, mütekabiliyet esasına uyulmasını; yani Türkiye sınırları dışında yaşayan Türklerin buldukları ülkelerde, Türkiye'deki azınlık haklarına

sahip olmaları esasını savunmaktadır. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin dış devletler ile gerçekleştirdiği bu yöndeki kanunlara saygılı davransa da, mütekabiliyet esasını İYİ Parti için bir ön koşuldur.

Ekonomi alanında daha iyi bir gelecek için üretken ekonomi ve kapsayıcı büyüme düşüncesine sahip olan İYİ Parti, ekonomi programını makroekonomik istikrar, ekonomik coğrafya ve hızlandırıcı sektörler olmak üzere üç alanda temellendirmiştir. Makroekonomik İstikrar Programı ile enflasyon, döviz kuru ve faizleri kontrol altına almayı hedeflerken; ekonomik coğrafya içerisinde yatırım ortamını ve teşvik sistemi, sanayileşme, tarımda dönüşüm ve verimlilik stratejisi yer almaktadır. Hızlandırıcı sektörler (Ulaştırma, enerji ve bilişim) ile tüm sektörlerde de dönüşüm gerçekleştirerek, erişilebilirliğin artması ve maliyetlerin düşürülmesi ile beraber rekabet gücünün ve refah seviyesinin artırılması hedeflenmiştir. Bu noktada istihdam olanaklarının geliştirilerek üretimde kalite ve verimin artırılması da amaçlanmaktadır. Genel olarak sürdürülebilir bir ekonomik yapının tahsis edilmesi temel hedef olarak belirtilmiştir. Vergi konusunda ise, İYİ Parti, harcamalardan ziyade sahip olunan geliri vergilendireceğini belirtmektedir. (İYİ Parti Seçim Beyanı 2018) İYİ Parti Lideri Meral Akşener'in grup toplantısında ekonomi ile ilgili parti politikasını anlattığı konuşmada şu ifadeler geçmiştir: *“Bize göre; Türk Ekonomisi, 21. yüzyılın yarışan ülkeleri arasına girecekse, Geleceğin güçlü, mutlu ve zengin Türkiye'sini hep beraber inşa edeceksek, Tıpkı bizim gibi 82 milyon nüfuslu Almanya, Güney Kore veya kalkınmasında mesafe almış başka birçok ülkenin yaptığı gibi, En az 40 milyon insanımızı üretime katmak zorundayız. Bize göre Türkiye, asgari 12 milyon insanının üretim gücünden mahrum durumdadır. Türkiye'yi 21. yüzyıla taşıyacak üretim yapısını ortaya koymak zorundayız. Tarımda ve sanayide, çağın gereklerine uygun işgücünü yaratmak zorundayız. Türk Ekonomisi'ni bir bilgi ekonomisi haline getirecek dönüşümü gerçekleştirmek zorundayız. Siyasetin, üniversitelerin, kamuoyunun tüm aktörlerinin yoğunlaşması gereken nokta işte budur. Bugün kalkınma ve gelişim, veri üretme ve işleme meselesi haline geldi. Geniş bir istihdam alanı mevcut 3 milyon KOBİ'miz var. Bir KOBİ, Teknoloji kullanım seviyesini bir basamak yukarı çıkarttığında, çalışan sayısını ortalama bir kat arttırıyor. Bu 3 milyon KOBİ'nin, bırakın tamamını, yarısında teknoloji seviyesini bir basamak arttırsak, ortaya çıkan istihdam artışı, 4 buçuk 5 milyon civarında.*

Birçok ülkede işsizliğin yüzde 4'ün altına inmesinin başlıca sebebi işte budur. Yol arkadaşlarım, Türkiye bunu yapabilecek potansiyele sahip. Türkiye'nin birikmiş entelektüel sermayesi, bu dönüşümü gerçekleştirecek kapasiteye sahip. Yeter ki, bu bir hedef olarak ortaya konsun; yeter ki, sabırla uygulansın... Bugün artık dünya, tarihte hiç olmadığı kadar küçük bir hale geldi. Bugün artık dünyadaki dönüşüm, 21. yüzyıl ekonomilerinin üzerinde yükseldiği kavramlar, herkes için erişilebilir durumda. Dolayısıyla bugün artık mesele, neyin ne kadar yapılabilir olduğu değil, ortaya koyduğunuz siyasetin merkezinde neyin olduğudur. Siyasetinizin merkezinde rant mı var? Yoksa üretim mi var? Siyasetinizin merkezinde israf mı var? Yoksa verimlilik mi var? Siyasetinizin merkezine alışkanlıkları, konforu, yandaş sermaye yaratmayı mı koyuyorsunuz? Yoksa yenilik ve teknolojiyi mi? Mesele işte tam olarak bundan ibarettir.” (Meral Akşener: “Gökkubbeyi alçakların başına yıkın 2020) ABD’de Demokratlar da izlemiş oldukları ekonomi politikalarını Demokratik Parti Platformu’nda “Herkesin bir aileyi yetiştirmek ve onurlu bir amaç duygusu ile yaşamak için yeterince para ödeyen bir işi olduğu tam istihdam ekonomisi oluşturmak için elimizden gelen her şeyi yapmaya kararlıyız.” (Jobs and the Economy) olarak belirtmişlerdir. Demokratların ekonomi konusundaki bu tutumu irdelendiğinde, İYİ Parti politikalarının özünde ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer aldığı görülmektedir. İYİ Parti, “Ülkesini en çok seven, ülkesi için en çok çalışandır.” şiarından hareketle, ülke menfaatlerinin her şeyden üstün tutulması ülküsüyle hareket ederek, ekonomik anlamda güçlü hale gelinebilmesi için gereken bütün özverinin gösterilmesi inancıyla hareket etmektedir. Buradan yola çıkarak, Samsun Milletvekili Bedri Yaşar’ın Meclis’e vermiş olduğu ekonomik krizi araştırma önergesi örnek verilebilir. (Bedri Yaşar Ekonomik Kriz Araştırma Önergesi 2018)

Sosyal devlet uygulamaları politikaları konusunda ise, İYİ Parti, öncelikle sosyal politika, eşit ve adil yaşam Türkiye Dayanışma Fonu’nu kurarak belirlenen kriterlere uyan zor durumdaki vatandaşların borçlarını silmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca hamile, işsiz, emekli kesime yönelik çeşitli destek programları oluşturmayı planlayan İYİ Parti, bakıma muhtaç vatandaşlar için de tedavi ve bakım hizmetlerini geliştirmeyi hedeflemektedir. İstihdam hususunda dezavantajlı (eski hükümlü, engelli bireyler vb.) kesim için fırsatlar yaratılması da planlanmaktadır.

(İYİ Parti Seçim Beyanı 2018) İYİ Parti Genel Başkanı Sayın Meral Akşener, günümüz şartlarında bir sosyal devletin vazifelerini belirten bir konuşma yapmış olup, bu konuşmada “Yaşanan bu zor günler her tür siyasi hesabın üstünde, ortak bir mücadeleyle atlatılabilecek, devlet ve millet olarak dayanışma ve birlik ruhuyla aşılabilecek günlerdir.” (Alyanak 2020) ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca, Akşener, “Milletimiz bu konuda kendisini ispatlamış bir millettir. Vakit, devletin de kendisini ispatlama vaktidir. Çünkü devlet tam da bu zamanlar için lazımdır. Devlet böyle zamanlarda milletin yanında durur. Geçmişte böyle olmuştur, şimdi de böyle olmalıdır.” (Alyanak 2020) demiştir. ABD’de ise, Demokratlar, sosyal devlet uygulamaları konusunda liberal bir ideoloji benimseyerek, vatandaşlar arasında eşitlikçi bir yapının oluşması gerektiğini vurgulamaktadır. İYİ Parti, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. İYİ Parti, Türkiye sınırları içerisinde yaşayan bütün insanların Türkiye’nin zenginliğinden eşit faydalanması gerektiğine, bu yüzden de devletin Türkiye sınırları içerisinde yaşayan herkese eşit ve adil davranarak toplum refahını en üst seviyeye çıkarması gerekliliğine inanmaktadır. İYİ Parti Grup Başkanvekili Lütfü Türkkan’ın “Genç işsizler için işe başlayana kadar sosyal ve ekonomik hayatlarına yardımcı olabilmek amacıyla işsizlik maaşı verilmesi” ile ilgili Meclis’e verdiği önerge buna örnektir. (İYİ Parti’nin ‘Gençlere vatandaşlık maaşı’ teklifine AKP ve MHP’den ret 2018)

İnanç özgürlüğü konusunda ise, Meral Akşener’in grup toplantısında İYİ Parti seçim beyannamesinden yaptığı konuşmadaki şu sözleri referans alınabilir: “Din ve vicdan özgürlüğünün tek sınırı T.C. Anayasası’na aykırı olmamak ve toplumsal düzen ve huzuru bozmamaktır. Her türlü dini oluşumun ve fiilen Anayasaya uygunluğunu denetlemek ve toplumsal düzen ve huzuru bozmamasını sağlamak devletin temel görevidir. İYİ Parti iktidarında İnanç özgürlüğü devlet garantisi altındadır. Buna bireysel ve toplu olarak inancını öğrenmek, öğretmek ve yaşamak dâhildir. Bu güvence farklı inançlara mensup olanlar ya da hiçbir inanca mensup olmayanlar için de geçerlidir. Bir grup, kesim ya da mezhebin inanç anlayışını topluma dayatmayacağız ve devletin tüm inançlara karşı her daim eşit mesafede kalmasını teminat altına alacağız. İnanç özgürlüğünü teminat altına alınmasında temel ölçü ilkesel olarak sosyal devletin kamu hizmeti sunması esasına dayalı, kamu idaresi tarafından verilen veya verilmeyen hizmetler yoluyla

hiçbir inanç ve siyasal görüşü dayatmayacağız. Türkiye'deki her tür inanca ait olan ibadethaneler (camiler, cemevleri, kiliseler ve sinagoglar vd.) ve buradaki din görevlilerinin, bürokrasinin himmetine muhtaç olmaksızın Devletin sunduğu tüm hizmet ve olanaklardan eşit yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler yapacağız. Azınlık veya azınlık olmayan tüm inanç mensuplarının haklarını, ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde, devletin güvencesi altına alacağız.” (İYİ Parti Seçim Beyanı 2018) ABD’de ise, Cumhuriyetçiler, Demokratları dine düşmanca bir yaklaşımlarının olmasıyla suçlarken, çoğu Demokrat da kendilerinin aslında dine karşı tarafsız olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, İYİ Parti, ABD’deki Cumhuriyetçi Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

ABD SİYASETİNDE DEMOKRAT VE CUMHURİYETÇİ PARTİ 15 İHTİLAFLI KONU	İYİ PARTİ'NİN POLİTİK OLARAK HİZALANDIĞI PARTİ
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	DEMOKRAT PARTİ
GÖÇ KONUSUNA VE GÖÇMENLERE BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
BİREYSEL SİLAHLANMA	DEMOKRAT PARTİ
ÖLÜM CEZASINA BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
KÜRTAJ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
MİLİTARİZM VE SAVAŞLARA BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEK TARAFLILIK VE ÇOK TARAFLILIK	DEMOKRAT PARTİ
LGBT HAKLARI	CUMHURİYETÇİ PARTİ
MARİJUANA VE DİĞER KEYİF VERİCİ MADDELERE BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ
KADIN HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
AZINLIK HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
SOSYAL DEVLET UYGULAMALARI	DEMOKRAT PARTİ
İSLÂMOFOBİ	DEMOKRAT PARTİ
DİNİN TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMDAKİ YERİ	CUMHURİYETÇİ PARTİ

Tablo 4.2.4.1 İYİ Parti'nin politik olarak hizalanması

4.2.5 HDP (Halkların Demokratik Partisi)

Halkların Demokratik Partisi (HDP) parti tüzüğünde partinin tanımını şu şekilde yapmaktadır:

“Parti, tüm ezilenlerin ve sömürülenlerin; dışlanan ve yok sayılan bütün halkların ve inanç topluluklarının, kadınların, işçilerin, emekçilerin, köylülerin, gençlerin, işsizlerin, emeklilerin, engellilerin, LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans) bireylerin, göçmenlerin, yaşam alanları tahrip edilenlerin; aydın, yazar, sanatçı ve bilim insanları ile bütün bu kesimlerle birlikte mücadele yürüten güçlerin her türden baskı, sömürü ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve insan onuruna yaraşır bir yaşam kurmak üzere bir araya geldiği, demokratik halk iktidarını hedefleyen bir siyasi partidir.” (Halkların Demokratik Partisi Parti Tüzüğü)

HDP'nin bu tanımı benimsemiş olduğu politikaların çerçevesini oluşturur niteliktedir. Bu politikalardan biri olan çevre konusunda, HDP, küresel iklim değişikliği sürecinde doğa haklarının insan çıkarlarından üstündür anlayışı ile kırsal ve kentsel alanlarda doğayı koruma mücadelesi verenler ile birlikte hareket edeceğini belirtmektedir. HDP bu noktada yaşamı ve yaşam alanlarını korumak için gösterilen çabanın emek ve sınıf mücadelesinden ayrı düşmediği görüşüne sahiptir. Ayrıca HDP gıdadan tekstile tüm ekonomi sektörlerinde öncelik olarak ekolojik ilkelerin yer aldığını vurgulamıştır. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) HDP Merkez Yürütme Kurulu'nun 5 Haziran 2014'te yapmış açıklamada şöyle denilmiştir: *“1972 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansı'nın kararıyla Dünya Çevre Günü ilan edilen 5 Haziran'da, aynı zamanda 31 Mayıs-5 Haziran Ekolojik Yıkımlara Karşı Mücadele Haftası nedeniyle herkesi bir kez daha ekolojik dengelerin bozulduğu, doğa ve canlı yaşamının tahrip edildiği, sermayenin kar hırsının an be an tükettiği, yaşam ve tarım alanlarının adım adım yok edildiği ekosistemi ve yaşamı korumak için mücadeleye ve dayanışmaya davet ediyoruz. On yıllardır insanlığın gündemine oturmuş olan bu sorunlar, dünyanın bütünsel bir yaşam alanı olarak ciddi tehlikelerle karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Hızlı ekolojik yıkım, kapitalizmin kar ve tüketme hırsının tetiklediği bir döngüdür. Bu nedenle de yaşamsal sorunların çözümü, bu kısır döngüye uyum sağlayacak önlemlerin alınması ile*

sağlanamaz. Sular, dereler, ormanlar, meralar, yeraltı katmanları sermaye birikimine dahil edilirken; ekosistemin döngüsüne müdahale ile bölgelerde mikro klimada oluşan değişikliklerin dünyadaki ağır maliyetleri seller, kuraklıklar, sıcak hava dalgaları, siklonlar ve kontrol edilemeyen yangınlar gibi afetler oluyor. İklim değişikliği, ekosistemin tahribatı, halkın gıda ve suya erişebilmesinde yaşadığı sorunlar, altyapı ve yerleşim birimlerinde zarar, hastalık ve ölüm oranlarında artış ve zihinsel hastalıklara yol açarak toplumların hayatında kalıcı tahribatlara ve halkların ağır insani bedeller ödemesine neden oluyor şeklindedir.” (HDP MYK: Ekoloji ve demokrasi mücadelesi birbirinden koparılamaz 2014) ABD’de ise, önceki Demokrat Başkan Barack Obama, 2008 yılındaki ilk dönem seçim kampanyasından başlayarak ABD’nin bu konuda sorumluluk alması gerekliliğine vurgu yapmış ve bu yönde somut adımlar atmıştır. Barack Obama’nın ardından 45. ABD Başkanı olan Donald Trump ise, bu adımları geri almış ve bu konuda ilgisiz bir tavır göstermiştir. Bu noktadan hareketle, HDP’nin, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, HDP Mardin Milletvekili Erol Dora’nın, plastik hammaddeden elde edilen naylon poşetlerin insan ve diğer canlıların sağlığı ile doğaya, çevreye verdiği zararların araştırılması ile ilgili Meclis Araştırması açılmasını talep etmesi, HDP’nin çevreye bakış açısını anlamak açısından önemlidir. (HDP’li Erol Dora: Naylon poşetler canlılar ve çevre için zararlı 2014)

Sığınmacılar ve mülteciler konusunda ise, eşit ve özgür bir yaşamı desteklemekte olan HDP, ulusal/uluslararası sorumlulukların yerine getirilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Bu konuda mülteci haklarının savunulması gerektiğini belirten HDP, mültecilere yönelik ırkçı, milliyetçi saldırılar ve nefret söylemi ile ilgili yasal düzenlemeleri yapacaklarını belirtmektedir. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) HDP Göçmen ve Mülteci Komisyonu Sözcüsü Gülsüm Ağaoğlu’nun 18 Aralık 2019 tarihinde yaptığı açıklama şu şekildedir: “*Savaşlar, siyasi baskılar ve benzeri gerekçelerle vatanlarını terk etmek zorunda bırakılan göçmen ve mültecilerin yaşadıkları ekonomik, sosyal, siyasi, psikolojik ve hukuksal sorunları gündeme taşımak ve duyarlılığı artırmak amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 18 Aralık Dünya Göçmenler Günü ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletlerin raporlarına göre 2019 itibariyle dünyada 272*

milyon insan göçmen durumundadır. 2010 yılına göre göçmen sayısı 51 milyon artmıştır. Siyasi istikrarsızlık yaşayan her ülkede göçmen sayısı giderek artmakta ve bu sebeple BM'nin öngördüğü istatistikler göçmenlere dair rakamları tam olarak yansıtmamaktadır. Sudan, Somali, Suriye ve Afganistan başta olmak üzere Afrika ve Asya'dan Avrupa'ya, Latin Amerika'dan Kuzey Amerika'ya yoğun göç dalgaları devam etmektedir. İç göçler de bu insani krizin bir başka boyutunu teşkil etmektedir. Bu göç dalgalarına karşı uluslararası toplum temsilcilerinin reaksiyonlarının ne yazık ki son derece yetersiz ve zayıf kaldığını belirtmek mümkündür.” (Göçmen ve mülteci hakları için herkesi duyarlılığa çağırıyoruz 2019) ABD’de ise, Cumhuriyetçi Parti’nin ABD’nin yasadışı göç hareketliliği sebebiyle bir göçmen problemi yaşadığı düşüncesine sahip olduğu aşikâr olup, ülke genelinde göçmen politikalarının güncel ortama uyum sağlaması için revize edilmesi ve göçmenler üzerinde sıkı bir denetim gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Cumhuriyetçi Parti’nin bu tutumu, ABD’de yer alan göçmen karşıtları tarafından da desteklenmektedir. Demokrat Parti, temelde göçmenler ve kültürel çeşitlilik üzerinde temel politikalarını yoğunlaştırmakla beraber, ABD’ye gelen göçmenlerin yerel kültürü benimsemesine ek olarak, kendi kültürlerini de muhafaza edebilmeleri gerekliliği görüşüne sahiptir. Cumhuriyetçi Parti’nin göç ve göçmenler konusundaki radikal düşünce yapısı ve sert tutumunun aksine, Demokrat Parti ise, göçmen politikalarının göçmenler lehine değiştirilmesini desteklemektedir. HDP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. HDP, bu konuda “Mülteciler, Hakları, Sorunları ve Çözüm Önerileri” başlığı altında (HDP Araştırma Birimi Yuvarlak Masa Toplantısı Raporu) 72 sayfalık bir rapor da yayınlamış, konuya karşı olan duyarlılığını ve siyasi tutum belgesini kayıt altına almıştır.

Bireysel silahlanma konusunda ise, HDP, bireysel silahlanma konusunda yapılan düzenlemelerle birlikte 200 mermi hakkının 1.000’e çıkarılmasıyla “toplumun gündemine bir iç savaş olasılığı mı sokuluyor” şeklinde bir soru yönelmiş ve bu konuda İzmir Milletvekili Ertuğrul Kürkçü, İçişleri Bakanlığı’nın yanıtlaması istemiyle bir soru önergesi vermiştir. (Toplumun gündemine bir “iç savaş olasılığı mı sokuluyor?” 2018) 28 Mart 2018 tarihinde HDP Eşbaşkanı Mithat Sancar’a yöneltilen, “Bireysel silahlanmada büyük artış var, paramiliter

güçlerin varlığı da ortada. Seçimi kaybeden bir iktidarın neler yapabileceği de tartışılıyor. Sizce bir iç çatışma riski var mı?” (Mithat Sancar: Halkların derin sağduyusu devreye girer ve bu lanetli senaryoları hep birlikte boşa çıkarırız 2018) sorusuna vermiş olduğu yanıt şu şekildedir: “Karanlık senaryoların, ‘sinme psikolojisini’ güçlendirdiğini düşünüyorum. Türkiye’de iç savaşı göze alacak bir çevrenin olduğunu da pek sanmıyorum. Türkiye’de toplum çok fazla zorlanırsa, ‘iç savaş benzeri’ diyebileceğimiz belli çatışma biçimleri ortaya çıkabilir. Bu tür senaryoları detaylandırarak dillendirmenin, daha çok bunlardan medet uman çevrelerin işine geldiğini düşünüyorum. Öte yandan, düşük ölçekli iç çatışma stratejilerini ve pratiğini, 70’lerin ikinci yarısından 80’e kadar gördük. Mahallelerin, şehirlerin bölünmesine, çeşitli paramiliter güçlerin devlet ile ilişki içine girmesine tanık olduk. Buna rağmen yaygın ve yoğun bir toplumsal iç çatışma yaşanmadı. Türkiye’de halkların derin bir sağduyusu olduğuna inanıyorum. Bu, fren üreten bir dinamik de taşıyor. Bizler, demokrasi, barış ve özgürlüklere dikkat çekmeliyiz; ‘halkların kardeşliği’ni soyut bir slogan olmaktan çıkarıp, somut bir hayat pratiğine dönüştürecek şeyler yapmalıyız. Demokrasi ve barış isteyen örgütlü güçler üzerlerine düşeni yaparlarsa, halkların derin sağduyusu daha kolay devreye girer ve bu lanetli senaryoları hep birlikte boşa çıkarırız.” (Mithat Sancar: Halkların derin sağduyusu devreye girer ve bu lanetli senaryoları hep birlikte boşa çıkarırız 2018) ABD’de ise, Demokratlar, vatandaşların silah taşıma hakkını tanımalarının yanında, ikinci değişiklik haklarının ABD Yüksek Mahkemesi tarafından kabul edilmiş olan düzenlemeler çerçevesinde olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bununla beraber, Demokratların, birçoğu hâlihazırda zaten var olan arka plan kontrol sisteminin geliştirilmesiyle kolluk güçlerinin daha etkili şekilde gelişim göstereceğini düşünmektedirler. Demokratların ve Cumhuriyetçilerin silah kontrolü konusunda ortak paydada buluştukları tek nokta akıl sağlığı konusudur. Bu noktada önerilen yeni yasaların dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bireyleri harekete geçiren eylemlerin tespit edilmesi, her iki kanadın da ortak fikridir. Barack Obama, katı silah kontrol yasalarını desteklemekteydi. Yasaların sertleştiği de yaşanması muhtemel trajik olayların önüne geçileceğini savunmaktaydı. Bu çizgi, Demokratların genel çizgisi halinde kabul edilebilir. HDP, bu nedenle ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. HDP’nin bireysel silahlanma konusunda dönemin Şanlıurfa

Milletvekili Osman Baydemir, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun yanıtlaması istemiyle Meclis'e verdiği soru önergesinde 'bireysel silahlanmanın' rakamlarını sorarken, parti yapısını teşkil eden unsurların o bölgedeki teröristlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı silahlanmalarına ve terörizm faaliyetlerini ihtiva etmelerine hiçbir karşı ses çıkarmaması da kayda değerdir. (Osman Baydemir'den 'bireysel silahlanma' önergesi 2016)

Ölüm cezası konusunda ise, insan hakları ve ceza hukuku felsefesi açısından ölüm cezasının caydırıcı bir ceza olmadığına ifade eden HDP'li 25. dönem Antalya Milletvekili Hakkı Saruhan Oluç, Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye'nin tekrar ölüm cezasını getirmesinin AB ve demokratik dünya ile ilişkileri 'dinamitlemek' anlamına geleceğine vurgulamıştır. (Sayın 2019) HDP Şırnak Milletvekili Hasip Kaplan da, Meclis'te düzenlediği basın toplantısında, idam ve hadım cezası tartışmalarına ilişkin olarak, “*İdam ceza adaletinde geriye dönüşü olmayan mekanizmadır. Hadımlaştırma olayı çok ilkel bir tartışma. O kadar ilkel ki, bunu öne sürenlerin, peygamberimiz Hazreti Muhammed ve dört halifenin buna şiddetle karşı olduğunu bilmeleri gerekiyor.*” (HDP'li Kaplan: 'İdam ceza adaletinde geriye dönüşü olmayan mekanizmadır' 2015) demiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ölüm cezası konusundaki görüşler uzun yıllar boyunca değişkenlik göstermiştir. Geçmişte Demokrat Parti de ölüm cezasını yaygın olarak savunurken, son yıllarda bu ceza yerine ömür boyu hapis cezasını desteklemektedir. Nitekim buradan hareketle ölüm cezasını kaldırmış olan birçok eyalet Demokrat eğilimlidir. Demokratların bir kısmı ölüm cezasının belirli hallerde ve çok sınırlı olarak kullanılması, bir kısmı da hiç kullanılmaması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Ölüm cezasının belli durumlarda kullanılmasının desteklenmesi konusu haricinde, HDP, tüm bu söylemlerden yola çıkarak ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eder gibi gözüke de, HDP ölüm cezasına kesinlikle karşı çıkmakta; bu karşı çıkışının asıl gayesi de teröristbaşı ve PKK kurucu lideri Abdullah Öcalan'ın idam edilmesini engellemektir.

LGBT konusunda ise, HDP'li Selahattin Demirtaş, Cumhurbaşkanı adaylığı sürecinde gerçekleştirdiği seçim çalışmaları kapsamında Kadın Adayları Destekleme Derneği'nin “*Kadınlar nasıl bir Cumhurbaşkanı istiyor?*” isimli

toplantıda LGBT haklarını da kürtaj hakkını da amasız savunduğunu dile getirmiştir. (Demirtaş: LGBTİ haklarını da kürtaj hakkını da amansız savunuyoruz 2014) Ayrıca bu alanda, parti, LGBT bireylerinin maruz kaldığı her tür baskı, şiddet ve dışlanma durumlarını engellemeyi de amaçlamaktadır. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) 7 Ağustos 2015 tarihinde HDP Grup Başkanvekili Pervin Buldan, trans-erkek Okyanus'un ölümünü Meclis gündemine taşımıştır. Maruz kaldığı ayrımcılığa dayanamayarak intihar eden Okyanus'la ilgili Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın yanıtlanması istemiyle soru önergesi veren Buldan, *"Okyanus'un intiharıyla ilgili sosyal medya hesabında ifade ettiği sözler de açıkça ifade etmektedir ki; tercih ettiği cinsel yönelim nedeniyle yaşadığı hayatın zorluğu bir tarafa nefret söylemlerinin odağında yer almak cinsel yönelimi farklı olan her birey için geçerli bir olgudur. LGBT bireyler hem devletin, hem de toplumsal baskının yarattığı şiddet kısıncı altında hayatlarını idame ettirmektedirler. Zira nefret söylemlerinin ve bu söylemlerden feyz alan baskı unsurlarının yarattığı şiddet görmezden gelinmekte, hatta şiddet LGBT bireylere reva görülmektedir. Yasalardan toplum normlarına kadar her türlü mekanizma; bu olay özelinde olduğu üzere, LGBT bireylerin yaşam hakkını açık ve net bir biçimde gasp etmektedir."* (HDP Grup Başkanvekili Buldan Okyanus'u Meclis gündemi taşıdı 2014) demiştir. Bu nedenle, HDP, LGBT'ler konusunda ABD'deki Demokratlara çok yakın bir çizgidedir.

Kürtaj konusunda da, partinin tavrı ABD'deki Demokratlara daha yakındır. Örneğin, HDP Eşbaşkanı Pervin Buldan, "kürtaj" ve "sezaryen" konusundaki tartışmaları değerlendirdiği konuşmasında şöyle demiştir: *"O bizi çok yaralıyor gerçekten kadın bir parlamenter olarak kadınlar konusunda erkeklerin karar alması erkeklerin düşüncelerini ifade etmeleri bizleri derinden yaralıyor. Sonuçta kabine içerisinde hükümet içerisinde kadın bir bakanın olması bu konuya bence hiçbir şekilde tepki vermemesi de bizleri kaygılandırıyor. Ben Sayın Fatma Şahin'den bu konuda bir açıklama yapmasını beklerdim ama ne yazık ki şimdiye kadar herhangi bir açıklama yapılmadı."* Ayrıca *"Böyle bir yasaklama gelirse bu ölümler artacak aynı zamanda tecavüzler artacak."* (BDP'li Buldan: Bedenimize dokunmasınlar 2012) *"Kürtaj bir cinayettir olabilir ama bıraksınlar bu konuda kadınlar karar versin"* diye düşünen Buldan, şu uyarıyı da yapmıştır: *"Biz biliyoruz ki özellikle bölgede, kırsalda okuma yazması olmayan kadınlarımız var,*

okuma yazma düzeyi düşük olan kadınlarımız var. Bilimsel olmayan yöntemlerle gebeliklerine son veren kadınlar var, ölümlerin, sakat kalmaların önü çok açık dolayısıyla böyle bir yasaklama gelirse bu ölümler artacak aynı zamanda tecavüzcüler artacak çünkü onun da önü açılıyor. Zaten şimdiye kadar kadına yönelik tecavüz konusunda hiçbir yasal işlem yokken bundan sonra da bu aynı şekilde devam edecek bana göre. Dolayısıyla bence bu konuda bırakınlar kadınlar karar versin, bedenimize dokunmasınlar.” (BDP’li Buldan: Bedenimize dokunmasınlar 2012) Amerika Birleşik Devletleri’nde kürtaj konusunda siyasi partilerin hizalanmasında ise, Cumhuriyetçi Parti ağırlıklı olarak “kürtajla mücadele” kısmında yer almaktadır. Bu noktada, Cumhuriyetçiler, kürtaja karşı çıkmakta ve henüz dünyaya gelmemiş çocukların da yaşam hakkına sahip olduğunu savunmaktadırlar. Demokrat Parti’de ise, kürtajın kadınların (annelerin) bir seçim hakkı olması gerektiği savunulmaktadır. HDP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. HDP Milletvekili Nursel Aydoğan da Meclis’e kürtaj yasağı ile ilgili bir soru önergesi vererek, kürtajın yasak olmadığı halde fiilen yapılmamasının sebeplerini sorgulamıştır.

Militarizm konusunda ise, HDP’li 26. dönem Batman Milletvekili Ayşe Acar Başaran, parti çizgisini, “*Militarist ittifaklara karşı ortak mücadele platformlarını örgütleyeceğiz*” (Ayşe Acar Başaran: Militarist ittifaklara karşı ortak mücadele platformları örgütleyeceğiz 2020) şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca HDP Kocaeli Milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu da, Kenan Evren’in çok can yakan zalim bir insan olduğunu, ancak öncelikle darbeci militarist anlayışıyla yüzleşmenin gerektiğini kaydetmiştir. Bütün darbelere “ama”sız karşı çıkılması gerektiğini ifade eden Gergerlioğlu, “*Darbelerden sonra ne değişti? 12 Eylül Anayasası değişti mi? Kürt meselesini çözdük mü? Diyarbakır Cezaevi’ni bile müzeye dönüştüremedik. Şu anki cezaevlerinin, 12 Eylül dönemindeki cezaevinden farkı yok zaten. Aydınlar keyfi gerekçelerle tutuklanıyor. Militarist zihniyetle yüzleşmediğimiz sürece bir şey değişmez.*” (Darbecilerin izleri silinsin 2019) görüşünü savunmuştur. HDP Milletvekili Filiz Kerestecioğlu da, militarizm konusunda; “*Militarizm kadınları hem siyaset sahnesinden dışlıyor hem de yarattığı şiddet ortamıyla kadınları şiddete açık hale getiriyor*” (‘Savaş istemiyoruz barışta etkin olacağız’ 2019) demiştir. Kerestecioğlu, “*Vatanın*

namusu söylemiyle çıkılan savaşlar kadının üzerinde erkek egemen zihniyeti arttırır. Türkiye’de militarizm kadınları hem siyaset sahnesinden dışlıyor hem de yarattığı şiddet ortamıyla kadınları şiddete uğramaya açık hale getiriyor. Eğitime, sağlığa harcanması gereken bütçeler savaşa aktarılıyor. 2020 bütçesinde de en büyük payın Savunma Bakanlığı’na ve savaş harcamalarına gittiği görülüyor. Bu nedenle de savaşa değil kadınlara bütçe diyoruz. Kadınların güçlenmesini savunuyoruz.” (‘Savaş istemiyoruz barışta etkin olacağız’ 2019) şeklinde bir beyanda bulunmuştur. Tüm bu düşünceler bağlamında, HDP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak HDP, askere yönelik eleştirilerini, ordunun demokrasinin gereği olan sınırları içerisine çekilmesini sağlamaktan ziyade, tamamen askerlerin ülke bütünlüğüne karşı silah kullanan terörist grupları ortadan kaldırmak için yaptığı mücadeleyi zayıflatmak bağlamında kullandığı için, bu noktada mutlak bir uyum yoktur.

Dış politika hususunda ise, HDP, barış idealine uygun bir şekilde savaş ve anlaşmazlıkların bitirilmesini öncelikli görevlerden birisi olarak görmektedir. Buradan hareketle, tüm coğrafyalarda halkların kendi siyasi geleceklerini özgürce belirlemeleri ve halkların kendi kendilerini yönetecekleri demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü bir yönetim anlayışını geliştirmeleri ve uygulamaları için mücadele edileceğini belirtmektedir. Uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl bir üslup ile çözüme kavuşturulması gerektiğine inanılmaktadır. Bu noktada uluslararası kuruluşların geliştirmiş olduğu barışçıl çözüm çabalarının destekleneceği belirtilmektedir. Ayrıca küresel çapta ırkçılık, anti-semitizm, insan ticareti, göçmenlik sorunları, uluslararası uyuşturucu ticareti, İslâmofobi gibi konularda sorunların çözümüne yönelik olarak gerekli işbirlikleri yapılacağı ifade edilmiştir. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) HDP Dış İlişkiler Komisyonu üyesi ve Van eski Milletvekili Nazmi Gür, Türkiye’nin izlediği dış politikayı ve İdlip Operasyonu’nu Mezopotamya Ajansı’ndan (MA) Mehmetşah Oruç’a değerlendirmiş ve Türkiye’nin bugün içerisinde bulunduğu durumu “trajikomik” olarak tanımlayan Gür, son dönemde yansıyan Türkiye’nin AB’ye yeniden yakınlaşma çabalarını, “*Türkiye’nin AB’ye yaklaşma politikaları, Trump’ın ekonomik yaptırımlarını yumuşatmaya yöneliktir. Türkiye’nin durumu ‘denize düşen yılanı sarılır’ misalidir*” (Gür: Dış politika tehdit ve şantaj üzerine kurulu

2019) olarak yorumlamıştır. Gür'e göre, Türkiye dış politikası yine “*tehdit ve şantaj siyaseti*” üzerine kuruludur. Rusya'nın 2015'teki müdahalesiyle Suriye'de dengelerin değiştiğini söyleyen Gür, Suriye rejiminin İdlib'e yönelik olası operasyonuna işaret etmiş ve “*Suriye'de, Moskova'nın yanında yer alan Türkiye, NATO ve Batı ittifakından kopmuş durumunda. Dengesiz bir politika yürütüyor. Dünyada bunun başka bir örneği yok. Bu yüzden başarı şansı da yok. Türkiye, Suriye'de daha baştan kaybetti. Hem askeri, hem diplomasi, hem de siyasi olarak kaybetti. Suriye'ye dair bu politikalarının etkileri de bugün ekonomik olarak önümüze çıkıyor.*” (Gür: Dış politika tehdit ve şantaj üzerine kurulu 2019) demiştir. ABD'de ise, Demokrat Parti'nin, ABD'nin BM liderliğinde mümkün olduğunca ortakları ile işbirliği yaparak çok taraflı faaliyetlerin kurulması gerekliliği üzerinde durulması Demokrat Parti'nin dış politikaya bakış açısını göstermekte olup; bu sebepten ötürü, HDP, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak HDP'nin dış politika konusunda izlediği yöntem, daha ziyade egemen güçlerin karşısındaymış gibi görünüp, partinin asıl gayesinin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde ve dışarısında oluşabilecek yeni oluşumlara zemin hazırlayacak politikalar gütmesi olduğu yönünde eleştiriler vardır. Örneğin, Suriye'de yaşanan iç savaşa karşı aldıkları pozisyon, orada, Suriye toprakları içerisinde kendi görüşlerine uygun yeni bir oluşumun egemen güç olan büyük devletler ile ortaklaşa hareket ederek temini yolunda politika izlemişlerdir.

Kadınlar konusunda ise, HDP, kadınların sosyal, siyasal, entelektüel alandaki var oluşlarını ortadan kaldıran, kadınları görünmez alanlara iten, yeteneklerini, birikimlerini yok eden, kadınların toplumsal yaşamda var olma hakkını yok sayan durumlara karşı duracaklarını belirtmekte ve en büyük gücün kadın ittifakı olduğunu söyleyerek, bunu da Eşbaşkan adı altında tüm başkanların yanına birer kadın Eşbaşkan atayarak göstermektedir. Kadınların bugün sergiledikleri tutumun geleceği şekillendirmede önemli rol oynayacağını ifade eden HDP, kadınların geleceği değiştireceğine inanmaktadır. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) Eğitim alanında ise, finansmanın vergilerle sağlanacağı, okullar arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılarak olanakların eşit olduğu eğitim kurumlarının yaratılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. ABD'de ise, Demokratlar, kadın hakları konusunda, “*Kadınlar için tam eşitliği sağlamayı taahhüt ediyoruz. Demokratlar*

eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri veya diğer alanlarda cinsiyet ayrımcılığına son vermek için mücadele edecekler. Kadınları geride tutan ve fırsatlarını sınırlayan ekonomik, politik ve sosyal yaşamdaki önyargılarla mücadele edeceğiz.” çizgisindedir. Cumhuriyetçi Parti ise, sahip olduğu Muhafazakâr tutumdan kaynaklı olarak, LGBT haklarına Demokrat Parti kadar açık ve yoğun şekilde destek vermemektedir. Bu nedenle, HDP, ABD’deki Demokrat Parti’nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

Uyuşturucu ile mücadele konusunda ise partinin tavrı Demokratlara daha yakındır. HDP’nin 2015 Seçim Beyannamesi’nde, “*Uyuşturucu maddenin dolaşımını sağlayan bütün mekanizmalara karşı mücadele edilecek, uyuşturucu madde bağımlılığına karşı çocuklarımızı, gençlerimizi korumak için, ihtiyaçları olan sosyal, kültürel, sanat ve spor faaliyetlerine dönük yaşam yerlerinde çok boyutlu yaşam merkezleri kurulacak.*” gibi ifadeler kullanılmıştır. Madde bağımlılığı konusunda 26. dönem HDP Bitlis Milletvekili Mahmut Celadet Gaydalı, çocuk ve gençler arasında kullanımı yaygınlaşan uyuşturucu kullanımı ve madde bağımlılığı ile mücadele ve önleme politikasının oluşturulması amacıyla Meclis araştırması istemiştir. (HDP’li milletvekili: Van’da öğrenciler 1TL’ye uyuşturucuya ulaşabiliyor 2015) ABD’de, Cumhuriyetçiler, uyuşturucu madde ticaretinde bu ticarete yer alan en üst kişiden tabana kadar olan herkesin ABD savcıları tarafından bulunarak takip edilmelerini ve masum insanların hayatlarına mâl olan bu maddeleri kaçakçılık yolu ile ülkeye sokanlar için ölüm cezasının uygulanmasını dahi savunmaktayken; Demokratlar, ABD’nin ülkeye gelen uyuşturucu trafiğinin engellenmesi amacı ile işbirliklerine yönelmesini ve uyuşturucu ile savaş noktasında yasaların yanında uygulanan tedavilerin de geliştirilmesi yönünde bir tutuma sahiptir. HDP, madde bağımlılığı konusunda ABD’de Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti politik fikirleriyle paralel bir yapı gütmekte ama bu konuda daha ılımlı olan Demokratlara yakın durmaktadırlar. Ayrıca, HDP, madde bağımlılığı konusunda her ne kadar uyuşturucu kullanımına karşı politikalar izliyor gözükse dahi, partinin Savur İlçe Başkanı Yedibela Kızılkaya’nın aracında ve kaldığı adreslerde gerçekleştirilen aramalarda uyuşturucu bulunması ilginç bir durumdur.

HDP, parti tüzüğünde azınlıklar konusunda tüm karar alma süreçlerinde azınlıkların ifade hakkının korunacağını belirtmektedir. (Halkların Demokratik Partisi Parti Tüzüğü) 21 Mart 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda HDP Mardin Milletvekili Erol Dora'nın azınlıklar hakkında yaptığı konuşma şu şekildedir: *“Süryanilere ait geri kalan diğer bütün taşınmazların da bir an önce iade edilmesi Süryani kamuoyunda büyük bir memnuniyet yaratacaktır. Bu kanun tasarısı kapsamında Süryani vakıflarına ait bazı taşınmazların iadesinin öngörülmesini bu soruna çözüm getirmede önemli ve değerli bir adım olarak değerlendirdiğimizi belirtmek istiyoruz. Tabii, bu güncel konunun yanı sıra, benzer niteliklere haiz sorunlar, azınlık statüsünde bulunan Ermeni, Rum ve Musevi vatandaşlarımıza ait binlerce taşınmaz için de aciliyetini korumaktadır. Bu bağlamda diğer azınlıklara ait bütün taşınmazların da sahiplerine iadesini beklediğimizi ifade etmek istiyorum. Önümüzdeki dönemde Hükümetin bu yönde de adımlar atacağını bekliyoruz. Ayrıca bu ülkenin bütün yurttaşlarının kültürel mirası olan tarihî kilise, manastır ve sinagog gibi yıkılmaya yüz tutmuş tarihî yapıların restorasyonu için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinden daha fazla ödenek ayrılması şüphesiz kültürel mirasımıza ve toplumsal barışımıza da hizmet edecektir. Azınlık vakıflarının kilise ve manastırları geri almak için adli yollara başvurmak zorunda bırakılmaları toplumsal barışımızı zedeliyor. Gerek azınlıklara mensup yurttaşlarımızın kendilerini ötekileştirilmiş, dışlanmış hissetmemeleri ve devletle olan ilişkilerinin bu temelde yıpranmaması ve gerekse demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti niteliğinin gereği olarak Türkiye'nin altına imza atmış olduğu anlaşmalar çerçevesinde üzerine düşen yükümlülükleri sağlamada Hükümetin daha titiz davranmasını beklemek bütün yurttaşlarımızın en doğal hakkıdır. Azınlık vakıflarının gerçekte kendilerine ait olan çeşitli taşınmaz, kilise ve manastırları geri almak için adli yollara başvurmak zorunda bırakılmaları toplumsal barışımızı zedelerken ne yazık ki ülkemizin aleyhinde de olumsuz birtakım algıların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu algının tersine çevrilmesi zor olmadığı gibi insanlarımıza haklarının tanınması ve teslim edilmesi bu ülkenin bütün yurttaşlarının da şüphesiz yararınadır ve bu durum ülkemizde herkesin kendini gönüllü, eşit ve özgür bir vatandaş olarak hissetmesini sağlayacak ve ülkemizin imaj ve itibarını da yükseltecektir.”* (Dora: Azınlıklara ait bütün taşınmazların sahiplerine iadesini bekliyoruz 2018) şeklinde ifadelerde

bulunmuştur. ABD eski Demokrat Başkan Barack Obama'nın, insan hakları hususunda 7 Kasım 2012 senesinde "*Amerika'yı istisnai kılan şey, dünyadaki en çeşitli ülkeyi bir arada tutan bağlardır. Kaderimizin paylaşıldığı inancı; bu ülkenin yalnızca birbirimize ve gelecek nesillere karşı belirli yükümlülükler kabul ettiğimizde çalıştığını kabul ediyoruz. Pek çok Amerikalının uğruna savaştığı ve öldüğü özgürlük, sorumlulukların yanı sıra haklara da sahiptir. Ve bunlar arasında sevgi ve sadakat, görev ve vatanseverlik var. Amerika'yı harika yapan şey budur.*" (Empowerment Through Diversity) söyleminden de anlaşılacağı üzere, parti, azınlıkların bir ülkenin zenginliği olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, HDP, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. HDP diğer partilerde mevcut olduğu gibi azınlık temsilcilerini vekil olarak seçilmelerini, böylelikle azınlıkların sorunları hakkında birinci ağızdan problemlerini dile getirmelerine de vesile olmaktadır. Ermeni Gregoryen Garo Paylan, Süryani Erol Dora, Yezidi Ali Atalan, Yezidi Feleknaş Uca ve Süryani Turna Çelik bu konuda akla gelen HDP'li vekillerdir.

Ekonomi konusunda ise, HDP, barışçı ve katılımcı güven ekonomisi hedefi ile birlikte dayanışmacı, kararların halkın iradesiyle alındığı, toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir ekonomik bakışla, üretkenlerin ekonomik ilişkiler üzerinde denetimini arttırmayı hedeflemektedir. Parti, istihdam alanlarını genişleterek vatandaşlarda gelir artışının sağlanmasını amaçlamaktadır. HDP'nin ekonomi politikasında öncelik olarak emekçi hakları gelmektedir. Gerçekleştirecekleri Sosyal Haklar Programı ile birlikte yoksullukla mücadele etmeyi ve ülkedeki asgari ücretleri yükseltmeyi ekonomi politikaları içerisinde yer almaktadır. Bu noktada emeklilere, işsizlere de belirli bir tutarda ödeme yapılmasını planları dahilinde ifade etmektedir. Küçük işletmelerin korunması ve tekellerin da sonlandırılması hedefler arasındadır. Kırsal alanlarda ise tarım ve hayvancılığın desteklenmesi ve geliştirilmesi için gerekli her türlü önlem alınmalıdır. Vergi sistemi konusunda ise HDP'nin izlediği politika gelirle orantılı olacak çok kazandıktan çok, az kazandıktan az vergi alınacaktır. Genel olarak HDP, Türkiye'nin her bölgesinde bölge halkının gerçek ihtiyaçlarının ön plana alındığı bir örgütlenme modelini kurmayı amaçlamaktadır. Bu noktada herkese nitelikli ücretsiz kamu hizmeti de hedeflenmektedir. Ücretsiz kamu hizmetinde eğitimin

kamuoyu denetiminde ve nitelikli kamu okullarında olması, sağlık sektöründe piyasalaştırma ve özelleştirme uygulamalarının sonlandırılması, kamu çalışanlarının kadrolarda yer alması, toplu ulaşımda engelli, emekli, genç ve yoksulluk sınırı altındakiler için ücretsiz olması, yoksulluk sınırı altındaki yurttaşların, su ve elektrik kullanımını asgari ihtiyaç miktarına kadar ücretsiz olması gibi konular yer almaktadır. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) 31 Mayıs 2018 tarihinde 24 Haziran seçimi için hazırlanan Ekonomi Bildirgesi, Eş Genel Başkan Sezai Temelli, Ekonomiden Sorumlu Eş Genel Başkan Yardımcısı Garo Paylan ve İstanbul Milletvekili Adayı Erol Katırcıoğlu'nun katılımıyla açıklanmıştır. Ekonomik krizden çıkış için öncelikle güven ortamına ihtiyacın bulunduğunu belirten HDP, bu konuda slogan olarak “*HDP'nin ekonomi programıyla toplum nefes alacak*” şeklinde belirlemiştir. Ayrıca buradan hareketle, HDP, kendi iktidarında, OHAL'i kaldırıp, özgürlükleri kısıtlayan uygulamaları sonlandıracak, demokratik kurumları ve kuralları işler hale getireceklerini belirtirken; yargının bağımsızlığını da çözeceğini ifade etmiştir. HDP'nin “Barışçı ve Katılımcı Güven Ekonomisi Programı” hedefleri, halkın iradesiyle kararların alındığı, toplumsal ihtiyaçları karşılamayı esas alan, dayanışmacı, doğa ile uyumlu, emekten yana bir ekonomik perspektifle, üretkenlerin ekonomik ilişkiler üzerinde denetimini arttırmaktır. (Hakça Dağıtım Programımızı Açıkladık 2018) Bu nedenle, sola yatkın ekonomi politikalarıyla, HDP, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır. Ancak HDP her ne kadar bir ulusal parti görünümünde olsa da, daha ziyade belirli bir etnik kökene ve bölgeye bağlı insanların oluşturduğu ve desteklediği bir parti hüviyetinden tam olarak sıyrılmamış, bu yüzden de ekonomi politikalarını tüm ülke ekonomisinden ziyade Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin eksiklerine göre kurgulamıştır.

Sosyal devlet konusunda ise, HDP, vatandaşların sendika kurma hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, temel gelir hakkı, konut hakkı, engelli hakkı temiz suya ve yeterli gıdaya erişim hakkı, vicdani red hakkı, adil yargılanma hakkı, çocuk hakları, yaşlı hakları, hayvan hakları ile düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü, din ve vicdan özgürlüğünü, basın özgürlüğünü garanti altına alan düzenlemeler yapılması gerektiğini savunmaktadır. Sosyal devlet konusunda, parti, sosyal eşitliğin önündeki en önemli engelin gelir dağılımındaki adaletsizlik olduğunu düşünmektedir. Bu konudaki politikaları ise,

adil dağıtımın desteklenerek ekonomik bir yaşamsal bir dönüşümün gerçekleşmesidir. Yurttaşların temel ihtiyaçları olan su, elektrik, üretim ve barınma ihtiyaçlarını da kâr alanı olmaktan çıkarmayı hedeflemektedir. Bu alanlardaki sorunların giderilmesi için halkın hem daha ucuza yaşayabilmesi, hem de iş sahibi olabilmesi için adımlar atılacağı belirtilmiştir. Ayrıca engelli bireylere, boşanmış kişilere, yoksulluk ile mücadele içerisinde olan kişilere, yaşlılara hayatlarını kolaylaştıracak yardımların yapılmasını da planlamaktadır. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) HDP, sağlık alanındaki hizmetleri parasız, eşit, ulaşılabilir, cinsiyet eşitlikçi, her bireyin katılımını esas alan, erişilebilir sağlık kurum ve kuruluşlarının inşa edilmesini amaçlamaktadır. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) 31 Mayıs 2018 tarihinde HDP Hakça Dağıtım Programı'nda açıklanan Sosyal Haklar Programı altbaşlığında, HDP'nin sosyal devlet uygulamalarına yönelik politikalarının yer aldığı bölümde:

- Sosyal Haklar Programımızı, yoksulluk sınırının altında geliri (6.000 TL) olan 10 milyon hanede uygulayacağız.
- Tüm yurttaşlara Nitelikli ve Ücretsiz Temel Kamu Hizmetlerinin sunulmasını sağlayacağız.
- Gençler ya okulda ya da istihdamda olacak.
- Her mahalleye 1 kreş açarak kadınların sosyal yaşama, istihdama katılımını sağlayacağız.
- Sosyal Haklar Programından yararlanan haneleri, sosyal politikalarla kademeli olarak yoksulluk sınırının üzerine çıkaracağız.
- Engelli emeğini değersizleştiren söylemlerle mücadele edeceğiz. Engelli istihdamı için teşvikler geliştireceğiz. Özel ve kamu alanında engellilerin istihdam kotalarını dolduracağız. HDP iktidarının ilk yılında 50.000 engelliye kamuda istihdam edeceğiz.

gibi maddeler yer almaktadır. (Hakça Dağıtım Programımızı Açıkladık 2018) ABD'de Demokrat Part de sosyal devlet uygulamaları konusunda liberal bir ideoloji benimseyerek, vatandaşlar arasında eşitlikçi bir yapının oluşması

gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, HDP, ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

Halklara eşitlik, inançlara özgürlük söylemi altında, HDP, bireylerin inanç ve vicdan özgürlüğünün eşit yurttaşlık temelinde değerlendirileceğini; din, mezhep, felsefi görüş ayrımı yapmadan tüm halkların ve inançların kendilerini özgürce ifade etme hakkını savunacaklarını belirtmektedir. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi) HDP, dini özgürlükler ve İslâmofobi ile mücadele konusunda ABD'deki Demokrat Parti'nin bu konudaki politikalarıyla paralellik arz eden bir çizgide yer almaktadır.

ABD SİYASETİNDE DEMOKRAT VE CUMHURİYETÇİ PARTİ 15 İHTİLAFLI KONU	HDP'NİN POLİTİK OLARAK HİZALANDIĞI PARTİ
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	DEMOKRAT PARTİ
GÖÇ KONUSUNA VE GÖÇMENLERE BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
BİREYSEL SİLAHLANMA	DEMOKRAT PARTİ
ÖLÜM CEZASINA BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
KÜRTAJ	DEMOKRAT PARTİ
MİLİTARİZM VE SAVAŞLARA BAKIŞ	DEMOKRAT PARTİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEK TARAFLILIK VE ÇOK TARAFLILIK	DEMOKRAT PARTİ
LGBT HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
MARİJUANA VE DİĞER KEYİF VERİCİ MADDELERE BAKIŞ	CUMHURİYETÇİ PARTİ/DEMOKRAT PARTİ
KADIN HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
AZINLIK HAKLARI	DEMOKRAT PARTİ
SOSYAL DEVLET UYGULAMALARI	DEMOKRAT PARTİ
İSLÂMOFOBİ	DEMOKRAT PARTİ
DİNİN TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMDAKİ YERİ	CUMHURİYETÇİ PARTİ/DEMOKRAT PARTİ

Tablo 4.2.5.1 HDP'nin politik olarak hizalanması

5. SONUÇ

Bu çalışmada, ABD'deki siyasal sistemi neredeyse tamamen domine eden iki büyük partinin temel siyasi farklılıkları analiz edilerek, bu iki parti arasında yaşanan fikir ayrılıklarına göre Türk siyasal partilerinin sağ ve sol ekseninde hizalanmasının yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada, bilimsel makalelerden, kitaplardan, parti politikaları rehberinden, uluslararası nitelikteki gazetelerden, milletvekili ve parti yöneticilerinin söylemlerinden yararlanılarak; iklim değişikliği, göç konusuna ve göçmenlere bakış, bireysel silahlanma, ölüm cezasına bakış, kürtaj, militarizm ve savaşılar bakış, uluslararası ilişkilerde tek taraflılık ve çok taraflılık, LGBT hakları, Marijuana ve diğer keyif verici maddelere bakış, kadın hakları, azınlık hakları, ekonomi politikaları, sosyal devlet uygulamaları, İslâmofobi ve dinin toplumsal ve siyasal yaşamdaki yeri konularında ABD'deki Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti politikaları karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlara göre Türk siyasal partilerinin bu politikaları ABD parametrelerine göre sağ ve sol ekseninde sınıflandırılmıştır.

İzlemiş olduğu siyaset ile Muhafazakâr olarak adlandırılabilir Cumhuriyetçi Parti iklim değişikliği gibi bir olgunun varlığını inkâr etmiş, ABD'nin bir göçmen kampı haline gelmesine karşı çıkmış, genellikle kürtaja karşı çıkmış ve henüz dünyaya gelmemiş çocukların da yaşam hakkına sahip olduğunu savunmuş, militarizm ve savaşılar bakış olarak Demokrat Parti'den daha sert bir siyaset izlemiş, uluslararası ilişkilerde tek taraflılık ve çok taraflılık konusunda "Amerika'yı Yeniden Büyük Yapalım" sloganı ile öncelik olarak Amerika'yı almış, LGBT haklarını seçim süresince desteklerken seçimlerin sonlanmasıyla birlikte önemli kurumlardan LGBT ibaresini kaldırmış, cinsiyetçi ve azınlıklara yönelik söylemleri ile kadın hakları ve azınlık haklarına yaklaşımdaki hassasiyet bakımından Demokrat Parti'nin gerisinde kalmış, sosyal devlet uygulamalarında çeşitli alanlarda sınırlamalar ve yasaklamalarda bulunmuş ve İslâmofobi konusunda Cumhuriyetçi Donald Trump'ın seçim vaati olarak "Müslümanların ABD'ye girişinin tamamen yasaklanması" bu konudaki tartışmaların artmasına sebebiyet vermiştir. Cumhuriyetçi Parti silah sahibi olma, taşıma ve kullanma hakkını savunması ile bireysel silahlanmayı desteklemiş, mağdur olanın yanında olduğunu göstermek için ölüm cezası konusunda destekleyici bir tutum benimsemiş, madde bağımlılığı ile etkin mücadeleyi desteklemiş, ekonomi

politikalarında daha çok özel sermaye yanında olduğunu belirterek eylemlerini ona göre düzenlemiş, dini değerlere verilen önem konusunda Demokrat Parti'den daha ileride bir konumda yer almıştır.

Demokrat Parti'nin Başkan Barack Obama döneminde iklim değişikliği ve çevre alanında imzalamış olduğu antlaşmalar ile konuya gösterdiği hassasiyet, ABD'nin bir göçmen ülkesi olduğu tezini öne çıkartması, bireysel silahlanma konusunda arka plan kontrol sisteminin geliştirilmesini savunması, kürtajın kadınların(annelerin) bir seçim hakkı olarak görmesi, Cumhuriyetçiler ile karşılaştırıldığında militarist ve savaşlara bakış olarak onlardan daha ılımlı politikalar izlemesi, uluslararası ilişkilerde çeşitli antlaşmalar ve işbirlikleri ile çok taraflı bir politikayı benimsemesi, LGBT haklarına verdikleri destek, madde bağımlılığı ile etkin mücadele edilmesini savunmaları, kadın hakları konusunda tam eşitliği sağlamayı taahhüt etmesi, Barack Obama'nın "Amerika'yı istisnai kılan şey, dünyadaki en çeşitli ülkeyi bir arada tutan bağlardır." söyleminden hareketle azınlık haklarının savunulması, ekonomi politikalarının toplum yararına düzenlenmesi, sosyal devlet uygulamalarının Liberal bakış açısıyla düzenlenmesi Demokrat Parti'nin desteklemiş olduğu politiklardır. Demokrat Parti ölüm cezasının yerine ömür boyu hapis cezasını desteklemekte, İslâmofobi fikri ve görüşüne karşı çıkmakta ve dinin toplumsal ve siyasal yaşamdaki yerinin önemine yaptıkları vurgu bakımından Cumhuriyetçi Parti'den sonra gelmektedir.

ABD siyasal parametrelerine göre Türk siyasal partilerinin sağ-sol ekseninde hizalanmasına sayısal olarak bakıldığında AKP'nin 6 konuda Cumhuriyetçi / 9 konu başlığında da Demokratlarla aynı çizgide hizalandığı görülmektedir. CHP ise 2 konuda Cumhuriyetçilerle / 13 konuda ise Demokratlarla aynı siyasi çizgide hizalanmış olduğu anlaşılmaktadır. MHP'nin durumuna bakıldığında 8 konu başlığında Cumhuriyetçilerle / 9 konu başlığında da Demokratlarla aynı yönde hizalanma tespit edilmiştir. İYİ Parti ise 6 konu başlığında Cumhuriyetçilerle / 9 konu başlığında Demokratlarla aynı hizaya sahip olduğu görülmektedir. Son olarak HDP incelendiğinde 13 konu başlığı Demokratlarla hizalandığı görülürken 2 konu başlığında ise hem Cumhuriyetçiler hem de Demokratlarla aynı hizada yer aldığı gözlemlenmektedir.

Türk siyasal hayatında faaliyet gösteren partilerin ABD'deki Demokrat ve Cumhuriyetçi Parti'nin 15 başlık adı altındaki farklılıklarına yaklaşımlarını sıralandığında çevre konusunda Türk siyasal partilerinin tümü (AKP, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP) ABD'deki Demokrat Parti ile aynı hizalanmada görülmektedir. Göç konusunda AKP, MHP ve HDP'nin Demokratlarla aynı hizada CHP ve İYİ Parti'nin ise Cumhuriyetçilerle hizalandığı görülmektedir. Bireysel silahlanma konusunda ise CHP, İYİ Parti ve HDP'nin Demokratlarla hizalandığı; AKP ve MHP'nin ise Cumhuriyetçilerle hizalandığı görülmektedir. İdam konusunda ise AKP, CHP ve HDP'nin Demokrat Parti; MHP ve İYİ Parti'nin ile Cumhuriyetçi Parti ile aynı hizalanma gösterdiği görülmektedir. Kürtaj konusuna gelindiğinde CHP ve HDP'nin Demokrat Parti ile AKP, MHP ve İYİ Parti'nin ise Cumhuriyetçilerle hizalandığı görülmektedir. Militarizm ve savaşlara bakış konusunda CHP ve İYİ Parti, HDP'nin Demokrat Parti politikalarıyla hizalandığı; AKP ve MHP Cumhuriyetçi Parti politikalarıyla benzeştiği, hizalandığı görülmektedir. Uluslararası ilişkilerde tek taraflılık ve çok taraflılık hususunda Türk siyasi partilerinin (AKP, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP) Demokrat Parti politikalarıyla aynı hizada olduğu gözlemlenmektedir. LGBT hakları konusunda CHP ve HDP'nin Demokrat Parti ile aynı hizada; AKP, MHP ve İYİ Parti'nin ise Cumhuriyetçi Parti politikalarıyla hizalandığı görülmektedir. Marijuana ve diğer keyif verici maddelere bakış konusunda ise AKP, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP Cumhuriyetçi Parti politikalarıyla hizalandığı görülmektedir. Kadın hakları konusunda AKP, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP Demokrat Parti politikaları ile benzeştiği görülmektedir. Azınlık hakları konusunda AKP, CHP, İYİ Parti ve HDP'nin Demokrat Parti politikalarıyla; MHP'nin ise Cumhuriyetçi Parti politikalarıyla hizalandığı görülmektedir. Ekonomi politikaları konusunda ise AKP, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP daha ziyade Demokrat Parti politikalarıyla benzeşme, hizalanma göstermektedir. Sosyal devlet uygulamalarında ise yine aynı şekilde AKP, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP Demokrat Parti politikaları ile paralellik, hizalanma göstermektedir. İslâmofobi konusunda AKP, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP Demokrat Parti politikaları ile benzeşme göstererek hizalanmaktadır. Dinin toplumsal ve siyasal yaşamdaki yeri konusunda ise CHP Demokrat Parti ile aynı hizada; AKP, MHP, İYİ Parti, HDP ise Cumhuriyetçi Parti politikaları ile benzerlikler göstermekte, yani aynı çizgide hizalanmaktadırlar.

KAYNAKLAR

- Ağaçayak, T. & Nash LS & Şahin, Ü.** (2017). *İklim Politikalarında Trump Etkisi: Küresel İklim Mücadelesinde Zor Zamanlar*, İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.
- Ağaoğulları, MA, Ergün, R. & Zabcı, F.Ç.** (2005). *Kral Devletten Ulus Devlete*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Al-Azm, Sadiq Jalal** (2011). "The Turkish Model: A View from Damascus", *Turkish Studies*, Vol. 12, no. 4, s. 636.
- Arslan, O. & Arı, S.** (2004). *Amerika Özgürlük Havarisi mi? Yoksa Günah Keçisi mi?*, Ankara: Platin.
- Aslan, S. & Demirhan, Y.** (2016). *Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Atatüre, S.** (2017). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasi Yapısı*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Aydın, R.** (2016). "Türk Siyasal Kültürü Açısından Hükümet Sistemleri (Parlamentar Sistem ve Başkanlık Sistemi)'nin Değerlendirilmesi", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt. 3, sayı. 6, s. 16.
- Aygen, M.** (2017). "Başkanlık Sistemi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 27, sayı. 2, ss. 167-176.
- Bailey, Thomas A.** (1937). "Was the Presidential Election of 1900 A Mandate on Imperialism?", *Mississippi Valley Historical Review*, Vol. 24, no. 1, ss. 43-52.
- Bailey, J.C.** (2016). *US Climate Change Policy*. New York: Routledge.
- Barney, O.G.** (1980). *The Global 2000 Report to the President: Entering the 21st Century*, Government Printing Office, Washington D.C.
- Berdayev, N.** (2012). *İnsanın Yazgısı: Yasa Etiği, Kurtuluş Etiği, Yaratıcılık/Özgürlük Etiği*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Berkes, N.** (1946). *Siyasi Partiler*. İstanbul: Yurt ve Dünya Yayınları.
- Bozkır, Ö.** (2018). "Çevreci Anlayışın Siyasallaşması: Yeşil Siyaset ve Türkiye", *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, no. 1, s. 57.
- Brown, A.C. & Wald, K.D.** (2014). *Religion and Politics in the United States*, Plymouth: Rowman & Littlefield.
- Burke, E.** (1791). "Appeal from The New to The Old Whigs", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, Vol. 4, s.173.
- Burke, E.** (1986). *Reflections on The Revolution in France*. London: Penguin Books.

- Burke, E.** (1999). *A Letter to William Smith, Esq., on the Subject of Catholic Emancipation*. New York: Penguin Books.
- Burke, E.** (2016). *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler*. Çeviren Okan Arslan, Ankara: Kadim Yayınları.
- Cassels, A.** (1996). *Ideology and International Relations in the Modern World*. London & New York: Routledge.
- Climent, J.** (2015). *Encyclopedia of the Jazz Age: From the End of World War I to the Great Crash*. London: Routledge.
- Çaha, Ö.** (2008). *Bitmeyen Beraberlik Modern Dünyada Din ve Devlet*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çaha, Ö.** (2010). *Sivil Kadın: Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Çaha, Ö. & Şahin, B.** (2013). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Çetin, H.** (2002). "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, no. 1, s. 88.
- Dağtaş, B.** (1999). "İngiliz Kültürel Çalışmalarında İdeoloji", *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Vol. 23, s. 343.
- Dalton, R.J.** (1994). *The Green Rainbow: Environmental Groups in Western Europe*. New Haven-London: Yale University Press.
- Duran, B.** (2004). "Muhafazakârlığın Tarihsel Gelişimi ve Muhafazakâr Söylem", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, no. 1, s. 122.
- Eagleton, T.** (1996). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ertan, T. F. & Ors, E.** (2017). "Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir?", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, no. 62, s. 52.
- Falkner, R.** (2001). "Business Conflict and U.S. International Environmental Policy: Ozone, Climate, and Biodiversity", in Harris PG (ed.), *The Environment International Relations and U.S. Foreign Policy*, Washington DC: Georgetown University Press, ss. 157-158.
- Ferro, M.** (2002). *Sömürgecilik Tarihi*. Çev. Muna Cedden, Ankara: İmge Yayınevi.
- Freeman, M.** (1978). "Edmund Burke and the Theory of Revolution", *Political Theory*, Vol. 6, no. 3, ss. 279-289.
- Goodall, A.** (2004). *A Companion to Warren G. Harding, Calvin Coolidge, and Herbert Hoover*. New York: Barnes&Noble
- Gould, L.** (2007). *Grand Old Part: A History of the Repuclicans*. New York: Random House.

- Gökpınar, M.** (2015). “Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 120, s. 17.
- Göktürk, G.** (2016). “Siyasal Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri”, *Journal of Sociological Studies*, Vol. 54, s. 251.
- Gönül, T.** (2008). *Anarşizm Nedir?*. İstanbul: Kaos Yayınları.
- Guillermo, O.D.** (1994). “Delegative Democracy”, *Journal of Democracy*, Vol. 5, no. 1, s. 58.
- Haddad, Y. & Abduh, M.** (2005). “Pioneer of Islamic Reform”, Rahnama A. (ed.), London: Zed Books.
- Hall, S., Lumley, B. & McLennan, G.** (1985). *Siyaset ve İdeoloji “Gramsci”*. Çev. Sadun Emerald, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Hayek, A. F. V.** (2009). “Liberalizm”, *Liberal Düşünce Dergisi*, no. 55, s. 208.
- Heywood, A.** (2003). *Political Ideologies: An Introduction*. London: Macmillan.
- Heywood, A.** (2011). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A.** (2019). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: BB101 Yayınları.
- Holzer, H, Herman, B. & Guelzo, A.C.** (2008). *Lincoln, 's America: 1809-1865*. Illinois: Southern Illinois University Press.
- İmga, O.** (2010). *Amerika'da Din ve Devlet: Tarihi ve Felsefi Temeller*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Kara, İ.** (1997). *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- Kılıç, S. & Tok, N.** (2013). “Çevrecilikte Yeni Bir Kimlik: Ekolojizm”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, no. 2, s. 234.
- Koçak, M.** (2018). “Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 38, s. 92.
- Kramer, M.** (2003). “Coming to Terms: Fundamentalists to Islamists?”, *Middle East Quarterly*, Vol. 10, no. 2, ss. 65-77.
- Kyvig, D.E.** (2000). *Repealing National Prohibition*. Ohio: Kent State University Press.
- Laçiner, S.** (2005). “Amerika ve İngiltere’de 11 Eylül Sonrası Din ve Siyaset İlişkisi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt. 1 sayı. 1, s. 105.
- Layman, G.** (2001). *The Great Divide Religious and Cultural Conflict in American Party Politics*. New York: Columbia University Press.
- Mardin, Ş.** (2004). “Faşizm”, *Liberal Düşünce Dergisi*, no. 35, ss. 25-28.
- Marshall, P.** (2003). *Anarşizmin Tarihi*. Çev. Yavuz Alogan, Ankara: İmge Kitabevi.

- Mızrak, D.** (2018). “Azınlık Hakları ile Yerli Halkların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Vol. 9, no. 2, s. 657.
- Micklethwait, J. & Wooldridge, A.** (2005). *The Right Nation*, New York: Penguin Books.
- Miş, N. & Aslan, A.** (2018). *Ak Parti'nin 15 Yılı*, İstanbul: SETA.
- Moallem, M.** (2003). “Cultural Nationalism and Islamic Fundamentalism: the Case of Iran, *Anatomies of Modernity*, Kaiwar V. & Mazumdar S. (ed.), Durham-London: Duke University Press.
- Nguyen, C. & Kebede, M.** (2017). “Immigrant Students in the Trump Era: What We Know and Do Not Know”, *Sage Journals*, Vol. 31, no. 6, s. 717.
- Norton, B.M., Kamensky, J., Sheriff, C., Blight, D.W. ve Chudacoff, H.** (2007). *A People and a Nation*. Boston: Cengage Learning.
- Notz, G.** (2012). *Feminizm*. Çev. Sinem D. Çetinkaya, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Oakeshott, M.** (2004). “Muhafazakâr Olmak Üzerine”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Çev. İsmail Seyrek, Vol. 1, no. 1, s. 55.
- Oskay, Ü.** (1980). “Popüler Kültür Açısından ‘İdeoloji’ Kavramına İlişkin Yeni Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol. 35, no. 1, s. 222.
- Owen, H.** (2004). “Muhafazakârlığın Anlamı”, *Liberal Düşünce Dergisi*, no 34, s. 98.
- Özbudun, E.** (1977). *Siyasi Partiler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özer, D.K.** (2018). *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özipek, B.A.** (2004). *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Paulson, A.** (2000). *Realignment and Party Revival*. California: Praeger.
- Rae, N.C.** (1989). *The Decline and Fall of the Liberal Republicans: From 1952 to the Present*. New York: Oxford University Press.
- Raico, R.** (2011). “Klasik Liberalizm Nedir?”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Çev. Atilla Yayla, no. 64, s. 72.
- Roskin, M.G.** (2012). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara: Adres Yayınları.
- Rothbard, M.** (2007). *The Betrayal of the American Right*. South Carolina: CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Russell, E.** (2007). *New Deal Banking Reforms and Keynesian Welfare State Capitalism*. Londra: Routledge.

- Rutland, R.A.** (1995). *The Democrats: From Jefferson to Clinton*. Missouri:University Missouri Press.
- Schumaker, P., Kiel C.D. & Heilke, T.** (1996). *Great Ideas/Great Schemes Political Ideologies in the Nineteenth and Twentieth Centruies*, New York: The McGraw-Hill Companies.
- Sibley, K.** (2004). *A Companion to Warren G. Harding, Clavin Coolidge, and Herbert Hoover*. USA: Wiley.
- Skocpol, T.** (1993). "America's First Social Security System: The Expansion of Benefits for Civil War Veterans", *Political Science Quarterly*, Vol. 108, no. 1, ss. 85-116.
- Sussman, G. & Daynes B.W.** (2013). *US Politics and Climate Change: Science Confronts Policy*. Boulder: Lynne Rienner.
- Şahin, K.** (2007). "Bir İdeoloji Olarak 'Milliyetçilik'", *Akademik Bakış Dergisi*, no. 12, s. 2.
- Şahin, M.** (2009). *Din-Dış Politika İlişkisi: ABD Örneği*. Ankara: Barış Platin Kitabevi.
- Şenses, M.** (2018). "Edmund Burke: 'Yüce, Etik ve Devrim'", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, Türkiye.
- Şeyhanlıoğlu, H.** (2011). "Siyasal Muhafazakârlığın Temel İlkeleri", *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, no. 1, s. 96.
- Şimşek, M.C.** (1993). *Yeşiller*. İstanbul: Der Yayınları.
- Thies, C.F.** (1991). "The First Minimum Wage Laws", *Cato Journals*, Vol. 10, no. 3, ss. 715-746.
- Trump, D.** (2017). *Yeniden Büyük Amerika*. İstanbul: Pegasus.
- Turan, E.** (2011). "Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği", *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, no. 1, s. 137.
- Türköne, M.** (2001). "İslâmcılık", *İslâm Ansiklopedi*, Vol. 23, ss. 60-62.
- Türköne, M.** (2001). *İslâmcılığın Doğuşu*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Valentino, N.A. & Sears, D.O.** (2005). "Old Times There Are Not Forgotten: Race and Partisan Realignment in the Contemporary South", *American Journal of Political Science*, Vol. 49, no. 3, ss. 672-688.
- Vega, S.R.** (2018). "Praxis of Resilience & Resistance: 'We can STOP Donald Trump' and Other Messages from Immigrant Children", *Association of Mexican American Educators Journal*, Vol. 12, no. 3, s. 123.
- Vierecki P.** (1956). *Conservatism From John Adams to Churchill*. London & New York: Routledge.

- Vincent, A.** (1994). "British Conservatism and the Problem of the Ideology", *Political Studies*, Vol. 42, s. 208.
- Vogler, J.** (2016). *Climate Change in World Politics*. New York: Palgrave MacMillan.
- Yayla, A.** (2017). "Sosyalizm ve Sosyalistler Üzerine Düşünceler", *Liberal Düşünce Dergisi*, no. 88, s. 69.
- Zhang, Y.X. & Chao, Q.C. & Zheng, Q.H. & Huand, L.** (2017). "The withdrawal of the US from the Paris Agreement and its impact on global climate change governance", *Advances in Climate Change Research*, Vol. 8, no. 4, s. 213.
- Zingher, J.** (2018). "Polarization, Demographic Change, and White Flight from the Democratic Party". *The Journal of Politics*, no. 3, ss. 860-872.
- Walton, P.L. & Tucker, B.** (2012). *American Culture Transformed: Dialing 9/11*. New York: Palgrave MacMillan.
- Watson, H. S.** (1970). "Unsatisfied Nationalisms", *Journal of Contemporary History*, Vol. 6, no. 1, s. 3.
- Wilentz, S.** (2008). *The Age of Reagan: A History, 1974-2008*. New York: Harper.
- Abbas Güçlü ile Genç Bakış / Tayyip Erdoğan – Eşcinsellik Konusuna Bakış Açısı Video, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.youtube.com/watch?v=2ALQKxRzN70>>.
- About Federal Judges, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.uscourts.gov/judges-judgeships/about-federal-judges>>.
- About the Collaboration, youth, viewed 18 Nisan 2020, <<https://youth.gov/collaboration-profiles/national-forum-youth-violence-prevention>>.
- Adalet ve Kalkınma Partisi Parti Tüzüğü, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.akparti.org.tr/parti/parti-tuzugu/>>.
- Adalet ve Kalkınma Partisi 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.akparti.org.tr/media/318779/24-haziran-2018-cumhurbaskanligi-secimleri-ve-genel-secimler-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf>>.
- Advisory Committees, FDA, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.fda.gov/advisory-committees>>.
- Advocate.com Editors 2015, *Donald Trump's Advocate Interview Where He Defends Gays, Mexicans*, Advocate, 1 Nisan 2020, <<https://www.advocate.com/election/2015/9/28/read-donald-trumps-advocate-interview-where-he-defends-gays-mexicans>>.

- Affordable Care Act, HealthCare, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.healthcare.gov/where-can-i-read-the-affordable-care-act/>>.
- Akşener Gümölcine’de konuştu, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/aksener-gumolcinede-konustu-243158h.htm>>.
- Akşener: Ruhü yaşlanmış, umutsuz kadınlar ülkesi Türkiye, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://haberglobal.com.tr/gundem/aksener-ruhu-yaslanmis-umutsuz-kadınlar-ulkesi-turkiye-13463>>.
- Allen, J & Kim, SM 2011, *Libya votes Show House divided*, Politico, 21 Mart 2020, <<https://www.politico.com/story/2011/06/libya-votes-show-house-divided-057711>>.
- Alyanak, ÇM 2020, *İYİ Parti Genel Başkanı Akşener: Bu zor günler her tür siyasi hesabin üstündedir*, AA, 3 Mayıs 2020, <<https://www.aa.com.tr/tr/politika/iyi-parti-genel-baskani-aksener-bu-zor-gunler-her-tur-siyasi-hesabin-ustundedir/1801799>>.
- Amadeo, K 2020, *Obama’s Health Care Reform Plan*, the balance, 18 Nisan 2020, <<https://www.thebalance.com/obama-s-health-care-reform-plan-3305753>>.
- Amadeo, K 2020, *Obama’s Stimulus Package and How Well It Worked*, the balance, 18 Nisan 2020, <<https://www.thebalance.com/what-was-obama-s-stimulus-package-3305625>>.
- Amadeo, K 2020, *Obama’s Health Care Reform Plan*, the balance, 18 Nisan 2020, <<https://www.thebalance.com/obama-s-health-care-reform-plan-3305753>>.
- Amadeo, K 2020, *President Donald Trump’s Policies and Economic Plan*, the balance, 18 Nisan 2020, <<https://www.thebalance.com/donald-trump-economic-plan-3994106>>.
- Amadeo, K 2020, *Trump and the National Debt*, the balance, 18 Nisan 2020, <<https://www.thebalance.com/trump-plans-to-reduce-national-debt-4114401>>.
- Amadeo, K 2020, *What is Obamacare? The ACA and What You Need to Know?*, the balance, 18 Nisan 2020, <<https://www.thebalance.com/what-is-obamacare-the-aca-and-what-you-need-to-know-3306065>>.
- Ambassador Melanne Verveer, osce, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.osce.org/cio/melanne-verveer>>.
- American Recovery and Reinvestment Act of 2009, National Telecommunications and Information Administration, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.ntia.doc.gov/page/2011/american-recovery-and-reinvestment-act-2009>>.

- American Patients First, The U.S. Department of Health & Human Services, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.hhs.gov/sites/default/files/AmericanPatientsFirst.pdf>>.
- Angell, T 2020, *Top Trump Campaign Spokesman: Marijuana Must Be 'Kept Illegal'*, Forbes, 3 Nisan 2020, <<https://www.forbes.com/sites/tomangell/2020/02/19/top-trump-campaign-spokesman-marijuana-must-be-kept-illegal/#6c7010e7762b>>.
- Angell, T 2020, *Trump Says Marijuana Makes People "Lose IQ Points" In Secret Recording*, Forbes, 3 Nisan 2020, <<https://www.forbes.com/sites/tomangell/2020/01/25/trump-says-marijuana-makes-people-lose-iq-points-in-secret-recording/#10a1e67f49c7>>.
- Annexation of Hawaii, 1898, U.S. Department of State Archive, viewed 6 Mart 2020, <<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/gp/17661.htm>>.
- Armour, S 2019, *How Trump Administration Has Undermined Health Law*, WSJ, 18 Nisan 2020, <<https://www.wsj.com/articles/trump-administration-has-taken-many-steps-to-undermine-health-law-11547775725>>.
- Asher, S 2019, *Barack Obama: Women are better leaders than men*, BBC, 3 Nisan 2020, <<https://www.bbc.com/news/world-asia-50805822>>.
- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6136.pdf>>.
- Atila, B 2020, *Türk Milliyetçiliği ve Sosyal Devlet*, İfade Fikir Derneği, 3 Mayıs 2020, <<https://ifade.org/fikir-yazilari/turk-milliyetciligi-ve-sosyal-devlet-burak-atilla/>>.
- Aydın, H 2019, *Beklentiler ve gerçekler arasında Trump yönetiminin Afrika politikası*, AA, 27 Mart 2020, <<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/beklentiler-ve-gercekler-arasinda-trump-yonetiminin-afrika-politikasi/1628417>>.
- Ayşe Acar Başaran: Militarist ittifaklara karşı ortak mücadele platformları örgütleyeceğiz, HDP, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/ayse-acar-basaran-militarist-ittifaklara-karsi-ortak-mucadele-platformlari-orgutleyecegiz/14018>>.
- 1982 Anayasası, Erişim tarihi 26 Nisan 2020, <<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>>.
- Bahçeli: MHP, Diyanet İşleri Başkanı'nın sözlerine aynen iştirak etmektedir, Haber Global, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://haberglobal.com.tr/gundem/bahceli-mhp-diyanet-isleri-baskani-nin-sozlerine-aynen-istirak-etmektedir-42881>>.
- Bandow, D 1999, *The U.S. Role in Kosovo*, CATO Institute, 6 Mart 2020, <<https://www.cato.org/publications/congressional-testimony/us-role-kosovo>>.

- Barack Obama says Libya was ‘worst mistake’ of his presidency, The Guardian, viewed 21 Mart 2020, <<https://www.theguardian.com/us-news/2016/apr/12/barack-obama-says-libya-was-worst-mistake-of-his-presidency>>.
- Barack Obama: ‘Marijuana no more dangerous than alcohol’, BBC, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-25805206>>.
- Battle of Yorktown, British Battles, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.britishbattles.com/war-of-the-revolution-1775-to-1783/battle-of-yorktown/>>.
- BDP’li Buldan: Bedenimize dokunmasınlar, Milliyet, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/bdpli-buldan-bedenimize-dokunmasinlar-1547952>>.
- Bedri Yaşar Ekonomik Kriz Araştırma Önergesi, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://iyiparti.org.tr/bedri-yasar-arastirma-onergesi-13-agustos-2018>>.
- Bill of Rights of the United States of America (1791), viewed 6 Mart 2020, <<https://billofrightsinstitute.org/founding-documents/bill-of-rights/>>.
- Biography.com Editors 2020, *Christopher Columbus*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <<https://www.biography.com/explorer/christopher-columbus>>.
- Biography.com Editors 2020, *Juan Ponce de León*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <<https://www.biography.com/explorer/juan-ponce-de-leon>>.
- Bireysel silahlanma zorlaşsın, Yeniçağ, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/bireysel-silahlanma-zorlassin-262602h.htm>>.
- Board of Governors of the Federal Reserve System, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.federalreserve.gov/>>.
- Borger, J 2017, *Trump drops climate change from US national security strategy*, The Guardian, 19 Mart 2020, <<https://www.theguardian.com/us-news/2017/dec/18/trump-drop-climate-change-national-security-strategy>>.
- Brager, BL 2016, *Symbolism of the Berlin Wall during the Cold War*, Warfare History Network, 6 Mart 2020, <<https://warfarehistorynetwork.com/2016/06/13/berlin-wall-cold-war/>>.
- Britt, RB 2013, *Who Discovere America?*, LIVESCIENCE, 6 Mart 2020, <<https://www.livescience.com/32430-who-discovered-america.html>>.
- Bush calls for ban on same-sex marriages, CNN, viewed 1 Nisan 2020, <<https://edition.cnn.com/2004/ALLPOLITICS/02/24/elec04.prez.bush.marriage/>>.

- Caldwell, LA & Sarlin, B 2016, *How Trump Won His populist message proved everyone wrong*, NBC, 29 Mart 2020, <<https://www.nbcnews.com/specials/donald-trump-republican-party/presidency>>.
- Casselmann, B 2016, *The Income Gap Began To Narrow Under Obama*, FiveThirtyEight, 18 Nisan 2020, <<https://fivethirtyeight.com/features/the-income-gap-began-to-narrow-under-obama/>>.
- Catherine M. Russell, U.S. Department of State, viewed 3 Nisan 2020, <<https://2009-2017.state.gov/r/pa/ei/biog/213845.htm>>.
- Central Intelligence Agency, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.cia.gov/index.html>>.
- Cobus, P 2020, *Trump Attacks on Press Effective, New Study Finds*, VOA, 18 Nisan 2020, <<https://www.voanews.com/press-freedom/trump-attacks-press-effective-new-study-finds>>.
- Cold War – McCarthyism, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.globalsecurity.org/military/ops/cold-war-mccarthyism.htm>>.
- Colonial America, viewed 6 Mart 2020, Small Planet, <<http://www.smplanet.com/teaching/colonialamerica/colonies/mayflower>>.
- Congress, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.congress.gov/>>.
- Congress Passes 13th Amendment, 150 Years Ago, History, 29 Mart 2020, <<https://www.history.com/news/congress-passes-13th-amendment-150-years-ago>>.
- Connolly, k 2010, *What exactly is the Tea Party?*, BBC, 29 Mart 2020, <<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-11317202>>.
- Constitution of the United States, viewed 6 Mart 2020, <https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm>.
- Constitution of the United States, viewed 19 Nisan 2020, <[https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#amt_1_\(1791\)](https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#amt_1_(1791))>.
- Creating the United States Formation of Political Parties, Library of Congress, 6 Mart 2020, <<https://www.loc.gov/exhibits/creating-the-united-states/formation-of-political-parties.html>>.
- Crockett, E & Garcia, M 2017, *Why Donald Trump keeps calling Elizabeth Warren “Pocahontas”*, Vox, 3 Nisan 2020, <<https://www.vox.com/2016/5/16/11684776/elizabeth-warren-pocahontas>>.

- Cuban Missile Crisis, John F. Kennedy Presidential Library and Museum, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/cuban-missile-crisis>>.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2012'den bugüne tartışma yaratan nüfus planlaması açıklamaları, BBC, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44026368>>.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan-Papa görüşmesinde "Kudüs" konuşuldu, NTV, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <https://www.ntv.com.tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-papa-gorusmesinde-kudus-konusuldu,NM2EX_HFiEi48IZsjRTB4A>.
- Cumhuriyet Halk Partisi Başkan Yardımcısı Gökçen: LGBTİ+'ları hedef gösterenler suç işliyor, KAOSGL, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.kaosgl.org/haber/chp-baskan-yardimcisi-gokcen-lgbtilari-hedef-gosterenler-suc-isliyor>>.
- Cumhuriyet Halk Partisi'nden idam açıklaması, CNN, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.cnnturk.com/turkiye/chpden-idam-aciklamasi>>.
- Cumhuriyet Halk Partisi Parti Tüzüğü, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <https://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf>.
- Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Bildirgesi 2018, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3>>.
- Çelik, M 2018, *Meral Akşener net konuştu*, Vatan, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<http://www.gazetevatan.com/murat-celik-1145715-yazar-yazisi-meral-aksener-net-konustu/>>.
- Dao, J 2004, *Same-Sex Marriage Issue Key to Some G.O.P. Races*, The New York Times, 1 Nisan 2020, <<https://www.nytimes.com/2004/11/04/politics/campaign/samesex-marriage-issue-key-to-some-gop-races.html>>.
- Darbecilerin izleri silinsin, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <https://www.yeniasya.com.tr/gundem/darbecilerin-izleri-silinsin_507332>.
- Davenport, K 2020, *Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran*, Arms Control Association, 21 Mart 2020, <<https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran>>.
- Davis, E 2020, *The Difference Between Medicaid and Obamacare*, verywell, 18 Nisan 2020, <<https://www.verywellhealth.com/whats-the-difference-between-medicaid-obamacare-1738843>>.
- Demirtaş: LGBTİ haklarını da kürtaj hakkını da amasız savunuyoruz, HDP, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/guncel/haberler/demirtas-lgbti-haklarini-da-kurtaj-hakkini-da-amasiz-savunuyoruz/4273>>.

- Democratic Party on Civil Rights, OnTheIssues, viewed 1 Nisan 2020, <https://www.ontheissues.org/Celeb/Democratic_Party_Civil_Rights.htm>.
- Democratic Party on Foreign Policy, OnTheIssues, 27 Mart 2020, <https://www.ontheissues.org/Celeb/Democratic_Party_Foreign_Policy.htm>.
- 2012 Democratic Party Platform, 1 Nisan 2020, <<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/2012-democratic-party-platform>>.
- Democratic Views on Foreign Aid, Republican Views, viewed 27 Mart 2020, <<https://www.republicanviews.org/democratic-views-on-foreign-aid/>>.
- Democratic Views On Foreign Policy, Republican Views, viewed 27 Mart 2020, <<https://www.republicanviews.org/democratic-views-on-foreign-policy/>>.
- Democratic Views on Gay Rights, Republican Views, viewed 1 Nisan 2020, <<https://www.republicanviews.org/democratic-views-on-gay-rights/>>.
- Department of Justice Launches National Violence Reduction Network, The United States Department of Justice, viewed 19 Nisan 2020, <<https://www.justice.gov/opa/pr/department-justice-launches-national-violence-reduction-network>>.
- Desjardins, J 2019, *Mapped: The world's oldest democracies*, World Economic Forum, 6 Mart 2020, <<https://www.weforum.org/agenda/2019/08/countries-are-the-worlds-oldest-democracies>>.
- DiChristopher, T 2018, *Trump announces he will withdraw US from Iran nuclear deal and restore sanctions*, CNBC, 18 Nisan 2020, <<https://www.cnbc.com/2018/05/08/trump-to-announce-he-will-withdraw-us-from-iran-nuclear-deal.html>>.
- Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan net mesaj: Zina ve eşcinsellik haramdır!, Sabah, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/04/28/son-dakika-din-isleri-yuksekkurulundan-flas-aciklama-zina-ve-escinsellik>>.
- Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, congress, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.congress.gov/111/plaws/publ203/PLAW-111publ203.pdf>>.
- Donald Trump mocks reporter with disability- video, The Guardian, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.theguardian.com/us-news/video/2015/nov/26/donald-trump-appears-to-mock-disabled-reporter-video>>.
- Dora: Azınlıklara ait bütün taşınmazların sahiplerine iadesini bekliyoruz, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/dora-azinliklara-ait-butun-tasinmazlarin-sahiplerine-iadesini-bekliyoruz/11786>>.

- Drabold, W 2016, *Read the Republican Platform on Same-Sex Marriage, Guns and Wall Street*, Time, 1 Nisan 2020, <<https://time.com/4411842/republican-platform-same-sex-marriage-abortion-guns-wall-street/>>.
- Dunn, S 2013, *The Debate Behind U.S. Intervention in World War II*, The Atlantic, 21 Mart 2020, <<https://www.theatlantic.com/national/archive/2013/07/the-debate-behind-us-intervention-in-world-war-ii/277572/>>.
- Eastern & Western Bloc (OECD & COMECON), Cold War Economy & Relationships, viewed 6 Mart 2020, <<http://coldwareconomy.weebly.com/eastern--western-bloc-oecd--comecon.html>>.
- Eccles, WJ 2020, *Jacques Cartier*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/biography/Jacques-Cartier>>.
- Economy & Jobs, White House, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.whitehouse.gov/issues/economy-jobs/>>.
- Ellis, JJ 2019, *Founding Fathers*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/topic/Founding-Fathers>>.
- Empowerment Through Diversity, Obama White House, viewed 18 Nisan 2020, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/civil-rights/empowerment>>.
- Epstein RJ & Hook, J 2016, *Donald Trump's Win Starts a New Era for Republicans*, WSJ, 29 Mart 2020, <<https://www.wsj.com/articles/donald-trumps-win-starts-a-new-era-for-republicans-1478738769>>.
- Equal Pay Act of 1963 and Lilly Ledbetter Fair Pay Act of 2009, U.S. Equal Employment Opportunity Commission, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.eeoc.gov/laws/guidance/equal-pay-act-1963-and-lilly-ledbetter-fair-pay-act-2009>>.
- Esen, R & Türk HB 2018, *Trump'ın Tek Başına Yürüttüğü Göç Stratejisi Kaos ve Kargaşayla Sonuçlandı*, TESAD, 18 Nisan 2020, <<https://www.tesadernegi.org/trumpin-tek-basina-yuruttugu-goc-stratejisi-kaos-ve-kargasayla-sonuclandi.html>>.
- Estepa, J 2015, *Donald Trump on Carly Fiorina: 'Look at that face!'*, USA Today, 3 Nisan 2020, <<https://www.usatoday.com/story/news/nation-now/2015/09/10/trump-fiorina-look-face/71992454/>>.
- Executive Branch, viewed 6 Mart 2020, <<https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/article/article-ii>>.
- Executive Order I 3583—Establishing a Coordinated Government-wide Initiative to Promote Diversity and Inclusion in the Federal Workforce, Obama White House, viewed 18 Nisan 2020, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press->

office/2011/08/18/executive-order-13583-establishing-coordinated-government-wide-initiatives>.

Faaliyette Olan Siyasi Partiler, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Erişim tarihi 26 Nisan 2020, <<https://www.yargitaycb.gov.tr/documents/ek1-1585723095.pdf>>.

Fact Sheet: Obama Administration Marks Progress in Substance Use Disorder Prevention, Treatment, Recovery, and Research, Obama White House, viewed 3 Nisan 2020, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/11/30/fact-sheet-obama-administration-marks-progress-substance-use-disorder>>.

Fair Labor Standards Act of 1938, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/WHD/legacy/files/FairLaborStandAct.pdf>>.

FAQs: Federal Judges, United States Courts, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.uscourts.gov/faqs-federal-judges>>.

Finer, J 2004, *Kerry Says He Believes Life Starts at Conception*, Washingtonpost, 28 Mart 2020, <<https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A27920-2004Jul4.html>>.

Fitzsimons, T 2019, *Trump recognizes LGBTQ Pride Month for first time*, NBC, 1 Nisan 2020, <<https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/trump-recognizes-lgbtq-pride-month-first-time-n1012611>>.

Fitzsimons, T 2020, *Trump trend: LGBTQ mentions quietly axed from discrimination guidelines*, NBC, 1 Nisan 2020, <<https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/trump-trend-lgbtq-mentions-quietly-axed-discrimination-guidelines-n1109186>>.

Foreign Relations of The United States, 1950, The United Nations; The Western Hemisphere, Office of The Historian, viewed 27 Mart 2020, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v02/d13>>.

Fowler, RB., Hertzke, AD., Olson, LR., ve Den Dulk, KR. (1999). *Religion and Politics in America: Faith, Culture and Strategic Choices*. Çev. Talip Küçükcan, Boulder: Westview Press.

Full text of President Obama's Afghanistan strategy speech, The Hill, 21 Mart 2020, <<https://thehill.com/full-text-president-obamas-afghanistan-strategy-speech>>.

Fretland, K 2014, *Scene at botched Oklahoma execution of Clayton Lockett was 'a bloody mess'*, The Guardian, 21 Mart 2020, <<https://www.theguardian.com/world/2014/dec/13/botched-oklahoma-execution-clayton-lockett-bloody-mess>>.

Fritze, J & Duncan, I 2016, *President Obama at Maryland mosque: 'You fit in here'*, The Baltimore Sun, 19 Nisan 2020, <<https://www.baltimoresun.com/politics/bs-md-obama-mosque-visit-20160203-story.html>>.

- Full text: Donald Trump 2016 RNC draft speech transcript, Politico, viewed 1 Nisan 2020, <<https://www.politico.com/story/2016/07/full-transcript-donald-trump-nomination-acceptance-speech-at-rnc-225974>>.
- Fürstenau, M 2019, *The day the Berlin Wall came down*, DW, 6 Mart 2020, <<https://p.dw.com/p/3SPFj>>.
- Gambino, L & Lartey J 2018, *Trump says US will not be a 'migrant camp'*, The Guardian, 18 Nisan 2020, <<https://www.theguardian.com/us-news/2018/jun/18/donald-trump-us-migrant-camp-border-separation>>.
- Genel Başkanımız Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma, 3 Mayıs 2020, <http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/661/index.html>.
- George Washington, Biography, viewed 21 Mart 2020, <<https://www.biography.com/us-president/george-washington>>.
- George W. Bush, White House, 21 Mart 2020, <<https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/george-w-bush/>>.
- Gerstein, J & Lin JCF 2018, *Why these 7 countries are listed on Trump's travel ban*, Politico, 19 Nisan 2020, <<https://www.politico.com/interactives/2018/trump-travel-ban-supreme-court-decision-countries-map/>>.
- Glass, A 2017, *United States invades Grenada, Oct. 25, 1983*, Politico, 21 Mart 2020, <<https://www.politico.com/story/2017/10/25/united-states-invades-grenada-oct-25-1983-244072>>.
- Glass, A 2018, *Pendleton Act inaugurates U.S. civil service system Jan. 16, 1883*, Politico, 29 Mart 2020, <<https://www.politico.com/story/2018/01/16/pendleton-act-inaugurates-us-civil-service-system-jan-16-1883-340488>>.
- Goldenberg, S 2009, *Obama presses for tougher controls on US car emission*. The Guardian, 19 Mart 2020, <<https://www.theguardian.com/business/2009/jan/27/obama-carbon-emissions-climate-change>>.
- Goldmacher, S 2016, *Why Trump is so obsessed with generals*, Politico, 21 Mart 2020, <<https://www.politico.com/story/2016/12/trump-generals-cabinet-232396>>.
- GOP Platform Anti-Abortion Language Includes No Exceptions For Rape, Incest, npr, viewed 19 Nisan 2020, <<https://www.npr.org/sections/itsallpolitics/2012/08/21/159587120/gop-platform-anti-abortion-language-includes-no-exceptions-for-rape-incest>>.
- Göçmen ve mülteci hakları için herkesi duyarlılığa çağırıyoruz, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/gocmen-ve-multeci-haklari-icin-herkesi-duyarlilikga-cagiriyoruz/13819>>.

- Graves, L 2017, *Trump once said women should be punished for abortion. Now, he's making it happen*, The Guardian, 3 Nisan 2020, <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jan/24/trump-once-said-women-should-be-punished-for-abortion-t>>.
- Greene, CF 2019, *How Obergefell Taught Me Marriage Is Far More Than A Piece Of Paper*, the Federalist, 29 Mart 2020, <<https://thefederalist.com/2019/03/18/obergefell-taught-marriage-far-piece-paper/>>.
- Greshko, M & Parker, L & Howard, BC & Stone, D & Borunda, A & Gibbens, S 2019, *A running list of how President Trump is changing environmental policy*, National Geographic, 18 Nisan 2020, <<https://www.nationalgeographic.com/news/2017/03/how-trump-is-changing-science-environment/>>.
- Guilford, G 2016, *Donald Trump's "suppor" of LGBT communities in one image*, Quartz, 1 Nisan 2020, <<https://qz.com/823649/donald-trump-unfurled-a-rainbow-flag-with-lgbt-written-on-it-at-a-rally-in-greeley-colorado-to-express-his-so-called-support/>>.
- 1923'ten Günümüze Kadar Kurulan ve Kapanan Siyasi Partiler, TESAV, Erişim tarihi 26 Nisan 2020, <<http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/3.-1923tengunumuzekadarkurulanvekapanansiyasipartiler.pdf>>.
- Gür: Dış politika tehdit ve şantaj üzerine kurulu, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://yeniyasamgazetesi1.com/gur-dis-politika-tehdit-ve-santaj-uzerine-kurulu/>>.
- Gwynne, K 2014, *This Republican Congressman Is Trying to Keep the War on Weed Alive*, Vice, 3 Nisan 2020, <https://www.vice.com/en_us/article/exmq9e/this-republican-congressman-is-keeping-reefer-madness-alive-927>.
- Hacgihian, N 2017, *Why America's Relationship With Asia Has Shifted So Rapidly*, Time, 27 Mart 2020, <<https://time.com/5009591/donald-trump-asia-trip-china/>>.
- Hakça Dağıtım Programımızı açıkladık, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.hdp.org.tr/guncel/haberler/hakca-dagitim-programimizi-acikladik/12058>>.
- Halkların Demokratik Partisi Parti Tüzüğü, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.hdp.org.tr/parti/parti-tuzugu/10>>.
- Halkların Demokratik Partisi 2018 Seçim Bildirgesi, bianet, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/124/original/HDP_Se%C3%A7im_Bildirgesi.pdf?1526306774>.

- Halk oylamasının kesin sonuçları açıklandı, Erişim tarihi 26 Nisan 2020, <<https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/halk-oylamasinin-kesin-sonuclari-aciklandi/806805>>.
- Hall, R 2019, *'It never really left me': Abu Ghraib torture survivors finally get their day in court*, Independent, 19 Nisan 2020, <<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iraq-war-abu-ghraib-prison-court-torture-scandal-soldiers-a8831881.html>>.
- Hardman, J 1999, *The Great Depression and the New Deal*, EDGE, 6 Mart 2020, <https://web.stanford.edu/class/e297c/poverty_prejudice/soc_sec/hgreat.htm>.
- Hassler, WW & Weber, JL 2020, *American Civil War*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/American-Civil-War>>.
- Hayatsever, H 2018, *Akşener'den dış politikada 'yeni bir çizgi' vaadi*, Sputnik, 3 Mayıs 2020, <<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201805141033436928-aksener-dis-politika-yeni-cizgi-vaadi/>>.
- HDP'li Erol Dora: Naylon poşetler canlılar ve çevre için zararlı, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/guncel/haberler/hdpli-erol-dora-naylon-posetler-canlilar-ve-cevre-icin-zararli/3432>>.
- HDP'li milletvekili: Van'da öğrenciler 1 TL'ye uyuşturucuya ulaşabiliyor, T24, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://t24.com.tr/haber/hdpli-milletvekili-vanda-ogrenciler-1-tlye-uyusturucuya-ulasabiliyor,306793>>.
- HDP Grup Başkanvekili Buldan Okyanus'u Meclis gündemine taşıdı, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/hdp-grup-baskanvekili-buldan-okyanus-u-meclis-gundemine-tasidi/4651>>.
- Hilal, M 2017, *Trump's Year in Islamophobia*, Institute for Policy Studies, 19 Nisan 2020, <<https://ips-dc.org/trumps-year-islamophobia/>>.
- Historical Background and Deveopment of Social Security, Social Security, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.ssa.gov/history/briefhistory3.html>>.
- History.com Editors 2020, *The 13 Colonies*, A&E Television Networkers, 6 Mart 2020, <<https://www.history.com/topics/colonial-america/thirteen-colonies>>.
- History.com Editors 2020, *Persian Gulf War*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <<https://www.history.com/topics/middle-east/persian-gulf-war>>.
- History.com Editors 2019, *Revolutionary War*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <<https://www.history.com/topics/american-revolution/american-revolution-history>>.
- History.com Editors 2019, *Congress renames the nation "United States of America"*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020,

- <https://www.history.com/this-day-in-history/congress-renames-the-nation-united-states-of-america>.
- History.com Editors 2020, *Jefferson Davis elected Confederate president*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/this-day-in-history/jefferson-davis-elected-confederate-president>.
- History.com Editors 2019, *Election of 1860*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/american-civil-war/election-of-1860>.
- History.com Editors 2019, *Battle of Gettysburg*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/american-civil-war/battle-of-gettysburg>.
- History.com Editors 2019, *Germany declares war on the United States*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/this-day-in-history/germany-declares-war-on-the-united-states>.
- History.com Editors 2019, *Assassination of John F. Kennedy*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/us-presidents/jfk-assassination>.
- History.com Editors 2019, *Gorbachev calls for nuclear weapons treaty*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/this-day-in-history/gorbachev-calls-for-nuclear-weapons-treaty>.
- History.com Editors 2019, *Collapse of the Soviet Union*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/cold-war/fall-of-soviet-union>.
- History.com Editors 2019, *September 11 Attacks*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks>.
- History.com Editors 2019, *U.S. Immigration Timeline*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/immigration/immigration-united-states-timeline>.
- History.com Editors 2020, *Continental Congress*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/american-revolution/the-continental-congress>.
- History.com Editors 2019, *Declaration of Independence*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/american-revolution/declaration-of-independence>.
- History.com Editors 2019, *Checks and Balances*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <https://www.history.com/topics/us-government/checks-and-balances>.

- History.com Editors 2020, *Constitution*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <<https://www.history.com/topics/united-states-constitution/constitution>>.
- History.com Editors 2019, *The Puritans*, A&E Television Networks, 20 Nisan 2020, <<https://www.history.com/topics/colonial-america/puritanism>>.
- Historical Presidential Elections, 270TOWIN, <<https://www.270towin.com/historical-presidential-elections/>>.
- History.com Editors 2019, *First Republican national convention ends*, A&E Television Networks, 29 Mart 2020, <<https://www.history.com/this-day-in-history/first-republican-national-convention-ends>>.
- History.com Editors 2019, *Abraham Lincoln reelected*, A&E Television Networks, 29 Mart 2020, <<https://www.history.com/this-day-in-history/lincoln-reelected>>.
- History.com Editors 2020, *Harry S. Truman*, History, 21 Mart 2020, <<https://www.history.com/topics/us-presidents/harry-truman>>.
- History.com Editors 2019, *Détente*, History, 21 Mart 2020, <<https://www.history.com/topics/cold-war/detente>>.
- History.com Editors, 2019, *Bush orders Operation Desert Shield*, A&E Television Networks, 21 Mart 2020, <<https://www.history.com/this-day-in-history/bush-orders-operation-desert-shield>>.
- History.com Editors 2019, *Seneca Falls Convention*, History, 3 Nisan 2020, <<https://www.history.com/topics/womens-rights/seneca-falls-convention>>.
- History.com Editors 2019, *Roe v. Wade*, History, 3 Nisan 2020, <<https://www.history.com/topics/womens-rights/roe-v-wade>>.
- History.com editors 2020, *Great Recession Timeline*, History, 18 Nisan 2020, <<https://www.history.com/topics/21st-century/great-recession-timeline>>.
- History.com Editors 2020, *Civil Rights Act of 1964*, A&E Television Networks, 19 Nisan 2020, <<https://www.history.com/topics/black-history/civil-rights-act>>.
- History.com Editors 2019, *Pearl Harbor bombed*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <<https://www.history.com/this-day-in-history/pearl-harbor-bombed>>.
- History.com Editors 2019, *Perestroika*, A&E Television Networks, 6 Mart 2020, <<https://www.history.com/topics/cold-war/perestroika-and-glasnost>>.

- HDP, kadın cinayetlerine ilişkin Meclis araştırma önergesi verdi, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/guncel/meclis-calismalari/hdp-kadin-cinayetlerine-iliskin-meclis-arastirma-onergesi-verdi/5565>>.
- HDP’li Kaplan: “İdam Ceza Adaletinde Geriye Dönüşü Olmayan Mekanizmadır”, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<http://www.aydin24haber.com/hdpli-kaplan-idam-ceza-adaletinde-geriye-donusu-olmayan-mekanizmadir-73093h.htm>>.
- HDP, LGBTİ+’ların hedef alınmasını Meclis’e taşıdı, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<http://www.etha15.com/haberdetay/hdp-lgbtularin-hedef-alinmasini-meclise-tasidi-116595>>.
- HDP MYK: Ekoloji ve demokrasi mücadelesi birbirinden koparılamaz, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/hdp-myk-ekoloji-ve-demokrasi-mucadelesi-birbirinden-koparilamaz/3430>>.
- HDP’li Peköz: Halklara tekçilik dayatılıyor, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://yeniyaşamgazetesi.info/hdpli-pekoz-halklara-tekcilik-dayatiliyor/>>.
- Holan, AD 2011, *Repeal “Don’t Ask, Don’t Tell” policy*, Politifact, 19 Nisan 2020, <<https://www.politifact.com/truth-o-meter/promises/obameter/promise/293/call-for-repeal-of-dont-ask-dont-tell-policy/>>.
- Holpuch, A 2016, *Muslim woman ejected from Donald Trump rally after silent protest*, The Guardian, 3 Nisan 2020, <<https://www.theguardian.com/us-news/2016/jan/09/muslim-woman-ejected-donald-trump-rally-silent-protest>>.
- Hoover, P 2020, *What is Trump’s Position on Marijuana*, CannaMD, 3 Nisan 2020, <<https://www.cannamd.com/what-is-trumps-position-on-marijuana/>>.
- How to Become President of the USA, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.usa.gov/election#item-213546>>.
- How Osama bin Laden Was Located and Killed, The New York Times, 21 Mart 2020, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2011/05/02/world/asia/abbottabad-map-of-where-osama-bin-laden-was-killed.html?_r=0>.
- H.R. 1585 – Violence Against Women Reauthorization Act of 2019, Congress, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/1585/text>>.
- H.R. 3590 – Patient Protection and Affordable Care Act, Congress, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.congress.gov/bill/111th-congress/house-bill/3590>>.
- H.R. 8 – American Taxpayer Relief Act of 2012, congress, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.congress.gov/bill/112th-congress/house-bill/8/text>>.

- Hudson, M 2018, *George Bush Sr could have got in on the ground floor of climate action – history would have thanked him*, The Conversation, 18 Nisan 2020, <<https://theconversation.com/george-bush-sr-could-have-got-in-on-the-ground-floor-of-climate-action-history-would-have-thanked-him-108050>>.
- Independent Regulatory Agencies, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.acus.gov/agencies/independent-regulatory-agencies>>.
- İşte Türkiye’de bugüne kadar kurulan koalisyon hükümetleri, CNN, Erişim tarihi 26 Nisan 2020, <<https://www.cnnturk.com/turkiye/iste-turkiyede-bugune-kadar-kurulan-koalisyon-hukumetleri>>.
- İYİ Parti Seçim Beyanamesi, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <https://iyiparti.org.tr/assets/pdf/secim_beyani.pdf>.
- İYİ Parti’li Ergun’dan Maden İşletmeleri Hakkında Soru Önergesi, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.haber48.com.tr/milas/iyi-parti-li-ergun-den-maden-isletmeleri-hakkinda-soru-h29767.html>>.
- İYİ Parti Parti Tüzüğü, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://iyiparti.org.tr/Assets/Upload/iyiparti-tuzuk-20191004.pdf>>.
- İYİ Parti’nin ‘Gençlere vatandaşlık maaşı’ teklifinde AKP ve MHP’den ret, Yeniçağ, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/iyi-partinin-genclere-vatandaslik-maasi-teklifine-akp-ve-mhpden-ret-214813h.htm>>.
- Jaeger, K 2019, *Trump Says Drug Prohibition Doesn’t Work During Vaping Meeting*, weepmaps, 3 Nisan 2020, <<https://www.marijuanamoment.net/trump-says-drug-prohibition-doesnt-work-during-vaping-meeting/>>.
- Jamestown Was Established May 14, 1607, viewed 6 Mart 2020, America’s Library, <http://www.americaslibrary.gov/jb/colonial/jb_colonial_jamestown_2.html>.
- Jobs and the Economy, Democrats, viewed 18 Nisan 2020, <<https://democrats.org/where-we-stand/the-issues/jobs-and-the-economy/>>.
- John Locke: Political Philosophy, Internet Encyclopedia of Philosophy, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.iep.utm.edu/locke-po/>>.
- Judicial Branch, viewed 6 Mart 2020, <<https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/article/article-iii>>.
- Judis, J 2004, *Movement Interrupts*, The American Prospect, 29 Mart 2020, <<https://prospect.org/features/movement-interruptus/>>.
- Keegan J 2020, *Normandy Invasion*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/Normandy-Invasion>>.

- Kelly, M 2019, *Colonial Governments of the Original 13 Colonies*, ThoughtCo., 6 Mart 2020, <<https://www.thoughtco.com/colonial-governments-of-the-thirteen-colonies-104595>>.
- Keneally, M 2018, *President Trump's shifting stance on assault weapons*, abc News, 18 Nisan 2020, <<https://abcnews.go.com/US/president-trumps-shifting-stance-assault-weapons/story?id=53197912>>.
- Kemal Kılıçdaroğlu: Camiye, kışlaya siyaset sokma, Hürriyet, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kemal-kilicdaroglu-camiye-kislaya-siyaset-sokma-40184595>>.
- Khan, H 2010, *Will Redistricting Be a Bloodbath for Democrats?*, abcNews, 29 Mart 2020, <<https://abcnews.go.com/Politics/republicans-historic-win-state-legislatures-vote-2010-election/story?id=12049040>>.
- Kılıçdaroğlu: Ordunun durumuna ilişkin rahatsız edici duyumlar var, BirGün, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.birgun.net/haber/kilicdaroglu-ordunun-durumuna-iliskin-rahatsiz-edici-duyumlar-var-269858>>.
- Kilgore, E 2010, *How the Republicans Did It*, The New Republic, 29 Mart 2020, <<https://newrepublic.com/article/78903/how-the-republicans-did-it>>.
- Kopan T & Goldin H 2015, *Donald Trump: Obama climate change remarks one of 'dumbest things' uttered in history*. CNN, 19 Mart 2020, <<https://edition.cnn.com/2015/11/30/politics/donald-trump-obama-climate-change-dumbest-thing/index.html>>.
- Kulacki, G 2016, *Trump's Asia Advisors Want to Scrap the "Three Communiques" with China*, All Things Nuclear, 21 Mart 2020, <<https://allthingsnuclear.org/gkulacki/trumps-asia-advisors-want-to-scrap-the-three-communiques-with-china>>.
- Landmark Legislation: The Seventeenth Amendment to the Constitution, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.senate.gov/artandhistory/history/common/generic/SeventeenthAmendment.htm>>.
- Legislative Branch, viewed 6 Mart 2020, <<https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/article/article-i>>.
- Letsch, C 2014, *US drops weapons and ammunition to help Kurdish fighters in Kobani*, The Guardian, 21 Mart 2020, <<https://www.theguardian.com/world/2014/oct/20/turkey-iraqi-kurds-kobani-isis-fighters-us-air-drops-arms>>.
- LGBTQ Community, Democrats, 1 Nisan 2020, <<https://democrats.org/who-we-are/who-we-serve/lgbtq-community/>>.
- Lipka, M 2019, *Republicans and Democrats agree religion's influence is waning, but differ in their reaction*, Pew Research Center, 20 Nisan 2020, <<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/11/15/republicans-and->

democrats-agree-religions-influence-is-waning-but-differ-in-their-reactions/>.

Lister, T 2017, *The US ban: Why these seven?*, CNN, 19 Nisan 2020, <<https://edition.cnn.com/2017/01/30/middleeast/the-us-ban-why-these-seven/index.html>>.

Longley, R 2019, *Government 101: The United States Federal Government*, ThoughtCo., 6 Mart 2020, <<https://www.thoughtco.com/federal-government-structure-4140369>>.

MacAskill, E & Gabbatt, A 2012, *Barack Obama speaks out and declares support for same-sex marriage*, The Guardian, 19 Nisan 2020, <<https://www.theguardian.com/world/2012/may/09/barack-obama-supports-gay-marriage>>.

Mack, D 2019, *Trump Is The First Republican President To Acknowledge LGBT Pride Month, And Yet*, BuzzFeed, 19 Nisan 2020, <<https://www.buzzfeednews.com/article/davidmack/trump-pride-month-tweet-anti-lgbt-record>>.

Margaret Sanger, Biography, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.biography.com/activist/margaret-sanger>>.

Margaret Sanger, “The Birth Control of a Nation” 1937, NYU, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.nyu.edu/projects/sanger/webedition/app/documents/show.php?sangerDoc=101878.xml>>.

Martin, P 2016, *Trump and Democrats compete on militarism and war*, World Socialist Web Site, 21 Mart 2020, <<https://www.wsws.org/en/articles/2016/08/16/trum-a16.html>>.

“Masumları hedef alan her türlü eylemi kategorik olarak reddetmek ve bunlara karşı çıkmak mecburiyetindeyiz”, TCBB, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/113809/-masumlari-hedef-alan-her-turlu-eylemi-kategorik-olarak-reddetmek-ve-bunlara-karsi-cikmak-mecburiyetindeyiz->>>.

Memoli, MA 2013, *It's official: Obama, Biden win second term*, Los Angeles Times, 29 Mart 2020, <<https://www.latimes.com/world/la-xpm-2013-jan-04-la-pn-obama-biden-officially-win-second-term-20130104-story.html>>.

Meral Akşener: “Gökkubbeyi alçakların başına yıkın”, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/meral-aksener-gokkubbeyi-alcaklarin-basina-yikin-266769h.htm>>.

Meral Akşener'den idam açıklaması: “Cumhurbaşkanı talimat verirse ben de imzalarım”, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.haberler.com/meral-aksener-den-idam-aciklamasi-cumhurbaskani-12362658-haberi/>>>.

- Meral Akşener: Olayı Buraya Getiren Kullanılan Dildir, Haberler, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.haberler.com/meral-aksener-olayi-buraya-getiren-kullanilan-11840172-haberi/>>.
- Meral Akşener: “Sadece narkotik operasyonlarla...”, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/meral-aksener-sadece-narkotik-operasyonlarla-266101h.htm>>.
- MHP’li Aycan’dan madde bağımlılığı için önerge!, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.maraspusula.com/kahramanmaras/mhpli-aycandan-madde-bagimlilik-i-icin-onerge-h57823.html>>.
- MHP’li Ersoy: İklim Şartlarına Boyun Eğmemek İçin Önlem Alalım, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.adanahilal.com/haber-mhp-li-ersoy-iklim-sartlarina-boyun-egmemek-icin-onlem-alalim-15121.html>>.
- MHP Genel Başkanı Bahçeli Batı Trakya’da, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.haberler.com/mhp-genel-baskani-bahceli-bati-trakya-da-3741413-haberi/>>.
- MHP Genel Başkanı Bahçeli: ‘İslâmofobi faillerini uzaklarda aramaya hacet yoktur’, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.iha.com.tr/haber-mhp-genel-baskani-bahceli-islamofobi-faillerini-uzaklarda-aramaya-hacet-yoktur-841876/>>.
- MHP’li Kılavuz: “Uyuşturucu ile mücadele bir güvenlik meselesidir, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.haberler.com/mhp-li-kilavuz-uyusturucu-ile-mucadele-bir-milli-12937920-haberi/>>.
- MHP’nin Konya’daki ilk kadın vekili: ‘İnşallah idam gelir’, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.cnnturk.com/turkiye/mhpnin-konyadaki-ilk-kadin-vekili-insallah-idam-gelir>>.
- MHP Lideri Bahçeli: Kadın vatandır, kadın ülkedir, kadın gelecektir, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<http://www.etikhaber.com/siyaset/mhp-lideri-bahceli-kadin-vatandır-kadin-ülkedir-kadin-gelecektir-h255426.html>>.
- MHP Yunanistan sınırındaki göçmenler için yardım kampanyası başlattı, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.haberler.com/mhp-yunanistan-sinirindaki-gocmenler-icin-yardim-12973684-haberi/>>.
- Milliyetçi Hareket Partisi Parti Tüzüğü, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf>.
- Milliyetçi Hareket Partisi 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/24haziran2018_secim_beyannamesi_tam_web.pdf>.
- Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), AlJazeera, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/milliyetci-hareket-partisi-mhp>>.

- Milliyetçi Hareket Partisi Genel Sekreteri Sayın İsmet BÜYÜKATAMAN'ın, Yunanistan'ın Lozan Antlaşması hükümlerini ihlal ederek Türk azınlıklara ait vakıf arazilerini satmasına yönelik basın açıklaması, MHP, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4588/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Sekreteri_Sayin_Ismet_BUYUKATAMAN_in_Yunani_stan_in_Lozan_Antlasmasi_hukumlerini_ihlal_edere.html>.
- Mithat Sancar: Halkların derin sağduyusu devreye girer ve bu lanetli senaryoları hep birlikte boşa çıkarırız, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/guncel/makale-ve-roportajlar/mithat-sancar-halklarin-derin-sagduyusu-devreye-girer-ve-bu-lanetli-senaryolari-hep-birlikte-bosa-cikaririz/11812>>.
- Mizokami, K 2017, *The War That Made America a Superpower (No, Not World War II)*, The National Interest, 6 Mart 2020, <<https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-war-made-america-superpower-no-not-world-war-ii-19582>>.
- Monroe Doctrine (1823), viewed 6 Mart 2020, <<https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=23>>.
- Murray, M 2017, *12 Days That Stunned a Nation: How Hillary Clinton Lost*, NBC, 29 Mart 2020, <<https://www.nbcnews.com/politics/elections/12-days-stunned-nation-how-hillary-clinton-lost-n794131>>.
- National Constitution Center Staff 2019, *On this day: "No taxation without representation!"*, National Constitution Center, 6 Mart 2020, <<https://constitutioncenter.org/blog/250-years-ago-today-no-taxation-without-representation>>.
- National Security Strategy of the United States of America, White House, viewed 29 Mart 2020, <<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>>.
- Naval Station Guantanamo Bay, viewed 19 Nisan 2020, <https://www.cnic.navy.mil/regions/cnrse/installations/ns_guantanamo_bay.html>.
- Nedenleri ve Sonuçlarıyla 12 Eylül 1980 Darbesi, tarihbilgisi, Erişim tarihi 26 Nisan 2020, <https://tarihbilgi.org/nedenleri-ve-sonuclariyla-12-eylul-1980-darbesi/#Cinayet_ve_Siyasal_Siddet_Olaylari>.
- Neden MHP?, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/neden-mhp-34089yy.htm>>.
- Niemietz, B 2018, *Sarah Palin was not invited to John McCain's funeral*, Daily News, 29 Mart 2020, <<https://www.nydailynews.com/news/ny-ent-sarah-palin-john-mccain-funeral-20180829-story.html>>.
- 'Obama'nın cami ziyareti, İslâm karşıtı retoriği çürütüyor', AA, Erişim tarihi 19 Nisan 2020, <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/obama-nin-cami-ziyareti-islam-karsiti-retorigi-curutuyor/515091>>.

- Obama ilk cami ziyaretini Baltimore İslâm Toplumu Camisi'ne yapacak, AA, Erişim tarihi 19 Nisan 2020, <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/obama-ilk-cami-ziyaretini-baltimore-islam-toplumu-camisine-yapacak/514355#!>>.
- Office of National Drug Control Policy, Obama White House, viewed 3 Nisan 2020, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/ondcp>>.
- On support for gay marriage, viewed 1 Nisan 2020, Politifact, <<https://www.politifact.com/factchecks/2012/may/11/barack-obama/president-barack-obamas-shift-gay-marriage/>>.
- “Ordunun siyasete bulaşmasını istemiyoruz”, Habertürk, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.haberturk.com/gundem/haber/155512-ordunun-siyasete-bulasmasini-istemiyoruz>>.
- Osman Baydemir'den 'bireysel silahlanma' önergesi, Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2016/11/30/osman-baydemirden-bireysel-silahlanma-onergesi/>>.
- Öney, S 2018, *Meral Akşener: Sağlamcı ve sürprizli*, Platform24, 3 Mayıs 2020, <<http://www.platform24.org/yazarlar/3117/meral-aksener--saglamci-ve-surprizli>>.
- Öztürk, İ 2019, *İYİ Partili Başkan Adayı Pervin Poyrazoğlu: İnancımın adaylıkla alakası yok*, Hürriyet, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.hurriyet.com.tr/yemel-haberler/yalova/merkez/iyi-partili-baskan-adayi-pervin-poyrazoglu-ina-41079465>>.
- Özkaya, S 2012, *Kürtaj Yasası çıkartacağız*, Hürriyet, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kurtaj-yasasi-cikartacagiz-20654033>>.
- Öztürk, F 2020, *Ali Erbaş: Diyanet İşleri Başkanı neden eleştirildi, Cumhurbaşkanı Erdoğan Erbaş'ı nasıl savundu?*, BBC, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52447722>>.
- Panetta, G & Reaney O 2019, *Today is National Voter Registration Day. The evolution of American voting rights in 242 years shows how far we've come – and how far we still have to go*, Business Insider, 3 Nisan 2020, <<https://www.businessinsider.com/when-women-got-the-right-to-vote-american-voting-rights-timeline-2018-10>>.
- Pardon Information and Instructions, The United States Department of Justice, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.justice.gov/pardon/pardon-information-and-instructions>>.
- Paris climate deal: Trump pulls US out of 2015 accord, BBC, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-40127326>>.
- Paris Peace Treaty 1783, viewed 6 Mart 2020, <<http://www.let.rug.nl/usa/documents/1776-1785/paris-peace-treaty-1783.php>>.

- Pogue, FC 2019, *George Catlett Marshall*, Britannica, 21 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/biography/George-C-Marshall>>.
- Pratt, T 2016, *Obama: 'Drug addiction is a health problem, not a criminal problem'*, The Guardian, 3 Nisan 2020, <<https://www.theguardian.com/us-news/2016/mar/29/barack-obama-drug-addiction-health-problem-not-criminal-problem>>.
- Presidential Election Process, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.usa.gov/election>>.
- Presidential Elections, 1789-2016, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.infoplease.com/us/government/elections/presidential-elections-1789-2016>>.
- Q&A: Trump Administration's "Zero-Tolerance" Immigration Policy, HRW, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.hrw.org/news/2018/08/16/qa-trump-administrations-zero-tolerance-immigration-policy>>.
- Reagan Doctrine, 1985, U.S. Department of State, viewed 21 Mart 2020, <<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/rd/17741.htm>>.
- Reimann, M 2017, *Despite genocide and rape in Bosnia, U.S. intervention was a tough sell for the public*, TIMELINE, 6 Mart 2020, <<https://timeline.com/bosnia-genocide-clinton-intervention-eff0412b3b5b>>.
- Religion & Public Life, Pew Research Center, viewed 20 Nisan 2020, <https://www.pewforum.org/2019/11/15/americans-have-positive-views-about-religions-role-in-society-but-want-it-out-of-politics/pf_11-15-19_trust-in-religion-00-02/>.
- Religion & Public Life, Pew Research Center, viewed 20 Nisan 2020, <https://www.pewforum.org/2019/11/15/americans-have-positive-views-about-religions-role-in-society-but-want-it-out-of-politics/pf_11-15-19_trust-in-religion-00-03/>.
- Remarks by President Trump at Signing of H.R. 1, Tax Cuts and Jobs Bill Act, and H.R. 1370, White House, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-signing-h-r-1-tax-cuts-jobs-bill-act-h-r-1370/>>.
- Remembering Seneca Falls, Selma And Stonewall, npr, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.npr.org/2013/01/22/169993044/remembering-seneca-falls-selma-and-stonewall>>.
- Reno, A 2016, *A Look At The Obama Administration's Legacy On Women's Rights*, Global Citizen, 3 Nisan 2020, <<https://www.globalcitizen.org/en/content/white-house-legacy-on-womens-rights/>>.
- 2008 Republican Party Platform, viewed 1 Nisan 2020, <<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/2008-republican-party-platform>>.

- 2012 Republican Party Platform, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/2012-republican-party-platform>>.
- 2016 Republican Party Platform, viewed 1 Nisan 2020, <<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/2016-republican-party-platform>>.
- Republican Views on Drugs, Republican Views, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.republicanviews.org/republican-views-on-drugs/>>.
- Rhodan, M 2016, *President Obama at Women's Summit: This Is What a Feminist Looks Like*, Time, 3 Nisan 2020, <<https://time.com/4369002/barack-obama-united-state-of-women-summit/>>.
- Roberts, J 2004, *Bush's Top Ten Flip-Flops*, CBS, 21 Mart 2020, <<https://www.cbsnews.com/news/bushs-top-ten-flip-flops/>>.
- Sargent, D 2018, *RIP American Exceptionalism, 1776-2018*, FP, 29 Mart 2020, <<https://foreignpolicy.com/2018/07/23/rip-american-exceptionalism-1776-2018/>>.
- 'Savaş istemiyoruz barışta etkin olacağız', Erişim tarihi 3 Mayıs 2020, <<http://yeniyasamgazetesi1.com/133063-2/>>.
- S.744 – Border Security, Economic Opportunity, and Immigration Modernization Act, congress, viewed 19 Nisan 2020, <<https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/744>>.
- 5678 Sayılı Kanun, Erişim tarihi 26 Nisan 2020, <<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5678.html>>.
- Sayın, A 2019, *İdam cezası tartışmaları: Siyasi partiler ne diyor?*, BBC, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49521681>>.
- Schleifer, T 2016, *Donald Trump: 'I think Islam hates us'*, CNN, 19 Nisan 2020, <<https://edition.cnn.com/2016/03/09/politics/donald-trump-islam-hates-us/index.html>>.
- Senate, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.senate.gov/>>.
- Sievert, B 2004, *A Pledge for "Full Inclusion" of Gay and Lesbian Families*, CAMP, 1 Nisan 2020, <<https://www.campreboth.com/letters/2004/july-30-2004-camp-talk>>.
- Silah taşıyacakların kapsamı genişletildi, Haber Global, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://haberglobal.com.tr/gundem/silah-tasiyacaklarin-kapsami-genisletildi-11361>>.
- Sokolsky, R & Miller, A 2016, *Donald Trump's Middle East Promises: Can He Keep Them?*, Carnegie, 21 Mart 2020, <<https://carnegieendowment.org/2016/12/05/donald-trump-s-middle-east-promises-can-he-keep-them-pub-66346>>.

- Strategic Defense Initiative (SDI), Atomic Heritage Foundation, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.atomicheritage.org/history/strategic-defense-initiative-sdi>>.
- Sullivan, J 2019, *What Donald Trump and Dick Cheney Got Wrong About America*, The Atlantic, 29 Mart 2020, <<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2019/01/yes-america-can-still-lead-the-world/576427/>>.
- Supreme Court, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.supremecourt.gov/>>.
- Tatum, S 2016, *Trump: Clinton 'doesn't have the stamina' to be president*, CNN, 3 Nisan 2020, <<https://edition.cnn.com/2016/09/27/politics/donald-trump-hillary-clinton-stamina/index.html>>.
- TBMM Genel Kurulu, Haberler, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.haberler.com/tbmm-genel-kurulu-4-12054724-haberi/>>.
- The Annexation of Texas, the Mexican-American War, and the Treaty of Guadalupe-Hidalgo, 1845-1848, Office of The Historian, viewed 6 Mart 2020, <<https://history.state.gov/milestones/1830-1860/texas-annexation>>.
- The Cold War Erupts, viewed 06 Mart 2020, <<https://www.ushistory.org/us/52a.asp>>.
- The Democratic Platform on Drugs, StoptheDrugWar, viewed 3 Nisan 2020, <https://stopthedrugwar.org/chronicle/2012/sep/07/democratic_platform_drugs>.
- The Development of Industrial United States, viewed 6 Mart 2020, <https://americanhistory.si.edu/presidency/timeline/pres_era/3_657.html>.
- The Editors of Encyclopedia Britannica 2019, *Iraq War*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/Iraq-War>>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica 2020, *Seven Years War*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/Seven-Years-War>>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica 2020, *Boston Tea Party*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/Boston-Tea-Party>>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica 2020, *Indian Removal Act*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/topic/Indian-Removal-Act>>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica 2020, *Alaska Purchase*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/Alaska-Purchase>>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica 2019, *Glasnost*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/topic/glasnost>>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica 2015, *Navigation Acts*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/Navigation-Acts>>.

- The Editors of Encyclopaedia Britannica 2013, *National Republican Party*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/topic/National-Republican-Party>>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica 2017, *United States Presidential Election Results*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/topic/United-States-Presidential-Election-Results-1788863>>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Don't Ask, Don't Tell*, Britannica, 19 Nisan 2020, <<https://www.britannica.com/event/Dont-Ask-Dont-Tell>>.
- The First Gulf War, Office of The Historian, 21 Mart 2020, <<https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/firstgulf>>.
- The Historic Deal that Will Prevent Iran from Acquiring a Nuclear Weapon, Obama White House, viewed 27 Mart 2020, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/iran-deal>>.
- The Kansas-Nebraska Act, 29 Mart 2020, <https://www.senate.gov/artandhistory/history/minute/Kansas_Nebraska_Act.htm>.
- The Judicial Branch, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/the-judicial-branch/>>.
- The Legislative Branch, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/the-legislative-branch/>>.
- The Louisiana Purchase, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.monticello.org/thomas-jefferson/louisiana-lewis-clark/the-louisiana-purchase/>>.
- The Republican Party Policies on Substance Abuse, DrugRehab, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.drugrehab.com/featured/republicans-substance-abuse-policies/>>.
- The Second Continental Congress, Lumen, viewed 6 Mart 2020, <<https://courses.lumenlearning.com/boundless-ushistory/chapter/the-second-continental-congress/>>.
- The Trans-Pacific Partnership, Obama White House, viewed 27 Mart 2020, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/economy/trade>>.
- The Treaty of Guadalupe Hidalgo, National Archives, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.archives.gov/education/lessons/guadalupe-hidalgo>>.
- The United States Enters The War, Britannica, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/Vietnam-War>>.
- The U.S. War in Afghanistan, viewed 6 Mart 2020, cfr, <<https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>>.

- The White House Council on Women and Girls, Obama White House, viewed 3 Nisan 2020, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/administration/eop/cwg>>.
- The World of 1898: The Spanish-American War, viewed 6 Mart 2020, <<https://loc.gov/rr/hispanic/1898/intro.html>>.
- 1989: The year of revolutions-a look back 20 years on, European Parliament, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090826STO59792+0+DOC+XML+V0//EN>>.
- Theodore Roosevelt, 1912, Time, 29 Mart 2020, <http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1894529_1894528_1894519,00.html>.
- Toplumun gündemine bir “iç savaş olasılığı mı sokuluyor?”, HDP, Erişim tarihi 30 Nisan 2020, <<https://www.hdp.org.tr/tr/toplumun-gundemine-bir-ic-savas-olasiligi-mi-sokuluyor/11770>>.
- Transcript: Robin Roberts ABC News Interview With President Obama, ABC, viewed 1 Nisan 2020, <<https://abcnews.go.com/Politics/transcript-robin-roberts-abc-news-interview-president-obama/story?id=16316043>>.
- Traub, J 2016, *The Ugly Election That Birthed Modern American Politics*, National Geographic, 30 Mart 2020, <<https://www.nationalgeographic.com/history/magazine/2016/11-12/america-presidential-elections-1824-corrupt-bargain/>>.
- Trends in party affiliation among demographic groups*, Pew Research Center, 29 Mart 2020, <<https://www.people-press.org/2018/03/20/1-trends-in-party-affiliation-among-demographic-groups/>>.
- Trump in 1999: ‘I am Very Pro-Choice’, NBC, viewed 1 Nisan 2020, <<https://www.nbcnews.com/meet-the-press/video/trump-in-1999-i-am-very-pro-choice-480297539914>>.
- Trump Tweets in Support of LGBT People to Mark Pride Month, U.S. News, viewed 1 Nisan 2020, <<https://www.usnews.com/news/politics/articles/2019-05-31/trump-tweets-in-support-of-lgbt-people-to-mark-pride-month>>.
- Trump defends debate statements, says ‘women are tremendous’, PBSO, viewed 3 Nisan 2020, <<https://www.pbs.org/newshour/politics/trump-defends-debate-statements-says-women-tremendous>>.
- Trump Administration to Terminate Obama’s Climate Plan, NBC, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.nbcnews.com/politics/politics-news/epa-chief-says-administration-will-abandon-clean-power-plan-n808986>>.
- Trump hints at withdrawal from US-South Korea free trade deal, The Financial Express, viewed 18 Nisan 2020,

- <<https://thefinancialexpress.com.bd/trade/trump-hints-at-withdrawal-from-us-south-korea-free-trade-deal-1504422218>>.
- Under Obama, Democrats suffer largest loss in power since Eisenhower, Quorum, 29 Mart 2020, <<https://www.quorum.us/data-driven-insights/under-obama-democrats-suffer-largest-loss-in-power-since-eisenhower/291/>>.
- Ulutaş, U 2017, *Trump Döneminde Müslüman Olmak*, SETA, Erişim tarihi 19 Nisan 2020, <<https://www.setav.org/trump-doneminde-musluman-olmak/>>.
- Ulysses S. Grant, Biography, viewed 21 Mart 2020, <<https://www.biography.com/us-president/ulysses-s-grant>>.
- United States- Colombia Trade Promotion Agreement, Office of the United States Trade Representative, viewed 27 Mart 2020, <<https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/colombia-tpa>>.
- United States House of Representatives, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.house.gov/>>.
- Universal Declaration of Human Rights, United Nations, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>>.
- United States Events of 2017, HRW, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/united-states>>.
- U.S. Environmental Protection Agency, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.epa.gov/>>.
- U.S. – Korea Free Trade Agreement, Office of the United States Trade Representative, 27 Mart 2020, <<https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/korus-fta>>.
- U.S.- Panama Trade Promotion Agreement, Office of the United States Trade Representative, viewed 27 Mart 2020, <<https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/panama-tpa>>.
- US travel ban: “New policy breaches Washington’s human rights obligation” – UN experts, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, viewed 18 Nisan 2020, <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21136&LangID=E>>.
- U.S. Securities and Exchange Commission, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.sec.gov/>>.
- Vice President of the United States (President of the Senate), viewed 6 Mart 2020, <https://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Vice_President.htm>.
- Vietnamization, Miller Center, 21 Mart 2020, <<https://millercenter.org/the-presidency/educational-resources/vietnamization>>.

- Vogue, AD 2016, *Trump: Same-sex marriage is 'settled', but Roe v Wade can be changed*, CNN, 29 Mart 2020, <<https://edition.cnn.com/2016/11/14/politics/trump-gay-marriage-abortion-supreme-court/index.html>>.
- Voting Rights Act (1965), viewed 19 Nisan 2020, <<https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=100>>.
- Vurgun, F 2019, *Akşener de ÇED Raporuna itiraz dilekçesi verdi!*, Sözcü, 3 Mayıs 2020, <<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/aksener-de-ced-raporuna-iraz-dilekcesi-verdi-5534638/>>.
- Wallace, WM 2020, *American Revolution*, Britannica, 6 Mart 2020, <<https://www.britannica.com/event/American-Revolution>>.
- Watson, RT 2012, *Trump overrules rejection of transgender beauty queen*, Reuters, 1 Nisan 2020, <<https://www.reuters.com/article/entertainment-us-usa-transgender-pageant/trump-overrules-rejection-of-transgender-beauty-queen-idUSBRE83301Z20120404>>.
- What is the Americans with Disabilities Act (ADA)?, National Network, viewed 19 Nisan 2020, <<https://adata.org/learn-about-ada>>.
- What is the Electoral College?, National Archives, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.archives.gov/electoral-college/about>>.
- Williams S, 2020, *Donald Trump and Marijuana: Everything You Need to Know*, Nasdaq, 3 Nisan 2020, <<https://www.nasdaq.com/articles/donald-trump-and-marijuana%3A-everything-you-need-to-know-2020-02-16>>.
- Wingrove, J & Mayeda, A 2017, *Trump Reveals Start to Nafta Talks as Canada, Mexico Huddle*, Bloomberg, 18 Nisan 2020, <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-07-19/date-for-nafta-talks-is-said-to-be-released-as-soon-as-wednesday>>.
- Winston, D 2019, *House Republicans came back from being written off before. They can again*, Roll Call, 29 Mart 2020, <<https://www.rollcall.com/2019/01/04/house-republicans-came-back-from-being-written-off-before-they-can-again/>>.
- Women, Democrats, viewed 3 Nisan 2020, <<https://democrats.org/who-we-are/who-we-serve/women/>>.
- Working together to open the doors of education for girls around the World, Obama White House, viewed 3 Nisan 2020, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/letgirlslearn>>.
- World War I 1914, viewed 6 Mart 2020, <<https://www.historyplace.com/worldhistory/firstworldwar/index-1914.html>>.
- Wyoming and the 19th Amendment, National Park Service, 3 Nisan 2020, <<https://www.nps.gov/articles/wyoming-women-s-history.htm>>.

İstanbul
GEDİK
Üniversitesi

ÖZGEÇMİŞ

1. **Adı Soyadı** : Oğuzhan MANİOĞLU
2. **Doğum Tarihi** : 06.03.1996
3. **Unvanı** : Yüksek Lisans Öğrencisi
4. **Öğrenim Durumu** : Yüksek Lisans
5. **Çalıştığı Kurum** :

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Anabilim) Uluslararası İlişkiler (Çift anadal)	Nişantaşı Üniversitesi	2014- 2018
Y. Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	İstanbul Gedik Üniversitesi	2018-
Doktora			

5. Akademik Unvanlar

Dr. Öğr. Üyeliği Tarihi :

Doçentlik Tarihi :

Profesörlük Tarihi :

6. Yönetilen Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

6.1. Yüksek Lisans Tezleri

6.2. Doktora Tezleri

7. Yayınlar

7.1. Uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler (SCI,SSCI,Arts and Humanities)

7.2. Uluslararası diğer hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

7.3. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler

7.4. Yazılan uluslararası kitaplar veya kitaplarda bölümler

- Manioğlu, Oğuzhan (2019), “Türkiye ve Suriye Krizi Üzerine Kısa Bir Analiz: Göçün Farklı Yüzleri”, *Tarih, Toplum ve Hukuk Bağlamında Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yazıları* İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, yayın no: 147, ss. 193-207.

7.5. Ulusal hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

- Ak, Gökhan & Manioğlu, Oğuzhan (2020), “Şiddet, Demokrasi ve Vatandaşlık”, *Avrasya Ekonomi ve Sosyal Araştırmaları Dergisi* Cilt: 6 Sayı: 3 Yıl: 2019 Sayfa: 1-10
- Manioğlu, Oğuzhan (2020), “ABD Siyasetindeki Temel Ayrışma Noktaları: Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti Arasındaki Beş İhtilafı Konu”, *R&S-Research Studies Anatolia Journal* Cilt: 3 Sayı:2 Yıl: 2020 Sayfa: 156-167

7.6. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler

- 13-14-15 Mayıs 2015, Dokuz Eylül Üniversitesi, “Küreselleşme, Milliyetçilik ve Ulus-devlet”
- 28-29 Mayıs 2015, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, “Başkanlık Sistemi”
- 24-25 Aralık 2015, Uludağ Üniversitesi, “Suriye İç Savaşı’nda İran’ın Rolü”
- 27-29 Nisan 2016, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, “Küresel Siyasette Çin ve Rusya”
- 28-29 Nisan 2016, Atatürk Üniversitesi, “Rusya Federasyonu – Türkiye İlişkilerinde Putin Faktörü”
- 12-13-14 Mart 2017 Sakarya Üniversitesi, “Başkanlık Sistemi”

7.7. Diğer yayınlar

- Manioğlu, Oğuzhan (2019), “Realite ve İdealizmin Çatışması: Siyaset ve Ahlak”, *Uluslararası Politika Akademisi*
- Manioğlu, Oğuzhan (2019), “Sosyolojik, Psikolojik ve Kuramsal Açından Göç Olgusu”, *Uluslararası Politika Akademisi*
- Manioğlu, Oğuzhan (2019), “Kanayan Yara Doğu Türkistan”, *Uluslararası Politika Akademisi*
- Manioğlu, Oğuzhan (2020), “Doğu Akdeniz’de Sular Isınıyor”, *Uluslararası Politika Akademisi*
- Manioğlu, Oğuzhan (2020), “Alevler İçerisinden Yükselen Çığlık: Avustralya”, *Uluslararası Politika Akademisi*
- Manioğlu, Oğuzhan (2020), “Dünyayı Tehdit Altına Alan Kendisi Küçük Ama Etkisi Büyük Corona Virüsü”, *Uluslararası Politika Akademisi*
- Manioğlu, Oğuzhan (2020), “Afganistan, ABD İçin İkinci Bir Vietnam Mı?”, *Uluslararası Politika Akademisi*

8. Projeler

9. İdari Görevler

10. Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlara Üyelikler

11. Ödüller

- Nişantaşı Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (3.64/4) “Bölüm ikinciliği”
- Nişantaşı Üniversitesi “Yüksek Onur Öğrencisi”
- Nişantaşı Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Çift Anadal Programı (3.71/4)

12. Son iki yılda verdiğiniz lisans ve lisansüstü düzeydeki dersler için aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Akademik Yıl	Dönem	Dersin Adı	Haftalık Saati		Öğrenci Sayısı
			Teorik	Uygulama	
	Güz				
	İlkbahar				
	Güz				
	İlkbahar				

Not: Açılmışsa, yaz döneminde verilen dersler de tabloya ilave edilecektir.

